

Felj.

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

14(1880)-19(1882.)

A M. T. AKADÉMIA RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

A FŐTITKÁR.

TIZENNEGYEDIK ÉVFOLYAM.

1. SZÁM.

BUDAPEST,

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM R. TÁRS. NYOMDÁJÁBAN.

—
1880.

51602

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Első akadémiai ülés.

Összes ülés.

1880. január 5-én.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t elnök úr elnöklése alatt.

1. A főtítkár bemutatja a gróf Teleki jutalomra decz. 31-ig beérkezett pályaműveket (vigjátékokat) ily rendben :

I. *Ósi vár.* Vigjáték 5 felvonásban. *Jeligeje* : »Ósi joggal.«

II. *Házassági három boldogság.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige* : »Hallgas leány az anyád szavára.«

III. *Szeget szeggel.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige* : »A ki másnak vermet ás.«

IV. *A műkedvelők.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige* : »Neveljete anyákat.«

V. *A mi nevelésünk.* Vigjáték 4 felvonásban. *Jelige* : »Viel Irrthum und ein Fünkchen Wahrheit.«

VI. *Hölgy- vagy korhibák és női erények.* Vigjáték 5 felvonásban. *Jelige* :

»Frauensinn ist wohl zu beugen

— Ist der Mann ein Mann und schlau —

Aber nicht zu überzeugen :

Logik gibt's für keine Frau ;

Sie kennt keine andren Schlüsse,

Als Krämpfe, Thränen und Küsse.«

(Mirza-Schaffy-Bodenstedt.)

VII. *Isten akarata.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige* :

»Művem nem épen nyerni jó,

Magasról bukni is dicső.«

VIII. *A tör.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige* : »Fog.«

IX. *Appius Claudius.* Szomorújáték 5 felvonásban. *Jelige* : »Sors bona, nil aliud.«

X. *Koppány.* Traegoedia 5 felvonásban. *Jelige* :

»Ember hatalmával szegült az ég

Erői ellen, meg nem buknia

Istenre vallott volna.«

XI. *A házasság iskolája.* Vigjáték 3 felvonásban. *Jelige:* »Tout comprendre c'est tout pardonner.«

XII. *A nagyon okos asszony.* Vigjáték 4 felvonásban. *Jelige:* »Kis város.«

A pályaművek bírálatra az I. osztályhoz tétetnek át; jeligés leveleik pedig, közös boríték alatt, akadémiai és elnöki pecséttel lezárva, levéltári őrizet alá adatnak.

2. Ugyanaz jelenti, hogy a gróf Nádasdy Tamás-féle alapítványból kitűzött jutalomra, december 31-ig, a következő pályaművek (elbeszélő költemények) érkeztek:

I. *Elbeszélő költszet.* *Jelige:* »Vagy legyen erkölcs s igazság,

Vagy veszsz en az a világ.«

II. *Bajusz László.* *Jelige:* »A néppel és a népért.«

III. *Márton vitéz.* *Jelige:*

»Marcsi én kedvellek téged,
Mert jó honfiu vagy s nagy a vitézséged,
Kedvesebb tenéked a Tisza vidéke,
Mint tündérországnak minden ékessége;
S tanulhat te tőled, szeretett vitézem,
Jó hazafiságot az én magyar népem.«

IV. *Barátságból.* *Jelige:* »Ez az Ilonka nem tündér kisasszony,

Szegény leány, nem is királyi asszony.«

A pályaművek bírálat végett az I. osztályhoz, jeligés leveleik pedig szabályszerűleg lepecsételve az akadémiai levéltárba tétetnek.

3. Ugyanaz jelenti, hogy a Marczibányi alapítványból kitűzött feladatra (a magyar költőszók jelentése) két pályamű érkezett be.

I. *A magyar költőszók.* *Jelige:* »Sok kicsi sokra megy.«

II. Cím: a pályakérdés. *Jelige:* »Quantum potes, tantum aude.«

A pályaművek az I. osztályhoz tétetnek át, jeligés leveleik az akadémiai levéltárban helyeztetnek el.

4. Ugyanaz jelenti, hogy a Sztrokay-jutalomra (Az államszolgálat jogi természete) két pályamunka érkezett.

I. Cím: a pályakérdés. *Jelige:* »Soha sem fogok egy fontos politikai államást oly embernek adni, a kinek politikai elvei a kormány általános elveivel és irányával ellentétben állanak.« — Washington.

II. Cím: a pályakérdés. *Jelige:* »Az óhajtott szabadság e minta (Anglia) tanúsága szerint csak úgy keletkezhetik, ha minden nép saját közigazgatási jogát és saját közigazgatási közegeit a folytonosság és igazság szellemében, a társadalom mai rendjével összeegyezteti.« — Gneist—Takács.

A pályaművek, bírálat végett, a II. osztályhoz tétetnek át, lepecsételt jeligés leveleik az akadémiai levéltárba tétetnek le.

5. Ugyanaz jelenti, hogy a Fáy-jutalomra (A művelt államokban fönnálló adórendszerek) egy pályamunka versenyez:

I. *Államadó-rendszerek.* *Jelige:*

»Adjátok meg az Istennek, a mi az Istené,
Adjátok meg a királynak is, a mi a királyé,
De a király is adja meg a népnek, a mi a népé!«

Krisztus.

A pályamű bírálat végett a II. osztályhoz tétetik át, jeligés levele az akadémiai levéltárban őriztetik meg.

6. Ugyanaz jelenti, hogy a Léway Henrik alapítványából kitűzött monographiai pályakérdésre két pályamű érkezett.

I. *Enyingi Török Bálint és kora. Jelige*: »Vita martuorum in memoria vivorum posita est. — Cicero.

II. *Szunyogszeghi Mayláth István. Jelige*: »A végezet kimondá, melyik győzzön, melyik veszzen a két ügy közül.« — Szalay: Magyarország története. I. köt. 67. l.

A két pályamunka bírálat végett a II. osztályhoz tétetik át, jeligés leveleik az akadémiai levéltárban helyeztetnek el.

7. Ugyanaz jelenti, hogy a Léway Henrik alapítványából kitűzött kérdésre (Gabonánk kivitelét fenyegető veszélyek) egy pályamunka érkezett be.

I. *Adatok Magyarország gabona-kivitelének kérdéséhez. Jelige*: »Valeat quantum valere potest.«

A pályamunka a II. osztályhoz, jeligés levele az akadémiai levéltárba tétetik.

8. Ugyanaz jelenti, hogy a Vitéz-alapítványból kitűzött természetrajzi pályakérdésre egy pályamunka sem érkezett.

Tudomásul vétetik.

U g y a n a k k o r :

Az I. (nyelv és széptud.) osztály *első* ülése

Zichy Antal t. t. helyettes elnöklése alatt.

10. Thewrewk Emil l. t. bemutatja és ismerteti *Ábel Jenőnek*, mint vendégnek, »Magyarországi humanisták és Celtes Konrád tudós-társaságai« című értekezését. Röviden így :

Magyarországi humanisták és Celtes Konrád tudós társaságai.

A XVI. század elején hazánkban állítólag virágzott tudós társaságokról azt szokták föltenni, hogy a budai, még Mátyás király uralkodása alatt keletkezett, és Celtesnek Bécsben székelő »Sodalitas Litteraria Danubiana«-jával semmi összefüggésben sem állott, és hogy a »Sodalitas Septemcastrensis«, mely az erdélyi százszok közt alakult meg, eme bécsi társaság fiókja volt.

Szerző ezzel szemben kimutatja, hogy a »Sodalitas Septemcastrensis« soha sem létezett, és hogy a dunai tudós társaság, mely a bécsivel (a »Sodalitas Litteraria Danubiana«-val) egy és ugyanazon társaság volt, nem Mátyás király uralkodása alatt, hanem jóval később, 1497-ben lett alapítva Celtes Konrád által, mikor ez Bécsben való letelepedése előtt a budai udvarnál tartózkodó tudósokat meglátogatta. — A társaság célja volt a tudományokat előmozdítani, s e célját tudós összejövetelekkel, melyeket víg lakoma szokott befejezni, a humanismus szellemében írt művek közrebocsátása által iparkodott elérni. Hazánk culturáján azonban éppen semmit sem lendített, többek közt azért sem, mert a magyar tudósok

távol tartották magokat a társaságtól, melyben az udvari cancellaria *cseh* elemei játszották a főszerepet. Mikor ezek 1511. táján hazánkat elhagyták, a társulat is megszűnt.

A társulat Magyarországon tartózkodó tagjai voltak: Olmüczy Ágoston, Schlechta János, Neideck György, Piso Jakab, Balbus Jeromos királyi titkárok, Mibus Gyula udvari orvos, Vitéz János veszprémi és bécsi püspök s a társulat első elnöke, Krauss Bálint brassói tudós. — Szerző közli eme tudósok életrajzát, mely eddig csak nagyon hiányosan volt ismerve, és függelékképp hozzácsatolja Csetes Konrádhoz intézett, mindeddig érdekes voltak daczára kiadatlan leveleiket.

Bírálatra adatik.

11. *Volf György* 1. t. jelentést tesz a Nyelvemléktár újabb köteteiről.

Második akadémiái ülés.

A II. (Philos. tört. és társad. tud.) osztály *első* ülése

1880. január 12-én.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

13. *Kőrösi József* levelező tag székfoglaló értekezését tartja: »A nemzetközi statisztika és a congressusok« című művével.

Szabályszerű tárgyalás alá bocsáttatik.

14. *Jakab Elek* 1. t. »Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról« értekezik.

Miután felszólalás történt, hogy a felolvasott értekezés nem a II. osztály köréhez tartozik, annak elhatározása, vajjon az értekezés hol nyomtatandó ki, az osztály-értekezletre és a kinevezendő bírálókra bízatik.

Harmadik akadémiái ülés.

A III. osztály (Math. és természettud.) *első* ülése

1880. január 19-én

Sztoczek József r. t. elnöklése alatt.

16. *B. Eötvös Loránd* 1. t. széket foglal »Adatok az electro-statisztika elméletéhez« című értekezéssel. Kivonata ez:

Megválasztatásáért — előzőleg — a következő szavakkal mond köszönetet:

Ifjan, komoly akarattal, de személyes érdem nélkül törekedtem hazánk tudományos munkásságának terére lépni, s előttem minden ajtó mintegy varázsszóra megnyílt, mindenütt baráti karokra találtam, melyek első lépéseim támogatására ajánlkoztak. A szó, melynek ezt köszönhet-

tem, boldogult atyám neve volt, e név, mely legnagyobb öröklött kincsem s mely folyton arra int, hogy reá munka által érdemessé váljak.

Soha máskor nem éreztem ezt annyira, mint mikor a t. Akadémia III. osztálya levelező tagjául választott. E kitüntetést megérdemelni, arra magamat méltónak mutatni, éltem egyik legfőbb törekvése lesz.

Érdemetlenségem érzete soká visszatartott abban, hogy e tudományos testületben széket foglaljak; mert ámbár megválasztatásom óta többször voltam szerencsés e helyen értekezhetni, székfoglalóul valami készszel, egy kikerekített egészszsel kívántam volna föllépni. De az idő múlt, s az idővel én is idősebb lettem, napról-napra meggyőződve arról, hogy a tudományban készek soha sem leszünk.

Kérem azért a tek. Akadémiát, legyen elnéző most is, midőn zöld asztala előtt széket foglalva, arra csak töredékeket hozhatok.

Előadó ezután benyújtá értekezését a lánczolatos elektromos sűrítőkről. Megállapítja azoknak általános elméletét és alkalmazza azt a Franklin-féle telepre s a Jedlik-féle lánczolatos sűrítőkre; végül a sűrítés egy nemét tárgyalja, melyet folytatatólagos sűrítésnek nevez, s melyet mind nagy feszültségű elektromosságok előállítására, mind pedig kicsiny feszültségűeknek mérésére alkalmasnak talál.

17. *Konkoly Niklós* l. t. bemutatja az ó-gyallai csillagdában tett következő tanulmányait: »a) Jupiter felületének megfigyelése 1879. őszén. b) A magyar korona területén megfigyelt meteorok radiatio pontjai, levezetve az 1871—1878-ki megfigyelésekből. c) Hullócsillagok megfigyelése a magyar korona területén 1879-ben. V. rész.«

A rövid kivonatok így szólnak:

I. A megfigyelések a bolygó felületére vonatkoznak, s az értekezés mellé 19 rajz is van 3 lapon mellékelve, nemkülönben 3 Mars kép is, melyek az évben nem mutatják a déli jeges sarkot.

II. Az anyag, mely a 410 radians levezetéséhez használva lett, nem kevesebb, mint 2999 hullócsillag positiója, de ezek közül csakis 1641 vált be radians meghatározásra, s a többi részint mint sporadicus, részint mint rossz megfigyelés tekintendő. A radiansokból végre a legkisebb négyzetek elmélete szerint valószínűségi radiansok lettek bevezetve s ilyen a 410 radiansból 80 tűnt ki.

III. 1879-ben Ó-Gyallán, júl. 25., 26. és 28-án, augusztus 11., 12., 13. és 14-én, úgy november 13. és 14-én tétettek megfigyelések. Az összes ó-gyallai megfigyelések eredménye 449 hullócsillag kezdetének és végpontjának följegyzése. Selmeczbányán Schwarz tanár úr is 7 napon részt vett a megfigyelésekben, s azon idő alatt 91 hullócsillagot jegyzett föl, nemkülönben Gyulafahérvárott Aréd Jákó tanár úr szintén 4 megfigyelő napon 77 hullócsillagot figyelt meg. A positiók mind át lettek számítva az egyenlítői összerendezőkre. Az összes megfigyelés eredménye 617 hullócsillagnak a följegyzése.

Az illető értekezések az előírt bírálatra adandók.

Negyedik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1880. január 26-án.

Gróf Lónyay Menyhért elnök úr elnöklése alatt.

19. *Deák Farkas* fölolvassa emlékbeszédét gróf *Wass Sámuel* 1879-ben elhunyt 1. tag fölött.

A III. osztály értekezései során kiadatik.

20. Főtitkár bejelenti *Schiffner Ferencz* szentpétervári cs. könyvtárnoknak, az akadémia kultagjának 1879. nov. 16-án bekövetkezett halálát.

Fájdalmas tudomásul vették, és az I. osztály fölhivatik, hogy az emlékbeszéd-ről gondoskodjék.

21. Olvastatik a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. minisztérium átirata, melyhez csatolva átküldi a belga kormány pályázati hirdetését: a lapos és homokos tengeri partokon fekvő kikötők javításáról szóló munkára.

A III. osztályhoz tétetik át.

22. A II. osztály Wertheimer Eduárd nagy-szebeni jogakadémiai tanár azon kérését, hogy ily című értekezését »Tervezett négyes szövetség Ausztria, Orosz-, Francia- és Spanyolország közt 1787—90« az osztály egyik ülésén személyesen fölolvashassa, pártolólág terjeszti az összes ülés elé.

Az engedély megadatik.

23. Bemutattatik a dél-magyarországi történelmi és régészeti társulat kérvénye, az akadémiái kiadványoknak a társulat könyvtára részére megküldése tárgyában.

A könyvtári bizottság javaslata alapján elhatároztatik, hogy a társulatnak a II. osztály értekezései, továbbá a történelmi és archaeologiai bizottság kiadványai rognak megküldetni.

24. A nagyszebeni kir. jogakadémia a statisztikai és nemzetgazdasági bizottság kiadványaiból az első és második folyam megküldését kéri.

A kért kiadványok az intézet könyvtára számára megküldetnek.

25. Olvastatik a könyvtári bizottság következő határozata: A könyvtári szabályok II. részének 6. §-ában foglalt amaz intézkedés, mely szerint nem akadémiái tagok csak a könyvtári bizottság engedélyével kaphatnak kölcsön könyveket, kiterjesztetik a kéziratokra átalán; — az irodalomtörténeti érdekű újabbkori levelezések fölhasználása pedig az irodalomtörténeti bizottság engedélyétől tétetik függővé.

Az összes ülés a bizottság e határozatát helybenhagyja.

26. Az első cs. k. dunagőzhajózási társaság forgalmi igazgatósága, az Akadémia tagjainak használatra egy állandó szabadjegyet küld.

Köszönettel fogadtatik.

27. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles könyvpéldányokat, továbbá az Akadémia kiadásában azon idő óta megjelent munkákat ily renddel:

Testületektől.

Royal Society. London. *a*) Philosophical Transactions. Vol. 168. (Extra Vol.) Vol. 169. P. I. II. *b*) The R. Society 30-th. Nov. 1878. *c*) Proceedings. No. 187—196. *d*) Catalogue of Scientific papers. Vol. VIII.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. 1879. September—October.

Académie Imp. des Sciences. Sz.-Pétervár. Repertorium für Meteorologie. VI. B. 2. Heft.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. II. No. 7.

Société R. de Numismatique. Brüsszel. Revue Belge. 1880. 1. Livr.

Société des sciences phys. et nat. Bordeaux. Mémoires. 2. Sér. Tom. III.

Société des Sciences Nat. et Math. Cherbourg. *a*) Mémoires. Tom. XXI. *b*) Catalogue de la bibliothèque. II. Part. 2. Livr.

Société des Sciences de Finlande. Helsingfors. *a*) Observations Météorologiques 1877. *b*) Öfversigt. XXI.

Société R. des Sciences. Thronbjem. Skripter i det 19. Aarhundrede. VIII. B. 5. II.

Norvég kir. egyetem. Christiania. *a*) Forhandlingar 1876. 1877. 1878. *b*) Heilagra manna sogur. *c*) Holst: Om Poncelets Betydning. *d*) Fortegnelse over Forhandlingar. *e*) Register 1868—1877. *f*) Mollusca regionis arcticae Norvegiae. *g*) Bugge: Rune Inskriften. *h*) Kjerulf: Om stratificationens spor.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science. No. 108. 109.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. *a*) Denkschriften. Philos. Hist. Cl. XXVIII. XXIX. B. *b*) Denkschriften. Mathem. Naturw. Cl. XXXIX. B. *c*) Archiv. LVII. B. 2. H. LVIII. B. 1. 2. H. *d*) Fontes rerum Austriac. II. Abth. XLI. B. 1. 2. H. *e*) Almanach für 1879. *f*) Sitzungsberichte. Philos. Hist. Cl. XC. B. 1—2. 3. H. XCI. B. 1. 2. H. XCII. B. 1. 2—3. H. XCIII. B. 1—2. 3—4. H. *g*) Register zu den Bänden 81—90. der Philos. Hist. Cl. *h*) Sitzungsberichte der Math. Naturwiss. Cl. I. Abth. LXXVII. B. 5. H. LXXVIII. B. 1. 2. 3—5. H. II. Abth. LXXVII. B. 4—5. H. LXXVIII. B. 1. 2. 3. 4—5. H. LXXIX. B. 1. 2—3. H. III. Abth. LXXVII. B. 1—5. H. LXXVIII. 1—5. H. LXXIX. B. 1—2. 3—5. H. *i*) Anzeiger. 1879. Nr. 24. 25. 26. 27. *h*) Inhaltsverzeichnis zum Jahrg. 1879.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. *a*) Verhandlungen. 1879. Nr. 14. *b*) Jahrbuch XXIX. B. Nr. 4.

K. k. Statist. Central-Commission. Bécs. Ausweise über den auswärtigen Handel der Oesterr.-Ungar. Monarchie. XXXIX. Jahrg. 2. Abth.

Kön. Böhmisches Gesellsch. der Wiss. Prága. *a*) Abhandlungen. V. Folge. XV. B. VI. Folge. IX. B. *b*) Sitzungsberichte. 1878. *c*) Jahresbericht. 1877. 78. 79.

Geschichtsverein. Klagenfurt. Carinthia. 69-ster Jahrgang.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 1. sz.

Kir. orvos-egylet. Budapest. Évkönyv 1879-ről.

Délmagyarorsz. tört. és rég. társulat. Temesvár. Történelmi és Régészeti Értesítő. V. évfoly. 4. füz. VI. évfoly. 1. füz.

Orsz. m. kir. statiszt. hivatal. Budapest. Hivatalos jelentés a párisi 1878. évi egyetemess kiállításról, 10. 11. 12. 13. 14. füzet,

Angol kormány. London. *a)* Buddha Gay'a. *b)* A classified index of the Sanskrit Mss. in the palace at Tanjone. P. I. II. *c)* Statistical Abstracts from 1863. to 1877; from 1866. to 1877/8. *d)* Annual statement for 1878.

Francia kormány. Páris. Lettres du cardinal Mazarin. Tom. II.

Olasz kormány. Róma. *a)* Camera dei deputati. N. 190 A. *b)* Archivio di Statistica. An. IV. Fasc. 3.

Keresk. és iparkamara. Budapest. Jelentés 1878-ról.

Apátság. Zircz. Névtár 1880-ra.

Unitarius egyházi tanács. Kolozsvár. Dávid Ferencz emléke.

II. Magánosoktól.

Dr. Stieda. Dorpát. C. Frankenhauser: Untersuchungen über den Bau des Tracheo—Bronchial—Schleimhaut.

L. R. Landau. Budapest. Sammlung kleiner Schriften.

T. Wiedemann. Sz.-Pétervár. Zum Gedächtniss an F. A. Schiefner.

Dr. Kovács Gyula. Budapest. Az írói és művészi tulajdonjog.

Dr. A. Valčič Petravíč. Belovár. Beiträge zur medicinischen Tagesfrage.

Dr. W. Leitner. Lahore. Proceedings of the Anjuman-i-Panja 6.

Arc. Scacchi. Nápoly. Ricerche chimiche sulle incrustazioni gialle della lava Vesuviana del 1631.

M. Stossich, Fiume *a)* Prospetto della Fauna del mare adriatico. *b)* Alcuni cenni sopra il primo sviluppo delle Serpente.

Baloghy István. Budapest. Néptanítók Lapja. 1874—79. évfolyam.

Bogisich Mihály. Budapest. A keresztény egyház ősi zenéje.

III. Köteles példányok.

Athenaeum nyomdája. Budapest. *a)* Beöthy: A m. nemzeti irodalom történeti ismertetése. I. II. köt. *b)* Dobner: A földadó-kataszter. *c)* Farkas: Généralisation du logarithme. *d)* Magyar Statist. Évkönyv. 1877. 7. 8. 9. füz. *e)* Tájékoztató. II. köt. 3. 4. 5. 6. sz. *f)* A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XIV. köt. *g)* Képes családi lapok. 1880. 1. 2. 3. 4. 5. füz. *h)* Greguss: Természettan. *i)* Répássy: Olvasókönyv. *k)* Margócsy: Prot. egyházi beszédek. VI. köt. *l)* Kármán: Magyar olvasókönyv. II. R. *m)* Kerékgyártó és Czákó: Magyar olvasókönyv. II. R. *n)* Magyar tanügy. 1879. 5—6. 7—8. füz. *o)* Szent-István-Társulat naptára 1880-ra. *p)* Az Athenaeum nagy képes naptára 1880-ra. *q)* Thome: Az ember. *r)* Ahn: Francia nyelv. II. folyam. *s)* Gazdasági zsebnaptár 1880-ra. *t)* Századok. XIII. évfoly. 8—9. 10. füz. *u)* Schwaiger: A vajsavas benzylaetherről. *x)* Simonyi: Magyar nyelvtan. *y)* Ugyanaz németül. *z)* Czobor: Az egyházi művészetek hazánkban. *j)* Gurlt: Útmutatás sebészi műtétek gyakorlására. *v)* Szabó: A legújabb kor története. I. köt. 1. füz. *w)* Népiskolai füzetek. I. *aa)* Feszt: Geometria. *bb)* Belky: A törvényszéki orvostan alapvonalai. *cc)* C. Sallusti Crispi libri. *dd)* Házi könyvtár. XXXII. *ee)* Greguss A.: Shakspeare pályája. *ff)* Asbóth: Új

Magyarország. *gg)* Magyar gazdák Évkönyve 1880. *hh)* Bolanden : A Bertalan-éj. I. II. kötet. *ii)* Molnár : Athlétikai gyakorlatok.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. *a)* Philol. Közlöny. III. évfoly. 9. 10. füz. *b)* Acta r. Sc. Universitatis Budapestinensis anni 1879/80. Fasc. I. *c)* A budapesti m. k. tud. egyetem tanrende 1879/80. tanév második felére. *d)* Schwarz : Elemente der Politik. 1. 3. Lief. *e)* Torkos : Magyar nyelv és irodalmi kézikönyv. I. II. R. *f)* Sonnenfeld : Német nyelv és irodalmi kézikönyv. I. II. R. *g)* Sbornik. Broj 23—27.

Wigand F. K. nyomdája. Pozsony. *a)* A magyar ifjúság könyvesháza. 13—18. füz. *b)* Claudius : Hundert Gebote. *c)* Jókai : Rab Ráby. 9. füz. *d)* Kastner : Deutsche Sprachlehre. I. Th. *e)* Pulszky : Életem és korom. *f)* A m. kir. minisztérium rendeleteinek gyűjteménye. 1879. 3 füz. *g)* Andrassy : Remek költemények. *h)* D r in é naplója. *i)* Kaltenbrunner : Geschichten aus Oberösterreich. *k)* Gyakorlókönyv Schulz kisebb latin nyelvtanához.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a)* Évi jelentés Kolozsvár sz. kir. város 1878. évi állapotáról. *b)* Közhasznú erdélyi képes naptár 1880-ra. *c)* Közhasznú nagyenyedi naptár 1880-ra. *d)* Mátrai : Az élet színpadja és a színpad coulissái. *e)* Acta r. Sc. Universitatis Claudiopolitanae anni 1878/9. Fasc. 3.

Kovács Mihály nyomdája. Rozsnyó. A gyűrt.

Tóth László nyomdája. Kecskemét. *a)* Protestans pap. I. évfoly. 1. 2. 3. sz. *b)* A nagyszalontai gymnasium Értesítője 1878/9-ről. *c)* A kecskeméti k. r. főgymnasium Értesítője 1878/9-ről. *d)* A kecskeméti állami főreáltanoda Értesítője 1878/9-ről. *e)* Oláh : Az orgona-építészet története. *f)* A kecskeméti jog- és államtudományi kar Évkönyve 1878/9-ről. *g)* Losonczy : Kesergő lant.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Értesítő 1879. 7. 8. sz.
- b)* Term. Érték. IX. k. 20. 23. sz.
- c)* Nyelvtud. Érték. VIII. köt. 5. 6. sz.
- d)* Társad. Érték. V. köt. 9. sz.
- e)* Arch. Értesítő. XIII. köt. 10. sz.
- f)* Magyarország. rég. Emlékek. IV. köt. I. R.
- g)* Temesvári Pelibárt élete és munkái.

I. Igazgatósági ülés.

1880. febr. 1.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

1. Az Akadémia elnöke bemutatja a M. Földhitelintézet levelét, a mely mellett az intézet, mint az Akadémia vagyonának kezelője, megküldi az Akadémiának 1879. decz. 31-én lezárt számadásait, vagyon-mérlegét, nyereség- és veszteség-számláját, az alapítványok jelen állását föltüntető kimutatással.

A zárszámadások megvizsgálására gróf Cziráky János, gróf Erdődy Sándor és Stotczek József igazgató tagok kértettek föl.

2. Bemutattatik az akadémiai elnökségnek az 1880-ik évi költségvetésre vonatkozó előterjesztése, mely itt következik :

»Az 1879-iki költségvetést a zárszámadással egybevetve, a következő eredmény áll előttünk :

Az előirányzott 116,800 frt helyett bevétel	156,976 frt 52 kr.
Levonva a bevételből az előirányzott	116,800 forintot
Több bevétel	40,176 frt 52 kr.
Az 1879-re előirányzott kiadások összege	116,665 frt
A tényleges kiadások összege pedig	114,811 » 90 kr.
Tehát kevesebb kiadás	1853 frt 10 kr.

A bevételnél a *nagy többlet* 40,176 frt rendkívüli bevételekből származik.

Hagyományokból 794 frt

Adományokból 12,220 »

Új alapítványokkép 20,000 »

Igénybe nem vett tétel leírásából 551 frt 25 kr folyt be. Különféle kamatok és kamathátralékok is növelték a bevételt. E rendkívüli bevételeknek köszönhetni, hogy az *új építkezésekre* 1874—76-ban fölvett adósságból a múlt évi törlesztések után még megmaradt 30,996 frt 47 kr. most egyszerre törleszthetett.

Ez adósság a mondott három év alatt ment 144,330 frt 31 kr.

Ez összegből 1874-ben leiratott 40,300 frt 98 kr.

1875-ben » 26,371 » —

1876-ban » 9,541 » 03 »

1877-ben » 3,214 » 67 »

1878-ban » 33,906 » 16 »

1879-ben » 30,996 » 47 » . 144,330 frt 31 kr.

Az új építkezésekre fölvett adósság tehát teljesen törlesztve van.

Mint hogy azonban a M. Földhitelintézet a Széchenyi-szoboralapból, még a ház építésekor kölcsönzött összeget is visszafizette: az Akadémia a nevezett intézetnek még mindig 46,312 frt 82 krral tartozik. Fennáll e mellett maiglan az Első M. Ált. Biztosító Társulatnál, szintén még az első építkezés alkalmával kölcsönvett 40,000 frtnyi tartozás. Ennélfogva ezúttal is megújítandó az Igazgató-tanács határozata, hogy a rendkívüli bevételek (kamathátralékok, új adományok, hagyományok stb.), valamint a kiadásoknál netán megtakarítandó összegek, tőkésítés helyett, az Akadémia tartozásainak törlesztésére fordíttassanak.

A mi a rendes bevételekre előirányzott összegeket illeti, csupán két megjegyzést kell tenni. Először, hogy a *házbér* a múlt év folytán, évnegyedenként csökkent. Több helyiség, bolt és szállás üresen állott, s áll részben ma is; egyes szállásoknál a házbért kellett alább szállítani; két lakó végrehajtás alatt áll. Oly bajok, melyek miatt a házbér utáni jövedelmet a jövő évi költségvetésben szükségkép kevesebbre kellett előirányozni. A másik megjegyzés, hogy az *Akadémiai-kör* részéről a múlt évre előírt összeg az év kezdetén fizettetett ki.

A mi már az 1880-iki költségvetést illeti, a bevételek és kiadások a következőképpen előirányozhatók.

A M. T. Akadémia költségvetése az 1880-ik évre :

A) Bevételek.

I. Alapítványok kamatai	20,633	frt.
II. Értékpapírok után	26,660	»
III. Házbér	33,170	»
IV. Könyvek eladásából	4,000	»
V. Az akad. olvasó-körtől	800	»
	<u>85,263</u>	frt.

VI. Az állam részéről :

a) Történelmi és irodalomtörténeti források és emlékek kiadására és földolgozására	15,000	frt
b) Történelmi műemlékek kiadá- sára és földolgozására	5,000	»
c). Országos érdekű természettudo- mányi kutatásokra	5,000	»
d) A könyvtár gyarapítására	5,000	»
	<u>30,000</u>	frt.
	115,263	frt.

B) Kiadások.

I. Személyes járandóságok :

a) Rendes tagok fizetése	4,200	frt
b) Főbb tisztviselők fizetése	6,210	»
c) A többi » »	10,500	»
d) Szolgák fizetése és ruházata	4,581	»
	<u>25,491</u>	frt.

II. Az összes Akadémiát illető kiadásokra :

a) Almanach, Értesítő	2,000	frt
b) Régi számlák kiegyenlítésére utolsó részlet	2,624	»
	<u>4,624</u>	frt.

III. Az I. osztálynak osztályi és bizottsági kiadásaira

12,000 »

IV. A II. osztálynak osztályi kiadásokra

4,000 »

V. A III. » » »

5,800 »

VI. A történelmi bizottság kiadásaira, az Akadémia ala-
pítása történetének kiadásával

13,000 »

VII. Az archaeologiai bizottságnak

5,000 »

VIII. A matematikai és természettudományi bizottságnak

5,000 »

IX. A könyvkiadó bizottságnak

4,000 »

X. A közgazdasági bizottságnak

2,000 »

XI. Jutalmakra

5,000 »

XII. A Budapesti Szemle segítése

2,200 »

XIII. Előfizetés a »Literarische Berichte« folyóíratra kül-
földi tagok számára

1,200 »

XIV. A könyvtár gyarapítására és a kéziratár rendezésére

5,000 »

XV. Az Akadémia épületeinek fentartására, fűtésre, vilá-
gításra, javításokra

7,000 »

Átvitel : 101,315 frt.

Áthozat: 101,315 frt.

XVI. Ügyvédi, irodai, postai és más vegyes kiadásokra, a Széchenyi-érem költségeivel	3,500 »
XVII. Adó	3,685 »
XVIII. Kamatok :	
a) A M. Földhitelintézetnek	3,000 frt
b) E. M. Á. Biztosító-Társulatnak	2,400 »
c) Az Akadémia által kezelt alapok után	1,200 »
	<u>6,600 »</u>
	115,100 frt.

Az előterjesztett költségvetés bevételei közt az Akadémia saját jövedelmei, mint az alapítványok és értékpapírok kamatai, a M. Földhitelintézetnél bevételül előírt összegben vétettek föl a költségvetésbe. A házbér a fennebb érintett okokból kevesebbre irányoztatott elő.

Az *állam* által eddig adott segélyösszegek bizton remélhetők ez évben is. Azon 5000 frton kívül, mely műemlékek kiadására van előirányozva, a többi összeg mind befoglaltatik az országos költségvetésben. Az érintett 5000 frtra nézve is okunk van hinni, hogy azt a n. m. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ez évre is utalványozza archaeologiai bizottságunk részére, tárczájának a műemlékek fentartására és kiadására nyert dotatiójából. Ez iránt már az igazgatósági ülésből fölterjesztés teendő.

A kiadások közt a személyes járandóságok czimén fölvelt összeg megfelel a valódi kiadásoknak, ha a közelebbi években elhunyt tagok fizetése, a jelen pénzügyi viszonyok közt, midőn az Akadémiát még a múltból is 86,312 frt tartozás terheli, megtakaríttatik. Minthogy az Akadémia osztályainak és bizottságainak költségvetései, levonások nélkül csak e föltétel alatt fedezhetők: nem lehet kétség, hogy az Igazgatóság ez alkalommal is megújítja e részben a közelebbi évek folytán hozott határozatát.

Az összes Akadémiát illető kiadásokra (II.) meg kell jegyezni, hogy e czímet ez évben is terheli a múlt évekről fenmaradt fizetetlen számlák kiegyenlítése. E czélból 2624 frt van fölvéve a költségvetésbe. Tekintettel e rendkívüli kiadásra is, szükséges, hogy azon megszorító intézkedések, melyek az Évkönyvekre nézve már két évben hozattak, most is fentartassanak, s az Évkönyvekbe ez évben is csak a közlés tárgyai vétessenek föl.

Az Akadémia és az igazgatóság bizonyára most is örömmel értesül azon körülményről, hogy a költségvetés czímei alatt az Akadémia osztályainak és bizottságainak összes kívánatai tekintetbe vétethettek és megtalálják fedezetüket.

Az I. osztály két költségvetést terjesztett az Igazgatóság elé: az osztály és a nyelvtudományi bizottság részéről. E két költségvetés egybefoglalva a következő.

1. A Corpus Poetarum II. és III. kötete befejezésére	940 frt
2. Értekezések kiadására	1,200 »
3. A nyelvtörténeti szótárra	1,000 »
4. Aristophanes fordítása nyomtatására	700 »
5. A Codex Cumanus nyomtatására	300 »
6. A magyar-ugor szótár folytatására	687 »
7. A Nyelvemléktár folytatására	1,306 »

Átvitel: 6,133 frt.

Áthozat: 6,133 frt.

8. A nyelvtudományi bizottság részére:			
a) A bizottsági előadó díja	360	frt	
b) Nyelvtudományi közlemények	1,842	»	
c) Nyelvőr segélyezése	1,500	»	
d) Philologiai Közlöny segélyezése	500	»	4,202 »
9. Az irodalomtörténeti bizottság részére:			
a) Irodalomtörténeti adattár	1,200	»	
b) Irodalomtörténeti monographia	400	»	
c) A bizottsági előadó díja	400	»	2,000 »
Összesen			12,335 frt.

Ez összeg helyett kereksszámmal 12,000 forint vétetett föl a költségvetésbe, megadva az osztálynak az osztályi és bizottsági kiadások tételei közt az átruházás jogát. Megjegyzendő, hogy ez összegből az irodalomtörténeti czélokra kért 2000 frt a történelmi czélokra adott 15,000 frtnyi országos dotatióból fedeztetik.

A II. és III. osztálynak, osztályi kiadásokra, a kért összegek irányoztatnak elő. A III. osztály költségvetésében az Értekezések kiadására szükséges összesen fölül, mely 4500 frtot tesz, Petzval r. tag »Egy forgatási gőzmozdítónak gyakorlati elmélete« című munkájának kiadási költségei (1300 frt) is befoglaltatnak azon esetre, ha a bírálók kiadásra ajánlják.

A bizottságok részére a múlt évben felvett összegek vannak ez évre is előírva. A történelmi bizottság részére 13,000 frt van előírányozva, azzal a megjegyzéssel, hogy a Széchenyi-szobor leleplezésére megrendelt munka, mely az Akadémia megalapításának történetét tárgyazza, szintén e bizottság költségvetésében találja fedezetét. Az érintett ünnepélyre e fölött emlék-érem veretése is el van határozva. Ez okból emeltetett a költségvetés XVI. (Vegyes kiadások) czíme 3500 frtra.

Az akadémiái épületek fentartására is nagyobb összeg (a tavalyi 6000 frt helyett 7000) van fölvéve; a többlet fedezésére szolgál azon rendkívüli kiadásoknak, a melyeket a palotában és a bérházban, az idők rombolása következtében is szükségessékké vált javítások, átalakítások sat. igényelnek. E rendkívüli kiadások összegét 4992 frtra teszi a házgondnok. Az elnökség, fölhasználva az érintett 1000 frtot a legsürgősebb teendők fedezésére, a nagyobb átalakítások és javításokra nézve szakértők véleményét s más mesterek ajánlatait is meghallgatva, nem mulasztja el kellő időben jelentést tenni, s az Igazgatóság elhatározását, előterjesztendő javaslataira kikérni.

Mellözve a költségvetésnek évenként ugyanazon összegben előforduló, úgyszólván rendes czímeit, vagy azon czímeiket, melyek, mint a jutalmak és adók czímei, a tudvalevő szükségletnek megfelelőleg vannak előírva, csak az utolsó (XVIII.) czímet illetőleg van még némi megjegyzésünk. Az Akadémia tartozásaiból ujabbán 30,996 frt törlesztetvén, ez által a kamattartozás kevesbedett. Azonban még az előírt összeg is leszállítható, ha az E. M. Á. Biztosító Társulathoz a 40,000 frtnyi tartozás, a mely után 6 % kamat jár, fölmondatik, s az Akadémia összes tartozása a M. Földhitelintézetnél összpontosíttatik. Ez intézet ugyanis, tekintettel az alacsonyabb kamatlábra, késznek nyilatkozott az Akadémia összes tartozása után, a kamatot 6 %-ról 5½ %-ra szállítani le.

A bemutatott költségvetés, minden egyes tételeire nézve, helyben hagyatván, a M. Földhitelintézetnek kiadatni, illető tételei és pontjai pedig az osztályokkal és bizott-

ságokkal közölni rendeltetnek. Egyúttal az elnökség előterjesztésében foglalt javaslatok is elfogadtatván, az elnökség a szükséges intézkedések megtételére fölkérte.

3. Bemutattatik az akadémiai ügyész jelentése az akadémiai alapítványok és hagyományok biztosítása, illetőleg befizetése iránt, a múlt évben tett intézkedések eredményéről.

Erre nézve a következő határozatok hoztak :

a) Bencsik György ellen a hátralékos kamatok behajtása tárgyában *nem* indítandó meg a per.

b) Néhai gróf Forgách István és Kálmán örököseik azon ajánlata, hogy a 3000 forintnyi alapítványi tőkét földtehermentesítési kötvényekben fizetik le: el nem fogadható.

c) Következő alapítványok, mint behajthatlanok, leiratnak :

α) Aczél István 525 frt

β) B. Duka Miklós 700 »

γ) Igaz Dániel 200 »

δ) Seper Miklós hagyatékának egyharmad része.

ε) Gróf Sztáray Viktor ajánlata 30 éven át évenként fizetendő 15 frt.

d) Következő kétes hagyományok, mint behajthatlanok, töröltetnek :

α) Antunovits Béláé, mely a hagyaték egy ötöd részéből állt volna.

β) Fogarasy Jánosé, mely egy budapesti házból állt.

γ) Kubínyi Ferenczé 1000 frt

α) Seeger Frigyesé 200 »

e) A főtitkári hivatal utasíttatik, hogy a Vitéz, Pyrker László, Pongrácz János és Szodoray Elek-féle hagyományokra vonatkozó előiratokat az Akadémia levéltárában keresse föl, és azok iránt Tóth Lőrincz volt pénztárnok úrtól kérjen fölvilágosítást.

4. Olvastatik gr. Szapáry Gyula m. k. pénzügyminiszter úrnak f. é. január 23-án kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a néhai Marczibányi Antal által az Akadémia javára tett alapítványának az örökösök birtokaira történt zálogjogi bekebelezése alkalmából, az Akadémia terhére előírt 144 frt 12 $\frac{1}{2}$ krnyi bejegyzési illetéknek törlesztését elrendelte, mivel a kötelezvény szövegéből az derül ki, hogy az ügyletet legföljebb alaki szempontból lehet kölcsönnek minősíteni, s hogy lényegében csak az alapítvány biztosítása szándékoltatik elérteni.

Tudomásul vétetik és az akadémiai ügyészszel közöltetik.

5. Olvastatik Steinbach István kir. közjegyzőnek f. évi január 12-én az Akadémiához intézett irata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy Amizoni Károly budapesti kereskedő, végrendeletében akkép intézkedett, hogy Deák Ferencz-utcza háza, jelen hasznélvezőjének halála után, egy országos magyar nőnevelő intézetnek szolgáljon alapúl, és azon ohajtását fejezte ki, hogy ez intézet mindenkor tisztán magyar jellemű és irányú legyen, fölkérvén az Akadémiát, hogy e szándék valósulása fölött örködjék; kijelenti továbbá, hogy a mennyiben szándéka nem teljesülhetne, az egész alapítvány az Akadémia tulajdonába megy át. A kir. közjegyző ezek után fölkéri az Akadémiát, jelölje ki azt, a ki a hagyatéki tárgyalásnál az Akadémiát képviselni fogja.

Az Igazgató-tanács az akadémiai elnök urat kéri föl, hogy az Akadémia igazgatóságát képviselni sziveskedjék.

6. Bejelentetnek a következő adományok és hagyományok :

- a) Gróf Gyulay Samu cs. k. altábornagynak örökbefogadott fiai nemesi rangra emeltetése alkalmából, 10,000 frtnyi alapítványa, osztrák járadék kölcsön-kötvényekben.
- b) Amizoni Károly 2000 frtnyi hagyománya.
- c) Németh Mihály egri kanonok 100 frtnyi hagyománya.
- d) Blásovich Antal budapesti kereskedő hagyománya.
- e) Gróf Zichy Ágost 150 frtnyi adománya, a Reguly-alap javára.

Tudomásul szolgál.

7. Olvastatik a budapesti philharmoniai társulat választmányának folyamodása, melyben az Akadémia dísztermét classicus zeneművek előadására átengedtetni kéri, és ajánlkozik, hogy ennek fejében valamely tudományos vagy irodalmi céljára bizonyos összeget kész fizetni.

Az Igazgató-tanács, méltányolva a philharmoniai társulat nemes földadatait, egyelőre egy esztendőre megengedi, hogy a társulat zenekari hangversenyeit az Akadémia dísztermében, a nappali órákban, tarthassa ; a társulat által fizetendő összeget pedig a magyar írói segélyegylet javára ajánlja föl.

8. Olvastatik a matematikai és természettud. állandó bizottságnak kérelme, hogy mivel a kitűzött munkálatok az év végeig előreláthatólag nem fognak mind elkészülni, dotatiójának azon része, mely ez évben nem fog kiadatni, a bizottság rendelkezésére 1881-ben föntartassék.

Az Igazgatóság megengedi, hogy a bizottság jelen évi dotatiójának azon része, mely ez évben nem fog igénybe vétetni, a bizottságnak jövő évre föntartassék.

9. Olvastatik az akadémiai főkönyvtárnok irata, melyben előadja, hogy Mészáros János könyvtári szolgálatára, előhaladott kora és betegeskedése miatt, a szolgálatra teljesen alkalmatlanná vált ; minél fogva nyugdíjaztatását kéri.

Mészáros János — tekintettel hosszú és hű szolgálatára — teljes fizetésének megtartásával, nyugdíjaztatik.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Ötödik akadémiái ülés.

Az I. (nyelv és széptudományi) osztály *második* ülése.

1880. febr. 3-án.

Pulszky Ferencz t. t. osztály elnök elnöklése alatt.

29. (4.) *Goldziher Ignác* 1. tag felolvassa ily czimű értekezését: »Az izlam építészeti emlékei, kapcsolatban a muhamedán világ-nézettel.« Kivonatban így :

Jelen értekezés, mely egy nem sokára megjelenendő tanulmánysorozat 5. fejezetét képezi, nem a maur építési stílus és művészet tárgyalásával foglalkozik. Tárgya egy tapasztalat megmagyarázása, mely a kelet figyelmes utazójának lépten-nyomon szemébe ötlík, hogy tudniillik sehol sem találkozunk oly sok templommal, romokkal egyáltalán, mint a muhamedán, különösen arab tartományokban. Az értekezés e tünemény külső és belső okait törekszik felmutatni. Miután visszaütését az angol *Manning* azon nézetét, hogy e romok mintegy tanujelei a keletiek vallásos kegyeletű felületességének, szerző az épen jelzett tünemény okait két csoportban tárgyalja, szólna először *technikai*, azután *psychologiai* okairól. Különösen a kairói mecsetek építési történetének eredeti kútforrásaiból azt mutatja ki, mily felületes és komolyság nélküli volt az arab építészek iránya mind az anyagok megválasztásában mind pedig az arányokat tekintve; különösen a Muajjad mecset építésének jegyzőkönyvére utal, melyből ez épület történetére és átalán az arab építés módjára igen nevezetes következtetések vonhatók. Az arabok nem voltak soha sem építészek; még legszentebb épületjök, a mekkai kába helyreállításán is görög keresztyén mesterek dolgoztak. Meghódított tartományokban a legtöbb mecsetek régi keresztyén vagy pogány templomokból vett anyagokból építették. A kairói Tulunmecsetben és az arab építészet egyéb bámult műremekein, görög építők izlését csodáljuk. Byzanci építészek voltak azok is, kiknek Andalusia csodálatot ébresztő maur építési remekeit köszönjük. Az építmények hanyatlásának *psychologiai* okaira térvén át, szerző a muhamedán világnézet azon sajátosságait jelzi, melyek a hívók lelkében a *fantasztikus*

érdekét nem ébreszthetik. Első sorban a muhamedán világnézetnek inkább a világ mulandóságát kiemelő irányára, mely épen Egyiptomban élénk ellentétben tűnik fel az ókori pogányműveltségnek az *örökkévalóságra* s az emlékfentartásra irányuló érzelme ellenében. Míg az ó-egyiptomi műveltség, mely az örökkévalóságra irányult, oly emlékeket hozott létre, melyek évezredekig túléltek, addig a muhamedán világnézet, mely a mulandóságot hangsúlyozza, és melynek szemében egyedül Alláh marandó, nem nevelt érzéket a *conserválás* iránt. Ezzel összefügg a muhamedánok *utilitaris* érzelme is. A mi nem szolgál a mindennapi szükségletnek, annak fentartása nem foglalkoztatja őket. Csak annyi értéke van egy régi épületnek, a mennyi használhatóságot nyújt a jelen korban, a használatra nem alkalmast romlásnak engedik indulni. Felhoznak historiai mozzanatok is, melyek e tüneményeket elősegítették, különösen pedig azon kiméletlenség számos példája, melylyel az ellenfél (még maga a muhamedán is) az ellenség szent épületeit pusztította háború esetén. Mind e mozzanatok együjtvéve nyújtják az izlám építkezési emlékei romos állapotának magyarázatát.

Bírálatra adatik.

30. (5.) *Theurewck Emil* l. t. bemutatja s főbb vonásaiban ismerteti dr. Kont Ignácznak, mint vendégnek ily czimű értekezését: »Lessing mint philologus.« Kivonata ez :

Sok oldalról jellemezték már Lessinget, de munkásságának azon irányát, melyből a többi mintegy foly, t. i. a philologiait még nem méltatták eléggé. A jelen értekezés célja tehát kimutatni azon hatást, melyet Lessing az egész klasszikai philológiára gyakorolt, fejtegetni mindazon értekezéseit, melyek a philológiára vonatkoznak s meghatározni, hogy mennyiben módosították vagy javították a tudomány jelenlegi álláspontján e tanulmányokat. Az értekezés két szempontból tekinti Lessinget mint philologust: először mint irodalomtörténészt, azután mint műtörténelmi kutatót. Minthogy Lessing szaktudós nem volt, azért a philologia formális oldalára nagyobb súlyt nem fektetett, hanem főtörekvése az volt, hogy az ókori iratokban levő szellemet a német irodalomba átültesse, hogy e mintákból vonja le az örökké igaz elveket. Dolgozatai főkép arra céloznak, hogy az egyes irodalmi fajok közt a szoros választó falat huzza, hogy ezek által a theoriát megalapítva, gyakorlatilag is alkalmazza a szabályokat, s hogy nemzetét ama nagy kincsekre figyelmeztesse, melyek a klasszikus ókor irataiban fönmaradtak. Az értekezés chronologiai rendben szól az egyes dolgozatokról; először a dráma körül tett kutatásait (Plautus, Seneca, Sophokles) méltányolja, azután az epigrammról és meséről irt theoriáit fejtegeti, s kimutatja azután, hogy mily mély aristotelesi tanulmányokon alapszik mindezek koronája, a hamburgi dramaturgia. Erre azon kisebb philologiai értekezéseit s bírálatait tárgyalja, a melyek az egyes írókra vetnek világot, ilyen Horatius védelme és Lange Horatius fordításának bírálata. Teljesség kedvéért az értekezés az összes philologiai levelekre és töredékekre is kiterjed, minthogy e nagy szellem minden egyes megjegyzése érdekes. Az értekezés második része a műtörténelmi

csoportot tárgyalja. Itt különösen Laocoonról szól bővebben a szerző, kiemeli a vezér-eszméket, s azon általános igazságokat, melyek mai napig is érvényesek; kifejti, hogy kik foglalkoztak Lessing előtt már e kérdésekkel, s hogy mennyire jutottak. Erre következik a Lessing és Klotz közti vita támadásának oka s azon darabok megbeszélése, melyeket e vita előhozott, különösen a »Briefe antiquarischen Inhalts« főbb pontjainak méltatása és »Wie die Alten den Tod gebildet« cz. értekezésnek fejtegetése; végül az apróbb műtörténelmi jegyzeteket és cikkeket tárgyalja. Mint zárszó az értekezés egy tekintetet vet a philologia álláspontjára Lessing idejében, s azon nagy különbséget tünteti fel, mely az akkori philologusok működése és Lessing uttörő dolgozatai közt létezik.

Bírálatra adatik.

Hatodik akadémiai ülés.

A II. osztály (Philos. tört. és társad. tud.) második ülése.

1880. febr. 9.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

32. (4.) *Torma Károly* 1. tag olvassa következő értekezését: »A *limes dacicus* és római felirat s régiségtani közlemények.« A kivonat így szól:

A királyhágón-túli részek római kori emlékeinek földirati tekintetben kétségkívül legfontosabbika ama feliratos fogadalmi-oltár, melyet értekező 1858-ban Alsó-Kosályban (Szolnok-Doboka megyében) lelt. A *Corpus Inscriptionum Latinarum* III. kötetének 827. száma alatt közölt felirat olvasása a következő: *Deae* [Nem]esi reg[in(ue)] *Val(erius) Valen[tin]us b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis), [miles] le(gionis) XIII [g(eminae)] Gordi(anae), aed[il(is)] col(oniae) nap(ocae), a(ntiquis) cens(ibus) subsi[g(navit)] Samum cum reg(ione) [tr]ans val[lum i]mp(eratore) d(omino) n(ostro) M. A[nt(onio)] Gordi(ano) Augus[to et A]viol[a] co(n)s(ulibus) X. [kal.].....«*

A Kr. u. 239. évben III. Gordianus uralkodása alatt kelt feliratban a *Samus* — a mai Szamos vize — s a *vallum* vagyis a sánczolat, árok, töltés nevezetnek meg, illetőleg az mondatik, hogy Valerius Valentinus napocai aedilis a Samust vagyis átvitt értelemben e folyó mellékét a *vallumon* túli régióval azaz előtartományyal a régi adórajstromokba felvette, a mit mai szólásmóddal így fejezhetnénk ki: Valerius Valentinus Dacia e részének új adóösszeírását elkészítette, s hogy ezt teljesíthette, Nemesisnek egy ara votiva felajánlásával hálálta meg.

Mi volt természetesebb, mint hogy e felirat merőben ismeretlen *vallumát* felkeresni és ha lehet megtalálni azok köteletségévé vált, a kik a királyhágón-túli részek római kori emlékeivel foglalkoznak. Értekezőnek 1862-ben sikerült a *vallumot* a Szilágyság és Erdély határán megtalálni

s irányát kijelölni. Vizsgálatai eredményét az Évkönyvek XI. kötetének 2. darabjában tette közzé. Hat ismeretlen castrum stativum helyfekvését — köztük a Dacia egy részének nevet adott Porolissumét — s a Kis-Sebestől Tihóig vonuló vallum irányát jelölte ki e közleményben, melynek alapján Dacia addig merőben ismeretlen északnyugati részének római kori térképe összeállítható lett. Értekező helyjelöléseit a kül- és belföldi szakirodalom helyeseknek találta, s habár nem a vallum létezése, de az alsó-kosályi feliratnak a censusra illetőleg annak subsignalására vonatkozó kitétele mikép értelmezése iránt Mommsen a Corpus Inscriptionum Latinarumban teljesen tisztába jönni nem tudott: értekező meghatározásai Dacia e részének földíratára nézve értékesítették is.

Újabb időben azonban Ortway Tivadar l. t. »Dácia és Moesia területén« című közleményében értekező abbeli véleményét, hogy a kimutatott vallumot a rómaiak Dacia limeseül építették, vitatván azt állítja és kívánja bizonyítani, hogy e vallum nem római hanem barbar mű, s e véleményéhez csatlakozik Römer r. t. is »Résultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie stb.« cím alatt megjelent művében.

Nem csupán ez okért, mert hisz a vallum római voltát annak ismételt bejárása nélkül is lehet vala értekezőnek védelmeznie s bizonyítani, de főleg a végett, hogy a vallum monographiáját teljesen biztos autoptikus adatok alapján oly módon készíthesse el a mint az a caledoniai, britanniai és germaniai limeseket illetőleg már rég megtörtént: a vallum pontos vizsgálatára szánta el magát, s a valóban fáradságos munkát 1879. nyarán létesítette is.

A limesnek ugyanis Kis-Sebestől Tihóig terjedő mintegy 60 kilométernyi hosszú s a Meszes-hegyláncz gerinczén, folyton nagy erdőségeken át vezető vonalából 19662 lépés-, vagyis mintegy 15 kilométernyit vizsgált meg s mért fel; közvetlenül a vallum aggerén fekvő 25 propugnaculum romjait fedezte fel s néhányban próbaásatást tétetett; a vallummenti hadútak irányát meghatározta; a limes északkeleti elkanyarodásánál levő Porolissum óriási erődítvényeit tüzetesen megvizsgálta; a Szilágyság legnagyobb részét elfoglalt regio transvallumot, melynek határait a Réz- és Bükk-hegység alkotta, kijelölhette; a szilágynagyalui tumulusokban valószínűleg a metanasta jazygek, Dacia északnyugati szomszédjai nyomaira lélt; a limes környékén több barbárkori tanyát constatált; s e felett Napoca s Porolissum környékét, illetőleg aggerét átvizsgálva, Dacia néhány érdekesebb pontján felirat- és régiség-tani kutatásokat tett.

Vizsgálatai eredményét egy terjedelmesebb monographiában állította össze, melyben a Limes Dacicust, irányát t. i. és szerkezetét nyomról-nyomra ismerteti s azt a caledoniai, britanniai és germaniai limesseel hasonlítván össze, azokat az eltéréseket igyekszik kimutatni, melyek a daciai vallumot amazoktól megkülönböztetik; a vallumot a tiszta-dunamelléki úgynevezett római sánczokkal valószínűleg összefüggésben levőnek mutatja ki, s e vonalban jelöli meg Dacia nyugati limesét, mely ekkép a Dunától a Nagy-Szamosig vonult; kifejteni törekszik, hogy Daciát, melyet Trajanus a Dunától észak felé azért ékelt a barbárföldre, hogy mint

hadászati alapból először Pannonia inferior határait északnak fel a Kárpátokig, majd meg Daciáét keletnek Moldova felé kiterjeszthesse, ekkép szorítván északnak a római birodalom alkalmatlan barbár szomszédjait s adván az imperium e részének biztosabb határokat. De mert nagyszabású tervét utódai létesíteni nem tudták, a rómaiaknak Daciát, a mind nyugtalanabbá vált szomszédok ellen nyugatról és keletről erős védvonallal kellett e beékelni, s így hadászatiilag határhegyei daczára sem igen előnyös helyzetében megerősíteni, mely védvonal nyomait a duna-szamosi és a székelőföldi vallumban lelhetni meg; hogy Dacia nyugati vallumát, melyet valószínűleg már Antoninus Pius kezdett rakatni, hihetőleg a Severusok fejezték be tán épen Severus Alexander; hogy a Dunának délre kanyarodásától, Vácz tájáról a Tiszáig vezető Csörszárókban, mely a Berettyó irányában a daciai limessel valószínűleg érintkezik, alighanem azt a vonalat szemlélhetni, a meddig Trajanus terve szerint Dacia-Pannonia határai ki lettek volna terjesztendőek, a mely esetben Dacia Pannonia inferior keleti közvetlen szomszédjává válik s északról mindkettő egyenesebb határokhoz jut vala; mindazt feltüntetni igyekszik, a mi Dacia limessel való megerősítését Trajanus utódai alatt szükségkép követelte; s végül több a limes mellékén lelt feliratos emléket s régiségtárgyat ismertet és a Sebesváraljánál feküdt castrum és vicus nevét állapítja meg, mely *Resculum vicus Aficaenorum* vagy *Afigaenorum* volt.

Szabályszerű elintézésre bocsáttatik.

33. (5.) Kautz Gyula r. tag olvassa *Weisz Béla* ily című értekezését: »A nemzetgazdaságtan és módszere, egyúttal észrevételek a kutatások nehézségeiről a társadalmi tudományokban.« Kivonatban így:

Az értekezés foglalkozik a tudományos kutatás azon kérdéseivel vajjon a nemzetgazdaságtanban az inductiv és deductiv módszernek milyen szerep jut? E kérdés megfejtésével különösen három bölcsész és sociológ foglalkozott: *Mill*, *Cairnes* és *Comte Ágoston*. Miután jóformán csak ezek fejtették ki az egymással szemben álló legfontosabb érveket, értekező ezek nézeteinek előadására és bírálatára szorítkozik. A mi mindenekelőtt *Millt* illeti, okoskodása röviden a következő: A nemzetgazdaságtan lényegileg absztrakt tudomány, módszere pedig aprioristicus. Így értették és tárgyalták legkitűnőbb gondolkozói. A nemzetgazdaságtan kénytelen feltételekből és nem tényekből következtetni. Valamint a geometria oly vonal fogalmából indul ki, melynek csak hossza van, úgy a nemzetgazdaságtan oly emberi lényekből, kik mindig úgy cselekednek, hogy a szükségletek legnagyobb számát a physikai megerősítés legkisebb mennyiségével érik el. A nemzetgazdaságtan következtetései is tehát, mint a geometriáé, csak in abstracto igazak, azaz bizonyos föltételek alatt. Hiába remélik, hogy a társadalmi tudományokban az igazságot az annyira complex jelenségekben, melyek vizsgálatán a természettudomány leghatályosabb eszközt, a kísérletet nem lehet alkalmazni, az inductiv módszer által lehessen felfedezni. *Cairnes* elmélete következőkben foglalható össze: A nemzetgazdaságtan módszere a deductio, mert a jelenségek complex természetűek,

részekre nem bonthatók és kísérlet alá nem vethetők. De a nemzetgazdaságtani kutatás azon előnnyel bír, hogy ismerjük a gazdasági tevékenység végútját — mit a természettel szemben nélkülözünk, ez nagyon előmozdítja a kutatást. Mig a physikus kénytelen az okozatból az okra következtetni, addig a nemzetgazda következtethet az okokból az okozatokra. Különbösen némileg a nemzetgazdaságtanban pótolható a kísérlet logikai eljárás által, melyben a föltételeket változtatjuk. Comte nézetei különösen a következők: A két tudományos módszer előnyei nagyon különböznek az egyes tudományokban, azonban kétségtelen, hogy minden kutatás az észleletből indul ki, és még ha a priori okoskodunk, világos, hogy az általános elvek, melyek minket vezetnek, az észleletből származnak. *A logikai tökély, melyre törekedni kell, abban áll, hogy egyik módszer által erősítsük meg azt, mit a másik által nyertünk.* A sociológiában, tekintettel a tárgy nehézségeire, az összes módszereket kell alkalmazni, különös fontossággal bír a történeti módszer. Az inductiv módszert a nemzetgazdaságtanban is lehet alkalmazni, mert a mi a kísérletet illeti, annak lényeges tulajdonsága nem abban áll, hogy tetszés szerint csoportosíttassanak a tényezők, hanem hogy általában változzanak. Az értekezés a deductiv iskola által az inductiv ellen felhozott érveket részletesen bírálván, Comte nézetét fogadja el, megtoldván különösen azon megjegyzéssel, hogy a módszer választása függ a tudomány állapotjától is. Mert a módszer alaptétele az, hogy az ismeretesből induljunk ki; ha az ismeretes egy általános elv, akkor a deductio alkalmazható; ha egyes tények: az inductió. Miután pedig a nemzetgazdaságtan jelen stadiumában különösen a tények ismerete nagyon szaporodott, korunkban leginkább az inductio alkalmazásától lehet első sorban a tudomány előbbrevitelét várni.

Tudomásul vétetik.

34. (6.) Wertheimer Ede, nagy-szebeni tanár miut vendég, olvassa következő értekezését: »A négyes szövetség Ausztria-, Spanyol-, Francia- és Oroszország közt 1787—1790. Adalék Ausztria keleti politikájához a múlt században.«

Tudomásul vétetik.

Hetedik akadémiái ülés.

A III. (Mathem. és term. tud.) osztály második ülése.

1880. február 16.

S z t o c z e k J ó z s e f r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

36. (4.) *Horváth Ignác* l. t. »A víz sebességének változásáról a Duna Thonet-udvari keresztaszélyében« cz. értekezését olvassa. Kivonata ez:

Az előadás kiindulási pontját képezi azon elmélet, mely egy végtelen széles és párhuzamos, egyenes szálakban mozgó folyónak minden, az alapra merőleges vonalán a sebességváltozási törvényre — Navier hypothesis — alapján levezethető.

Ez esetben, midőn a partok befolyásától eltekintünk és csak a talaj lassító hatását vesszük számításba, az elmélet minden, egy szelvényhez tartozó függélyre egy és ugyanazon sebességváltozási törvényt fejez ki; azon törvényt, mely szerint a sebességek a mélységgel úgy változnak, mint a vízszintes tengelyű parabolánál az abszcissák az ordinátákkal, mely parabolának parametere a folyó esésével és a víz fajsúlyával egyenes, a víz súrlódási tényezőjével pedig fordított viszonyban áll. Az egész szelvényben a sebességváltozási törvényt egy vízszintes alkotóval bíró parabola-henger tünteti elő.

Ha az elméletet egy végtelen mély, de véges távolban levő, párhuzamos partokkal határolt folyóra alkalmazzuk, minden szelvényre egy függélyes alkotóval bíró parabolahengert nyerünk.

Végre azon esetre, ha úgy a folyó mélységét, mint a partok távolát végesméretűnek és állandónak tételezzük fel, egy hyperboloyd-felületet nyerünk minden szelvényben, a sebességváltozási törvény ábrázolására.

Világos azonban, hogy a természetben előjövő folyókra, melyek a lehető legszabálytalanabb kereszt- és hosszmetsetekkel bírnak, az elmélet által nyert eredmények nem lehetnek érvényesek, miután az ott felállított hypothesisek egyáltalában nem teljesítettnek. A mélységek és a partoktól távolságok szabálytalan változása már magában véve lehetetlenné teszi a vízszálak párhuzamos mozgását: de azonkívül a folyó felszínével érintkező — gyakran sebes mozgásban levő — légréteg, továbbá a más-más keresztmetsetekbe jutó, különböző irányokban folyó víztömegek egymásba, a partokhoz, a talajba, a folyam magával sodort szilárd anyagaival — scyllák és carybdisekbe való folytonos ütközése, a víz mozgására rendkívül zavarólag hat; olyannyira, hogy a felkorbácsolt hullámzó folyóban a víz sebessége nemcsak pontról-pontra, hanem egy pontban is, nemcsak folytonosan, hanem rögtönösen is, minden törvényszerűség nélkül változó.

Innét látható, hogy a víz sebességváltozásának csak megközelítő ismeretéhez is, számos függély több pontjában és többször eszközölt mérés alapján juthatunk, és hogy mit kelljen tartanunk azon — kétségekivül önkényesen combinált vagy módosított észlelési adatokról, melyekkel némelyek az elméletet óhajtják támogatni. Ezekre ráillenek Hagen szavai: »Die Täuschung die man durch Verschweigung von Messungen begeht: lässt sich so wenig entschuldigen, als wenn man Messungen fälschen oder fingiren wollte.«

Előadónak az 1876-iki vízáradás alkalmával Marchetti gőzhajózási főfelügyelővel egyetemben megejtett méréseinél 20 függélyesben, összesen 2699 észlelés tétellett, egy oly Voltmann-féle szárnynyal, mely a kellő megnyugtatót nyújtja a felől, hogy a műszer tengelye a vízfolyási iránynyal összeesett, és így az egész sebesség és nemcsak egy componense megfelelő 500, egyes esetekben pedig 200 forgási számnak időtartamát (t) jelezte.

Minden pontnál több t ideig történt az észlelés, és az egyes $\frac{500}{t}$, illetőleg $\frac{200}{t} = n$ másodpercenkénti forgásszám behelyettesítése által a mű-

szer egyenletébe: $V = 0.0842 + 0.2715 n$ nyert sebességek középértéke fogadtatott el azon pontra nézve sebességül. Hogy milyen megközelítéssel tehető ez, azt kimutatják az előadó kísérleti naplójában összeállított táblázatai az 500, illetőleg 200 forgáshoz tartozó sebességek, továbbá az e sebességekből számított középértékek közötti különbségek, úgy abszolút értékekben, mint a középsebesség $\%$ -aiban kifejezve; továbbá a középeltérések legvalószínűbb értékei, a valószínű eltérések legvalószínűbb értékei, végül a középsebességek valószínű hibáinak legvalószínűbb értékei, melyek áttekinthetőleg mind összefoglalvák azon táblázatokban. E számításokból kitűnik, hogy az egyes sebességek eltérése a középértéktől a szelvény kerületéhez közelebbi rétegekben $6 \sim 9 \%$ -a a középértéknek. A folyó főtömegében ellenben $0.1 \sim 5 \%$, de leggyakrabban $1 \sim 4 \%$ között variál, és középértékben 3% . A középsebességek valószínű hibáinak legvalószínűbb értékei pedig az észlelt $0.9247 \sim 2.8982 m.$ határokon belül — igen kevés abnormalis eset kivételével — $0.003 \sim 0.03$.

Ismervén így a függélyesek több pontjában a valódi sebességek nagyon megközelítő értékeit, az egész függélyre nézve a középsebesség volna meghatározandó. Ha minden mélységben ismernők ugyanazon egy időben a sebességeket, melyeket azon mélységekben irányuk szerint felraknánk, egy görbét nyernénk, mely hiven adná vissza a sebességváltozási törvényt a mélység szerint azon időpontra nézve, melyre adataink vonatkoznak.

De miután mérések alapján minden függélynek csak bizonyos számú pontjában és nem is ugyanazon időben, a folyónak — lehet mondani — minden pillanatban változó vízállása és megváltozott mozgási állapota mellett vagyunk képesek vízméréseket tenni; a sebességváltozási görbe csak néhány és nem is összetartozó pontját ismerjük. Legközelebbi feladatunk tehát az, egy függvényt felállítani, vagy graphikailag oly görbét szerkeszteni, mely leghívebben adja vissza az észlelés által nyert eredményeket, melyből tehát bármely pontban meghatározva a sebességet, az az észlelés által nyert, tehát tényleges sebességhez legközelebb álljon. Az ilyen egyenletnek rendesen elfogadott alakja, ha csak három tagot tartunk meg, a következő: $V = V_0 + \alpha y - \beta y^2$, hol V az y mélységhez tartozó, V_0 pedig a vízszin-sebesség, α és β pedig minden függélyesre nézve külön meghatározandó állandók. Ha a folyóban a víz tényleg szigorúan e törvényt követné, úgy minden függélyben 3 mérés elégséges volna az egyenlet V_0 , α és β állandóinak meghatározására; miután azonban a parabola csak durva megközelítője a sebességváltozási törvénynek, könnyen belátható, milyen nagy hibákra vezethet eme, különben igen kényelmes és ezért sokszor ajánlott és használt módszer. Ennek illusztrálására előadó egy példát dolgozott ki, melyhez használt egy függélyben eszközölt méréseinek eredményét; az ezekből hármankint csoportosított sebességek mind igen eltérő tengelyű és parameterű parabolát szolgáltatottak; egyiknél a parabola tengelye $1\frac{1}{2}$ meter magasságban fekszik a víz színe felett, egy másiknál 1 meter mélységben a víz színe alatt. Három mérés tehát elégtelen még a legdurvább megközelítésre is, annál kevesebbé 2 vagy éppen egy mérés.

Egy második nagyon gyakorlati módszer, melyet Amerikában a Mississippin tett méréseknél hoztak divatba, abból áll, hogy az észlelés által nyert pontok felrajzoltatnak és próbálgatások után döntetik el, vajjon a több időre megrajzolt és különböző paraméterű parabolák közül melyik simúl legjobban a felrajzolt pontokhoz.

A harmadik módszer, mely minden önkényt kizár, a legkisebb négyzetek elméletére van alapítva. Ez elméletnek segítségével előadó három különböző egyenletnek számította ki minden függélyesre az állandók legvalószínűbb értékeit, mégpedig először mind az észlelések tekintetbe vételével, másodsor pedig a 2 meter mélység feletti, mint kevesebbé megbízható észlelések elhagyásával.

Ez egyenletek: 1. a vízszintes tengelyű parabolaé: $V = V_0 + \alpha y - \beta y^2$; 2. ennek külön esete, midőn a tengely a vízszínen fekszik: $V = V_0 - \beta y^2$; 3. a Hagen által ajánlott függélyes tengelyű parabola, melynek csúcsa a fenéken van: $V = V_h + \beta \sqrt{V_h - y}$; hol V_h a h mélységben, azaz a talajon levő sebesség.

A mind ez esetekre kiszámított legvalószínűbb hibák, ezek négyzeteinek összege, a középhibák legvalószínűbb értékei, a valószínű hibák legvalószínűbb hibái, melyek táblázatokba lettek összefoglalva, világosan mutatják ki, melyik felel meg legjobban a valóságnak. Az összehasonlítás azt eredményezi, hogy a mi esetünkben a vízszintes tengelyű parabola általános egyenlete legjobban egyenlíti ki az eltéréseket, a vízszínen fekvő tengelyű parabola, úgy szintén a függélyes tengelyű, melyek — dacára, hogy ez a valóságnak nem felel meg, a vízszinsebességet a legnagyobbak tételezik fel — rendszerint rosszabbul közelítik meg a valóságot; különösen pedig az utóbbi, Hagentől származó hypothesis áll nagyon távol a valóságtól; ez ugyanis a vízszinhez közel nagyobb, a fenékhez közelebb pedig kisebb értékeket szolgáltat a sebességekre, mint a mekorak azok valóban, a nélkül azonban, hogy az eltérések kiegyenlitenék egymást.

A mi pedig a vízszintes tengelyű parabola simulását illeti, az észlelési adatokhoz az igen közelítőnek mondható; mutatják ezt előadónak nagy méretekben kivitt rajzai és a számítások is, melyek ennek megítélésére szolgálhatnak. A leggyakrabban előforduló középeltérés 0.04 m.; a valószínű eltérés legvalószínűbb értéke pedig 0.0136 \sim 0.0477 között variál.

Mint azonban már fennebb említettett, az egyes függélyesekhez tartozó megészlelt sebességek nem egy és ugyanazon időpontra vonatkoznak, ez azonban, miután egy-egy függélyben a mérés legfeljebb egy napig tartott, és több ízben napjában 2 függélyen is végeztetett mérés, tehát a vízállás kis ingadozása mellett, továbbá mivel az ebből származó hibák az által compensáltatnak, hogy a mérések a függélyesnek nem folyton egymásután következő pontjaiban végeztettek, hanem a műszer lebocsátásánál minden második ponton eszközöltetett csak mérés és a kihagyott pontokon a műszer visszahuzásánál, nagy eltéréseket nem szülhet.

Nagyobb már a vízállásokban az eltérés az egyes függélyesek mérésénél. Különböző vízállás mellett ugyanazon vagy nagyon közel ugyanazon függélyen azonban vannak vízméréseink, ezeknek eltéréseiből — miután azokat főkép a vízállás változása okozta, már vonhatunk némi következtetéseket a vízállás befolyására. A következtetések azonban vajmi bizonytalanok, miután a következtetés egyik esetből egy másikra, hol törvényszerűség, sőt szigoruan véve még határozott szabályszerűség sem mutatkozik, csak bizonytalan, többé-kevésbé vagy éppen nem megközelítő lehet; mert mint Darcy és Basin nagybecsű munkájok előszavában mondják: »La question se complique et s'obscurcit donc davantage, à mesure que des expériences plus nombreuses et plus précises paraîtraient devoir y jeter une plus grande lumière. . . . Nous n'avons pas encore des idées saines sur les mouvements intérieurs des fluides et sur les actions mutuelles de leurs molécules.«

37. (5) *Konkoly Miklós* l. t. »Napfoltok megfigyelése az ógyallai csillagvizsgálón« cz. dolgozatát olvassa fel. Kivonatban így:

1879-ben összesen 285 napon lett a nap megfigyelve, s e 285 nap közül 155 napon nem lehetett rajta foltot látni, s csakis 98 napon mutatkoztak foltok. Fáklyák 32 napon mutatkoztak A megfigyelt foltok száma összesen 333 volt. Azon napok száma tehát, hol folt volt látható, úgy aránylik azokhoz, melyeken a nap folt nélkül tűnt fel, mint 1'0: 1'9-hez. A napfoltok gyakoriassága egy kis növekvést mutat. Az 1879-re számított relativ szám $R=1'17$. Kitűnik egy táblázatból az is, hogy 1872-től 1879 végeig az ógyallai csillagdán összesen 2715 napfoltfeljegyzés történt, 943 megfigyelő napon.

38. (6) *Than Károly* r. t. »Közlemények az egyetemi chemiai intézetből« cz. dolgozatokat mutat be.

39. (7) *Horváth* kéri az osztályt, nagyobb terjedelmű és sok adat fölemlítését kívánó értekezését a jövő ülésen folytathatni.

Az osztály beleegyezik.

A más két értekezés a szokott bírálatra adandó.

Nyolczadik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1880. február 23-án.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

40. *Zsilinszky Mihály* l. tag felolvassa emlékbeszédét *Palacky Ferencz*, 1876. május 26-án elhunyt külföldi tag fölött. Kivonata ez:

Szerző, utalva a fajszeretet természetes és jogos érzelmére, kiemeli a kisebb nemzetek azon törekvését, melynél fogva a nemzeti öntudat meg-

örzését leginkább nyelvök fenmaradásában és művelésében keresik. A nyelv átváltozásával vagy megsemmisülésével változik és hal meg a nemzet. Ezért oly jelentékeny a *nemzetiségi* kérdés nem csak a politikában, hanem a társadalomban is.

Palacky Ferencz, a cseh nemzet történetírója, a szláv nemzetiségi eszmének egyik legbátrabb és legfáradhatlanabb előharczoja volt. Nyilvános működésének ez volt vezéreszméje, úgy is mint íróé, úgy is mint politikusé. Szerző mind a két minőségben való működését fejtegeti, követve életpályáját születésétől haláláig, kiemelve érdemeit, de egyúttal kiemelve tévedéseit is, melyekbe nem annyira a magyarok gyűlölete, mint inkább a szláv faj iránti előszeretete sodorta.

Palacky Morvaország Hodslavic nevű falujában született 1798. jún. 14-én. Az elemi oktatást szülőhelyén atyjától nyerte, a ki néptanító volt; a középtanodát pedig Magyarországon végezte, és pedig az algymnasiumot Treucsénben, a főgymnasiumot és a philosophiai tanfolyamot pedig Pozsonyban. Itt kezdett az irodalommal foglalkozni, s itt kedvelte meg a cseh litteraturát is, melynek akkor a papi pályára készülő ifjakra való tekintetből rendes tanszéke volt. Első költői kísérletek után, széptani és irodalomtörténeti műveket írt; jelesül a *cseh költészet és prozódia kezdeteiről*; — az *emberi szellem működéséről*; — és a *szépészetről*. Majd tisztán bölcsészeti és történelmi tanulmányokra adván magát, czélul tűzte ki magának, hogy a cseh nemzeti öntudatot, mely már kihalóban volt, újra fölébreszti. Ezt leginkább a történelmi multnak földerítése és méltó feltüntetése által kívánta elérni. Ezért választotta azt a kort, melyben a csehek világtörténelmi fontosságu szerepet játszottak, t. i. a huszitakort.

Hogy azonban e kort, melyre minden cseh büszkén szokott hivatkozni, úgy tüntesse fel, a mint azt a tudomány ujjabb igényei megkövetelik, sietett ez események színhelyére Prágába, hol egyszerre a cseh irodalmi körök legkedveltebb és leglelkesebb tagjává lett. A régibb cseh írók, mint Jungman, Presl, Čelakovszky és Dobrovszky tárt karokkal fogadták Palackyt. A főurak közül azok, kik a nemzeti kulturának barátai voltak, mint gr. Kolowrat, hg. Schwarzenberg, gr. Kinszky és különösen a Sternberg grófok munkával látták el, hogy állandóan Prágához csatolják őt.

Miután a Sternberg család *genealogiáját* levéltári kutatások alapján megírta, csakhamar reá bízta a cseh tudós Társaság által kiadott régi »*Cseh évkönyv*«-ek szerkesztését 1829-ben. Két évvel utóbb megindult az *cseh múzeum két folyóirata* cseh és német nyelven, mely hasonlóképen az ő szerkesztése alatt valódi forradalmat idézett elő a cseh irodalomban.

Az e folyóiratokban Palackytól megjelent történelmi czikkek mindenkit meggyőztek arról, hogy ő, a kit a cseh reudek időközben a cseh nemzet történetírójává tettek, nem feledkezett meg eredeti feladatáról. Jungmannal és Saffarikkal együtt kiadott művek mellett, leginkább a cseh nemzet történelme foglalkoztatta őt. Nagy művének mintegy bevezetéseül szolgál a *régi cseh történetírókról* írt pályadíjas műve, melyben 31 krónikásnak munkáját bírálgatja érdekesen és alaposan.

A cseh történelem kritikai megállapításában nagy érdemeket szereztek magoknak: Dobner, Pelzel és Dobrowszky; de a forrásgyűjtés el volt hanyagolva. Palacky mindenekelőtt e hiányt pótolta. Bejárta Cseh- és Morvaország levéltárait, s mikor ezeket kizsákmányolta, a külföldre fordította figyelmét. Meglátogatta Rómát, hol tíz hét alatt 45 ezer okmányt olvasott el s 400-at lemásolt. Rómából Nápolyba, Münchenbe, majd Frankfurtba és Párisba sőt hazánkba is eljött történelmi anyag gyűjtése végett. Ily előkészületek között jelent meg »*Csehország történelme.*« 1836—1874-ig.

E művet a kritika osztatlan örömmel fogadta, mint oly dolgozatot, mely mind a tartalombőség, mind a műalak tekintetében nagy haladást jelez a cseh történetírás terén.

Zsilinszky bőven jellemzi e nagy munkát, kiemelve Palackynak nagy tudományát és hazafias lelkesedését, mely különösen I. Károly korának festésénél és a huszitaháború leírásánál tűnik fel. A német kritika támadásai ellenében Palacky szellemesen tudta védeni a csehek hajdani dicsőségét. Ő volt a cseheknek legnagyobb tekintélye. Ő ismertette meg őket igazán multjokkal, ő írta meg számtalan kisebb-nagyobb munkában, hogy minők voltak a régi cseh városok, falvak, várak, családok, alkotmányformák, hivatalok és szokások; ő alapította meg múzeumukat, s minden cseh nemzeti vállalatban ő volt az irányzó és mozgató lélek. Nem csoda, hogy az egész nemzet már 1848-ban úgy tekintett reá, mint vezérére, a ki nem csak a tudomány terén, hanem a politika mezején is hivatva volt nemzete ősi jogainak és alkotmányos szabadságának megvédésére.

Mint politikus, Palacky különösen az 1848-ki események alatt játszott kiváló szerepet. A magyar nemzetnek európai megtelepedését már történelmi nagy művében úgy tünteti fel, mint csapást a szláv egységre nézve; s így könnyen érthető, hogy ő kezdettől fogva a magyar törekvések ellen dolgozott, mint a melyeknek sikerétől a szláv faj ügyét féltette. Ezért segítette az osztrák kormányt és az osztrák érdekeket; ezért mondotta azt a híressé vált mondását, hogy »ha régtől fogva nem léteznék az osztrák birodalom, Európa érdekében, sőt a humanizmus érdekében kelene azt megteremteni.«

Ezért kínálták meg a Pillersdorfféle minisztériumban közoktatásügyi tárczával, de a melyet ő nem fogadott el, mivel szláv törekvéseinek teljesedését nem várhatta. Már ekkor családott Ausztriában. A prágai forradalom eseményei, későbbben a birodalmi gyűlés alkotmányozó tanácskozásai, és az 1849-ben oktroyzált centralistikus alkotmány arra bírták őt, hogy elforduljon Ausztriától, s Ausztia centralismusa ellenében a foederalizmusban keresse a szlávok üdvét. Követeli a nemzetiségek egyenjoguságát; tiltakozik a németek uralma ellen ép úgy, mint előbb tiltakozott a magyarok uralma ellen. Hivatkozik a szláv többségre és a csehek historiái jogaira.

S mivel ezzel csak bajt okozott magának, Pétervárott kereste a szláv nép segítségét.

De az 1860-ki okt. diploma új reményeket támasztott benne; a csá-

szár őt az osztr. felső ház tagjává nevezte ki. De onnan is elégedetlenül távozott el, mivel a szlávok igényei nem vétettek figyelembe.

Érdekes, hogy lassankint méltányosabb kezdett lenni a magyar nemzet és a magyar alkotmány iránt is. A nemzetiségi kérdésre nézve helyeselte b. Eötvös József eszméit; de a Deák Ferencz dualismusával nem tudott megbarátkozni. A magyarokat figyelmezteti azon nagy szolgálatokra, melyeket nekik a csehek tettek a XVII-ik század folyamán; s kéri őket, hogy ne magyarosítsák a tótokat; gondolják meg, hogy náluknál is vannak erősebb nemzetek, melyek az ő nemzetiségüket elnyomhatják.

Ilyen eszméket terjesztett Palacky holta napjáig, mely 1876. máj. 26. következett be.

Fő érdeme az lesz mindig, hogy ő csupán szellemi tehetségének erejével és jelleme tisztaságával végrehajtotta a cseh nemzet regenerációját. Ő a cseheknek maga egy akademiája volt, nyelvbúvárjok, irodalomtörténészek, forráskutatójok, gyűjtőjök és történetírójok; tudományos egyesletek és folyóiratok alapítója, szerkesztője és a szláv népfajnak minden téren védelmezője. A cseh nép atyjakép tisztelte; több mint ezer város választotta meg díszpolgárul; egyesületek és fejedelmek siettek őt kitüntetni. A tudományos egyesületek között a magyar tud. Akadémia egyike volt az elsőnek, melyek őt tagjai közé sorozták. A »Hunyadiak kora« szerzőjének nagy szolgálatokat tett kutatásaival. Ezért választották meg külföldi tagnak még 1835-ben; ezért emlékezett meg róla szerzőnk is, mint olyanról, a ki példányképe volt a fáradhatlan munkásságnak, rajongó védője a cseh-szláv nemzetiségnek, és felkent bajnoka a tudománynak.

Az Értekezések során kiadatik.

41. Főtítkár jelenti, hogy az Igazgató-tanács február 1-én tartott ülésében megállapította az Akadémia jelen évi *költségvetését*, mely szerint a bevételek

115,263 forintban, a kiadások

115,100 forintban előirányozva. Az Igazgató-tanács abban a kedvező helyzetben volt, hogy az osztályok és bizottságok által előterjesztett összes szükségletekre a fedezetet megadhatta. Azonban ez csak az által vált lehetővé, hogy megújította a korábbi években hozott két határozatát. Az egyik az, hogy a közelebbi években elhunyt rendes tagok fizetéseit egyelőre az Akadémia tudományos céljaira fordítja. A másik az, hogy az Évkönyvekbe, a melyeknek kiállítása tetemesebb költséget igényel, ezután is csak a közlési tárgyak vétetnek föl. Egyébiránt az akadémiai költségvetés egyes tételei közöltettek az osztályokkal és bizottságokkal; az egész költségvetés az Értesítő legközelebbi számában meg fog jelenni.

Tudomásul szolgál.

42. Főtítkár jelenti, hogy az Akadémia elnöksége az akadémiai nagygyűlés határidejét kitűzte, oly módon, hogy azt május 18-án az osztályok értekezletei nyitják meg és 23-án a közülés zárja be. Az elnökség egyúttal a Széchenyi-szoborbizottsághoz azon kérelemmel fordult, hogy a szobor leleplezésének ünnepélyét szintén május 23-ik napjára tűzze ki. A bizottság eme kérést teljes készséggel teljesíté. Ennek következtében a szobor leleplezési ünnepélye az akadémiai közüléssel kapcsolatosan fog megtartatni.

Helyeslő tudomásul vétetik.

43. Olvastatik az archaeologiai bizottság előterjesztése, melyben előadja, hogy a magyar szent korona eddig megjelent leírásai az archaeologiai tudomány mai állásának nem felelnek meg, és több fontos kérdést megoldatlanul hagynak; továbbá, hogy a korona és a jogar eddig közrebocsátott rajzai sem kielégítőek. E miatt azon kérelemmel fordul az Akadémiához, eszközölje ki, hogy engedtessek meg a bizottság által kijelölt három szakembernek a magyar szent koronát és a jogart megvizsgálni, és e két kincznek egy rajzoló és fényképész segítségével hű és pontos másolatait készíttetni; hogy ily módon eredetőknek tisztába hozása és méltó közrebocsátásuk lehetővé tétessék.

Az Akadémia, méltányolván e kérelemnek úgy műtörténeti, mint nemzeti jelentőségét, elhatározta, hogy ő cs. és apost. királyi Felségéhez azon kérelemmel fog fordulni, engedje meg, hogy egy, Ipolyi Arnold és Henszlmann Imre rendes tagokból, továbbá Pulszky Károly az Archaeologiai Értesítő szerkesztőjéből álló bizottság a szent koronát és a királyi jogart tudományosan megvizsgálhassa, és egy rajzoló s egy fényképész közreműködésével azon kincseknek hű másolatait elkészíttethesse. A kérvény a m. kir. miniszterelnök úr útján fog fölterjesztetni.

44. *Zsadányi Géza* beküldi egy általa föltalált calorikus gép leírását, azon ajánlattal, hogy ha az Akadémia a szabadalom kieszközlését magára vállalja, a nyereség harmadrészét az Akadémiának engedi át.

Mint hogy a szabadalmak kieszközlése az Akadémia föladatának körén kívül esik, az ajánlat nem vehető tekintetbe.

45. *Töltényi Kálmán* beküldi atyjának, Töltényi Szaniszlónak hátrahagyott költői műveit, fölhasználás végett.

Az irodalomtörténeti bizottság kéri föl véleményadásra.

46. *Budenz József* r. tag jelenti, hogy Ilminskij, a kazáni képezde igazgatója, számos nagybecsű philologiai munkát küldött az Akadémiának ajándékol, és indítványozza, hogy az Akadémia saját kiadványainak megküldésével viszonzozza az ajándékot.

Az ajándékozott könyvek köszönettel vétetnek, az indítvány pedig a könyvtári bizottsághoz tétetik át.

47. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól és nyomdákától beküldött könyvek, úgyszintén az Akadémia kiadásában megjelent munkák, ily rendben:

I. Testületektől:

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht Nov. 1879.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. Sitzungsberichte. Math. Physik. Cl. 1879. 3. H. Philos. Philol. und Historische Cl. 1879. II. B. 1. H.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. IV. Fasc. 1. 2.

Museum of Compar. Zoology. Cambridge. a) Annual report 187⁸/₉. b) Bulletin. Vol. V. Nro. 15. 16. Vol. VI. Nro. 1. 2.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. a) Verhandlungen. VI. B. Nro. 7. 8—9. 10. b) Zeitschrift. XIV. B. 4. 5. 6. H.

Würtemb. Alterthumsverein. Stuttgart. Württemberg. Vierteljahrshefte für Landesgeschichte. II. Jahrg. 1. 2. 3. 4. H.

Società Storica Lombarda. Milano. Maineri: Abbondio Sangiorgio commemorazione.

Landesverein für Alterthumskunde. Oldenburg. Bericht vom 1. März 1877. bis 1-ten Jänner 1878.

Oberlausitzische Gesellschaft. Görlitz. Neues Lausitzisches Magazin. LV. B. 1. II.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. III. Nro. 1.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. a) Wex: Zweite Abhandlung über die Wasserabnahme etc. b) Anzeiger. 1880. Nro. 1. 2. 3. 4.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1879. Nro. 16. 17. 1880. Nro. 1. 2.

K. K. Statist. Central-Commission. Bécs. a) Statist. Jahrbuch. 1878. 9. 11. H. b) Ausweis über den auswärtigen Handel der Öster. Ungar. Monarchie in 1878.

Ossolinski-intézet. Lemberg. a) Sprawozdanie za 1879. b) Die Polnischen Ortsnamen der Provinzen Preussen und Pommern.

Horvát Archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. II. Br. 1.

Erdélyi múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VII. évf. 2. sz.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. a) Földtani Közlöny. 1879. 9—12. sz. b) Földtani Értésítő. I. évf. 1—2. sz.

Meteor. és földdelejeességi m. k. központi intézet. Budapest. Évkönyv. VII. köt. Békésvármegyei rég. és műv. társulat. B.-Csaba. Évkönyv. V. köt.

Olasz k. kormány. Róma. a) Annali di Statistica. Ser. II. Vol. 10. b) Bilanci comunali. An. XVI. c) Annali dell' industria e del commercio. 1879. Nro. 11.

M. k. közokt. minisztérium. Budapest. Zeitschrift der Kön. Sächsischen Statist. Bureau's. XX. Jahrg. 1—2. H.

Kir. tengerészeti hatóság. Fiume. Annuario marittimo per l' anno 1880.

Érseki hivatal. Eger. Schematismus cleri archidioecesis Agriensis ad 1880.

II. Magánosoktól :

Max. Greger. London. Memorandum in Erwiderung einer geehrten Zuschrift des kön. ungar. Landwirtschaftlichen Vereines.

Korizmic László t. t. Budapest. Vizeink ügyében.

O. Donner. Helsingfors. Die gegenseitige Verwandschaft der Finnisch-Ugrischen Sprachen.

Gross Dávid. Komárom. Rév-Komárom térképe. 1879.

C. Rumegnère. Toulouse. Revue Mycologique. II. Année. Nro. 1.

Kőrösi József. I. t. Budapest. Idées sur le but et le rôle des bureaux communaux de statistique.

Decsinyi Frigyes. Budapest. A gyógynövények műveléséről.

III. Köteles példányok :

Városi nyomda. Debreczen a) A tiszántúli ref. egyházkerület 1879. aug. havában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. b) Sebetič: Duell-Regeln. c) Debreczen város tisztviselői nyugdíjintézetének szabályai. d) Kovács: Bibliai történetek. e) Zsigmond: A vasárnap nyugalomnak napja. f) Szűcs: A mezei gazdaság alapvonalai. g) Tanfelügyelői jelentés Debreczen város népoktatási állapotáról 1878/9. h) A köznevelés és

közüoktatás szervezetének szabályzata. i) Nyíri: Magyar nyelvtanítási gyakorlatok.
k) Zalai: Családi háztartás könyvvézetése. l) A magyarországi ref. egyház egyetemes
conventjének jegyzőkönyve 1879. szept.

Réthy Lipót nyomdájaja. Arad. Boros: Vasútaink csoportosítása és a vasúti
tarifák.

Closius nyomdájaja. Nagyszeben. a) Jahresbericht des Vereines für Siebenbürg.
Landeskunde für 1878/9. b) Archiv. XV. B. 2. H.

IV. Saját kiadásbeli munkák:

- a) Tört. Értek. VIII. köt. 10. sz.
- b) Természettud. Értek. IX. k. 21. 25. sz.
- c) Társad. Értek. VI. köt. 1. 2. sz.
- d) Mathem. Értek. VII. k. 6. sz.
- e) Nyelvtud. Értek. VIII. k. 7. sz.
- f) Archaeologiai Értesítő. XIV. köt. 1. füz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Kilenczedik akadémiai ülés.

Az I. (Nyelv és széptud.) osztály *harmadik* ülése

1880. márczius 1-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

49. (7.) *Barna Ferdinánd* l. t. felolvassa ily czimű értekezését: »Magyar mythologiai tanulmányok«.

Bírálatra adatik.

50. (8.) Szász Károly r. t. felolvassa *Imre Sándor* r. t. »Beniczky Péter és a közmondások« czimű értekezését.

Tizedik akadémiai ülés.

A II. (Philos. tört. és társad. tud.) osztály *harmadik* ülése

1880. márczius 8-án.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

52. (8.) *Thaly Kálmán* l. t. egy sajtó alatt lévő, és az Akadémia történeti bizottsága költségén megjelenendő, Ocskay László életrajzát tárgyaló munkából, egy részletet olvas, és azt szóbeli előadással is világosítja. E részlet Ocskay László átpárolásával a császáriakhoz, foglalkozik. Kivonata ez:

Ocskay László, ki kalandos ifjúkor és bélyegzett múlt után, bámulatos személyes vitézsége, nagy hadi szerencséje és vezéri ügyessége folytán II. Rákóczi Ferencz fejedelemnek nagyhírű dandárnokává lőn, különösen mint Ausztria és Morva pusztítója és réme játszott jelentékeny szerepet 1703-tól 1708-ig, az északnyugati országrészekben. Sok fényes hadi tette által a magyar ügynek jó szolgálatokat tőn, s az 1707-ik évi

vág-vidéki hadjáratokban egyedül ő tűnt ki. Ezért s a következő év első felében Morvában nyert nagy sikereiért, igen elbizá magát; azonban állhatatossága s jelleme nem lévén, Pýber László püspök, gr. Pálffy János cs. tábornagy — Ocskaynak egykori ezredese — megbizásából, titokban megnyeré őt a császár részére, cs. tábornoki rang s más csábító ígéretekkel, ha Ocskay ezredét és minél több kurucz hadat elárúl. Ennélfogva Ocskay volt az, ki Rákóczit 1708. július havában Vág-Újhelynek, majd Trencsénynek lármásan sürgetett ostrom alá vételével kelepczébe akará ejteni; s midőn a fejedelem ez utóbbi vár alá közeledék: terveit, hadereje számát stb. titokban közlé, Pýber útján, Pálffyval. Ő maga ugyan tényleg részt nem vett a végzetes trencsényi ütközetben: mindazáltal ennek elvesztése jó részben neki tulajdonítható. E harc után csakhamar át akart állani a császáriakhoz, de szándékát egyelőre még nem valósíthatta, katonai akadályok miatt. Trencsény megyébe vonúlt tehát, hogy ott több ezredet is a magáé mellé gyűjtsön, s ezeket és a trencsényi őt — hat hegyi várat, a vármegyével együtt császári kézre játszsza. Ekkor Ottlők György, a fejedelem udvarmestere, fölfogott levelekből s Ocskay kétértelmű viseletéből gyanakodni kezd ellene, fölädja őt, és elfogatására ajánlkozik. Azonban a fejedelem és Bercsényi gróf nem találták elégségeseknek az okokat a híres férfiú elfogatására, — de titkon szemmel tartatni rendelék őt, és Nyitrához vezénylék. Ocskay pedig, Ottlők gyanakvását megsejtván, Pýber püspökkel együtt mindenféle színes mentségekkel s hazafias hangú levelek írásával igyekezett Bercsényi gyanúját eloszlatni, a mi jóformán sikerült is. Csak Ottlők nem tudott megnyugodni, s legalább annyit kieszközlött, hogy Ocskay parancsnoksága alá, saját huszárezredén kívül, más hadak többé nem adattak. E közben Nyitra várát Pálffy, néhány napi ostrom után 1708. aug. 25-én elfoglalta. Ocskay még aug. 26. és 27-én is hízalgó leveleket ír Bercsényinek — azonban Pálffyt titokban értesíti, aug. 28-ka hajnalán mitsem gyanító ezredével megindúl, Pýber püspökkel s az ez által megnyert nyitramegyei nemesekkel egyesül, és eznapi délbén Pereszlyénynél találkozik a 3000 emberrel eléje jövő Pálffyval. A cs. tábornagy kitüntetéssel fogadja Ocskayt, s ezredét a németekkel körülvéetvén, a császár hűségére állani kényszeríti. De 300 huszár mégis kersztűlvágja magát s tovaemenekül. Ocskay most a nagy-tapolcsányi várból, még mint ál-kurucz dandárnok, kivezenyi a helyőrséget, és így e várat elfoglalja. Ekkép akart eljárni Zay-Ugrócz-és Bajmócznál is, de sikertelenül. Majd a táborában betegen fekvő Bottyánt akarja elfogni, azonban elkésik. Ezután Ersek-Újvárba hazug és a főbb kurucz tiszteket gyanúsító levelet küld s Berthóty várparancsnokot kísérti. De Újvárban Nyitra feladása és Ocskay árúlása a várt csüggedés helyett inkább a bosszú érzetét kelti föl, — ott is, Bercsényi táborán is fellobban az igaz hazafiság s a hitszegő Ocskay árúlása fölötti méltatlankodás nemes tüze, újonnan összeesküdnek, s a zászlóikat eladottak ellen indúlnak. Beleznay elnyeri Ocskaynak sok prédált kincsét s jól levág labanczaiból is, kik közül naponkint szöknek vissza. Mire a Nyitra, Bars, Trencsény, Túrócz, Liptó stb. vármegyékben Ocskay labanczczá lételének

hírére támadt iszonyú félelem és zavar is lassankint lecsillapúl, s általános bosszúvágyra gerjed. Az árulót nemzete elátkozza, s a németek közt sincs becsülete. A híres hős jellemtelen kalandorrá süllyed, mígnem végül rettenetes halállal lakol bűneiért, árulásáért.

Tudomásul vétetik.

53. (9.) *György Endre* I. tag székfoglalóját tartja, ily című értekezésével: »A cash-credit-rendszer a skót bankoknál«. Kivonatban így:

Értekező előrebocsátja, hogy a skót bankokról szóló irodalomban csak Wolowskinek »Les banques d'Ecosse« című s az erre válaszul írt »The Scotch Banks and system of Issue« Robert Somerstől, nyújtanak adatokat. A Machleod »Theory and Practice of Banking« egy oldalú mű. Maga Wolowski sem vet mélyebb világot ez üzletkörre. Így a kutató, eredeti forrásokat kénytelen használni. Becses adatok találhatók a parlamenti bizottságok működéseiben. Az első bizottsági vita 1806-ban volt. 1826-ban mindkét ház részt vett a vitában. 1840-ben bizottság működött, 1845-ben törvény hozatott ez ügyben. 1848-ban Hume a kereskedő bizottság részéről tesz jelentést, a szoros értelemben vett banküzletről. A Western bank bukása 1857⁷/₈-ban s a scot bankok terjedése 1876-ban, bizottsági tárgyalást eredményeztek. Végül több bank, kitűnő előzékenységgel minden adatot rendelkezésére bocsátott.

A scot bankok száma a City of Glasgow bukása óta 10. A Royal bank 1727-ben alapítottatott. A Bank of Scotland részéről fiókok állítottak föl, de az csakhamar abban hagyatott. Csak 1774-től kezdődött valóban a fiókok fölállítás. 1819-ben volt 97, 1845-ben 6859 lélekre esett egy, ma 3800-ra esik egy. Az 1875. bizottság előtt Davidson érdekes adatokat közölt e tekintetben. A bankok annyira elterjedtek, hogy 1875-ben 78 millió font vala a betétek összege. Az 1845-iki törvény értelmében a scot bankok Scotiában egy fontos bankjegyet bocsáthatnak ki. Üzletök csakis Scotiára szorítkozik. A Bank of Scotland 1695-ben alapítottatott, scot parlamenti törvény által. Az 1.200.000 font scot eredeti tőke később 1¹/₂ millió fontra emeltetett föl. Van egy kormányzója, egy alkormányzó, 24 igazgató, kiket a részvényesek választanak. Mindezek biztosítékot adnak. Az igazgatótanács nevezi ki a hivatalnokokat. A fiókokat ügynökök kezelik. Az ügynökök működéséről jelentést tesznek a központhoz. 500 font st.-ig váltókat leszámíthat. A fiókok időszakonként megvizsgáltatnak. A banknál elfogadtatnak letétek, minimum megszabva nincs. A számlák bélyegdíjmentesek. Megbízásokat minden fiók vállalhat el, de csak pénzkölcsönzést. Az 1765-iki törvény a bankjegyek tüstént érczpénzben kifizetését rendeli el. Az egyfontos jegyek nagyon egyeznek a scot helyi viszonyokkal. A Royal Bank of Scotland gyakorolta először az egyfontos bankjegyek kiadását. Az amerikai Bankes magasine közölt cikkét tárgyalja értekező. Azután reá tér az 1826. bizottság adataira. Az adós előnye a cash creditnél. A hitel megnyerésénél követett eljárást tárgyalja ezután értekező, s közli a kötelezvény-mintákat a Cash credit-üzletnél. Ezután az irányadó pontokat számlálja el a följárolt biztosíték

megítélésénél s előterjeszti a formulát az elszámolásnál s kezelésnél. Ezután értekező a szakemberek részéről az elismerő véleményeket sorolja elő. A szakemberek különösen mezőgazdasági szempontból ajánlják. A cash-credit hazánkban is fő jótétemény lenne. Nehézségek a jegy kibocsátás hiánya. Ez a hiány érezhető volna a scot bankoknál is, hogyha fedezet nélküli jegyeket nem bocsáthatnának ki. Az 1845-iki törvény azonban erről is gondoskodott. Hogy e nehézség nem legyőzhetetlen, azt a svéd ú. n. Euskilda bankok példája bizonyítja, a melyektől az 1864. május 26-iki törvényben kikötött azon szabadság, hogy jegyeiket akár érczben, akár a nemzeti bankok jegyeiben fizethetik, az 1874. jún. 12-iki törvény által elvétetett. Mindazonáltal e bankok a cash-creditet a scot minta szerint alkalmazták és pedig kitűnő eredménnyel, a mit maga azon tény is igazol, hogy míg 1872-ben 12.446 félnél 1.569.015 font sterling volt künn cash-credit alakjában, 1876-ban 4425 félnél több, tehát 16.875 fél részesült ebben s az összeg is 3.351.950 font sterlingre emelkedett, tehát több, mint megkétszereződött. E példa igazolja, hogy a fedezet nélküli jegyek megszünte mellett is van lehetőség a cash-creditüzlet gyakorlására. A mi telekkönyvünkben jobb eszköz van a biztosíték teljesítésére, mint a scot bankoknál. A cash-creditrendszer behozatala vidéki pénzügyeinkre nézve volna jó hatású. Ez üzlet nálunk sem kivihetetlen tehát. A bankoknak demokrationáltaknak kell lenni. Az Akadémia elismeri a világosság terjesztőinek érdemeit. stb.

Sajtó alá adásra való felajánlás esetére, az értekező által kinevezett bírálóknak kiadandó.

Tizenegyedik akadémiai ülés.

A III. osztály (Math. és természettud.) harmadik ülése

1880. márczius 15-én.

S z t o c z e k J ó z s e f r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

54. (8.) Dr. Réthy Mór l. t. kolozsvári tanár, mint megválasztatott levelező tag, széklet foglal »A fénytörés és visszaverés Neumann módszerének általánosításával és bővítésével«. — Bemutatja továbbá ily című értekezését: »Következtetés a rezgés és sarkítás lapjának kölcsönös helyzetére, vonva azon optikai észleletekből, melyeket Fröhlich hajlító rácsokkal végzett«. A kivonatok így szólnak:

1. Fresnel és Cauchy reflexió-elméletének többek közt alapúl szolgál két hipotézis, melyek egyike szerint az éther függélyesen rezeg a sarkítás lapjára, míg a második szerint az éther elasticitása minden testben egy ugyanaz, a sűrűsége pedig függ a test törésmutatójától.

Neumann és Mac-Cullagh elmélete teljesen ellenkező alapokon áll; egyik hipotézisök szerint ugyanis, az éther benne rezeg a sarkítás lapjában, a másik szerint az éther sűrűsége minden testben egy ugyanaz, míg az elasticitása függ a törésmutatótól.

Mindenütt azon nézettel találkozunk, hogy a fény visszaverésének és törésének tüneménye, egyesegyedül e két diametrális módon ellenkező föltevés között enged választást.

Szerző kimutatja, hogy ez általánosan elterjedt uralkodó nézet téves. Kimutatja, hogy a nevezett tünemények kimagyarázhatók úgy is, ha Neumann szerint fölteszszük, hogy az éther benne rezeg a sarkítás lapjában, ellenben az éthernek a különböző testekben való sűrűségére és elasticitására nézve semminemű hipothezist sem teszünk.

E kimutatás azon alapszik, hogy a rezgéssebességek megmaradásának általánosan evidensnek hangoztatott elve egyáltalán nem evidens, s hogy helyébe teljes joggal tehető egy nálánál általánosabb elv, mely a mozgásmennyiségek megmaradásának elvéhez hasonlít s következőleg hangzik:

Szerkesztessék a határlapon, a beeső és a visszavert hullámokbeli rezgéssebességek eredője egy- és a tört hullámokbeli rezgéssebesség más részről; akkor az elv szerint az eredő sebességek iránya egyenlő lesz ugyan, de nagyságuk aránya, meglehet, nem annyi mint egy, mint eddig föl-tételezték, hanem függ az érintkező két minőségétől is.

Ez elvet elfogadva, segélyével és az eleven erő elvének fölhasználásával meghatároztatik a fény visszaverése és törésének minden törvénye; és meghatároztatik azon törvény is, mely szerint az eredő rezgéssebességek imént nevezett aránya függ az éther sűrűségei közötti aránytól: az első ugyanis annyi, mint a második arány négyzetgyökének reciprok értéke.

Különösen érdekes a Jamin-féle reflexió-kísérletek megmagyarázása, mely magyarázat az eddigiektől teljesen eltérő. A nevezett két elvből ugyanis rögtön kijő egy vonatkozás redukált azimuth és fázisbeli különbség között, mely a kísérleti adatok által igaznak bizonyult. Egy második vonatkozás legkönnyebben a Neumann-féle hipotézisek alapján volt nyerhető. Ugyanis kiszámítottattott ama nyomás legnagyobb értéke, melyet a mérhető anyag a határlap felszínének egységére gyakorol; — kiszámítottattott a beeső, a visszavert és a megtört hullámokbeli rezgéssebességek-ből; azután a kifejezésből minden elimináltattott a redukált azimuth és fázisbeli különbség kivételével. Adottnak gondolva a p nyomás értékét, e kifejezés egy második vonatkozást nyújt az imént nevezett két mennyiség között s a két vonatkozásból az azimuth és fázisbeli különbség kiszámítható. Az így talált kifejezésekben a p nyomás hasonló szerepet játszik, mint az ú. n. »Extinctió« exponense a Cauchy-féle elméletben. Eme hasonlóság arra ösztönzé szerzőt, hogy a következő empirikus képlettel tegyen próbát:

$$p = \varepsilon \sin \varphi$$

hol ε az anyagtól függő állandó, az m pedig tőle független egész szám. A Jamin-féle észleletekkel való összehasonlítás mutatá, hogy $m = 2$ legjobban megfelel és különben is ezen fölvétel mellett a képletek lényegileg azonosakká válnak az ismert rövidített Cauchy-félékkel. Ha továbbá $m = 1$ tétetik, kisebb a megegyezés és kijőnek Green képletei, stb.

Végezetül megkísérté szerző a következő, úgy vélé, lehető legegyszerűbb hipothezist: *A ponderábilis anyag nyomása egységes törvény szerint függ a beesés szögétől és a három hullám amplitúdóitól, legyen a rezgés akár párhuzamos a beesés lapjához, akár red függélyes; a függőségnek csak a coefficientsei különbözhetnek az anyag természete és a nevezett kétféle rezgés szerint.*

E fölvtétel is a rövidített Cauchy-féle képletekre vezetett.

A Jamin-féle kísérletek elmélete az értekezésben általánosabban tárgyalatik; ugyanis a sűrűség és elasticitásra nézve nem tétetik semminemű hipotézis se, — lehetnek ezek a törésmutató bárminemű függvényei; a helyett az imént kimondott — a mérhető anyag nyomásáról szóló — hipotézis fogadtatott el alapelvül. A számítások azonban annyira általános természetűek, hogy az, a kinek a $\rho = \varepsilon \sin \varphi$ fölvtétel egyszerűbbnek tűnik föl, nélkülözheti a másik hipotézist.

Végezetül figyelemre méltó a munka e következő eredménye: Ha szerző elvei elfogadtatnak, és ha elfogadtatik azonkívül Fresnel hipotézise, miszerint az éther sűrűségei egyenes arányban állanak a törésmutatók négyzeteivel, akkor a jelen reflexió-elmélet megköveteli, hogy az eredő rezgéssebességek, valamint az éther feszély-coefficientsei is fordított arányban álljanak a törésmutatók első hatványaival.

2. A diffractió tűneményének Fresnel által való megmagyarázása csak addig volt kielégítő, a míg Stokes föl nem fedezte, hogy a sarkított fény elhajlítását a sarkítás lapjának megváltozása kíséri. E tűnemény megmagyarázására Stokes a Fresnel-féle elméletet kiegészítvén, az ú. n. cosinus-törvényre jött, mely kísérleteivel csak úgy egyezett meg, ha föltette, hogy a rezgés és sarkítás lapja egymásra függélyesen állanak. Holtzmann kísérletei az ellenkezőt bizonyíták. Mascart kísérletei megint egyeztek a Stokeséival. A zavar így mindinkább nőtt, mígnem Quincke nagy számú és igen sokféle anyagból készült rácson végzett kísérleteivel megmutatta, hogy minden a rács minőségétől s a beesó fény irányától függ; megmutatta a mellett, hogy a tűnemény sokkal bonyolódottabb, semhogy megmagyarázására Stokes elmélete alkalmas és elegendő volna. Így tehát minden, az elméletből vont, következtetés is korai volt.

Vége Fröhlich 1876. év nov. 4-ki akadémiai ülésen bemutatott értekezésében hat kísérletsoportot tett közzé, melyek (noha a legegyszerűbb föltételek között hajtattak végre a kísérletek, t. i. üvegrácson visszavert fényen alig észrevehető ellipszises sarkítással) Stokes elméletével ópen nem egyeznek.

Egy szóval a kísérlet előrehaladt, míg az elmélet messze hátramaradottnak látszik.

A jelen értekezés czélja a távolságot némileg kisebbiteni.

Szerző azon nézetből indult ki, melyet a diffractió tűneményének magyarázására Kirchhoff állított föl. E nézetnek a sarkítási viszonyokat

meghatározó része abban áll, hogy a Huyghens-féle centrumok szabályosan ide s tova járó forgásokat végeznek tengelyek körül, melyek egymáshoz, valamint az eredeti fénylő centrum tengelyéhez is párhuzamosak. E nézet eltekint a törő anyag s a szélek befolyásától. Szerző e befolyásokat tekintetbe veendő, következőleg általánosítja Kirchhoff nézetét.

Az elhajlító rács átlátszó résein megérkező fényhullám által előidézett Huyghens-féle centrumok oly módon és az által hatnak, hogy szabályosan ide s tova járó apró (rezgő) forgásokat végeznek tengelyek körül, melyek a centrumon átmennek, és melyek iránya függ a beeső fényrezgés és sugár irányától, a rács anyagi minőségétől és az illető centrumnak a szélektől való távolságától.

Ez nem azt jelenti, hogy a rácson levő pontok körpályákat vagy ívecskéket írnának le. Lehetnek e pályák egyenes vonalúak is. De együttesen fogva föl a határ közelében egy-egy parányi térben leledző pontokat, az összes mozgásnak lesz (az uralkodó fázisbeli különbségek okából) bizonyos forgó játéka. S Kirchhoff nézete szerint ez a forgó játék okozza a diffractiót, s így a törést és visszaverést is. Legalább szerző ezt a nézetet olvassa ki Kirchhoffnak analytikai fejtegetéseiből, melyeket a heidelbergi egyetemen 1874. nyarán tartott előadásokból szerencsés ismerhetni.

A legegyszerűbb föltevés, mit a tengelyek irányára nézve tehetni, bizonyára az, hogy valamennyi centrum parallel. E speciális esetet tartva szem előtt, következmények vonatnak olyan rácsoakra, melyek nem hoznak létre ellipszises sarkítást. Rögtön kijő a rezgés iránya és az elhajlítás szöge között egy relatió, mely Stokes törvényénél általánosabb lévén, azt mint alesetét tartalmazza, és mely Fröhlich észleleteivel is megegyez, — *de csak úgy, ha a rezgés lapja párhuzamos a sarkítás lapjához.* Ellenkező föltevés mellett szó sem lehet megegyezésről.

A ki e szerint csatlakozik a Kirchhoff-féle nézethez, az Stokes, Fröhlich és Mascart észleletei alapján kénytelen elfogadni azt is, hogy a fényrezgés parallel a sarkítás lapjához.

Szerző biztos reményét fejezi ki, hogy az általa megkezdett úton ki lesznek magyarázhatók a Quincke-féle bonyolódott észleletek is, — noha a még legyőzendő nehézségek nagysága nem engedi remélni, hogy ő maga lesz a szerencsés győző.

55. (9.) Horváth Ignác I. t. folytatólag »A víz sebességének változásáról a Duna Thonet-udvari keresztiszlányében« értekezett. Kivonata ez:

Előadó áttér az egyes függvényekhez tartozó középsebességek meghatározása céljából követett eljárások ismertetésére.

A függvényeken keresztül fektetett sebességi parabolák egyenleteiből a középsebességek, mint a parabolák magasságai, azaz a parabola területe osztva a mélységgel, a következő egyenletből számíttattak:

$$u = v_0 + \frac{1}{2}\alpha h - \frac{1}{3}\beta h^2$$
, mely egyenletben h mélység a folyó medre szerint változik; v_0 , α , β pedig úgy a mélység, mint a parttól való távolságokkal változó mennyiségek, miután az egyes függvényekhez tartozó sebességi

parabolák közel sem congruens görbék. E tényezők oly széles határok között változók, hogy lehetetlenné teszik oly, a gyakorlat igényeit kielégítő képletnek föllállítását, mely a középsebességet csupán a vízszin sebesség és a mélység függvényében fejezi ki, és mely szerint a közép- és vízszinsebességek viszonya egy, csakis a mélységtől függő mennyiség volna. Mint előre is látható volt, eme viszony az észlelési adatok útján sem találatott állandónak, és az $\frac{u}{v_0} = \frac{1 + 0.2676\sqrt{h}}{1 + 0.4017\sqrt{h}}$, továbbá Hagen képlete:

$\frac{u}{v_0} = 1 - 0.0582\sqrt{h}$ helytelennek bizonyultak be. Előadó által vizsgált esetben ez utóbbi egyenlet állandójának 0.0582 helyett 0.02047 volna a legvalószínűbb értéke.

Még kevesebb általános becstiek ama képletek, melyek szerint $\left(\frac{u}{v_0}\right)$ értéke egy állandó $\left(\frac{u}{v_0} = 0.915\right)$, vagy a mely a vízszinsebesség függvényében adja e viszonyt, mint Prony-é $\left(\frac{u}{v_0} = \frac{v_0 + 2.372}{v_0 + 3.153}\right)$ vagy Lahmeyeré $\left(\frac{u}{v_0} = 0.937 - 0.0252v_0\right)$.

Előadó három mérést egy függélyesben nem tart elégségesnek a középsebesség meghatározása céljából, azoknak alapján, miket múltkori előadásában elmondott, annál kevesbbé egy mérést a vízszinen. Egy mérés csak akkor szolgáltat helyes adatot a középsebességre nézve, ha az, oly mélységben ejtetik meg, mint a melyben tényleg fekszik a vízszine alatt egy vízszál, melynek sebessége egyenlő a középsebességgel. E mélység a jelen esetben 0.50—0.68-szorosa volt az egész mélységnek.

Azon esetre, ha egy függélyesben több sebességmérés történt, de ha a sebességi parabola egyenletére szükség nincsen, elég megközelítéssel úgy járunk el, hogy — egy folytonos görbével képzelve összekötve az észlelési pontokat — az ez és a függély által határolt területet osztjuk az egész mélységgel. A területmeghatározásra, hogy Simpson vagy Poncelet közelítő területmérési módszere alkalmazható legyen, igen nagyszámú észlelési adatra van szükség, míg a Tschebitseff orosz tudós által ajánlott módszer csak 6 különböző, szimmetrikusan elrendezett pontban föltételezi a sebesség ismeretét, hogy a középsebesség, mint e sebességek arithmetikai középértékét elég nagy pontossággal adja.

E módokon kívül még egy nagyon gyakorlati és — mérései alapján elég pontosnak talált eljárási módot tart különösen kiemelendőnek, az integrálás módját, annyiival is inkább, minthogy föltalálója és első alkalmazója Révy Gyula honfitársunk. E módszer lényege az, hogy a sebességmérő műszer lesülyesztetik egyenletes sebességgel ama mélységre, a meddig a középsebesség kerestetik és ismét fölemeltetik a vízszinre. E műtételt többször ismételve és leolvasva a műszer számláló készülékén annak forgási számait és meghatározva az észlelési tartam pontos ismerete mellett

az időegységben végzett fordulatokat, ebből a műszer egyenletével a középsebesség számítható. Az integrálás módszerének alkalmazása mellett nyert középsebességeket, összehasonlítva azokkal az adatokkal, melyeket előadó a parabolák középmagasságaképp nyert, azt találja, hogy eltérések csakis a második decimalisban mutatkoznak.

Különösen ajánlja ama készletben levő műszereket is értékesíteni integrálásnál, melyek villanyosságra nincsenek berendezve, és melyek ma már egyes pontokban sebességmérésekre, a tudomány és gyakorlat jelenlegi igényeit nem elégítik ki.

A kísérletek tartama alatt a víz színe folyton apadóban volt és így minden függélyesben más-más vízállás mellett történtek az észlelések. A kísérletezések első hetében azonban a vízállásváltozás oly kicsi volt, hogy az egyes függélyekhez tartozó vízszinsebességek összehasonlításánál eme változástól el lehet tekinteni. A függélyes parabolákból számított vízszinsebességeket ábrázoló rendezők tehát, minden correctió nélkül vétettek számításba. És a parabolának egyenletéből

$$v_0 = 1.861 + 0.0088115x - 0.0000229344x^2,$$

mely 0.1059 valószínű hiba legvalószínűbb értékével e pontok közt átfek-tethető a vízodrának távolsága a budai alsó rakparttól:

$$a = \frac{\beta}{2\gamma} = 192.028 \text{ m.}, \text{ és sebessége: } v_{\text{mx}}^0 = 2.7071 \text{ m.}$$

Összehasonlítva ez eredményeket azokkal, melyekre Bodoky Lajos főfelügyelő úrnak az 1876-ki vízáradáskor úszókkal megtett kísérletei vezetnek, azt találja előadó, hogy azok szépen egyeznek. A vízszin úszókkal mért vízszinsebességek parabolájából:

$$v_0 = 1.7447 + 0.11346x - 0.00002963x^2,$$

a folyam sodrának távolsága a parttól $a = 192$ m. A víz sodrának helye különben nem állandó. 1876. márcz. 10-én a Duna középvonalától számítva, míg közel 10 méterrel közelebb volt a pesti parthoz, addig egy héttel később 32 méterrel feküdt már közelebb a budai parthoz.

A középsebességek változási törvényének kifejezésére előadó redukálta a középsebességeket a legnagyobb, márczius 10-iki, 7.32 m. vízállásra, azon napra, melyen Bodoky felügyelete alatt vízszinsebesség és esésmérések történtek. A reductiók a $\frac{\Delta u}{\Delta H} = 0.0360758 + 0.0691497 \Delta H$ egyenlet segélyével történtek, mely egyenlet három oly függélyben mért sebességekből állítatott föl, melyekben H és $H + \Delta H$ vízállások mellett észleltettek az u és $u + \Delta u$ megfelelő sebességek.

A redukált sebességekkel fölállította az

$$u = 2.0586 + 0.00602932x - 0.000018854104x^2$$

parabola-egyenletet 0.0866 valószínű középeltéréssel és 0.0584 legvalószínűbb hibával.

Ez egyenletből találta, hogy az alsó rakpartok közötti (347.51 m.) részben a középsebességek középértéke: 2.3472 m.; a felső rakpartok közé eső parabolarészre pedig (359 m.): 2.2845 m.; és a középsebességek

maximuma 2·5406 m. 159·9 méter távolságban a budai alsó rakpart koronájától.

A thonet-udvari szelvény területe 7·32 m. vízállás mellett számítási alapján: $F=4164\cdot37 \square \text{ m. volt.}$

A másodpercenkénti fogyasztást a O vonal alatti területre nézve a

$$Q=t_1 \int_0^{x_1} u dx + t_2 \int_{x_1}^{x_2} u dx + \dots \text{ képlet szerint számította, hol } t_1, t_2, t_3 \dots \text{ az}$$

elég keskenyre választott trapez közép-magasságát jelöli, $\int u dx$ pedig a középsebességek parabolájának területét a trapez szélességének megfelelőleg. Az $x=30$ és $x=154$ m. közt a mélységek a talajhoz igen simuló görbe egyenletéből: $t=6\cdot1864+0\cdot00643125x-0\cdot000000592786x^2$ számítottak. A fogyasztást ezek szerint $2042\cdot68 \square \text{ m-nak}$ találta a O vonal alatti részre; ehhez hozzá adva az alsó rakpartok közötti, $(2\cdot3472 \times 34\cdot51 = 4639\cdot781 \square \text{ m.})$ és a felső rakpartok közötti fogyasztást $(1976\cdot732 \square \text{ m.})$ az összes fogyasztást:

$$Q=9792 \square \text{ m.}=310016 \square'.$$

A Duna középsebessége tehát a thonet-udvari szelvényben 7·32 m. vízállás mellett volt:

$$u=\frac{Q}{F}=2\cdot3514 \text{ m.}=7\cdot434 \text{ bécsi láb.}$$

A vízszinsebességek maximuma és a sebesség viszonya:

$$\frac{u}{v_0} = 0\cdot8326;$$

mx

30%-al nagyobb, mint azon érték, mely a gyakorlatban vízáradások alkal-

mával az $\frac{u}{v_0} = 0\cdot8$ képletből számítottatik.

mx

A továbbiakban vizsgálat alá veszi előadó azon képleteket, melyek javaslatba hozattak és részben a gyakorlat által elfogadtattak, a középsebesség meghatározása céljából a folyó nedvesített kerülete és felszín esésének függvényében, és a melyek mind Prony elméletéből nyert $\varphi(u)=RJ$ alakkal bírnak és — mint az elmélet szerint is — semmi befolyást nem tulajdonítanak a talaj minőségének. A vizsgálat alá vett Prony, Grebenau, Humphrey és Abbot, Eytelwein, Grebenau és Hagen régibb és újabb, Lahmeyer, Plekner képletek mind, kivétel nélkül, kisebb értéket szolgáltatnak a valódinál, mi onnét magyarázható ki, hogy a szabályozott Duna inkább egy mesterséges csatornához hasonlít, sima oldalfalakkal, mint egy természetes folyóra, melyekre a képletek fölállítottak. Legközelebb áll a valódi értékhez a legrégebb, a Prony-féle képlet szolgáltatja eredmény, mely szerint $u=20\cdot608$; a legrosszabb eredményt a legújabb, a Plekner-féle szolgáltatja, melynek értelmében $u=0\cdot1491$ méter volna, míg a megészlelt középsebesség $2\cdot3574$ m.

Bazin kísérletei kimutatták a talaj anyag-minőségének döntő befolyását nagybecsű kísérleteikkel. A Darcy és Bazin-képlet, továbbá a Bornemann, Gauckler és legújabban a Ganguillet és Kutter-féle képletek, melyekben a talaj minőségétől függő és a folyam medrének simasági foka szerint választott coefficiensek szerepelnek, már jobban megközelítik a helyes értéket, csakhogy a szabályozott Dunára, különösen olyan magas vízállás mellett, a simasági fokot jóval nagyobbra kell választani, mint az nagy természetes folyóknál lenni szokott.

56. (10.) *Kőrösi József* 1. t. »Az éghajlat befolyása a himlő föllépésére« czimű értekezését olvasta.

Az előadott értekezések bírálatra adandók.

Tizenkettedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1880. márczius 19-én.

Gróf Lónyay Menyhért elnök úr elnöklése alatt.

58. *Csikó Gergely* 1. t. mint a *Teleki József*-féle drámai pályázat bíráló bizottságának előadója, felolvassa jelentését az 1879-dik évi pályázatról. A jelentés így szól:

Mélyen tisztelt Akadémia!

A dicső emlékeztető gróf Teleki József által alapított drámai jutalomra, a múlt évben, vigjátékok pályáztak. A bíráló bizottság Zichy Antal tiszteleti tag elnöksége alatt az Akadémia részéről Greguss Ágost rendes, és Csikó Gergely levelező tagokból, a Nemzeti színház részéről Kovács Gyula és Vizvári Gyula urakból állott. Megbírálás végett összesen tizenkét pályázó darabot vett át, de ezek közül a 9. számú „*Appius Claudius*“ és 10. számú „*Kopány*“, mint tragédiák, e vigjátéki pályázaton tekintetbe nem jöhettek, s így bírálat alá csak tíz pályamű került. Mennyiségre nézve csekélyebb, mint a megelőző évek legtöbb pályázata; de eredményében meddőnek, vagy szomorúnak nem nevezhető. Általában véve, a beküldött művekből azon öröndetesnek mondható eredményt lehet levonni, hogy a vigjátékirók meghallgatták mind a múltévek akadémiai jelentéseiben, mind a kritika által többször hangoztatott, s a tavalyi Teleki-pályázat jelentésében bővebben is kifejtett óhajtást, hogy tárgyaikat, alakjaikat a jelenkori hazai társadalomban keressék. A tíz vigjáték közül csak egy ment Spanyolországba, egy Németországig jutott, de a többi itthon kereste kisebb-nagyobb szerencséivel az emberi jellem s a társadalom nevetséges kinövésai és ferdeségei közt a vigjátéki témát. Ha törekvésük nem sikerült is, de maga a törekvés méltánylást érdemel, s a bíráló bizottság elismeréssel konstatálja ez általános eredményt, az egyes művekről külön-külön teljes objectivitással mondva el véleményét, egyforma szigorúsággal mutatva hibáikra, és méltánylással jó tulajdonságaikra.

Ámbár nem lehet tagadni, vannak e pályázaton is oly művek, melyekről a legnagyobb jóakarattal is lehetetlen valami jót mondani. Ilyen a 2. sz. „*Házassági három*

boldogság“, melynek szerzője helyesen írni sem tud, a nyelvtan szabályairól fogalma sincs, annál kevesebbé találhatni nála a drámai felfogás, vagy kompozíció leghalványabb árnyékát is, szóval minden kritikán alul áll. Két unokatestvér, Péter és Pál versenyeznek egy gazdag leány kezéért, az első vagyont keres, a második jóságot. A leány Péterhez hajlik, de anyja ekkor egy dalt énekel, melyből Péter megérti, hogy a leánynyal nem kap pénzt; mire szintén dalolva megkéri az anya kezét. A leány ekkor Pálhoz megy, Péternek pedig kiadják az utat.

Általános irodalmi tekintetben magasabban áll, de mint dráma egy fokon van ezzel az 1. sz. *„Ősi vér“*, sőt bizonyos erkölcsstelen cynismus ömlik el rajta, mely szinte kíváncsossá teszi az előbbinek gyermekes együgyűségét. Árpád, ifjú báró tönkre jut, barátai, rokonai elhagyják. Valami hivatalt kap, s főnöke bizonyos dologban Sternberg kereskedő házába küldi, kinek leánya, Hedvig, épen lakodalmát tartja. Árpád abban a nyomban megcsókolja Hedviget, kit azelőtt soha sem látott, és megszöknék, de utólérik, s a leányt vagy asszonyt apáca-zárdába viszik. Árpád innen is megszökteti, s haza viszi roskadozó ősi kastélyába. Egy ideig boldogul élnek itt, de végre üldözik, t. i. a nő szülői, férje rájuk akadnak. Hanem Árpád ez alatt megint gazdaggá lett, s reményli, hogy — a mint jambusban elmondatik — az impedimentum ligaminis, rapinae, criminis hármasság akadályai alól pénzért majd kap dispencziót s elveheti Hedviget; ámbár sajnálkozva kéri, vajjon :

Lesz-e oly édes a szabályos élet,
Mint a közelmúlt ragyogó napok ?

Pongyola jambusokban van írva; a szerző irodalmilag magasabban áll, mint az előbbi, sőt a mint idézeteiből látszik, latinul is tud, s a jus canonicumban is járatos; de cynizmusa bántó, visszataszító. Előszavában ugyan ama nézetét fejezi ki, hogy hőse, ha erkölcsi szempontból nem is, de aesthetikailag elfogadható; csak hogy az erkölccsant és aesthetikát ellentétbe helyezni nem lehet, és frivolitást aesthetikai szempont lobogója soha sem fedezhet. Különben is a darabban nincs sem külső, sem belső valószínűség; hőse garázdálkodó félbolond, ki részvétet, érdeklődést nem gerjeszthet.

Nem sokkal áll magasabban a 6. sz. *„Hölgyék, vagy korhibák és női erények“*. Német jelige, német színhely, német nevek, német áradozás, német vízenyősség. Az egész azt a benyomást teszi az olvasóra, mintha németből volna fordítva, még pedig nem is a legjobban. Nemcsak hogy tele van germanizmusokkal, hanem szófűzése, kifejezése, mindene német s az egész egy nagy germanizmus. Meséje nincs. Három szerelmes pár házasságával végződik, kiknek boldogsága előtt alig áll valami számbavehető akadály. Az egyik, az andaluziai követ leánya azért nem mehet mindjárt az első felvonásban kedveséhez, mert a követ titkárja ráfogja, hogy az andaluziai leányoknak húsz éves koruk előtt nem szabad férjhez menni; ezt pedig azért hazudja, hogy a leányt rokonának, dr. Springinsfeldnek szerezze meg. A másik pár boldogságát egyelőre az gátolja, hogy a leány atyja Eichenkron Ferencz Ágost lovagi rangot nyer s leányát nem akarja polgárhoz adni. E fölött beszélnek igen hosszú dialógokban, öt végtelen felvonáson keresztül. Történni nem történik egyéb, mint hogy a követ megtudja titkárja szándékát, s az ujdonsült lovag végre hosszas rábeszélés után oda adja leányát az orvosnak. E lovag festésében van némi törekvés a komikus színezésre; egyebet azonban nem igen mondhatni róla.

Valamivel jobb ennél a 12. sz. „*A nagyon okos asszony*”. Ez a nagyon okos asszony Zsófia, Váry tisztartó neje, ki folytonosan a maga okosságát emlegeti, mások is örökké okosságát dicsérik, de egész a boszantásig ostobának van festve. Okosságával kompromittálja férjét földesura előtt; férjes leányát el akarja idegeníteni férjétől s csaknem a csábító karjába vezeti; másik leányát pedig annyira viszi, hogy megszökik kedvesével. Volna az eszmében, alakban komikum, de másképp kellett volna kidolgozni. Így csak az intenció látszik, egyéb semmi. Az anyában nincs semmi komikus, inkább türelmetlenné teszi és boszantja az olvasót. Cselekvénye gyöngé s nem is vigjátéki, alakjai halványak, legfőlebb egy-két egészen epizódikus alakban van némi komikus színezés, milyen a kisvárosi bárendező, a szerelmes félénk írnok, a pletykázó öreg gazdatisztné. A kidolgozás igen hosszadalmas. Jambusokban van ugyan írva, a menyenyiben a sorok öreg betűkkel kezdődnek, s tíz vagy tizenegy szótagból állnak, de nyelve mégis lapos próza.

Ugyanezt lehet mondani az 5. sz. „*A mi nevelésünk*” verseléséről és nyelvéről. Más tekintetben is egyenlő fokon áll az előbbivel. Andik Vilma grófnő, Sameustreuer Mócsi falusi uzsorás körmei között van; ez visszaadja váltóit azon föltétel alatt, ha írásban kötelezi magát, hogy nőül megy Mócsi fiához, a doctor jurishoz, ki Petőfit utánozva Vetőfinek neveztetni magát. Ez írást azonban Hedvig, a grófnő társalkodója írja alá, s el is véteti magát a doctorral; az adósságaitól megszabadult grófnő pedig nőül megy Lócze József »fiatal, tehetős földbirtokoshoz«.

A szerzőnek vannak gondolatai, de nem drámaiak; a zsidók komikus vonásait ismeri, de rajzolni nem tudja. A doctorságára sokat tartó, henczegő, bárdolatlan zsidó fiu festésében mutatkozik némi alanti komikum, de ez is nyerssé, izléstelenné válik, s többnyire a »számár«, »csacsi« s más ily csúfnevekben nyilatkozik, melyekkel a fiu apját, az öreg Mócsit traktálja. Úgy látszik, azokat akarja ostorozni, kik a doctori címet viselik, melyet a szerző kizárólag az orvosok számára vindikál.

Szintén kevés jót lehet mondani a 7. sz. „*Isten akarta*” című vigjátékról, melynek jellegje: »Művem nem épen nyerni jó, magasról bukni is dicső«. Don Fernando aragoniai főnemesnek két leánya van, Elvira és Laura. Az első don Alfonzónak ígérte, kit nem ismer; a másikat szereti don Pedro, szegény nemes. Ezt elutasítja, s ekkor Alfonzónak öltözve jó a házba és Elvira helyett Laurát kéri és kapja meg. Az e közben megérkezett valódi Alfonzót, mint csalót elkergetik; de ez megismerkedik Elvirával, tüstént egymásba szeretnek s elhatározzák, hogy az álarczos bálból megszöknek. Elvira azonban tévedésből Joséval, a háznak egy vén, együgyű szolgálójával szökik meg; de visszahozzák, s akkor kiderül minden és mindkét pár boldog lesz.

Ez a kis mese van három hosszú felvonásra elnyújtva. A darab legnagyobb részét az együgyű vén José tölti be, kivel elhitetik, hogy szent, mert az Isten beszélt vele; aztán elhiszi azt is, hogy Laura szerelmes belé, megveri feleségét, őrzöng, Mózesnek öltözik. Van még egy csapat spanyol lovag, kik magokat az élcz lovagjainak nevezik, s egyebet nem tesznek, mint folytonosan esznek, isznak; közben-közben, mikor a cselekvény megakad, a szinpadra jönnek magokat »kifújni«, irtózatosszójátékokat csinálnak s mindenkit összeszamaraznak. Nyelve lapos, terjengő; a jambus kedvéért a nyelvtant s a helyes szórendet is ignorálja. Néha-néha felcsillan egy-egy bohózatoss ötlet, helyzet; de általában a komikumot izléstelen durvaságba helyezi; ily hangon beszélnek a szülők egymással, ily módon viselik magokat a leányok szüleik iránt. Mikor a király a tolongó tömeg közé szorúl, így írja le e kellemetlen állapotát:

Kinyomták volna lelkeket belőlem,
De a szorongatás belém szorítá.

Többet ér az eddigieknél a 7. sz. „*Szeget szeggel*”. Egy féltékeny, fiatal nő kigyógyítása, ha ugyan bízni lehet gyógyulásában; mert úgy van festve, oly dühösen féltékenynek, hogy szinte örültnék mondható, s megszégyenülése után is, a darab végén, olyanformát árul el, mintha gyógyulása nem lett volna gyökeres. Ez a nő Julia, Diratti Felix neje, ki egész az eszelősségig féltékeny, csupa púpos, béna nőcselédeket tart, kiket mellesleg kémekül is használ; gombostűket dugdos férje kabátujjába, hogy rájöjjön ölekezéseire. Pedig a férj semmi okot sem ad rá, szereti nejét, gyöngéd, előzékeny. De a nő anyja, Tabádyné, szintén igen durvának festett asszony, szítja leánya féltékenységet, és ugyanezt akarja felhasználni egy gyáva, henczegő vén kéjencz, Roboz Botond is, ki Tabádyné másik leányának, Aglaenek kérője. De Aglae a szegény törvénytelen szülőttbe, Lászlófi Endrébe szerelmes, és ezek egyesítésére, valauint Julia kigyógyítására vállalkozik Lőrincz, Diratti Felix nagybátyja. Lászlófi anyja, Erzsébet, kit Roboz fiatal korában elcsábított s cserben hagyott, fiáért jön s elárulja, hogy éppen vetélytársa, Roboz az apja, Lőrincz elrejtí a házban Erzsébetet; Roboz pedig arra akarja felhasználni Julia féltékenységet, hogy egy kellemes szerelmi órát töltsön el vele, s aztán e titokkal úgy hatalmába kerítse, hogy Aglaeval való házasságát minden erejéből elősegítse. Erre éppen jó alkalma nyílik. A fiatal, kaczer Nokányi grófné, peres ügyben, nagy társasággal meglátogatja Dirattiékat, Julia október féltékenységében nagy botrányt idéz elő, mire Felix nagybátyjával együtt elkeseredve, elhagyja a házat. Roboz most elhiteti Juliával, hogy férjének estére a kék szobában légyottja lesz valami Erzsikével, hajdani szeretőjével, menjen oda Julia a várt nő helyett s kapja tettenférjét. A vén bűnös azonban maga akar a sötét szobában megjelenni s a quiproquo saját előnyére felhasználni. De Lőrincz megtudja e tervet: Felix rajtakapja nejét a sötét szobában Robozzal, ki a pamlag alá bujt; most ő játszsza a féltékenyt, ugyanazon dühvel és kifejezésekkel, melyeket Julia ellene szokott használni, karddal fenyegeti Robozt, a kit végre Lőrincz azzal ránt ki a hinárból, hogy elvéteti vele Erzsébetet s így törvényesíti fiát, ki most megkapja Aglaét. A megszégyenült Julia pedig engedelmisséget ígér férjének, de tüstént elárulja egy önkénytelen felkiáltásával, hogy gyógyulása nem volt gyökeres, és szegény Felixnek reménye lehet, hogy nemsokára az egész újból fog kezdődni.

Hosszasabban mondtam el e darab meséjét, mert az egész pályázaton ez tanúsít legtöbb tehetséget a meseszövéstre, bonyolításra. Van benne élénkség, elmésség, de néhány valószínűtlenség is, és az egészen bizonyos nyersesség ömlik el; a salon társaság legtöbb tagja durva, pórias kifejezésekben beszél. Nyelvében van erő, de sok izléstelenség is; efféle kifejezés: saperlot hinein — inczincz — hopszasza — hinczháncz — fántombántom — csusztikop — csak úgy hemzsegek benne.

Az alakok vagy túlzólag vannak festve, vagy szintelenek. Julia féltékenysége oly vad és esztelen, hogy nem vigjátékba, hanem az örültek házába való. Lőrincz, a kedélyes nagybácsi, sokszor válik póriassá, izléstelenné. Tabádyné, az előkelőségére sokat tartó úrhölgy, többször úgy beszél, mint egy népszínműbeli bakter. A henczegő, gyáva Roboz van legjobban rajzolva, csak hogy oly silány ember, hogy szinte sajnáljuk a szegény Erzsébetet, kit elégtétellel nőül vesz. Dialógja különben egy kissé bőbeszédű, áradozó: de ebből is, valamint az egész kidolgozásból az tűnik ki, hogy a szerzőben van tehetség, erő, csak hogy ez most még inkább csak szilajságban nyilatko-

zik. Ha mesealkotási tehetségét ízléssel, jellemfestéssel és jellemző nyelvvel fogja egyesíteni, még írhat színpadra való darabokat.

Egy rangban említhető az előbbivel a 4. számú pályamű, melynek címe: „*A műkedvelők*“. Amabban a meseszöveg, bonyolítás elismerésre méltó, ebben a jól választott komikai alapeszme s a jellemzési törekvés. Orbán vidéki orvos neje műkedvelő előadást akar rendezni a török sebesültek javára, s egyúttal boszút állni vetélytársán, Dubovayné, ki nem hívta meg őt estélyére. A fellengős orvosnénak az a célja, hogy leányát Vilmát a színi képezdébe adja; 17 éves gimnazista fiát, Jenőt pedig híres énekessé tegye. Vilma egy Darvas nevű derék földbirtokos Kálmán fiába szerelmes; anyja azt hazudja neki, hogy Kálmán Katánénak, a kisvárosi költőnőnek udvarol! Vilma ezért megharagszik s elhatározza, hogy színésznővé lesz. Mikor a főpróbára készülnek, híre jó, hogy a gimnazista megszökött a lázi nevelőnével, magával vivén apja szivarjait s anyja ékszereit; de szerepét elvállalja Kálmán s az előadást mégis megtartják. Eredmény 15 frt deficit, Vilmát kipíszszegik s a vidéki lapszerkesztő, ki Vilmától kosarat kapott, lapjában szintén ellenők fordul. A megszökött úrfi ezalatt visszakerül téli kabát nélkül; Vilma belátja, hogy nincs tehetsége a színészetre, s kezét nyújtja Kálmánnak, anyja pedig azon föltétel alatt adja megegyezését, ha Kálmán az ő ívén 300 frtot ír alá a török sebesültek javára.

Az expozíció, mely a darab felét teszi, elég élénken indul meg s meglehetősen szerencsével mutatja be a különböző kisvárosi típusokat. De az baj, hogy az expozícióra nem következik bonyodalom. Cselekvénye alig van, csupán járás-kelés, szereptanulás, egy kis indokolatlan féltékenység. Alapeszméje: a jótékonyiságnak a hiúság eszközüvé váló alacsonyítása, szerencsés volna, de drámailag kellene megtestesülnie. A cselekvény érdektelen, indokolásában gyarló, eszközeiben kezdetleges. Az pedig éppen visszataszító, hogy az anya leányát azzal akarja a színi pályára bírni s kedvesétől elidegeníteni, hogy ezt egy férjes nővel gyanúsítja előtte. De hiányai mellett méltánylást érdemel a jellemző színezésre való törekvés. Mindegyik alakjában van valami jellemzetes; ilyen a mindig betegeivel törődő orvos; a jótékonyiságot is hiúságból gyakorló orvosné; a vidéki lapszerkesztő, ki revolverrel üzi mesterségét s panaszkodik a »Bolond Istók«-ra, hogy bolondgombokat szedeget lapjából; a korhelykedő gimnáziumi tanár; a vidéki színingazgató; a kisvárosi költőnő. Látszik, hogy a szerző élő embereket akar rajzolni; s ámbár most még közelebb járt a torzképi színezéshez, mint a jellemfestéshez, de tehetsége nem tagadható, és ha majd nagyobb emberismerettel, több pszológiával párosul, lehet, hogy nemcsak a törekvésnél fog maradni.

Szorgalmas tanulmány, gondolkodó fő munkája a 11. sz. pályamű: „*A házasság iskolája*“. Margitot nagynénje s egy élemedett házaspár, Klodin és Rinald pletykákkal ingerlik férje ellen. De Margit bízik férjében s nem hallgat a pletykára. Loránt, a férj számára levél érkezik: a pletykázók fel akarják bontani, de Margit nem engedi s átadja megérkező férjének. Ez meg akarja neki mutatni a levelet s magyarázatot adni, de csak négy szem közt; a mi fölött Margit, ki eddig csupa bizalom volt, úgy elkeseredik, hogy szakítani akar férjével. A levél pedig Loránt nőtlen korabeli kedvesétől van, kit az a múlt napon véletlenül meglátogatott. Pál, Loránt rokona, vállalkozik Margit kiengesztelésére; de Rinald szintén felajánlja szolgálatát Margitnak s Tartufe módjára szerelmet vall neki. Ezen Margit annyira felindul, hogy ki akar békülni férjével; Rinald pedig, hogy neje féltékenységét kijátszssa, Margitot Pállal gyanúsítja.

Ebből új pletyka támad, s most Loránt akar válni; de végre kisül Rináld gonoszsága, a házasok kibékülnek, s Pál megkapja azt, kit szeret, Rináld gyámleányát.

Arányosan felosztott felvonások a hármasság keretében. Csinos verselés, tiszta jambusok, csak hogy ezek kedvéért néha erőszakot tesz a nyelven. A szerző Molière értelmes tanítványa; de az a baj, hogy nem költő. A külső formában elismerésre méltó bizonyosságát nyújtja becsületes Molière-tanulmányainak; de nem tudott belé tartalmat adni. — Meglehetősen ismeri az embert, de nem tudja rajzolni. Mindegyik látszik a gondolkodó esztéta, ki tudja, hogyan kell magasabb stílusú vigjátékot írni; de sehol sem látszik a költő, ki a jó vigjátékot meg tudja írni. Szorgalmas tanulmányainak s verselésének némi példájául álljon itt egy kis mutató az első felvonásból, midőn a szenteskedő Rináld, Margit előtt, férjéről pletykál.

Sok mende-monda, hír kereng, igaz;
De azt valóban helyeselhetem,
Hogy kész hívője nem lesz pillanatra.
Ítéletünket nem szabad csupán
Csak hallomásra alapítani,
Sőt könnyen csalhat még a látszat is.
Nem, hogy tehát a pusztá hirt, de még a
Látottakat se kell készpénz gyanánt
Fogadni rögtön. Mert hisz én magam
Ítéletet nem mernék mondani
Férjéről, a ki, bár sokat tudok
Felőle, sőt tán mindent, mondhatom.
Tudom viszonyát, láttam, ismerem
Botrányosan feltűnő tetteit.
A nőt, ki még nyíltan dicsekszik azzal,
Hogy vissza tudta őt hódítani;
Hogy őt egész rabjává tette már,
Mi s mennyi ékszert áldozott reá,
Hol jönnek össze s mi foly közöttök.
De hogy kegyedhez épen hűtelen,
Nem állítom, nem. Mert hisz önmaga
Legjobban tudja s érzi azt bizonynyal;
Szívébe látni nem tudok, tehát
Nem mondhatom, nehogy rágalmazás
Gyanuja érjen, hogyha úgy nem érzi,
A mint mi hiszszük. Olynak látszanám,
Ki a családi békét fölzavarni
Törekszik; így hát jobb ha hallgatók.
S mindent az ön ítéletére bízok.

A 8. sz. háromfelvonásos pályavígjáték címe: „A tör”. Ama nőt akarja komikai ábrázolásban feltüntetni, a kik mások szívügyeiben szigorúan fentartják elveiket, hidegen, józanul számítanak, okoskodnak, s aztán mikor magok is szerelmissé lesznek, minden elvöket elfeledik. E józanul számító nő Adél, fiatal özvegy, kinek első férje

pazarló volt s neje vagyonának nagy részét elköltötte. Özvegye most azt az elvet követi, hogy a nő csak gazdag és takarékos férjjel lehet boldog. Ez elvet mindjárt gyakorlatilag is alkalmazza nevelt leányánál, Teréznél. Ez és Béla szeretik egymást, s Adélnak eleinte nem volt kifogása, mert Béla maga vagyontalan ugyan, de nagybátyjától százezer forint örökség maradt, mely két testvér közül azé lesz, ki a családi nevet utódaiban fentartja. De Béla öcsese már nő, és épen most jött híre, hogy gyermeke született. Adél még nem tudja, fiu vagy leány; ez utóbbi esetben még nem veszne el a kiegyezés lehetősége; azért nem utasítja el egészen Bélát, megengedi, hogy néha meglátogassa, de Terézzel egyelőre nem engedi találkozni. Hanem Béla már tudja, hogy öcsésének fia született, s így minden veszve van; szövetszekiz barátjával, Jenővel, hogy ez hódítsa meg Adélt. Jenő eleinte szabadkodik, mert fél, hogy Adél nyakán talál ragadni, ő pedig csak olyan nő szerelmében tudna hinni, ki adósságait kifizeti, de végre rááll a tervre, s azzal nyugtatja meg magát, hogy ha meg is hódítja Adélt, egy szót szól adósságairól s vége lesz a komédiának.

Ez az expozíció. Elég jól mutatja be az alakokat s indítja meg a bonyodalom kerekét. Főérdeme az, hogy világos és kidolgozásában elég mulatságos. A három felvonás közt ez a legcorrectebb, de már itt is jelentkeznek mintegy embryóban ama hibák, melyek a következő felvonásokban mindinkább előtérbe lépnek. Látszik a lelemény szegénysége, s mintha a szerző előre érezte volna, hogy ebből valódi drámai bonyodalmat nehéz lesz gombolyítani, szinte látszik, mily mesterkéltten von elő egy-két szálát, melyet a következő felvonásokban összebonyolíthasson. Észre lehet már venni a jellemfestés hiányosságát is, kivált Jenőnél, kivel már az expozícióban sem vagyunk tisztában, hogy később annál jobban megzavarodjék itéletünk.

A második felvonásban Jenő felállítja a tört, melyben Adélt meg akarja fogni. Előbb azonban párbeszéd van Adél és Teréz közt, melyből megtudjuk, hogy Adél titokban vonzódik Jenőhöz, ki azelőtt is udvarolt neki; de szerelmét elfojtani törekszik, mert Jenő tékozló. Megjön aztán Jenő s azzal kezdi udvarlását, hogy megtérést hazudik. Azt mondja, hogy Adél intéseinek engedve, takarékos lett s megmentette ősi birtokát a bukástól. Adél e hírt oly örömmel és meghatottsággal fogadja, hogy elárulja szerelmét. Jenő is szerelmes lesz belé. Mit tegyen most? Teljesült, a mitől félt, s a ki tört állított fel, maga került belé. Ha a szerző biztos bonyolító kézzel megragadta volna e szerencsésen megteremtett helyzetet, erős bonyodalmat hozhatott volna létre, számos érdekes és mulatságos helyzettel; de itt kiesett kezéből a fonál, s a következő jellemzési képesség és bonyolítási tehetség hiányát tanúsítja. Mindazt, a mi eddig történt, expozíciónak kellene venni, s ezen építeni föl egy lélektanilag indokolt cselekvényt, melyben a szereplők saját hibájok okozta komikus helyzetekbe jutnak; e helyett azonban a szerző nem tett egyebet, mint hogy erőszakoltan és indokolatlanul elővont egy igen elhasznált eszközt, a féltékenykedést. Az a négyes jelenet, mely ezután következik, indokolatlan, erőltetett, s minden külső és belső valószínűség nélkül való. Jenő szemrehányásokat tesz Adélnak, mintha Béla az ő kedvese volna s érette járna a házba. Erre Teréz is féltékeny lesz, a megsértett Adél pedig kijelenti, hogy Béla mint Teréz vőlegénye jár ide, de most Teréz, kinek féltékenységet egyes egyedül a szerző szeszélye és semmi más sem indokolja, hallani sem akar többé Beláról; Adél is haragosan elutasítja magától a bocsánatot kérő Jenőt, s ezzel végződik a második felvonás.

A harmadik felvonás elején a nők búslakodnak, szemrehányásokat tesznek egymásnak, szeretnének kibékülni kedveseikkel; aztán megtudják, hogy az a múltkori jelenet csak komédia volt; örülnek is, haragszanak is, s mikor hallják, hogy a két ifjú kétségbe van esve, el vannak ragadtatva. A női szeszélyességnek és érzelmességnek, szerelemnek és makranczosságnak e képe ügyesen és igazán van festve. Jön ezután Jenő s töredelmesen megvallja Adél előtt, hogy megtérése is csak hazugság volt; de most valósággal haza megy gazdálkodni, és ha birtoka egészen megtisztult az adósságoztól, akkor majd fel fog lépni Adél kezéért. De a szerelmes nő nagyon hosszúnak tartja e várakozást, és Béla által kifizeti Jenő adósságait. Jenő megtudja ezt, s elfeledve, hogy hajdan épen az a nő volt ideálja, ki adósságait kifizetné, el van keseredve, és megsemmisítve. Kíségíti e zavarból mindkettőt Béla, ki ezalatt kiegyezett öcscsével az örökségre nézve, s magára vall, hogy ő fizette ki az adósságokat. Jenő elhiszi, még pedig oly könnyen, mintha csak épen ürügyre várt volna, hogy az adósság kifizetésében megnyugodhassék; a mit el is hihetünk róla, nem is; mert egész végig úgy van festve, hogy nem vagyunk tisztában jellemével. Béla is kibékül Terézzel, ki ezalatt újra féltékenykedett, minden alap és ok nélkül, s végre mind a két pár szerencsésen egymásé lesz.

Meglehetősen terjedelmesen mondtam el a darab meséjét s egyszer sem tettem említést legmulatságosabb alakjáról, Czenczről, ki Adél unokaöccse, vidéki kamasz, a ki a fővárosba jött, s pezsgőzni, szivarozni, kártyázni tanul és a szobalányoknak udvarol. Egyszer sem volt szükség a megemlítésére, s ebből látszik, mennyire felesleges a cselekvényre! de azért még sem vehetjük a szerzőtől rossz néven, hogy bele hozta; mert mulatságosan, jó kedvvel van rajzolva, számos komikus helyzetet idéz elő s a színpadon kitűnő alakot lehet belőle csinálni, ügyesen van beillesztve a cselekvény keretébe, s nem válik alkalmatlanná, mint az efféle felesleges személyek rendesen. A többi alak meglehetősen chablonszerűleg van festve, leghiányosabban Jenő. Az elveket hirdető s szerelmében minden elvét feledő Adél alakjában van törekvés a komikus jellemzésre, de inkább csak a színezésnél marad. Meglehetősen szerencsével van festve komikus bűnhődése, midőn utóléri a vigjátéki nemezis, ellene fordítják elveit, saját fegyvereivel verik meg, saját szavaival némítják el. E jelenet így szól:

Teréz (félre). Lássuk csak, drága nénike, hogy esik neked a csipkedés? Jó, hogy mindent hallottam.

Adél. Több szív is elszakad egymástól.

Teréz. Igazad van.

Adél (mintegy eszmélve). Mi? igazam van?

Teréz. Belátom. Tökéletesen igazad van. Nem kell minden szívnek boldogulni.

Adél. Nem-e?

Teréz. Nem ám. Már például a tiétek.

Adél. Miféle tiétek?

Teréz. Már minthogy a tied meg Jenőé.

Adél. Az enyim, meg Jenőé? S mért ne boldogulna épen az én szívem s a Jenőé?

Teréz. Hát elveidből folyólag. Jenőnek adósságai vannak.

Adél. Eh?

Teréz. Tékozló, világfi —

Adél. Mit értesz te ahhoz ?

Teréz. Elpazarolta vagyona felét —

Adél. Mi közöd hozzá ? Mindenki azt teszi vagyonával, a mi tetszik neki.

Teréz. Igaz ; csak hogy az elveikhez hű nők is úgy utasítják vissza a pazarlókat, a mint tetszik nekik.

Adél. Azt pazarlója válogatja. Tékozlás és tékozlás közt különbség van.

Teréz. Hohó ! Kétszer kettő négy — itt is, Chinában is.

Adél. Az nem igaz ; csak ne keveredjél oly dolgokba, melyekhez nagyon együgyű vagy.

Teréz. Engedj meg édes nénikém, a mit mondok, mind tőled tanultam, csak azt mondok el, a mire tanítottál.

Adél. S ugyan mire, fecsegő ?

Teréz. Ellenszenvre az adósságcsinálók, hideg magatartásra a szegény kérők iránt, leküzdését szerelmeknek Bélához, mert nem gazdag — önnegtagadást — kétszerkettőt — egyszóval elveket !

Adél (boszúsan). Ejh ! elveket ! bolond beszéd, nő és elvek . . . a nőnek ne legyenek elvei . . . a nőnek szíve legyen, érezzen, úgy gondolkodjék, a mint szíve sugallja.

Teréz. Derék ! Ezek egészen új dolgok ! Tán ma Pál fordulása napja van ? megünnepeljük.

Adél. Kérlek, hagyj fel unalmas nyelveléssel, mert —

Teréz. A világért sem, édes nénikém. Mikor én ingadoztam az elvek útján s kész voltam szívemet Bélának adni, kit te ismét és ismét visszautasítasz, akkor te keltél föl anyailag, visszavezetted a kétszerkettőhöz, s megmutattad, hogy a házi boldogság alapja nem a szerelem, hanem a vagyon. Most fordított helyzet állott be. Te ingadozol s én felkelek, anyailag intvén téged, hogy elveidről meg ne feledkezzél, s ne feledd el a boldogító kétszerkettőt s győzd le szívedet.

Adél. Ugyan — úgy-e ? s miért vajjon ?

Teréz. Mert én ebbe a házasságba nem egyezhetem.

Adél. Micsoda !

Teréz. Megvonom áldásomat. Te nem lehetsz Jenő.

Adél. No ezt nézze meg az ember !

Teréz. Nem, nem, és újra nem. (Affektáló hangon.) Első férjed szegény, ha jobban kezeli a vagyont, most milliomos vagy s én nem akarom azt, hogy te ott kezdjed, a hol ő végezte — az adósságcsináláson.

Adél. Elhallgatsz most mindjárt ?

Teréz (az ajtó felé hátrál). Most minden boldogságnak alapja a gazdag kérő, meg a kétszerkettő s az én elvem a hausse, a tőke, a kamatszaporodás — (az ajtónál) s az én ideálom az a férj, ki neje hozományát megtízszerzi, úgy ám ! (hirtelen beteszi maga után az ajtót.)

Adél (egyedül). Ez a gyermek gúnyol s méltán. Jól teszi. Megérdemeltem. Keltett nekem ez ? Nem magam csináltam azt magamnak ? Vagy így jobb ? s mint neje nem téríthettem volna a jobb útra ? De igen. Oh asszonyok, asszonyok, vigye el a tatár a ti elveiteket ! . . .

A vigjáték nyelve, mint e mutatóványból is látszik, könnyen folyó, színpadra való, sima, bár néha ellapuló próza ; sok mulatságos ötlettel, a melyek azonban nem

mindig elég izlésesek. Nem jellemzetes; minden személye egyformán beszél, körülbelül a hirlapi tárczacsevegések nyelvén. Az egy felvonásra való vékony cselekvényt az erőszakolt féltékenykedések nyújtják ki három felvonásra, de van sok mulattató helyzete, s a hálás néző, midőn nevet, sokszor elfeledi kérdezni, vajjon indokoltan van-e szinpadra hozva a jelenet, mely fölött nevet?

Az egész egyszerű helyzetvigjáték; magasabb igények nélkül lép föl s nem is felel meg magasabb igényeknek. Célja az, hogy mulattasson, s ezt el is éri. A szinpadon előadható, van több mulatságos jelenete, s ámbár néha a tárgy szegénysége és a három felvonás szükségessége miatt el is nyúlik, de soha sem válik unalmassá. Vannak benne jól játszható szerepek; a szinpadi sikert egész biztossággal egy darabnak sem lehet ugyan megjósolni, de remélhető, hogy a derűs hatást, melyet célul tűzött ki, el fogja érni.

Egészben véve tehát nem mondható ugyan e darab abszolút becsűinek, magasabb irodalmi értéket sem lehet neki tulajdonítani; de szellemmel, szorgalommal, szinpadi ismerettel dolgozott derék munka, mely a szinpadon sikerrel előadható; mivel pedig a nagyemlékű alapítónak úgyis az volt szándéka, hogy a szinpadot előadható művekkel gazdagítsa: a bíráló bizottság *szavazattöbbséggel* arra kéri a m. t. Akadémiát, hogy a 8. sz. „*A tör*” című vigjáték szerzőjének a jutalmat kiadni méltóztassék.

A bizottság javaslata elfogadtatván, a 8. számú („*A tör*”) pályaműnek a jutalom oda ítéltetik; a jeligés levél felbontatván, abban egy második borítékba zárt levél találtatott, a melynek külsején a következő sorok valának olvashatók: Nagyméltóságu elnök úr! A szerző kéri a M. T. Akadémiát, engedtessek meg neki, hogy ismeretlen maradjasson addig, míg darabja a nemzeti színházban három előadást ér, s a jeligés levél csak azután bontassék fel. Tisztelettel »A tör« szerzője.

Beható tanácskozás után szavazattöbbséggel határozatott, hogy az Ügyrend 128. §-a értelmében, a szerző kívánata tekintetbe nem vehető. Minélfogva a második levélke felbontatván: Dr. *Váradí Antal* neve tűnt elő, a kinek a jutalom kiadatik.

A többi pályaművek jeligés leveleinek megégetésére Lukács Móríczt t. t. és Vadnai Károlyt l. tag küldetnek ki, kik még az ülés folyamában jelentették, hogy eljártak küldetésökben.

II. Igazgatósági ülés.

1880. márcz. 21.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

14. Olvastatik Károlyi György gróf örökösének az Akadémiához intézett levelek, melyben kijelentik, hogy b. e. édes atyjok 40,000 pengő frttal tett alapítványát kifizetni óhajtják, és kéri, hogy a fizetést a Magyar Földhitelintézet 5%-os zálogleveleiben, ezeknek folyó tőzsdei árfolyama szerinti érték meghatározásával, eszközölhessék.

Az ajánlat elfogadtatik.

15. Olvastatik gróf Karácsonyi Guidónak az Akadémiához intézett irata, a melyben előterjeszti, hogy bánlaki uradalmát hitbizományná óhajtván alakítani, az ezen uradalomra jelzálogilag bekeblezett jótékony alapítványokat, és ezek között a M. T. Akadémia javára tett 30.000 pforintnyi alapítványt más jelzálog által kívánna biztosítani. Ama kérelemmel fordul tehát az Igazgató-Tanácshoz, hogy a bánlaki 1. és 157. számú telekjegyzőkönyvben C 3. alatt a M. T. Akadémia javára 30.000 pftt és 5% kamata erejéig bekeblezett zálogjog törlését engedje meg, és a helyett jelzálogul a 111.879 frt 20 kr tőkeértéket képviselő tehermentes nádasi uradalmat fogadja el; mellékjelzálog gyanánt följajnlván még vörösvári uradalmát és budapesti bérházát, mely ingatlanokat a Rudolf-alapítvány 105.000 frt tőkéjének jelzálogul szándékozik lekötni.

Az Igazgató-Tanács az akadémiái alapítványnak a bánlaki telekjkvben bekeblezett zálogjogának törlését megengedi; oly föltétel alatt, hogy ez alapítvány a nádasi telekjkvben első helyen a nádasi uradalomra, továbbá a vörösvári uradalomra és a budapesti bérházra, a Rudolf-alapítvány 105.000 frt tőkéje után bekebeleztessek; úgy a törlés, mint a bekebelezés költségeit az alapító gróf úr viselvén.

16. Az akadémiái elnökség, a néhai *Amizoni Károly* által tett végrendelet értelmében felállítandó országos magyar leánynevelő-intézeti ügyben az Akadémia által gyakorlandó örökös vagy felügyelet miképi elvállalása iránt, bemutatja javaslatát.

A javaslat elfogadtatik. Ennek értelmében

»Az akadémiái Ig.-Tanács az örökhagyó bizalmának megfelelni kívánván, késznek nyilatkozik az örökhagyó szándékának valósulása fölött az örökös és felügyelet akkép magára vállalni, hogy az alapítványul szolgáló házat Ries Cecília kisasszony halála után saját kezelése alá veendő, annak tiszta jövedelmét, haladéki kamataival együtt, tíz éven át évről-évre tőkésíteni; az alatt az intézetnek miképi felállítását, szervezését és kellő tanító erővel ellátását, a koronkinti közoktatási miniszterrel egyetértőleg megállapítja; a tíz év lejártával pedig örökösni fog, hogy a ház, ennek tőkésített és folyó jövedelmeivel együtt az akkor létesítendő országos magyar nőnevelő-intézet alapítására fordíttassék; ez intézet tisztán magyar szellemű és irányu legyen; ama kikötéssel azonban, hogy a ház az intézet nevére, a végrendelet 8-dik pontjához képest, haladék nélkül, de oly korlátozással telekkönyvileg átíratassék, hogy ha az intézet Ries kisasszony halála után tíz év lejártával bármi okból vagy körülménynél fogva nem létesülne, vagy annak eredeti célja, hogy t. i. tisztán magyar szellemű s irányu legyen, bármikor megmáskíttatni vagy ellenirányba tereltetni szándékoltnék — mely esetben az alapítvány egész terjedelmében az Akadémia tulajdonába menne át — az Akadémiának e feltételes utóörökös tulajdonjoga, egyidejűleg pedig az Akadémia örökös és felügyeleti, valamint Ries kisasszony hasznélvezeti joga is ama házra, mely a halasztó föltétel beálltaig az Akadémia, mint feltételes utóörökös részére átadottnak bírólilag kimondandó leszen — telekkönyvileg feljegyeztessék és kitüntetessék.«

17. Akadémiái elnök úr bejelenti Forgách Kálmán gróf örökösének ajánlatát, mely szerint bold. emlékezetű atyjuknak 3000 frtnyi alapítványát földtehermentesítési kötvényekben, névleges érték szerint számítva, befizetni hajlandóknak nyilatkoznak.

Az Akadémia megújítva korábbi határozatát, az alapítvány befizetését csak készpénzben vagy záloglevelekben, a napi árfolyam szerint számítva, engedélyezheti.

18. Akadémiái elnök úr jelenti, hogy Bónis Barnabás úr a néhai Pogány Karo-

lina által az Akadémia részére hagyományozott 100 holdnyi bitokrész megváltása fejében fizetendő 3000 frtot, a kitűzött határnapon befizetni elmulasztotta.

A nevezett összeg lefizetésére május 1-je végső határnapúl tüzetik ki; és a mennyiben azt e napig sem fizetné le, az Akadémia jogainak per útján való érvényesítése határoztatik.

19. Olvastatik Jankovics Gyula kamarás javai zárgondnokának irata, melyben az Akadémiát fölhívja, hogy követelésének (200 frt alapítvány és 150 frt kamatok) leengedése után való kielégítése tárgyában Jankovics Gyula és gyermekei jogi gondnokával értekezék.

Véleményadás és esetleg intézkedés végett az akadémiai ügyészszel közöltetik,

20. Főtitkár jelenti, hogy a 800 pftrnyi Vitéz-alapítvány az akadémiai jegyzőkönyvek tanúsága szerint, az országos pénztár által kezeltetik, mely a kamatokat 1867. nov. 1-ig az Akadémiának rendesen fizette; minélfogva a központi állampénztár, az 1868. márcz. 23-án kelt utolsó ellennyugta fölmutatása mellett, fölhivatott, az elmaradt kamatok befizetésére.

Tudomásul vétetik.

21. Főtitkár jelenti, hogy néh. Pyrker László egri érsek által, 1847. ápr. 10-kén kelt végrendeletében az Akadémiának hagyományozott 2000 frt teljesen — az utolsó részlet 1879. febr. 8-án — befizettetett, minélfogva a Pyrker-alapítvány címén előforduló 105 frtnyi tétel bizonyára tévedésen alapszik.

A 105 frtnyi tétel törlése határoztatik.

22. Főtitkár jelenti, hogy a gróf Pongrácz János-féle 360 frtnyi tartozásnak mint behajthatatlannak, törlését az Igazgató-Tanács már 1855. ápril 18-diki ülésén elhatározta.

A tartozás törlése elrendeltetik.

23. Főtitkár jelenti, hogy a Szodorai Elek-féle 25 frtnyi alapítványnak az akadémiai levéltárban semmi nyoma sem volt föltalálható.

A Hevesmegyében lakó alapító föl fog kéretni alapítványának befizetésére.

24. Főtitkár jelenti, hogy néh. dr. Kaiser Sándor székesfehérvári lakos 1880. febr. 19-én kelt végrendeletében az Akadémiának egy száz (100) frtot hagyományozott, s ez összeg már be is fizettetett.

Tudomásul szolgál.

25. Olvastatik az akadémiai szolgálknak drágasági pótlék engedélyezése tárgyában benyújtott folyamodványuk.

A drágasági pótlék nem engedélyezhető.

26. Mészáros János nyugdíjazott akadémiai szolgál, lakbérének és ruhailetményének a folyó évre való kiszolgáltatásáért folyamodik.

A lakbér és ruhailetmény a folyó évre engedélyeztetik, oly hozzáadással, hogy jövőre folyamodó, a megállapított nyugdíjon fölül egyéb segélyezésre igényt ne tartson.

Tizenharmadik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1880. márczius 22-én.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

60. *Szűlgyi Sándor* r. t. fölolvassa emlékbeszédét *Urházy György* 1873. április 21-én elhunyt lev. tag fölött.

Az értekezések során kiadatik.

61. *Vámbéry Armin* r. t. bemutatja *Solymos Bertalannak* 1880. Londonban közrebocsátott »Desert Life, recollections of an expedition in the Soudan« című munkáját, melynek egy példányát az Akadémiának megküldi.

A munka az akadémiai könyvtárban helyeztetik el.

62. Olvastatik a m. kir. miniszterelnök úrnak f. évi márczius 10-én kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy ő cs. és apost. kir. Felsége f. é. márczius 8-kán kelt legfelsőbb elhatározásával megengedni méltóztatott, hogy a magyar szent koronát és a kir. jogart a M. T. Akadémiának e czélból kiküldött bizottsága tudományos czélból megvizsgálhassa, s egy rajzoló és fényképész által e kincsek hű másolatait elkészíttethesse; a kiviteli módzatok megállapítása, illetőleg a legfelsőbb engedély gyakorlati fogantatása végett az elnökség fölhivatik, hogy magát a szent korona őreivel érintkezésbe tegye.

Ő cs. és ap. kir. Felségének legfelsőbb elhatározása halásan tudomásul vétetik, arról az akadémiai bizottság elnöke *Ipolyi Arnold* r. t. értesítettik, a ki egyúttal fölkéri, hogy maga idején a tudományos vizsgálatok eredményéről az Akadémia összes ülésén jelentést tenni sziveskedjék.

63. Bemutattatik az Irodalomtörténeti Bizottságnak, az Akadémia kéziratárában őrzött irodalomtörténeti kéziratok mikép fölhasználása tárgyában benyújtott javaslata.

E javaslat elfogadtatván, a könyvtári szabályok a következő pontokkal egészítetnek ki:

1. Az Akadémia kéziratárában őrzött irodalomtörténeti vonatkozású, újabbkori (1772-től) kéziratoknak, ú. m. magyar írók kiadott és kiadatlan munkáinak, naplóinak, jegyzékeinek kiadása az irodalomtörténeti bizottságnak van föntartva.

2. Ezeknek akár egész terjedelemben, akár kivonatban közzétételét egyeseknek, csak kivételes esetekben, maga a bizottság engedheti meg.

3. Mindazáltal az Akadémia nem akarván a szakférfiakat eme kéziratok tudományos értékesítésétől elzárni, a fönnemlített kéziratoknak tanulmányozását, történeti és irodalomtörténeti munkák íróinak megengedi, olyképen, hogy az írók úgy a fölhasználandó kéziratokat, mint a fölhasználás czélját és módját bejelentik írásban az irodalomtörténeti bizottság elnökének, ki az engedélyt szintén írásban adja ki. Ez írásbeli bejelentést akadémiai tagok közvetlenül, mások pedig egy akadémiai tag ajánlatával intézik a bizottság elnökéhez, a ki az általa adott engedélyeket a bizottságnak utólag bejelenti.

4. A mennyiben az elnök saját felelősségére nem volna hajlandó az engedélyt megadni, a bizottság elé terjeszti a kérvényt.

5. Élő írók munkáit és levelezéseit, csak az illetők írott engedélyével teheti közzé a bizottság, és bocsáthatja a tanulmányozók rendelkezésére.

6. A kéziratok folhasználása nem akadémiai tagoknak csak a könyvtár helyiségeiben engedtetik meg.

64. Olvastatik a Kisfaludy-Társaság átirata, melyben előadja, hogy Kisfaludy Károly halála napjának ez év őszére eső félszázados fordulója alkalmából, a költő márvány mellszobrát elkészítteti, s köszönete jeléül ama vendégszeretetért, melyben az Akadémia palotájának felépülte óta, a társaságot részesíti, a palota egyik terme számára ajándékban fogja följárulani; e terv kivitelére a Társaság bizottságot küldött ki, és fölkéri az Akadémiát, hogy a szoborbizottságban magát egy taggal képviseltesse.

Az Akadémia örömmel üdvözlí a Kisfaludy-Társaság kegyeletes határozatát, mely szerint újabb költészetünk dicső emlékü úttörőjének emlékét szoborral is óhajtja örökíteni, és köszönettel fogadja amaz ajánlatát, hogy az elkészítendő szobrot az Akadémiának fogja ajándékolni átadni; egyúttal fölkéri gróf Lónyay Menyhért akad. elnököt, hogy a szoborbizottságban az Akadémiát képviselni sziveskedjék.

65. Főtitkár jelenti, hogy Budenz József r. t. a Reguly-alap javára 80 forintot gyűjtött és küldött be.

Köszönettel fogadtatik, és a M. Földhitelintézethez fog áttétetni.

66. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles példányokat, valamint az az idő óta az Akadémia kiadásában megjelent munkákat, ily rendben:

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. December. 1879.

Society of Antiquaries. London. Proceedings. Vol. VIII. No. 1.

Société de Physique et d' Hist. Nat. Genf. Mémoires. Tom. XXVI. P. 2.

Section Histor. de l' Institut. Luxemburg. Publications. Année 1879.

Verein für Nassauische Alterthumskunde. Wiesbaden. Annalen. XV. B.

Fondation de Teyler. Harlem. Verhandelingen. N. Ser. VII. VIII. Deel.

Société Hollandaise des Sciences. Harlem. Archives Néerlandaises. Tom. XIV.

Livr. 3-4.

Oberlausitzische Gesellsch. der Wiss. Görlitz. Neues Lausitzisches Magazin. LV.

B. 2. H.

Office of the Amer. Journal. New Haven. Amer. Journal of Science. No. 110. 111. Vol. XIX.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1880. No. 3. 4.

Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Prága. a) Schlesinger: Die Chronik der Stadt Elbogen 1471-1504. b) XVII-ter Jahresbericht. c) Mittheilungen. XVI. Jahrg. Nr. 3. 4. XVII. Jahrg. Nr. 1. 2. 3. 4. XVIII. Jahrg. Nr. 1. 2.

K. k. Mähr. Schles. Gesellsch. für Ackerbau. Brünn. Catalog der Bibliothek des Franzens-Museum's. 1. 2.

Horváth Archaeol. Társaság. Zágráb. Izvješće za 1879.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 3. sz.

- Székely mivelődési és közgazd. egyesület. Budapest. Évkönyv. 1879-re.
 Magyarhoni földtani intézet. Budapest. Földtani Értesítő. I. évfoly. 3. sz.
 Orvos-természett. társulat. Kolozsvár. Értesítő I. szak. 3. füz. 2. fele. II. szak.
 I. köt. 2. füz. III. szak. IV. évfoly. 2. füz.
 Olasz kir. kormány. Róma. a) *Annali di Statistica*. Ser. 2 Vol. 11. b) *De l'assistance publique et des établissements de charité en Norvège*.
 M. k. igazságügyminiszt. Budapest. A m. k. bíróságok és k. ügyészségek ügyforgalmi adatai az 1875. 1876. és 1877. évekről.
 M. k. közokt. miniszt. Budapest. A közoktatás állapotáról szóló nyolczadik jelentés.
 M. kir. földmiv., ipar- és keresk. miniszt. Budapest. Jelentés a kulturmérnökök által foganasított és tervezett talajjavításokról.
 Érseki hivatal. Kalocsa. *Schematismus cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad 1880*.
 Magyar olvasó-kör. Grác. A gráci magyar olvasó-kör alapszabályai.

II. Magánosoktól.

- A. Freiherr von Burg. Bécs. Ueber die Wirksamkeit der Sicherheitsventile bei Dampfkesseln.
 Dr. Bozók Alajos. Nagyvárad. Római perjog.
 Bunyitay Vincze. Békényér. Ismeretlen apátságok.
 N. Ilminsky. Kazan. 24 darab finn-ugor nyelvű munka.
 Sullay István. Domaháza. a) Szabadelvűség, szabadság és vallás. b) Szabadság, egyenlőség, testvériség,
 Bernáth József. Budapest. Magyarország ismertebb ásványvizei term. és gyógyászati tekintetben.
 Pfeiffer Antal. Trencsén. A kegyes tanító-rendiek trencsényi társházának és főgymnasiumának története.
 Capt. Will Gill. London. The river of golden sand. Vol. I. II.

III. Köteles példányok.

- Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. a) Az erdélyi ref. egyházkerület 1879. nov. havi közgyűlésének jegyzőkönyve. b) A kolozsvári m. k. tud. egyetem tanulmányi, fegyelmi és leczkepező szabályzata. c) Ugyanannak tanrendje 1879/80. év második felére.
 Skarnitzel J. nyomdája. Szakolcza. a) *Dve natri*. b) *Fašianky*.
 Dobay J. nyomdája. B.-Gyula. Kovács. A prostitutio kérdése.
 Görög-ke. egyházm. nyomda. Arad. *Compendiu de Geografia Universala*.
 M. k. egyetem nyomdája. Budapest. a) A budapesti m. k. tud. egyetem tanulmányi, fegyelmi és leczkepező szabályzata. b) Módosított rendelet a tanulmányi és
 M. TUD. AKAD. ÉRTESÍTŐJE. 1880. 3. sz.

vizsgálati rendszer tárgyában. c) Gyógyászat. III. évfoly. 6. 7. 8. 9. sz. d) Néptanítók lapja. XIII. évfoly. 3. 4. sz. e) A közoktatás állapotáról szóló nyolczadik jelentés. f) Alapítványokra vonatkozó tárgyalási iratok. 1. füz.

Réthy L. nyomdája. Arad. Földes : A teremtés. Ugor-magyar hitrege.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a) Arch. Értesítő. XIV. köt. 2. füz.
 - b) Repertorium Dacia régiség- és felirattani irodalmához.
 - c) Társad. Értek. VI. köt. 3. sz.
 - d) Mathem. Értek. VII. köt. 7. 10. sz.
 - e) Term. Értek. IX. k. 2. 24. sz. X. köt. 2. 3. sz.
-

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Tizennegyedik akadémiai ülés.

Az I. (Nyelv és széptud.) osztály *negyedik* ülése

1880. ápril 5-én.

Lukács Móríc z t. t. h. elnök elnöklése alatt.

69. (10) Volf György l. t. felolvassa *Beöthy Zsolt* l. t. »Mikes Kelemen és novel-lái« című székfoglaló értekezését.

Tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

70. (11) Greguss Ágost r. tag fölolvassa dr. *Ruzsicska Kálmánnak*, mint vendégnek »Schopenhauer aesthetikája« című értekezését.

Bírálatra adatik.

71. (12) Az osztálytitkár bemutatja az osztály legújabb kiadványát, Aristophanes vígjátékainak I. kötetét, *Arany János* fordításában.

Örvendetes tudomásul vétetik.

Tizenötödik akadémiai ülés.

A II. (Philos. tört. és társad. tud.) osztály *negyedik* ülése

1880. ápril 12-én.

Danielik János t. t. elnöklése alatt.

73. Szilágyi Sándor r. tag olvassa *Károlyi Árpád* értekezését »A német birodalom nagy hadi vállalata Magyarországon, 1542-ik évben.«

Tudomásul vétetik.

74. Gyárfás István olvassa *Bakos Gábor* értekezését »A magyar jogi műnyelv-ről.« Kivonata ez:

A társadalmi tudományok családjából századunkban egy sem fejlődött oly terjedelmesen, mint a jogtudomány. A patrimonialis államokat alkotmányos államok, az ú. n. isteni jogokat népjogok válták fel, — s a »jogállam« jelszava a kultura zászlóján ma épen oly tűntetőleg ragyog, mint hajdan az »in hoc signo vinces«. Nem csoda tehát, ha egy nemzet, elmaradása tudatában, megfeszített erővel küzd és törtet ez eszmei kép: a jogállam felé; sőt az sem csoda, ha e túlhajtott küzdelemben a jogért a nemzet észre sem veszi, hogy balútra tévedt és rossz eszközöket alkalmazott. Ilyen rossz eszköz a jogok mintázása is. Az elmaradott nemzet a rövidebb utat s kevesebb munkát választja; s ha valamit alkotni akar, a mely egy másik kulturállamban már megvan, azt egyszerűen lemintázza. Sajnos, hogy ezt mi magyarok is gőzerővel alkalmaztuk; s törvényeink, rendeleteink, folyóirataink és szakműveink anyaga nagy részben idegen, s főleg a germán tudományosság — gyakran csak tudákosság — sokszor téves tanaival van szaturálva. S még sajnosabb, hogy e lázas munka, e világpolgári tudákosság nemcsak jogéletünk hal sikereiben jelentkezik, hanem irodalmi termékei kóros kinövéseivel nyelvünk tisztaságát is megrontással fenyegeti; s fenyegető támadásaival szemben ideje immár, hogy jogéletünk és irodalmunk e túlhajtásait, e romlásra vivő balútról, a helyes irányba vezessük vissza.

Nagy és annál terhesebb leend e feladat, mert jogirodalmunk és nyelvészetünk kielégítését egyaránt kell czéloznia, noha ez idő szerint épen e kettő követelése között csaknem összeegyeztethetetlen ellentéteségek mutatkoznak.

A jogfejlődés folytán ugyanis a korábbi jogszabályok történeti joggái váltak s helyöket az újabb tételes és bölcséleti jogok foglalák el, melyek más jogtartalmat fejeznek ki, mint ama, már történetivé váltak, melyekből a jogkifejlés útján származtak, s melyektől azokat a jogásznak az újabb jogtartalmat kifejező, tehát szintén újabb műszavakkal kell megkülönböztetnie. E mellett idegen jogok átvétele és újabb észjogi elvek keletkezése folytán oly merőben új jogfogalmak egész körei keletkeztek, melyeknek jogtörténetünkben még csak rokonalakjaira sem akadunk, melyek tehát szintén új műszavakat szükséglenek, ha azokat avult szóelemekből alkotnánk is meg. — Nyelvészetünk pedig jogtudományunk fejlődésének e tényeivel szemben azt követeli, hogy a jogász a változott újabb jogfogalmakat is ugyanama műszavakkal fejezze ki, mint a régieket; holott azoknak ma is határozott és nélkülözhetetlen jogtörténeti jelentőségük van; s ha velük tételes jogokat is jelölnénk: ez csak a történeti és tételes — egymással gyakran merőben különböző jogok és fogalmak összezavarására s a félreértések végére járhatatlan útvesztőjébe vezetne. Az átvett idegen jogok és újabb észjogi fejlődések kifejezésére meg nyelvészetünk orthos jogi műszó hiányában azt ajánlja, hogy az idegen jogokkal vegyük át kölcsön az illető nemzet műszavait is; noha ez esetben egy p. o. csak Gneist vagy Beaulieu tanait rendszeresen földolgozó jogbölcséleti magyar munkát, legalább fele részben angol, német és franczia műszavakkal kellene megírnuunk. S nemzeti nyelvtudományunk tekintélyére támasz-

kódó ez ortholog követelések jogi műnyelvünk szókészlete iránt annyira megrendíték a bizalmat, hogy a gondosabb szakíró gyakran legszükségesebb műszavaink hasznavehetősége iránt is kétségben van; s készségesen törölné neolog műszavaink egész tömegét, ha orthologjaink megjelölnék a helyébe állítandó szókészletet, vagy legalább ama szóelemeket, elveket és törvényeket, melyek az orthos jogi műnyelvet föltételezik. — A műnyelvünk szókészlete iránt bizalmatlanná tett szakíró azonban nyelvtudományi összes irodalmunkban csak egyoldalú apró, meddő kritikákat találhat; útbaigazítást, kitanítást, instruktív nyelvtudományt pedig — legalább jogi műnyelvünkre vonatkozólag — sehol semmit. Mit tegyen tehát a jogi szakíró, kinek szószükségletét sem a közönséges irodalmi, sem a most munkába vett tájnyelv készlete ugyan soha ki nem elégíti? Semmibe se vegye talán az ortholog követeléseket; vagy tegye le tollát és várja be a jövő századot, a mikorra nyelvészetünk az orthos jogi műnyelv föltételeit és eszközeit majd megállapítja és kezébe adja? Tagadhatatlanul üdvös lenne, hogy, ha már a nyelvészek a jogtudomány szakértő méltathatása nélkül a jogirodalom fölött ítéletet mondanak, ez egyoldalú ostracizmus előtt a jogászokat is meghallgatnák ama kérdésekben, melyek e két tudományt közösen illetik. Mert ha a nyelvészek azt követelik, hogy a jogászok orthos írjanak, ezek viszont megkivánhatják, hogy azok jelöljék meg szabatosan az orthos jogi műnyelv föltételeit és eszközeit. Ime jogirodalmunk és nyelvészetünk ama szétfutó áramlatai, melyeket összeegyeztetni annál nehezebb leendő, mert beható komoly munka helyett ma még mindegyik a másiktól követeli és várja azt, a mit csak mindkettő egyetértő, egymást kiegészítő összeműködése útján valósíthatni meg.

De mielőtt ez összeműködés tárgyára és módjára térnénk, lássuk röviden jogi műnyelvünk történeti múltját és fejlődését. A XVI. századig hiába keressük jogi műnyelvünk nyomaait. Fórumainkon és jogirodalmunkban a latin kultusz uralgott mindaddig, míg a reformációban föllépő nemzeti visszahatás a közélet egyetemes közegévé nem tette a magyar nyelvet, mely csakhamar minden ügyvitel, okirat, törvény és rendelet, s végre a jog- és államtudományok nyelve lőn. E nagy munka oroszlanrészét a Nádasdy udvarából, az Erdősi-Dévai iskolájából kikerült nemzedék: a Nádasdy-gárda bajtotta végre, melynek minden tagja nemcsak képzett tisztviselő, hanem nemzeti nyelvünk alapos ismerője, tudós művelője s egész az ultrapurizmusig buzgó híve vala. E kis apostolsereg működése, s ennek eredményeképp jogi műnyelvünk keletkezése, a XVI. század első felére esik; tévedve állítván nagyérdemű Toldynk, mintha törvényes műnyelvünk alapját Veres Balás, 1565-ben kiadott »Magyar Decretum«-ával vetette volna meg; mert annak műnyelve nem kora és írója alkotása, hanem előzői: a nemzet száz meg száz szerény napszámosa hangyaszerű munkálkodásának gyümölcse. A mohácsi vérszt követő oly mozgalmas időszak férfiai, élükön a Nádasdy-gárda példaadó tagjaival, voltak azok, kiket jogi életkörükből magyarul írni a nemzeti buzgalom és gyakorlati élet követelése egyaránt készítette; s kik a latin nyelven tanult törvénytudomány kifejezésére jogi műnyelvünket hivatalos munkakörük adalé-

kaiban esetről-esetre megalkoták; úgy, hogy Veres Balás, mint két nagy hatóság elsőrendű tisztviselője, a kezéhez jött ügyiratokban már teljesen kész jogi műnyelvet talált. De e nagy buzgalom csakhamar elenyészett, s az ismét bekövetkezett nemzeti hanyatlás és ellatinosodás időszakában egész a nyelvújítás koráig jogi műnyelvünk csak elenyésző csekélységgel gyarapodott. Bessenyei föllépése azonban jogirodalmunk terén is erős viszhangot keltett, s ott, mint adott jelre, mind szélesb körben indult meg a mozgalom, melynek jogosultságát az 1790: XVI. és 1792: VII. t. cz. is dekretálta; de mindamellett, hogy jogászaink az irodalom terén is mind nagyobb tevékenységet fejtettek ki, mégis másfél évtized kellett, míg nyelvünknek a latinnal szemben, az 1805: IV. t.-czikkben legalább egyenjogúságát kivívhatták. A közigazgatás terén még csak könnyen ment, de pereskedésünk a latinul tanult elvont jogszabályokon alapulván: a kiművelt latin műnyelvet csekély szókészletű műnyelvünkkel helyettesíteni már nem oly könnyű vala; s bár a Veres Balázs által magyarra fordított s azóta többek által javított és kiegészített Magyar Törvénykönyv már addig is mintegy tizenöt kiadásban forgott a közönség kezén, — de ezek szókészlete nem elégté ki fejlődött jogéletünk és irodalmunk szükségletét; s e célra alkalmas kézikönyvekül nem is szolgálhattak. A már meglevő nyelvyanyag tudományos áthatása, kiegészítő földolgozása, szótár-alakba foglalása, s definíciók és distinkciókkal ellátása kellett ide, hogy nyelvünk helyét a bírói fórumokon is elfoglalhassa; — s ilyen munkálat csak lassan létesülhetett; és miután irodalmi munkásságunk országos focus hiányában az erőket összeműködésre egyesíteni nem tudta: jogi műnyelvünk újjáteremtését célzó ez első kísérletek csak az egyéni korlátolt erő és képesség termékei lettek, melyekben inkább csak ama buzgalom kelti föl elismerő tiszteletünket, mely azokat alapos nyelvtudomány hiányában és a kellő segédeszközök oly csekély volta mellett is létrehozni tudta; noha a mutatkozó szükségletet e kezdetleges kísérletek is egy időre kielégítették, mert e téren majdnem egy évtizedig újabb termékkel nem találkozunk. De ez évtized alatt nagy átalakulás alapjait veték meg. Egy igénytelen pozsonyi szerzetes és egy szerény ráczkevei uradalmi ügyész: Révay és Geörcs hatása volt ez a korra. Révay Grammatikája a nyelvtudomány biztos alapjait veté meg, s a jogász annak fényénél hiányzó műszavaink alkotásában már gyakran nyelvünk ősi törvényeit követheté. Geörcs Illés pedig ugyanakkor »Honyi törvény«-ében összes törvényeinket egy kora tudom. színvonalára emelkedett 3 kötetes műben földolgozván, vele nemzeti jogirodalmunkat tekintélyre emelte s a latin kézikönyveket csakhamar kiszorítván: ifjuságunkat a jog- és törvenytudományra már magyarul oktatta; úgy, hogy Révay és Geörcs hatása folytán az előzőknél sokkal teljesebb szókészlettel és alaposabb kidolgozással két évtized alatt a jogi műszótárak és segédkönyvek egész sora keletkezett. A megyék sem maradtak hátra; az erdélyi, úgy a magyarországi hazafiasabb megyék nyelvünk kötelező hivatalos használatát statuálták; s az 1836: III. t.-cz. már a kir. Kuriát is magyar ítélkezésre kötelezte, a mi a kuriális stylus gyors megmagyarosodását eredményezé. Politikai teljes diadalát nyelvünk

vége az 1840: VI. és 1843⁴: II. t.-cikkekkel írte meg, melyek közlé-
tünk minden ágában nyelvünk kizárólagos alkalmazását dekretálták; s e
diadalt Akadémiánk ama, még ma is becses munkával ünneplé meg, me-
lyet »Törvénytudományi műszótár« czímen 1843-ban, 28 íven, — majd
tetemesen bővítve 1847-ben, 31 nagy íven bocsáta közre. E mű már nem
egyéni korlátolt erő, hanem amaz időszak összes kiválóbb szakértői buzgó
munkásságának eredménye, melynek szókészletét Szlemenics, Stettner,
Sztrokay, Perger, Kölescy, Lassú, Jászay, Szász, Bártfay, Walther,
Fogarassi, Császár, Zsivora és Csapó a negyvenes évekig terjedő jogiro-
dalmunk lehetőleg összes termékeiből szedték össze, s szótári rendbe
előbb Perger, majd Sztrokay sorolta. Az ötvenes évektől maig szintén
több jeles jogi műszótár (magyar-német és német-magyar) jelent ugyan
meg, de ezek tudományosságunk igényeit figyelmen kívül hagyták s inkább
csak az importált és oktroyált jogok assimilációját, ennek általánosítását
és könnyítését, egy tisztán gyakorlati szükséglet kielégítését célozzák.

Jogi műnyelvünk e tekintélyes szakirodalmával (az értekezésben
egyenként is elősorolt mintegy 35 darab műszótárával) szemben azonban
azt mondja egyik orthologusunk, hogy visszatekintve e műszógyá-
rakra, — melyek nyelvünket (gyermekkorában) a hibás szók egész rajá-
val elborították — nyelvünk férfiasodásának kell tekintenünk, hogy azok
valahára lomtárba kerültek. Történeti paradoxon ugyan, mintha már
Európában ezeréves nyelvünk ezek keletkezésekor, tehát 40—50 év előtt
élte volna gyermekkorát, s csak e 40—50 év alatt férfiasodott volna
meg; de a föltevés, — hogy a műnyelvek művelésével a nyelv csak gyer-
mekkorát éli, s férfiasodásának föltétele, hogy azt abbanhagyja; — már
elvi szempontból figyelmet érdemel, mert jogi műnyelvünk létjogát vonja
a priori kétségbe. Föltámad a komoly kétlés, s egész megdöbbenő
komolysággal merül föl a kérdés: beszélhetünk-e hát még ma is jogi
műnyelvről? Nyelvünk anyatörzsének oly életerős kisarjazása volt-e,
mely azzal annak holtáig él, vagy egy tűnő jelenség volt csak, mely egy
gyorsan elreppenő kor múltó szükségletével támadt, virágzott és elenyé-
szett?! Hivatkozhatnánk nagy szakirodalmúra; de az alkhímia, mágia és
astrologia stb. egykor még nagyobb szakirodalomra támaszkodtak, mégis
kivesztek, s reánk maradt irodalmuk ma csak megvultukat bizonyítja.
Mondhatnók, hogy Akadémiánk műszótára már maga egy kifejlett, kész
jogi műnyelvet tár elénk. De még ez sem bizonyíték; mert e műszótár
tartalmát a nagy szótár magába olvasztván, s ezzel szókészletét a jogi
műnyelv kizárólagos birtokából elvonván, azt nemzeti nyelvünk egyetemes
közös tulajdonává tette. A keletkezésének és növéseinek tényei és törvé-
nyeibe kell tehát hatolnunk, hogy e kérdést kielégítőleg megoldhassuk.

A nomád népek törzsei ugyanis, noha egy közös ősi törzstől vett s
így lényegében azonos, egymástól mégis nagyon különböző nyelven be-
szélnek. Ha a törzsek örökre elválnak, nyelvök is hova-tovább eltér, —
ha pedig a törzsszövetségek, majd az állam szorosabb kötelékében »nem-
zet«-té egyesülnek, az így keletkezett közös: hadi, igazgatási és jogszol-
gáltatási életkörüikben a törzsek eltérő nyelve egy közös nemzeti nyelvvé

simúl össze, s csak a törzsszállásokon a kölcsönös érintkezéstől elvonultan élő népek egyéni életköreiből marad továbbra is saját eltérő minőségében. A törzsek ez eltérő nyelvét tágabb értelemben nyelvjárásnak, szorosabb értelemben pedig tájnyelvnek nevezzük, a nemzeti nyelvvel szemben, mely a közös életkörökben ép e tájnyelvek összeolvadásából keletkezett. Az államélet és tudományosság fejlődése folytán azonban az egyesült törzsek közös, jelesül: hadi, igazgatási és jogszolgáltatási stb. életkörei lassankint különvált, önálló munkakörökké alakultak, melyek mindegyikében az odautalt földadatokkal (jogszabályokkal stb.) szakszerűleg foglalkozó munkásság, az ehhez szükséges különös szavak és kifejezések megalkotására vezetett. És így, mint hajdan az ősi törzsnyelvből a túlnépesedés és törzskiválás útján a tájnyelvek, — ép úgy sarjaztak ki az államélet és tudományosság fejlődése folyamán a nemzeti nyelvből a munkaszaporodás és a különböző munkakörök különválása folytán ezekben a műnyelvek. A műnyelv e szerint ép úgy nyelvjárás, mint a tájnyelv; ezt területi határok, azt az állam és társadalom szervezetében fennálló korlátok határolják körül, ez területhez, az hivatásszerű szakmunkához van kötve, ennek szóanyagát a népelet, azét a közélet egy-egy önálló munkaköre szolgáltatja. És valamint az ősi törzsnyelv a tájnyelvekben, az államélet és tudomány közegeül szolgáló nemzeti nyelv, szintén úgy a műnyelvekben folytatja életét és természetes növést; s megfordítva: a tájnyelvek az ősi törzsnyelv, a műnyelvek pedig a tudományos nemzeti nyelv természetes növést folytatják és eszközlik. Jogi műnyelvünk ezek szerint nem egy eltűnő jelenség, s a nyelvfejllesztés nem ad hoc eszköze, — hanem a nyelvfejlődés természetes következtése, a nemzeti nyelv, mint anyatörzs, oly életerős kisarjázása, nyelvjárása, mely azzal annak holtáig él, s hatalmas nyelvjárási természetével annak folytonosan gyarapító hathatós tényezője.

De ha a műnyelv egyik főhivatása az, hogy medrében a nyelv természetes növést folytassa, úgy kétségtelen, hogy a jogi műnyelv irányában és lényegében teljesen neolog természetű. Ép a nyelv természetes növéseinek amaz élettani törvénye rendeli, hogy termeljen és teremtsen, újítson és alkosson, mert nyelvjárási tenyésztete csakis ebben jelentkezhetik. E törvény azonban még nem jogosítja a szakírókat a fölösleges és hibás új szók gyártására, — mert e törvény csak a szükséges, de nem hibás és rossznak, hanem csak a helyesnek és jónak termelésére utal. *Jogi műnyelvünknek tehát irányában és cselekvőségében absolute neolognak, eme cselekvőség konkrét alkotásaiban pedig relative ortholognak kell lennie*; s ez okból a jogi műnyelv kérdéseiben nem lehetünk kizárólag sem orthologok, sem neologok, hanem mindkettőnek kell lennünk, a szerint, a mint az egyes kérdéseket az alaptörvény az egyikre vagy a másira, vagy mind a kettőre vonatkoztatja.

De térjünk a gyökeres javítás kérdésére. Jogi műnyelvünk legfőbb hibája kétségtelenül ama fölösleges, s egyszersmind helytelen és rossz új szavak gyártásában áll, melyekkel szakíróink jogirodalmunkat, főleg az újabb időben tömegesen elárasztották. E káros jelenség okát abban talál-

hatjuk föl, hogy míg a nyelvújítás korának termékeit amaz idők buzgó munkásai, — kik jogászok és nyelvészek valának — az Akadémia műszótárába foglalván össze, ezzel, mint könnyen kezelhető kézikönyvvvel jogélcúkre és irodalmukra minden fölösleges és rossz termelés ellen oktatólag és korlátozólag hatottak: addig nekünk az újabb időkben egyetlenegy oly megbízható kézikönyvünk sincsen, mely a már meglevő műszavaink egybefoglalása és közhasználatba adása által a legkárosabb túlhajtásnak: a fölösleges szavak gyártásának elejét venné; és egyetlen egy oly nyelvészeti szakmunkánk sincs, a mely jogi műnyelvünk mivoltának, elvei és törvényeinek föltárásával egy-egy újabb szó képzésének elkerülhetetlen ritka esetében lehetővé tenné, hogy az absolute neolog jogász az ily konkrét alkotásokban egyszersmind ortholog is lehetne. Akadémiánk műszótára, tudós elődeink e ma is becses műve, antiquár útján sem kapható; és a jogtudomány mai követeléseivel szemben már el is avúlt. Jogi műnyelvünk e majd negyvenéves kodexe, a synonymák tételeit latin vezérszavak alatt sorozván, inkább csak latin-magyar szótár, mely annak idején a latin jogtudomány megmagyarosítására, de közhasználatra ma már ezért sem volna alkalmas. Jogos panasz — főleg nyelvészeink részéről — ellene az is, hogy benne a műszavak jogtartalmát, fogalmát, meghatározásokkal nem fejezték ki; s nyelvészeink azok tételes vagy történeti jelentésének különbözőzéseit nem ismervén, munkálkodásukkal a legjobb akarat mellett is a tartalmat az alaknak fölázdozó, a jogfogalmak összezavarására vezető, s így hasznavehetetlen eredményekre jutnak. A mellett műszótárunknak (1565—1840-ig terjedő) szókészlete sem teljes; belőle úgy a Veres Balást megelőző jogélet, mint a negyvenes évek óta keletkezett jogirodalom termékei egyaránt hiányzanak. Végre megbízhatatlan is már műszótárunk, mert negyvenezernyi szókészletének legalább egy negyede, mint szembeszökő rossz, tartósabb életre sem kaphatott, — egy negyede történetivé vált, — egy negyede elavult s újakkal váltatott föl, s legfőljebb egy negyede van még ma is használatban. — Nincs tehát egyetlen használható kézikönyvünk sem. Jogtudományunk művelésében fáradozó szakíróink teljesen magokra utalva, a hányan, csaknem mindannyian neologok, a nélkül, hogy konkrét alkotásaikban orthologok volnának egyszersmind; innen van azután, hogy a hány újabb szakmunka, csaknem megannyi műszógyár!

Azt mondják nyelvészeink, hogy a jogirodalom e túlhajtásaival, jogi műnyelvünk ez elmocsárosodásával szemben, az ő feladatuk csak a korlátozás és a szabályozás. Elfogadjuk, de nem azon értelemben, a hogy eddig teljesíték. Állíthatná-e valaki, hogy egy nagy homokhegyet korlátozott és szabályozott már azzal, hogy abból néhány maroknyit fölkapott és szélnek dobott? Epen így nyelvészeink, kóros kinövésekkel elborított jogi műnyelvünket vajjon korlátozák és szabályozák-e már azzal, hogy úgy is halva született szörnyszülötteiből egy-egy hibás műszót — akár egy porszemet — a szélnek dobva, vitéziül megkergettek? Holott — ha korlátozás és szabályozás a feladatunk — hát korlátoznunk kell mindazt, a mi túlment a határon; és szabályoznunk kell mindazt, a mi hibás

és helytelen. Ebben áll a föladat, a szó való értelmében, — s ezt első sorban csak egy, a jogtudomány és nyelvészet követelésait egyaránt kielégítő jogi műszótár alkotása útján érhetjük el.

Első sorban tehát jogászaikat terheli a kötelesség: *a)* hogy az elavult műszótár szókészletén kívül összes jogtudományunknak, tehát úgy a Veres Balást megelőző jogéletnek, mint a negyvenes évektől máig terjedő jogirodalmunknak valamennyi egészséges és hasznavehető műszavait egybegyűjtsék; *b)* hogy a synonymák gyűjtő tételeit szótári rendbe, magyar vezérszavak szerint sorozzák; *c)* hogy a synonymákat — utalással gyűjtőtételeikre — a szótári rendbe külön is fölvegyék; *d)* hogy a vezérműszavak jogtartalmát szabatos meghatározásokkal; *e)* a synonymák eltéréseit pedig distinkciókkal jelöljék és fejezzék ki. Ez előkészítő munkálatok után viszont nyelvészeinkre vár a föladat: *f)* hogy az összegyűjtött műszavak miséjét, hasznavehetőségét és synonymáik viszonylagos értékét a jogtudomány követeléséhez mértén meghatározzák; *g)* hogy a fölösleges, helytelen, vagy idegenszerű műszavakat és synonymákat kijelöljék; *h)* hogy az ilyenek helyébe nyelvünk avult szókészletéből fölevenítés vagy szókölcsonzés útján használhatóbbakat javasoljanak; szóval, hogy nyelvünk törvényei alapján jogi műnyelvünk összes készletét és természetét fölburjánzott tömeges kinövésével egyetemben minden ízében gyökeresen korlátozzák és szabályozzák. — Csakis ez eljárás útján egyeshetjük jogirodalmunk és nyelvészetünk szétágazó ellentétes áramlatát amaz összhangzó, s egymást azontúl is inkább folyton kiegészítő működésre, melyre mind jogi műnyelvünk hasznavehetősége, mind nemzeti nyelvünk romlatlansága érdekében már ez idő szerint is égető nagy szükségünk van; és épen ezért, — a minthogy régi műszótárunknak is mindkét kiadása, mert szükséges volt, gyorsan elfogyott, — kétségtelen, hogy egy újabb műszótár alkotása és kiadása anyagilag is csak gyümölcsöző volna, mert arra nagyobb szükségünk van, mint valaha. — Azt pedig fölösleges bővebben fejtegetnünk, hogy a jogtudomány és nyelvészet magasabb követeléseihöz mért e nagyobb mű megalkotására csakis tudományos Akadémiánkat tarthatjuk hivatottnak és illetékesnek; és hogy jogi műnyelvünk anyagának összegyűjtése, rendbeszedése, módszeres kiegészítése és nyelvészeti földolgozás alá előkészítése iránt, a kellő intézkedések megtétele, első sorban, a II. osztálynak volna hivatásszerű föladata.

Vadnai Károly és Tóth Lőrincz a fölolvasott értekezést nem csupán kinyomatni kívánják, hanem azt is, hogy a benne fejtegetett elvek gyakorlatilag is életbe lépjenek. Az osztály ennél fogva azt határozza, hogy az értekezés az osztály-értekezlethez utasíttassék, mely a kivitel módjáról tanácskozzék és intézkedjék.

75. Szilágyi Sándor t. tag két indítványt tesz. Első indítvány: Tekintve, hogy az osztályban tartani szokott felolvasások a nyilvánosság számára vannak szánva, határozza el az osztály:

Jövőre tegye közzé a titkári hivatal, a napi lapokban, a felolvasások czímeit, az eddig gyakorlatban volt módon.

Második indítvány: Tekintve, hogy az Akadémia kegyeletes kötelességet ró le akkor, midőn az elhunyt tagok végtiszteltetére testületileg megjelen, határozza el az osztály:

Jövőre. ha az osztály Budapesten lakó tagjai közül valaki meghal: az osztálytitkár a lehetőséghez képest, jó eleve hívja meg a tagokat, annak temetésére.

Az osztálytitkár pártoló felszólalása után mindkét indítvány elfogadtatik; — az utolsó azon föltevésben, — hogy a bekövetkező szomorú esetről az illető család jökor értesíti az Akadémiát.

Tizenhatodik akadémiai ülés.

A III. osztály (Math. és természettud.) *negyedik* ülése

1880. április 19-én.

S z t o c z e k J ó z s e f r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

77. *Böckh János* mint megválasztott 1. tag széket foglal »Adatok a Mecsek-hegység és dombvidéke jura-korszaki lerakódásainak ismeretéhez.« Röviden így:

Mindenekelőtt megköszönvén levelező taggá való megválasztatását, szólott a Mecsek hegység és dombvidéke jurakorbéli lerakódásainak egy részéről.

Ez, Baranyamegye éjszaki részében emelkedő, mintegy 36 kilom. hosszú középhegység északkeleti szárnya s az ettől délkeletre fekvő dombvidék képezi a területet, melyen a jura képlet, szorosabb értelemben véve, igen elterjedt.

Az előadó részletesebben megismertetvén a Pusztafalu, Ó-Bánya és Eszter vidékén a barna jurában figyelt tanulságosabb szelvényeket, az ezekben megkülönböztetett tagoknak korát megállapítván, ezeket beosztá mind a mediterrán mind pedig a középeurópai juratartományban megállapított, illető szintájakba.

Értekezése szerint a Mecsek hegység s dombvidéke jurájának tekintetbe vett részében 5 fauna van eltemetve, melyeknek segítségével ugyanannyi szintáj különböztethető meg s melyek rétegeik lerakódásának chronologiai sorrendjében alulról felfelé a következők:

1. *Cosmoceras subfurcatum* rétegei
2. » *dubium* »
3. *Stephanoceras rectelobatum* rétegei
4. » *Eszterense* »
5. » *macrocephalum* és *bullatum* rétegei.

Ez öt szintáj vagy lerakódás, összefoglalva ama rétegösszlet egyenértékét képezi, természetesen mediterrán jelleggel, mely a délnémetországi barna jurában, *Quenstedt* beosztása szerint, a legfelső *d*-t és az egész *e*-t képezi.

78. *Than Károly* »A városligeti artézi kút hév forrásának chemiai elemzése« cz. dolgozatát olvassa. Kivonata ez:

10,000 s. r. vízben:

Calciumbicarbonat	$\text{CaH}_2(\text{CO}_3)_2$	5,7303 s. r.
Magnesiumbicarbonat	$\text{MgH}_2(\text{CO}_3)_2$	1,4593 » »
Vasbicarbonat	$\text{FeH}_2(\text{CO}_3)_2$	0,0163 » »
Manganbicarbonat	$\text{MnH}_2(\text{CO}_3)_2$	0,0107 » »
Natriumsulphat	$\text{Na}_2(\text{SO}_4)$	1,7359 s. r.
Calciumsulphat	$\text{Ca}(\text{SO}_4)$	0,7445 » »
Kaliumsulphat	$\text{K}_2(\text{SO}_4)$	0,5419 » »
Strontiumsulphat	$\text{Sr}(\text{SO}_4)$	0,0670 » »
Bariumsulphat	$\text{Ba}(\text{SO}_4)$	0,0010 » »
Natriumchlorid	NaCl	2,5361 » »
Magnesiumchlorid	MgCl_2	0,4632 » »
Ammoniumchlorid	$(\text{HN})\text{Cl}$	0,0297 » »
Lithiumchlorid	LiCl	0,0009 » »
Magnesiumjodid	MgJ_2	0,0003 » »
Magnesiumborat	$\text{Mg}(\text{BO}_2)_2$	0,0393 » »
Calciumfluorid	CaF_2	0,0014 » »
Calciumphosphat	$\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$	0,0012 » »
Aluminiumhydroxyd	$\text{Al}_2(\text{OH})_6$	0,0008 » »
Hydrogensilicat	H_2SiO_3	0,7228 » »
Szabad szénsav	CO_2	4,6135 » »
Nitrogengáz	N_2	0,0776 » »
Kénhydrogen	H_2S	0,0077 » »

Illékony szervi savak és nem illó szervi anyagok

A vízben oldott anyagok összege . . 18,8014 s. r.

10,000 gramm vízben a feloldott gázok térfogata:

Szénsav	CO_2	2347,57 k. c.
Nitrogen	N_2	61,79 » »
Kénhydrogen	H_2S	5,04 » »

Összesen . . 2414,40 » »

A forrásból kitóduló gázok alkata:

Szénsav	CO_2	77,77 térfogat
Nitrogen	N_2	20,24 »
Mocsárlég	CH_4	1,08 »
Hydrogen	H_2	0,46 »
Szénéleg	CO	0,24 »
Kénhydrogen	H_2S	0,21 »

Összesen . . 100,00 »

A víz hőmérséke 73,92 C.

A víz sűrűsége 15 C-nál: 1,00138.

Ez összeállításból látható, hogy az artézi-kút vizére nézve jellemző sajátság a rendkívül magas hőmérsék, mely 73.92 C. Jellemző továbbá,

hogy e magas hőmérsék daczára a forrás fenekén uralkodó, csaknem 100 athmosphärára emelkedő nyomás miatt, aránylag igen sok szabad szén-savat tartalmaz. E szénsav mellett egy kéntartalmu gáznak csekélyebb mennyisége van benne. A föloldott szilárd anyagok mennyisége egészben véve csekély. Ezek között legnagyobb mennyiségű a calciumbicarbonát, a konyhasó, a glaubersó és a magnesiumbicarbonát. *A víz ezek szerint a nem alkalikus szénsavas hévvizek közé tartozik.*

Előadó a forrásvizet összehasonlította a margitszigeti forrásával, melyből kiderült, hogy a két forrás vegytani jelleme főbb vonásaiban hasonló. A városligeti vízben a sók összege 1'86 s. részszel nagyobb, mint a margitszigetiben. Az elsőben túlnyomók a konyhasó és glaubersó, de hiányzik benne a szénsavas natrium. A szabad szénsav mennyisége 10,000 s. r. vízben 1.44-el haladja meg a margitszigetiet.

A karlsbadi Sprudel vizéhez, úgyszólván, főképen csak hőmérséke tekintetében hasonlítható, mely csaknem teljesen megegyező; az artézi-kúté 73,92, a karlsbadié 73,8 lévő. A két víz közös alkatrészei a calcium- és magnesiumbicarbonát, továbbá a kaliumsulphat és glaubersó, valamint a konyhasó. De jellemző a karlsbadi vízre nézve, hogy a két utóbbi sóból sokkal többet, a glaubersóból 14-szer annyit, és főképen, hogy jelentékeny mennyiségű sziksót is tartalmaz, minélfogva az alkalikus — sós — hévvizek közé tartozik. A sziksó a városligeti vízben teljesen hiányzik, szabad szénsava azonban 2,4-szer annyi, mint a karlsbadié, és e mellett kéntartalmu.

79. *Klein Gyula* polytechnikumi tanár mint vendég »Adatok az akácdfa (Robinia) ismeretéhez« cz. értekezését olvassa. Kivonatban így :

Az akácdfa, mint ismeretes, Észak-Amerikából származik és most Európában is általánosán el van terjedve. Különösen nálunk gyakran találkozunk vele és itt, úgyszólván, második hazáját lelte, a miért is nem ok nélkül nevezik »magyar fának«. Az akáczfát nem csak sétányokon és kertekben, hanem egész erdőket alkotva is találjuk, így például Budapest közelében, Rákos-Palota valamint Káposztás-Megyer mellett és homokos helyek befásítására nagyon is alkalmasnak mutatkozik. Az akácdfa tehát cultur-növénynek tekinthető és úgy mint más művelés alá vett növény, szintén több válfajban lép fel. E válfajok, kivált az elágazás módja és a levelek alkotása szerint térnek el egymástól, így például : a gömb-akácdfa (*Robinia Pseudacacia* var. *umbraculifera* DC. a *R. Ps.* var. *pyramidalis* Schickl) melynek ágai a jegenye-nyárfa módjára nőnek, továbbá a *monophylla*, *macrophylla*, *trifoliata*, *crispa*, stb. válfajok. A virágok alkotása erre nézve az akáczfánál eddig kevesebbé vettetett figyelembe. Kertészeti lapokban említettnek ugyan ily válfajok is, de ezek tudományosan még nincsenek ismertetve. Nekem már 1876-ban Rákos-Palotán feltűnt, hogy az erdőben, valamint az utak mellett ültetett akáczfák, virágaikra nézve nem egészen egyeznek meg egymással, hanem kisebb-nagyobb eltérést és változatosságot mutatnak, a mi figyelmesebb észlelésnél már az

első tekintetre szembetűnik. Azóta folytonosan foglalkoztam e tárgygyal, különösen pedig múlt nyáron Káposztás-Megyeren való tartózkodásom alatt.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a kertekben, az utak és földek mellett, valamint az erdőkben található akáczfák virágjait, azt találjuk, hogy különösen a kelyhekre nézve nem egyenlők, és hogy a kelyhek az egyes fák szerint úgy alakra, mint színezetre, kivált pedig fogazatra nézve változnak.

Alakra nézve a kelyhek rövidebbek-hosszabbak, a mellett vagy többé-kevesebbé tátongók, vagy inkább csukottak és harangalakuak. — Színezetre nézve ritkán tiszta zöldszíniűek, hanem rendszeren több-kevesebb vörös pettyet mutatnak, sőt néha egész sötét vörösek, úgy, hogy a zöld szín alig észrevehető. A vöröses szín kifejlődése némileg a napsugarak behatásától látszik függni, de mindamellett tapasztalható, hogy az egymás mellett levő, ugyanazon világításnak kitett fák, kelyheik vöröses színezetében nem mindig egyeznek meg egymással.

A kehely, mint ismeretes, az akáczfánál mindig kétajakú; a felső ajak rendszeren kétfogu, az alsó mindig háromfogu vagy inkább 3 karélyú. De találtak oly fák is, melyeknél a kehely felső ajka fogakkal nem bír, hanem egészen egyenes, lecsonkított, és ez alakjától mindenféle átmenetet találunk a kicsípett, határozottan kétfogu, sőt kétkarélyú ajakhoz. A felső ajak két fogának egymástóli távolsága is változik az egyes fák szerint és $1\frac{1}{2}$ és 5 mm. közt ingadozik. A felső ajak nagysága, összehasonlítva az alsóéval, szintén meglehetősen különféle. Az alsó ajak három-fogu vagy karélyú és a fogai vagy karélyai, úgy hosszúságra, szélességre, valamint állásra és nagyságra nézve hasonlóképen mutatnak némi változatosságot.

A szirmok rendszeren nem mutatnak feltűnőbb eltéréseket, nagyobb-részt tiszta fehér színűek és legfeljebb a vitorlán található sárga folt vagy tiszta citromsárga, vagy többé-kevesebbé zöldes-sárga. Egy érdekes alakját az akáczfának találtam Káposztás-Megyeren és ennek virágfürtjei már bizonyos távolságra, vöröses árnyalatok által tűntek fel. Ez alaknál a kelyhek oly számos, sötét-vörös pettyeket mutatnak, hogy a zöld szín alig kivehető: a szirmok pedig gyenge rózsaszínűek. A vitorla zöldes-sárga foltjában egyes apró rózsaszínű foltok fordulnak elő; a vitorla a mellett, kivált hátulsó oldalának középtáján mutatott élénkebb rózsás színezetet, a szárnyak pedig alsó részökben és különösen az erek mentében, a csónaklevelek hasonlóképen. Ez alak különben más tekintetben is, úgy sötétebb lombozata, valamint a fiatal ágak vöröses színe által tér el a többi akáczfától. — Rózsaszín virágú akáczfát már 1850-ben, Charlottenburg közelében Bouché talált és 1862-ben Franciaországban fedeztek fel hasonló válfajt, melyet Robinia Pseudoacacia var. Decaisneana név alatt írtak le. Vajjon az általam talált alak megegyezik-e az itt említett válfajjal, azt egyelőre nem vagyok képes eldönteni, miután az a munka, melyben e válfaj leírva és lerajzolva van, Budapesten nem kapható, egy szárított ágát e válfajnak pedig, melyért Berlinbe fordultam, eddig még nem kaptam meg.

Az itt vázoltakból kitűnik, hogy a szabadban tenyésző akácza virágjai meglehetősen változékonyságot mutatnak és hogy az akáczfánál, a virágjai után is lehet különféle alakokat, esetleg válfajokat megkülönböztetni. Az említett eltérések és különbségek, ha nem is igen jelentékenyek, mindamellett olyanok, a milyenek, kivált nálunk, — eléggé helytelenül — nem csak válfajok és hybridok, hanem még új fajok felállítására is használtatnak. Nem helyeselhető különösen az eljárás, mely nálunk némelyek által a hybridok felállításánál gyakoroltatik és a mely szerint valamely, könnyen meg nem határozható növény-alak egyszerűen hybridnak (számos kérdőjel kíséretével) vétetik,¹⁾ pedig valamely növényalak hybrid-természe fölött, tudományosan csak a kísérlet dönt, és rendes variatio útján is létrejöhetnek oly alakok, melyek két más alak között foglalnak helyet.

A növénytan feladatához tartozik a növények különféle alakjait feljegyezni és tanulmányozni, de annak elhatározása, vajjon valamely növényalak faj, válfaj vagy hybrid, nem oly egyszerű és nem oly könnyű, különösen pedig nem, ha ez, mint nálunk gyakran tapasztalható, csak egyes száritott, és hozzá néha még csonka példányok után történik.²⁾ Oda kell törekednünk, hogy az egyes növények sajátos alakrosorozatát vagy alakkörét lehetőleg pontosan meghatározzuk — de a mellett nem az új név, mely után, a mi soknál a leglényegesebb, a szerző neve figurál, a földolog — és így nem csak a növényzet teljesebb ismeretéhez fogunk jutni, hanem ez úton idővel talán sikerülni fog a zavart is megszüntetni, mely most, kivált nálunk, az úgynevezett »floristikai« növénytanban uralkodik.³⁾

Kapcsolatban ehhez még néhány, az akácza leveleinél és virágjainál észlelt rendellenes és kivételes képződményt szabadjon itt főlemlíteni. Így az akácza leveleire mindenütt azt mondatik, hogy páratlan szárnyasak, pedig nem ritkán találni párosan szárnyas leveleket is, valamint mindenféle, ezekhez átvezető átmeneteket. Egy esetben egy párosan szárnyas levélnek két végső levélkéje félig összenöve találtatott, kéthegyű levelet alkotva, melyben két külön, csak alsó részében összenőtt fő-ér volt látható. A kéthegyű levelek, melyek számos növénynél ismeretesek, az én észleleteim szerint, általában háromféleképen keletkezhetnek, úgymint: két levél összenövése által; oszlás által — különösen oszlásra hajlandó leveleknél, és az által is, hogy ha valamely levél, csúcsán megszüntetve növekedését, két oldalt tovább nő, mint azt az akáczfánál is észleltem és itt bemutatni szerencsém van.

Egy másik sajátosság, melyet az akácza leveleinél gyakrabban észleltem, és a miről eddig említés nem történik, a pálhácskákat illeti. Az

¹⁾ Hogy a külföldiek között is némelyek úgy járnak el, még nem bizonyítotték, hogy ez eljárás helyes is.

²⁾ Lásd: Természettajzi füzetek. III. köt. 161. és 162. lapon.

³⁾ Ha erre valaki vizsgálkodásról szól, úgy azzal csak azt mutatja, hogy vizsgálást mindenütt lát, mert maga arra hajlandó. A szabad nézetnyilvánítás másutt nem ítéltetik vizsgálkodásnak, hanem oly tényezőnek tekintetik, mely a tudomány haladását elősegíti.

akácza levélkéi, mint ismeretes, a nyelvük alján, egyoldalt egy apró, szálnemű képletet, az úgynevezett pálhácskát (stipellae) mutatják. Mint sok esetben észlelni alkalmam volt, e pálhácskák rendes alkotású levélkékre alakulnak át; ez többnyire csak a legalsó, vagy a két legalsó levélke-párnál történik és pedig vagy mind a két levélkénél, vagy csak az egyiknél. Így találhatók aztán oly levelek, melyeken négy-négy levélke indul ki egy helyről. Néha még tovább mehet ez alakulás úgy, hogy a legalsó levélke-pár helyén 6 levélkét — három-három mindegyik oldalon — találunk, sőt egyszer találtam oly levelet is, melynél egy legalsó nagyobb levélke alatt még három kisebb levélke következett. Erre nézve különben még többféle más eltérő esetet lehet észlelni; így például néha a pálhácska átalakulásából lett levélke erősebben fejlődött és így nagyobb a tulajdonképeni levélkénél. — Ritkábban tapasztalható, hogy egyes levélkék nyelvökön két lemezt viselnek és ez úgy az alsó mint felső levélkepároknaál fordul elő és arra mutat, hogy itt a levélke lemezében oszlás ment végbe. — A pálhácskák átalakulását rendes levélkékre a *Robinia viscosana* is észleltem.

Hasonló kivételes és rendellenes képződményeket az akácza virágjainál is észleltem. Nevezetesen virágokat különvált csónaklevelekkel, melyek a mellett részben megint csónakalakuan voltak kifejlődve; e sajátosság egy fáska majdnem minden virágjánál mutatkozott és ezek a mellett még más tekintetben is eltérő alkotást tüntettek elő, p. félig nyílt, vagy két bibeszáru magházzal stb. bírtak, a mi kezdődő antholysis-re enged következtetni.

Ép úgy találtam egy akácfácskát, melynek minden — különben rendes alkotású — virágja kettős vitorlát mutatott; a külső vitorla valamivel kisebb és részben a belsővel összenőve volt, a mellett gyakran, külső oldalán rózsás színezettel is bírt. Ez eltérő virágalkotással bíró akácfácskákat külön névvel és külön diagnosissal ellátni nem volna indokolt, miután itt csak kivételes képződményekkel van dolgunk és így nem is helyes, ha például valamely *Crucifera*, mert egyszer véletlenül, valami ismeretlen tényezők behatása folytán, négy-rekeszű gyümölcsessel tűnik fel, új névvel és külön diagnosissal láttatik el, vagy plane hybridnak nyilváníttatik, mert ez esetben szintén csak egyszerű abnormitással van dolgunk. Ritkábban találunk virágokat kettős szárnyakkal, vagy egy nyelecskén két virágot és egyéb más eltéréseket. Egy esetben egy kettős virágot észleltem, mely két virág teljes összeolvadása folytán jött létre, olyformán, hogy az egy egészet képező kehely tizfogú volt, a szirmok tizes számban fordultak elő és a virág közepén két elkülönített termő, az őket külön-külön körülvevő 10—10 hímmel foglalt helyet.

Ezenkívül még más jelentéktlenebb eltéréseket is észleltem az akácza virágjainál, de ezekről egyelőre nem akarok itt említést tenni. — Az akácfára vonatkozó tanulmányaimat különben szándékom még tovább folytatni, és így lesz szerencsém később e tárgyról még bővebben szólhatni.

80. *Högyes Endre*, kolozsvári egyetemi tanár részéről »Az asszociált akaratlan szemmozgások idegmechanizmusáról, vagyis a szemizom reflex összefüggéséről a tizen-

két ampulla idegvéggel» cz. értekezést bemutatja Balogh Kálmán r. tag. A kivonat így szól :

A legtöbb szemmozgásnál, akár akarat szerint, akár akarat nélkül történjék az, együtt és egy irányban mozog mind a két szem. Bizonyos szemizomösszehúzódnások, mint a műnyelv kifejezi, asszociálva, koordinálva kapják beidegzéseket a központból. Hogy azonban mily idegmechanizmus hozza létre a két szemnek ilyenén együttjárását, arról kevés pozitív ismeretünk van. A *nativisták* szerint külön e célra szolgáló idegmechanizmusnak kell létezni, mely vele születik az emberrel, miután az újszülöttek szemein már lehet észlelni ez asszociált szemmozgásokat. Az *empiristák* tagadják azt, hogy erre külön idegmechanizmus léteznék, és azt mondják, hogy két szemünket azért tudjuk együtt jártatni, mert a tiszta látás végett, tapasztalat útján begyakoroltuk azokat az ily mozgásokra.

E kétféle nézet vallói között hosszú és heves vita folyt és folyik még maiglan is, sőt a physiologia teréről átcsapott az a bölcsészet mezejére is, a hol, miután térbeli és időbeli fogalmainkat nagyobbreszt ez asszociált szemmozgások által szerezzük meg, a kérdést oda módosítva vitatják, vajjon ama fogalmainkat magunkkal hozzuk-e a világra, vagy pedig tapasztalás útján szerezzük meg.

A kérdés alatt levő idegmechanizmus anatómiai székhelyének kikutatására eddigelé kevés történt. Egyes vizsgálatok alapján mégis azt tartják, hogy a koordináló központok, ez együttjáró szemmozgásokra az ikertestekben (*corpora quadrigemina*) léteznek. E központok egyéb viszonyaira vonatkozólag semmi bizonyost sem tudunk.

Högyes a kérdés földerítése szempontjából tűzetes tanulmány alá vette azokat az asszociált szemmozgásokat, melyek a test aktiv vagy passiv helyzetváltozásait akaratlanul kísérik, melyeket emlős állatoknál kísérletileg elő lehet idézni, úgy, hogy azokat a fej fősíkjában arra a célra szolgáló készülék segítségével a megfelelő tengelyek körül lassan vagy gyorsan forgatjuk. Szerző vizsgálat alá vette egyfelől azt, hogy az ú. n. »compensatoricus« szemmozgások *mily agyi részek elroncsolására maradvának ki*, másfelől azt, hogy ezekhez hasonló bilaterális szemmozgások *mily idegrendszeri részek izgatására keletkeznek*. Miután pedig azt találta, hogy csakugyan létezik ilyen szemmozgás-coordináló vagy asszociáló idegmechanizmus, a bilaterális szemmozgások részletes kísérleti elemzése által igyekezett ama mechanizmus működésének benső lényegébe is behatolni.

Tanulmányának eredménye vázlatosan a következő:

Emlős állatoknál az asszociált, akaratlan szemmozgások létrehozására külön asszociáló vagy koordináló idegmechanizmus létezik, melynek központjai a két mellső ikertest és halló idegnagvak között levő agy és nyúltagyrészekben fekszenek. Ez idegkészülék centrifugál pályáját a hat szemmozgató ideg alkotja a 12 szemizommal. Centripetál pályája pedig a hallóidegekben van, és azok előcsarnoki ágainak a hallótarajokban (*crista acustica*) kiinduló 12 ampulláris ideg végével kezdődik.

A részletes berendezés e koordináló idegapparatusban a következő:

A centripetál pálya kezdetén minden ampullaris idegvég (a »crista acustica« egyik-egyik fele) a centrifugálpálya végén egy-egy szemizomnak felel meg; minden ampulla illetéenképen egy-egy pár, a hat tehát hat pár szemizmot hoz reflex-kapcsolatba. A kapcsolat mindig bilaterális, azaz minden ampullára egy izom esik az egyik, — egy a másik szemből, a mi az által jön létre, hogy a két halló-idegtörzsben a központokhoz jutott 12 asszociáló rostpálya fele részben ugyanazon oldalon, fele részben kereszteződve a másik oldalon jut el a centrifugál-idegekre. A kereszteződés pedig a 4-ik agygyomor fenekének felsőrészében folyik le. Ugyanazon oldalon jutnak el a felső és laterális egyenes, továbbá a felső ferde, — kereszteződve pedig az alsó és mediál egyenes és alsó ferde szemizmokhoz. A *horizontális ampullák* felső tarajai ugyanazon oldali laterális, alsó tarajai a másik oldali medialis szemizommal; a *mellső verticalis ampullák* laterál tarajai ugyanazon oldali felső egyenes, — medialis tarajai pedig a másik oldali alsó ferde szemizmokkal; — a *hátsó verticalis ampullák* mediál tarajai ugyanazon oldali felső ferde, — laterál tarajai pedig az áttellenes alsó egyenes szemizmokkal vannak reflex-kapcsolatban.

E koordináló készülék működésének benső lényegére nézve *Högyes* nézete a következő:

Ez idegmechanismus éber állapotban, még a szemek nyugalmas állapotában is, folytonos működésben van. Valószínűleg működésben tartják azt a perilymphába fölvet és az ampullaris idegvégkészülékekre átterjedt külvilági hanghullámrezgések és talán a peri- és endolympha nyomása. E működés a szemizmok bilaterális reflex tónusában nyilvánul, mely féloldali hallóideg-átmetszésre részben, kétoldali átmetszésre pedig teljesen elvész. A fej aktív vagy passív helyzetváltozásait kísérő bilaterális szemmozgásokat részint a perilympha megfelelő helyzet és nyomás változásai, részint a hallótarajoknak nyugalmi helyzetükből a csontos ampullákba való bezökkenései vagy ventilszerű játékaik idézik elő. E ventilszerű mozgások a különböző fejállásoknak megfelelőleg, szabályszerűen mindig ugyanazon módon jönnek létre, mert a csontos és hártyás labirinth egyes részei úgy egymáshoz, valamint a fej fősíkjaihoz, boncztanilag meghatározott állandó viszonyban vannak. A hallótarajokon tapadó fülkövecskék valószínűleg az ampullazökkenés és az ezzel járó idegrongálás elősegítésére valók.

A szóban forgó idegmechanismus élettani jelentősége pedig abban áll, hogy a két szemet oly labilis egyensúlyban tartja, melynélfogva az a test és a fej közönséges helyzetváltozásaihoz könnyen hozzá alkalmazkodhatik, a nélkül, hogy nagyobb zökkenést szenvedne, és látteengelyei és a retina meridiánok a tér fősíkjából nagyobb mértékben kitérnének.

Különtanulmány tárgyául marad fenn az a kérdés, hogy az akarat minő befolyással van ez asszociáló reflex-idegmechanismusra.

Fontos következtetések vonhatók e kísérleti eredményekből az ú. n. nystagmicus szemmozgásokra is.

Ez értekezések az előírt birálatra adandók.

Tizenhetedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1880. április 26-án.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

82. *Budenz József* r. t. fölolvassa emlékbeszédét *Schiefner Antal* 1879-ben elhunyt külső tag fölött.

A Nyelvtudományi Értekezések során kiadatik.

83. Főtitkár bemutatja a *Haberern Jonathán* lev. tag f. évi április 8-án bekövetkezett elhúnytáról szóló családi gyászjelentést.

Fájdalmas részvétellel vétetik tudomásul, és a II. osztály fölkéretik, hogy az emlékbeszédről gondoskodjék.

84. Főtitkár jelenti, hogy a magyar szent korona megvizsgálására kiküldött bizottság csak a jövő hónap elején, a mikor ő Felsége a király Budán fog tartózkodni, kezdheti meg munkásságát.

Tudomásul szolgál.

85. Olvastatik gróf Széchenyi Bélának 1879. december 8-án Batangban kelt levele, melyben tudományos expedíciójának folyamáról az Akadémiát értesíti. A levél így szól:

A Magyar Tudományos Akadémiának.

Batang, decz. 8. 1879.

Midőn folyó évi aug. 10-én Sining Fú-ból intéztem soraimat a tisztelt Akadémiához. még azon reményben ringathatám magam, hogy jövő levelemet Lassából címmezendem hozzá, de tervem Tibetbe bejutni, véglegesen megghiúsult, megghiúsult pedig azért, mert a khinai kormány, kiállított és Tibetre szóló útlevele, ígérete és számos helyeslő közlése daczára, az utolsó pillanatban cserben hagyott.

Magam részéről nem kívántam Lassát úgy érni el, mint 1811-ben Manning, khinai ruhában, álnév alatt, a ki rövid otléte után sietve kénytelenítettett azt elhagyni, ha fejét vállain óhajtja vala megtartani — nem is úgy mint Hue és Gabet atyák 1845-ben, kik csakhamar kiutasítottak Tibetből; — törekvésem odajárult, nyiltan és becsületesen, a khinai kormány tudtával és pártolása alatt jutni el Lassáig; de ha ezt ekkép elérni nem tudom, inkább nem is jutni odáig. Csak úgy képzelem magamnak e zárt, eddigelé idegenektől fázó országot hozzáférhetővé tenni a nagy világnak, ha az előbb oly utasok által kerestetik fel, kiknek tán sikerült volna a tibeti lakosság, valamint a lámák rokonszenvét megnyerni. De azok után, miket itt tapasztalnom kelle, azon meggyőződésre juték, hogy az csakis hatalmas nemzetek kényszernyomása folytán lesz

elérhető és erre nézve Anglia és Oroszország helyzetöknél fogva, első sorban látszanak hivatva lenni.

A lassai khinai kormányzó — Szung kué — első levele nagyon biztató volt, de második, sebes futárokkal küldött sürgőnye, melyet nem csak a Tsungli Jamenhez, de egyzersmind a koronához is intézett, a legnagyobb ellentétben állott első, kiválólag kedvező jelentésével. Abban a többek között ezt írja: »Minekutána mind azon intézkedések megtörténtek, hogy a magyar gróf utazása Lassába minden akadály nélkül eszközlíthessék, váratlanúl Tibet összes lakossága nevében egy folyamodvány és egy hitlevél nyújtott neki át azon kéréssel, hogy e két okmány tartalma mielőbb a trónnal közöltessék. — Elejét akarván venni ezek folytán nem várt szomorú catastrofháknak, melyek könnyen bekövetkezhetnének, kénytelen lűn ecsetelni képét a Tibetben uralkodó általános izgatottságnak.

Tibet összes lakossága, lámákkal az élén, esküt tett, hogy idegent nem enged bejutni hazájába. Ez eskü szövege, mely írásba is foglaltatott, a következő:

»Sem étellel, sem halállal nem törölve, a jövőben, nemzetségről nemzetségre és így örök időközön át nem engedjük meg az idegennek, hogy Tibet határait átlépje; de ha még is valaha eljutna odáig, azt előbb barátságos szavakkal kísértendjük meg rábírní, hogy útja irányát változtatná meg, de ha ez nem használna, úgy összegyűjtve Tibet véderejét, készek vagyunk fegyverrel kezűnkben, életre-halálra küzdeni.«

Ehhez a Tsungli Jamen a következő megjegyzést teszi: »A makacs ostobaság és az értelem hiánya, mely Tibet összes lakóinak irataiból kitűnik, mégis azt bizonyítja, hogy ha ön (t. i. én) csakugyan nem hajtva intéseinkre, könnyelműen akarná megkísérteni útja folytatását, abból nagy szerencsétlenségek támadhatnának. Továbbá: »minekutána Tibet khinai kormányzója, nem tudta úgy, mint kötelessége lett volna, a tibeti népességet fölvilágosítani és ennélfogva ügyetlennék mutatkozott — magas rendelet folytán állásából elmozdítottatik és az illető minisztériumnak lesz a kiérdeemlett büntetés végett átszolgáltatva.«

Minekelőtte ideértem, már Lytangban a lámák illetlen szavakkal és kőhajigálással fogadtak. Fallal kerített nagy kiterjedésű kolostoraikat elzárják és a kereskedés közökben lévén, élelmi szer vagy bármi egyéb nem kapható. Ez ügyes taktikával, a nagy távolságok miatt, meg lehet akadályozni bárkit is. — Erre a jelszót, mint hirlik, Tibet minden kolostora Lassából kapta a »Tali láma« nevében.

Az elősoroltak után nem lűszem, hogy az orosz expedíciónak, Przewalsky vezetése alatt, sikerűljön Lassába jutni. Ha a khinai kormány idején megakadályozza a lámák által életbehítt mozgalom terjeszkedését, Przewalsky meg én egy időben értünk volna Tibet fővárosába, ő éjszacról, én keletről jöve.

Tekintve tehát, hogy a Tsungli Jamen jelenleg nem vél többé segíthetni, vagy tán igazán nem is tudna, ha akarna is, — tekintve a tibeti lakosságnak idegenek irányában elfoglalt ellenséges állását, mely már régóta mesterségesen élesztetik; tekintve végre azt, hogy Tibet határain számos felfegyverkezett láma gyűlt össze, kikhez a tibeti honvédség is csatlakozott: kénytelen vagyok utamat hazafelé Júnan és Birmán át megkísérteni, ha csak lehető, oly csapást választva, melyen még európai nem haladt.

A Tsungli Jamenhez intézett búcsúlevelemben magyarán megmondám az igazat — és intézkedtem, hogy az a sanghai angol lapokban is közzététessék; reményilem,

hogy általa némi világosság lesz vetve a Khina és Tibet közt létező különös viszonyokra.

Tu Tsiens és Batang között magas nyergeken kelle átjőnnünk; a Gara és a Csara La (La annyit jelent mint nyereg,) magasságban túlhaladják a Mont-blanc csúcsát.

A gyűjtemések felszaporodtak, eddigelé, a honnét eszközölhető volt, 20 faládát indítottam Sanghai felé. A gyűjtemény leginkább ásványok, vizek, kigyók, bogarak, lepkék és növényekből áll; bár csak jó karban érkeznének meg, mert szándékom a gyűjtött tárgyakat a nemzeti múzeumnak adományozni.

Utánam küldött lapokból értesültem, hogy a magyar földrajzi társulat f.é. január 23-án megtartott közgyűlése alkalmával, Húnfalvy János, mint annak elnöke, jónak látta rosszalását fejezni ki, hogy én a nevezett társulatnak nem küldtem be jelentéseket utamról. Nem lévén a társulatnak fízetett béréncze, az elnök e tapintatlan megrovását ezennel visszautasítom. Nem tudok esetet, hogy más országok földrajzi intézeteinek elnökei ily követelésekkel állanak elő, pedig létezett és létezik számtalan utazó, a ki szerzett tapasztalatait és élményeit, a maga által választott módon teszi — vagy nem teszi közzé. Magam részéről legczélszerűbbnek véltem néhány szerény közlésemet a tisztelt Akadémiának beküldeni, azon reményben, hogy azokat tölem szívesen veendi.

A magyar tudományos Akadémia legkisebb szolgálja, gróf *Széchenyi Béla*.

86. Olvastatik a II. osztálynak április 12-iki ülésén hozott azon határozata, hogy »ha az osztály Budapesten lakó tagjai közül valaki meghal, az osztálytitkár, a lehetőséghez képest, jóeleve hívja meg a tagokat a temetésre.«

Az eddigi gyakorlat, a mely szerint a család által beküldött gyászjelentés példányai, a főtitkári hivatal által, az Akadémia összes budapesti tagjainak megküldetnek, főtartatik.

87. Főtitkár jelenti, hogy az Akadémia hívatva lévén az Edl Kálmán-féle ösztöndíj alapítványból 300 frtos ösztöndíjat egy orvos növendék és szintén 300 frtos ösztöndíjat egy műegyetemi hallgató számára adományozni, a pályázat közelebb ki fog hirdettetni.

Tudomásul vétetik. A folyamodások beküldésére május 31-ke tűzetik ki határnapúl, hogy az ösztöndíjak adományozása tárgyában még az akadémiai szünetidő beállta előtt lehessen határozni.

88. Olvastatik az aradi kir. főgymnasium folyamodása, a melyben a már megajánlott történelmi kiadványokon és az Értekezéseken kívül, a nyelvtudományi és természettudományi kiadványok megküldését kéri.

A könyvtári bizottság ajánlatára, 1880-tól kezdve, a nyelvtudományi és természettudományi bizottságok kiadványai is megküldetnek az aradi főgymnasium könyvtárának.

89. Olvastatik a budapesti kir. tudomány-egyetem rectorának levele, melyben az Akadémiát értesíti, hogy az egyetem újja alakíttatása századik évfordulójának alkalmából f. évi május 13-án rendezendő díszlakomán az akadémiai tagok is, a teríték árának lefizetése mellett, részt vehetnek.

Tudomásul vétetik.

90. Főtitkár jelenti, hogy az elnökség megengedte, hogy a magyar országos segélyző nőegylet f. évi május 10-én ő Felsége a királyné elnökle alatt tartandó köz-

gyűlésére, és a budapesti egyetem május 13-án tartandó százados ünnepélyére az akadémiai dísztermet fölhasználhassa.

Tudomásul szolgál.

91. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta magánosoktól, testületektől és nyomdáktól beérkezett könyveket, úgy szintén az azon idő óta az Akadémia kiadásában megjelent munkákat, így rendben:

I. Testületektől.

- Kön. Gesellschaft der Wissenschaften. Göttinga. a) Abhandlungen. XXV. Band.
b) Nachrichten. 1879. c) Gelehrte Anzeigen. 1879. I. II. B.
Académie Imp. des Sciences. Sz. Pétervár. Bulletin. Tom. XXVI. No. 1.
Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. IV. Fasc. 3. 4.
Accademia della Crusca. Florenz. Vocabolario. Vol. IV. Fasc. 1.
Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. a) Sitzungsberichte. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1879. II. B. 2. H. Math. Physik. Cl. 1879. 4. H.
Società Ital. di Antropol. Florenz. Archivio. Vol. IX. Fasc. 3.
Société R. de Numismatique. Bruxelles. Revue Belge. 1880. 2. Livr.
Smithsonian Institution. Washington. Introduction to the study of sign language.
Society of Antiquaries. London. Proceedings. Vol. VIII. No. 2.
Museum of Compar. Zoölogy. Cambridge. Bulletin. Vol. VI. No. 3. 4.
North China Branch of the R. Asiatic Society. Shangai. Journal. N. Ser. 13.
R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. III. No. 2.
Naturhistor. Museum. Braunschweig. Die Neuaufstellung des Naturhistor. Museums.
Kön. Sächsischer Alterthumsverein. Drezda. a) Mittheilungen. 30. H. b) Jahresbericht 1879/80.
Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger 1880. Nr. 5. 6. 7. 8. 9. 10.
Alterthumsverein. Bécs. Berichte und Mittheilungen. XVIII. B.
Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science. No. 112. Vol. XIX.
Zoologisch. Botanische Ges. Bécs. Verhandlungen. XXIX. B.
K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. a) Verhandlungen. 1880. No. 6. b) Jahrbuch. XXX. B. No. 1.
K. K. Statist. Centralcommission. Bécs. Statist. Jahrbuch. 1877. 2. 7. 10. H. 1878. 7. H.
Ossolinski intézet. Lemberg. Catalogus Codicum manuscriptorum. Zesz. 1.
Horváth. Archaeolog. társaság. Zágráb. a) Arkiv. Knj. XII. b) Viestnik. God. II. Br. 2.
Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Értesítő. I. évfoly. 4. sz.
Orsz. m. k. statiszt. hivatal. Budapest. a) Magyar stat. Évkönyv. VII. évfoly. 1—11. füz. b) Keleti: Magyarország közgazdasági és művelődési állapota.
Olasz k. kormány. Róma. Materiali per l'Etnologia Italiana.
Reform. Lyceum igazg. M. Sziget. Iskolai Értesítő 1878/9-évi.
Reform. főiskola igazg. Debreczen. Tan-rend a főiskola akadémiai tanszakaiban. 1879/80. tanévben.

II. Magánosoktól.

Chyzer Kornél. S.-A.-Ujhely. Jelentés Zemplénmegye közegészségi viszonyairól 1879-ben.

Dr. Gööz József. Budapest. Paedagogiai Értekezések.

G. march. Erol. Narni. Erasmo Gattamelata da Narni.

Szombathy Ignác. Győr. Magyarország hajdankora, a vízözöntől a római hódításig.

Dr. Klein Mór. Pápa. A tévelygők útmutatója. I. köt. 3. füz.

Kruesz Krizosztom főpát. Pannonhalma. Szent Benedek élete és hatása.

Szabó József püspök. Esztergom. Schematismus cleri Archidioecesis Strigoniensis pro 1880.

Pauer János püspök. Sz.-Fehérvár. Schematismus ven. cleri dioecesis Albaregalensis ad 1880.

Mandello Károly. Budapest. Rückblicke auf die Entwicklung der Ungarischen Volkswirtschaft in 1879.

Stellzer Frigyes. Kiszács. Adatok Bácska hajdanához.

III. Köteles példányok.

M. kir. tud. Egyetem nyomdája. Budapest. a) A székely mív. és gazd. egyesület Évkönyve 1879-re. b) Gyógyászat. III. évfoly. 10. 14. sz. c) Néptanítók lapja XIII. évfoly. 5. 6. sz. d) Sbornik. 1879. Br. 28—45.

Closius örökösei nyomdája. Nagyszeben. Catechese. Tom. I.

G.-kathol. seminarium nyomdája. Balázsfalva. Rategirile lui Odysseu.

Zigler K. nyomdája. Komárom. Sz. Benedek élete és hatása.

Nemzeti nyomda. Temesvár. Rapava Kora-Zdrava Jezgra.

Krafft V. nyomdája. Nagyszeben. Nepotul ca Unchiu.

Ref. főtanoda nyomdája. M.-Vásárhely. Lénárt: Bőjti levelek.

Réthy Lipót nyomdája. Arad. Az aradi magán kórház 1879. évi működése.

Magyar testvérek nyomdája. Temesvár. Történelmi és rég. Értesítő. VI. évfolyam, 2. füz.

Skarnitzel J. nyomdája. Szakolcza. Orbana augspur. vyznáni.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. a) Részvét. b) Salamon: Kolozsvár népese-
désének akadályai. c) Mártonfi: Őslénytani tanulmányok a Foraminiferákról. d) Acta
r. Scient. Universitatis Claudiopolitanae anni 1879/80. Fasc. I. e) Erdélyi Múzeum.
VII. évfoly. 1. 2. sz.

Ref. főiskola nyomdája. Pápa. a) A tévelygők útmutatója. I. köt. 3. füzet. b)
Egy nő becsületéért.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

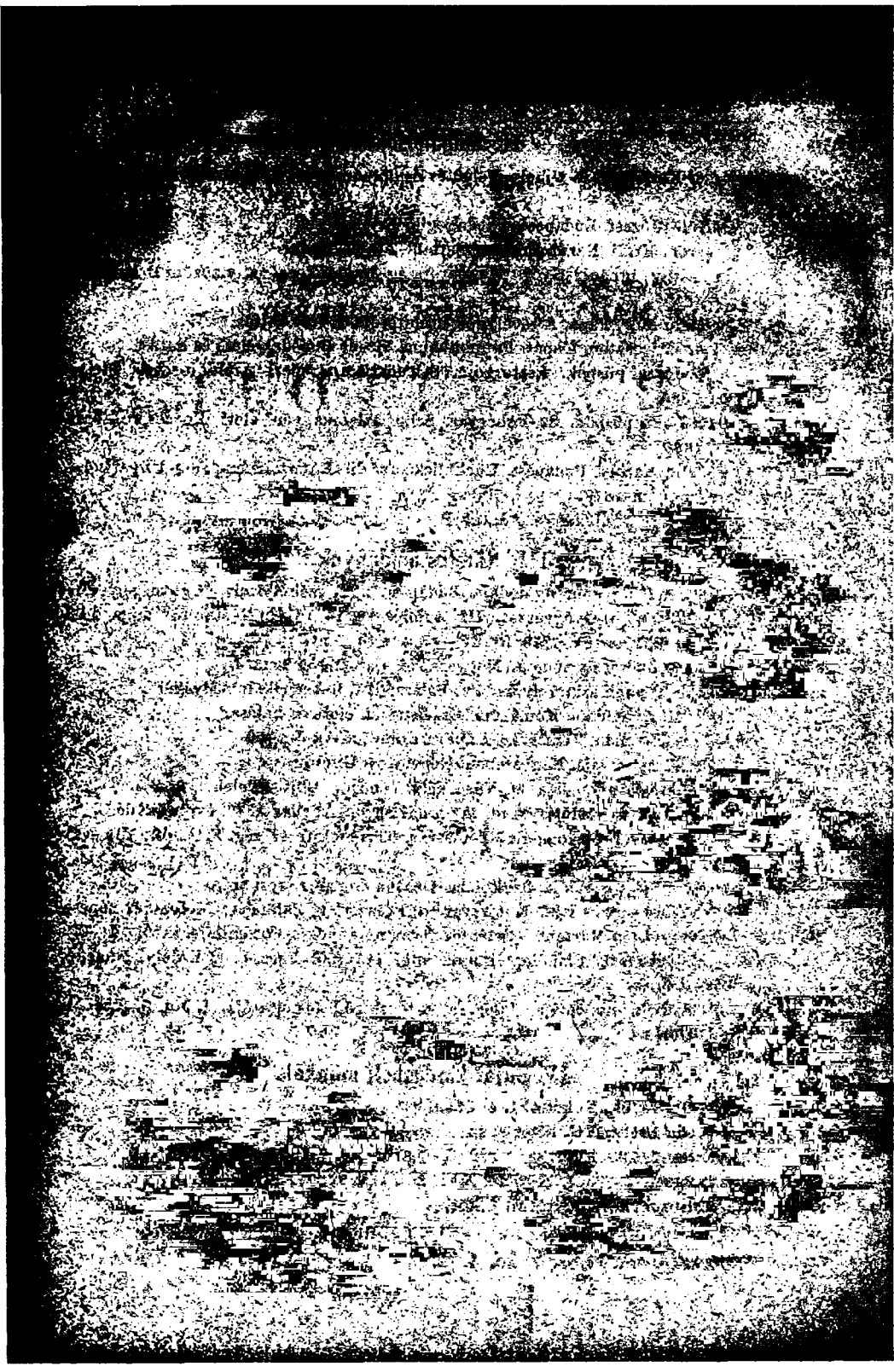
a) Term. Érték. X. kötet. 1. 4. 5. sz.

b) Math. Érték. VII. kötet 9. sz.

c) Értesítő. 1880. 1. 2. sz.

d) Mathem. és Term. Közlem. XVI. köt. 1. 2. sz.

e) Aristophanes vígjátékai. I. köt.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Tizennyolczadik akadémiai ülés.

Az I. (Nyelv és széptud.) osztály ötödik ülése

1880. május 3-án.

Ballagi Mór r. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

93. Szász Károly r. t. felolvassa Imre Sándor r. t. »Beregászi Nagy Pál élete és munkái« czimű székfoglaló értekezését. Kivonatban így :

Ez az elfelejtett ember, a kiről az »írók életrajzai« semmit sem tudnak, 1750 táján Beregmegyében Muzsalyban született. Felsőbb tanulmányok végett Patakra ment 1774-ben. Itt elvége-ve iskoláit s borsodmegyei M.-Keresztesen iskolarektorságát, 1793-ban már Erlangában volt s ott kiadván két munkáját, melyekben a magyar nyelvet a törökkel és perzsával veti egybe, 1794-ben tudori rangot nyer. Előkelő tudósoktól felszólíttatva, nyilvánosan felolvasásokat tart a magyar és keleti nyelvek hasonlatosságáról: »Aehnlichkeit d. hungar. Sprache mit d. morgenländischen Leipzig. 1796.« Majd művelt férfiak és nők kérésére oktatást ad a magyar nyelvtanból, melyet kiad Erlangában: »Versuch einer magy. Sprachlehre. 1797.« Ez évben megválasztják S.-Patakra tanárnak, előbb a bölcsészet, utóbb a theologia és keleti nyelvek tanítására. Elfogadja s székét elfoglalja 1798. Itt csak öt évet tölt, nem volt kedves tanító, mint írják, gyenge melle és hangja miatt; 1803-ban kimarad, lemond. Ezután magányban él Kassán, Muzsalyban. Élete vége felé több kitűnő hazafi és testület becsülésének, vonzalmának jeleit veszi. Így Bereg és Szathmár megyékét, a tiszántuli ref. egyházkerületét, báró Vay Miklósét, kivált b. Perényi Zsigmondét, ki magához veszi, tisztességben tartja, gyöngéden ápolgatja betegségében és aggságában. E főúrnál Ardón halt meg 1828.

Külföldön elkezdett munkásságát folytatta itthon is, de kisebb mértékben. A pataki (1798—1803) évekből alig mutathatni fel egyebet,

mint három kisebb értekezést a »Zeitschrift von und für Ungarn«-ban vagy ennek számára. Attól fogva csak az 1817-ben megindult »Tud. Gyűjtemény« közöl tőle dolgozatokat. De ez időtől fogva többször ír e folyóiratba s kivüle még a F. M. O. Minervába, s egy keveset az Élet és Irodalmában.

Főtárgya volt tanulásának és irogatásának, külföldön laktában, a keleti nyelvek hasonlatossága a magyarhoz. Itthon e mellett, sőt e felett, a magyar nyelv belső törvényeinek kutatása foglalta el. Tárgyalta az orthographiát, az igék tanát, a szószármazást stb.

Munkái ismertetésére nézve négy tárgyat veszünk fel, melyekről különös gonddal is részletesebben elmélkedett és irogatott.

I. A keletiekkel való hasonlatosság. A nyelvrendszert hasonlítja össze, nem csupán a szokat. De a rendszerre nézve nem különbözteti jól meg, mi a fontosabb, jellemzőbb, mi nem. Kivált a perzsát és törököt szereti összehasonlítani. Mert a kettő valóban hasonlóbb is. A perzsa mert személyragai s más alakjai tekintetében találkozik; a török a közös altai-ság miatt távolabbi sajátságokra nézve. Főtételei elszámoltatnak. — B. működését e részben ismerte és dicsérte Révai is. Használható is azokra nézve, kik — az alapos összehasonlíthatás végett — a három fő nyelvtörzset, árját, sémit, altajit, legalább fővonásokban, ismerni akarják vagy kénytelenek. A keleti nyelvek ismeretéből vonja el a nyugvó *v*- és *j*-ről való elméletét. Ezt a Tud. Gyűjteményben két külön értekezésben fejtegeti, a mellett nagyobb, rendszeresebb műveiben is minden alkalommal felhasználja. Így a magánhangzó végzetű nevek és igék ragozásánál. Ez az elmélet a nyelv tudományát nem tette módszeresebbé, nem vitte előbb; magát pedig *B*-t következetlenségbe ejtette. Mert megengedte a *v j* elmaradását sok helytt; másutt pedig mellőzhetetlennek tartotta (könnyet-könyvet).

II. Hangtani nézete a két *ér*ről (*é è*). Nem tűzetes dolgozatban, csak elszórva, de sok példával világosítva, már 1796-ban kiadott művében is, megkülönböztetve. — E hangok ismeretének története a nyelvtan-írókból lehozatik.

III. Az igék tana. Ide tartozólag több értekezése van folyóiratokban. Ugy látszik, Révai idetartozó működése irányozta és ösztönözte; de nem említi ő sem, mint másokat. Az *ik*-esek törvényeit szabályosan, azaz a régi nyelvgyakorlat és Révai szerint adja; általában a rendhagyó igéket kimerítőleg osztályozza.

IV. A nyelvújítás túlzásai ellen irta *Derivatio* stb. cz. munkáját 1815. Ebben hangtani előzmények után a szóképzőket számlálja el betűrendben, jól különböztetve meg, sok példával világosítva természetöket és jelentésöket, — ritkán tévesztve össze idegen eredetű szót magyarral s néha szándékosan vetve ilyeket össze, bár idegenségöket kimutatja is. — E műnek nagy értéke van; de a nyelvújítás tévedéseit nem gátolhatta. Leginkább csak tagadott; a képzés jó módjaira utasítást nem adott. Az analógiát sürgette; de ennek tévedéseit is kimutatta. Az etymológiát kívánta új szók képzésében tényezőül vagy szabályzóul vétetni; de a keleti

nyelvek törvényeiből a nyelvszokás és természet ellen való szigorúságot merített és oly tétéleket állított fel, melyeket el nem fogadhattak. Így a nyugvó *vav*-ból kiindulva, rosszal nagyon közönséges szólásokat. A szokást vallja mesternek; de az ellen, hogy a szokáson Quintiliánnal a jó írók gyakorlatát kell érteni, alig tud valamit felhozni. — A mi több, kiáltja: *Audendum!* sőt ő maga is csinál szókat — nem ügyesen.

Imre Sándor rendes tag tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

94. *Zichy Antal* t. t. gr. Széchenyi Istvánról, mint szónokról értekezik.

Tizenkilencedik akadémiái ülés.

A II. (Philos. tört. és társad. tud.) osztály *ötödik* ülése

1880. május 10-én.

Henszlmann Imre r. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

96. *Szilágyi Sándor* r. t. az erdélyi országgyűlési emlékek sajtó alatt lévő részéből olvas egy részletet, melynek czíme: »Daróczy és Lassota követsége Bethlen Gáborhoz 1614-ben.«

Tudomásul vétetik.

97. Dr. *Alexander Bernát* mint vendég, előadja értekezését: »A XVIII. század szellemi mozgalmairól.«

Tudomásul vétetik.

98. *Henszlmann Imre* átadván az elnökséget *Wenzel Gusztáv* rendes tagnak, ismerteti az Archaeologiai Közleményeket, a Monumentákat és Értesítőt.

Helyesléssel fogadtatik.

XL. Naggyűlés

Első nap.

1880. május 19-én.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

1) Olvastatik a május 23-án tartandó közülés tervrajza, mely a következő módon állapítottatott meg:

1. Elnöki megnyitó beszéd;
2. Titkári jelentés;
3. Salamon Ferencz emlékbeszéde Horváth Mihály r. tag fölött;
4. Elnöki zárszó.

A közülés befejezése után az Akadémia testületileg a gr. Széchenyi István szobra elé vonúl és jelen lesz a teleplezés ünnepélyén.

Tudomásul vétetik.

2) Olvastatik Tisza Kálmán m. kir. miniszter-elnöknek az Akadémiához intézett leirata, melyben értesíti, hogy ő felsége a király legmagasabb személynének a

Széchenyi szobor leleplezésénél leendő képviselőjével József főherczeg ő fenségét bizta meg.

Ezzel kapcsolatban akadémiai elnök úr jelenti, hogy az ő meghívására ő fensége József főherczeg, az Akadémia közülését is magas jelenlétével meg fogja tisztelni. Öröndetes tudomásul szolgál.

3) Akadémiai elnök úr jelenti, hogy a Széchenyi-ünnep alkalmából közrebocsátott munka és a veretett érem maga idején el fog készülni; továbbá, hogy az elnökség a palota homlokzatának díszítéséről gondoskodott, és az Akadémia nevében koszorút fog letenni az emlékszobor talapzatára.

Helybenhagyatik és határoztatik, hogy mindazon hatóságok, testületek és intézetek, melyek a leleplezés ünnepélyén küldöttségek által képviseltetik magokat, az Akadémia közülésére is meghívattak, és az emlékérem, valamint az Akadémia által közrebocsátott monographia egy példányát fogják kapni.

4) Olvastatik az országos magyar gazdasági egyesület levele, melyben az Akadémiát fölkéri, hogy magát az egyesület félszázados fennállásának jubilaenuma alkalmából, május 22-én tartandó ünnepélyes közgyűlésen küldöttség által képviseltesse.

Haynald Lajos t. tag fölkéretik, hogy a Sztoczek József, Nendtvich Károly rr. tt. Pompéry János és Rózsay József lev. tagokból álló küldöttség élén az Akadémiát képviselni szíveskedjék.

5) A műemlékek ideiglenes bizottsága az Akadémiát meghívja a hazai műemlékekről fölvett rajzokból rendezett kiállítás megtekintésére.

Tudomásul vétetik.

6) Akadémiai elnök jelenti, hogy a három esztendő, a melynek tartamára az 1877-ik évi nagygyűlésen, az akadémiai elnökök megválasztattak, letelt, minélfogva az elnökválasztás céljából f. hó 20-án d. u. 5 órára elegyes ülés hirdettetett.

Tudomásul szolgál.

7) Akadémiai elnök úr jelenti, hogy az Igazgató Tanács jelenleg az elnökökön kívül 22 tagból áll, és pedig 11 akadémiai és 11 akadémián kívül álló tagból. Kérdést intéz a nagy gyűléshez: kívánja-e az Akadémiát illető üresedésben levő helyet ez alkalommal betölteni.

A nagygyűlés az Igazgató Tanácsban üresedésben levő egy akadémia helynek betöltését ez alkalommal nem tartja szükségesnek.

8) Olvastatnak az osztályok jelentései, a f. hó 18-ki nagygyűlési értekezleteikben megjejtett osztályelnök-választásokról.

E szerint az osztályok eddigi elnökeiket, és pedig az I. osztály *Pulszky Ferencz* t. tagot, a II. oszt. *Pauler Tivadar* r. tagot, a III. osztály *Sztoczek József* r. tagot három esztendőre megválasztották.

Helybenhagyatik.

9) Az osztályok jelentést tesznek az állandó-bizottságok újra alakításáról. E szerint megválasztattak:

I. A nyelvtudományi bizottságba.

Arany János.	Budenz József.	Hunfalvy Pál.
Ballagi Mór.	Goldziher Ignác.	Joannovics György.
Barna Ferdinánd.	Gyulai Pál.	Lukács Mór.

Szarvas Gábor.
Szilády Áron.

Simonyi Zsigmond.
P. Thewrewk Emil.

Vámbéry Armin.
Volf György.

II. Az irodalomtörténeti bizottságba.

Arany László.
Ballagi Mór.
Beöthy Zsolt.
Fraknói Vilmos.
Greguss Ágost.
Gyulai Pál.

Ipolyi Arnold.
Szabó Károly.
Szarvas Gábor.
Szász Károly.
Szilády Áron.
Szilágyi István.

Szilágyi Sándor.
P. Thewrewk Emil.
Volf György.
Zichy Antal.

III. A történelmi bizottságba.

Csengery Antal.
Deák Farkas.
Fraknói Vilmos.
Ipolyi Arnold.
Krausz Nándor.

Nagy Imre.
Nagy Iván.
B. Nyáry Albert.
Pauler Gyula.
Pesty Frigyes.

Salamon Ferencz.
Szilágyi Sándor.
Thaly Kálmán.
Wenzel Gusztáv.

IV. Az archaeologiai bizottságba.

Gróf Andrássy Manó.
Arányi Lajos.
Fraknói Vilmos.
Hegedüs Lajos.
Henszlmann Imre.

Ipolyi Arnold.
B. Nyáry Albert.
Pauer János.
Paur Iván.
Pulszky Ferencz.

Rómer Flóris.
Rónay Jácint.
Torma Károly.
Wenzel Gusztáv.

V. A nemzetgazdasági bizottságba.

Barsi József.
Beöthy Leo.
Csengery Antal.
Deák Farkas.
Galgóczy Károly.
Falk Miksa.
Fodor József.

György Endre.
Hunfalvy János.
Kállay Béni.
Kautz Gyula.
Keleti Károly.
B. Kemény Gábor.
Kerkápolyi Károly.

Konek Sándor.
Kőrösi József.
Korizmicz László.
Gróf Lónyay Menyhért.
Matlekovics Sándor.
Trefort Ágoston.

VI. A mathem. és természettud. bizottságba.

Balogh Kálmán.
B. Eötvös Loránd.
Frivaldszky János.
Galgóczy Károly.
Haynald Lajos.

Hirschler Ignác.
Jurányi Lajos.
Krenner József.
Kruspér István.
Margó Tivadar.

Schenzel Guido.
Szabó József.
Szily Kálmán.
Than Károly.
Petzval Ottó.

VII. A könyvkiadó bizottságba.

Az I. osztály részéről: Beöthy Zsolt.
Hunfalvy Pál.
A II. osztály részéről: Kautz Gyula.

A II. osztály részéről: Pauler Gyula.
A III. osztály részéről: Fodor József.
Szily Kálmán.

A nagygyűlés a választásokat helybenhagyja és a bizottságokat fölhívja, hogy május hó végeig alakuljanak meg, és a megejtett elnök s előadó választásokat a május 31-én tartandó összes ülésnek jelentsék be.

10) Az I. osztály a nagyjuttalom és a Marczibányi mellékjuttalom tárgyában jelenti, hogy az 1873—1879. évkörben megjelent munkák közül legkitünőbbnek és a nagyjuttalomra legérdemesebbnek találtatott *Toldi szerelme*. Elbeszélés 12 énekben, *Arany Jánostól* (Budapest, 1879.), minthogy e munka úgy a cselekvény fejlesztése, a jellemrajzok eleveensége, mint a nyelv plasztikai ereje és zengzetessége tekintetében a magyar epikai költészet örök diszélül szolgál.

A Marczibányi mellékjuttalomra *Toldy Ferencznek* »A magyar költészet kézikönyve« cz. munkája, (öt kötet, Budapest, 1876.) ajánlatik, mint oly munka, a mely a magyar költészet ismeretének terjesztésére lényegesen befolyt és a magyar költők életrajzainak legteljesebb gyűjteményét képezi.

Az osztály javaslata elfogadtatik, a nagyjuttalom *Arany János* Toldi szerelme eposának, a Marczibányi-juttalom *Toldy Ferencz* költészeti kézikönyvének ítéltetik oda; egyúttal, az Ügyrend 82. §-a értelmében határozatlik, hogy a Marczibányi-juttalom b. e. Toldy Ferencz özvegyének adatik ki.

11) Olvastatik az I. osztály jelentése a *Marczibányi* nyelvtudományi pályázatról. A beérkezett két pályamunka közül a II. számú hibás és hiányos, minélfogva a juttalomban nem részesülhet. Az I. számú (sok kicsi sokra megy) nem teljesen bevégzett munka ugyan, de mind az összegyűjtött anyag, mind módszer és fölfogás tekintetében a magyar köztöszök kérdésére nézve alapvető munkának bizonyul; minélfogva az osztály juttalomra ajánlja, elvárva, hogy szerző munkáját bevégezze és úgy becsása közre.

Az osztály javaslata elfogadtatván, a juttalom kiadása elrendeltetik. A fölbontott jeligés levélből dr. *Simonyi Zsigmond* neve tünt elő.

12) Az I. osztály jelenti, hogy a gróf *Nádasdy* juttalomra öt elbeszélő költemény érkezett, de méltányló elismerésre egyik sem tarthat igényt.

A juttalom ki nem adása és újra kitűzése határozatlik.

13) Az I. osztály a Sámuel-díjra, az 1879-ben nyomtatva megjelent értekezések közül *Haldsz Ignác* »Ritkább és homályosabb képzők« czimű (a Nyelvőrben) megjelent értekezését, mint becses adalékot a magyar szó-képzés-tanhoz ajánlja.

Elfogadtatik.

14) A II. osztály jelenti, hogy a Sztrókay alapítványból kitűzött pályakérdésre beérkezett két pályamunka közül egyiket sem tarthatja a juttalomra érdemesnek.

A juttalom ki nem adatik, és a pályakérdés újra kitűzetik.

15) Olvastatik a II. osztály jelentése a *Fáy*-pályázat eredményéről. A beérkezett egy pályamunka behatóbb bírálatot sem érdemel. Ennélfogva ajánlja, hogy a pályakérdés szűkebb körű formulázással (Adassék elő az adóügynek kifejlődése a XVIII. század kezdetétől a jelenkorig és annak különös alakulása Európa jelentékenyebb államaiban, utalással nemzetgazdasági és pénzügyi hatására, valamint azon tanulságokra is, a melyek innen hazai adórendszerünk reformjára nézve levonhatók) újra kitűzessék.

A nagygyűlés elfogadja az osztály javaslatát és az Ügyrend 107. szakasza értelmében, a hazai első takarékpénztár hozzájárulását fogja kikérni.

16) A II. osztály jelentést tesz a Lévay-alapítványból kihirdetett történeti

pályázatról. E szerint a beérkezett pályaműveket a jutalomra érdemeseknek nem tartja és a feladat kitűzésének ismétlését javasolja.

Elfogadtatik.

17) A II. osztály jelentést tesz a *Lévay-alapítvány* kihirdetett nemzetgazdasági pályázatról és a beérkezett egyetlen pályamunkának a jutalmat kiadni ajánlja.

A javaslat elfogadtatván, a jeligés levél felbontatott, és abból *Kilényi Hugó* osztálytanácsos a m. kir. közlekedési minisztériumban, tünt ki mint szerző.

18) A jutalmat nem nyert pályaművek jeligés leveleinek elégetésével *Danielik János* t. t. és *Pompéry János* l. t. kéretnek föl.

Megbizásukban eljárnak.

19. Az I. osztály a *Marczibányi*-alapítványból következő pályakérdés kitűzését ajánlja: »Kivántatik Kazinczy Ferencz németből fordított műveinek nyelvészeti bírálata, jelesen annak részletes és az eredetinek egybevetésével való kimutatása, hogy mennyire és miben idegenszerű Kazinczy nyelve a fordításokban.« Határnap 1881. december 31.

Elfogadtatik.

20) A II. osztály a *Sztrókay*-alapítványból a következő pályakérdés kitűzését ajánlja: »Adassék elő a felsőházi intézmény fejlődése, annak viszonya a társadalom szervezetéhez és jelentősége, mint törvényhozási tényezőnek általában és különösen Magyarországon.«

Elfogadtatik.

21) A III. osztály a *Vitéz*-alapítványból a következő pályakérdés kitűzését ajánlja: »Kivántatik Magyarország faunájának valamely nagyobb családja, magánrajzilag tárgyalva.« Határnap 1881. decz. 31.

Elfogadtatik.

22) A III. osztály a *Lévay*-alapítványból nyílt pályázat hirdetését ajánlja a mezőgazdaság köréből veendő bármely korszerű tudományos feladat megoldására, olyképen, hogy a tervezetek 1880. decz. 30-ig beküldendőek és ezek alapján fogna megállapíttatni, kinek tervezete fogadtatik el, és a tárgy természetéhez képest, mily határidő tűzendő ki.

Elfogadtatik.

23) Olvastatnak az osztályok tagajánlatai:

Az I. osztály részéről ajánljatik.

Tiszteleti tagnak: Tárkányi Béla l. t.

Levelező tagoknak: Lehr Antal, budapesti főgymnasium tanár;

Dr. Heinrich Gusztáv, egyetemi tanár;

Gróf Zichy Ágost, országos képviselő;

Bogisich Mihály, budapesti segédlelkész.

Külső tagok: De Gubernatis Angelo Florenzben.

A II. osztály részéről:

Tiszteleti tagnak: Majláth György, ig. tag.

Rendes tagoknak: Hajnik Imre, l. t.;

Thaly Kálmán l. t.

Levelező tagoknak : Károlyi Árpád, fogalmazó a bécsi cs. tit. levéltárban ;
Kozma Ferencz, a székeskeresztúri tanító-képezde igazgatója ;
Majláth Béla, a m. nemz. múzeum könyvtárosa ;
Myskovszky Viktor, főreáltanodai tanár Kassán.

Külső tagoknak : Bertrand Sándor, múzeumi igazgató St. Germainben ;
Hildebrand János, múz. őr Stockholmban ;
Lepkovszky József, egyetemi tanár Krakóban.

A III. osztály részéről:

Tiszteleti tagnak : Gr. Széchenyi Béla.

Rendes tagnak : Jendrássik Jenő, l. t.

Levelező tagoknak : Balló Mátyás, főreáltanodai tanár Budapesten ;
Bedő Albert, főerdésztanácsos Budapesten ;
Dr. Fröhlich Izor, egyetemi tanár Budapesten ;
Dr. Kánitz Ágost, egyetemi tanár Kolozsvár ;
Dr. König Gyula, műegyetemi tanár Budapesten ;
Dr. Plósz Pál, egyetemi tanár Budapesten ;
Schuller Alajos, műegyetemi tanár Budapesten ;
Dr. Thanhoffer Lajos, állat-gyógy tanár Budapesten.

Mindez ajánlatok tudomásul vétetvén, az ajánlottakra való titkos szavazás a holnapi nagygyűlés napirendjére tűzetik ki.

E l e g y e s ü l é s .

1880. május 20-án.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

1. Gróf Lónyay Menyhért elnök úr jelenti, hogy a mai ülés tárgya, miután az alapszabályszerű három év, melyekre ő és elnök-társa megválasztattak, lejárt : az akadémiai elnök és másod elnök választása. Midőn tehát az Akadémiának bennök helyzett bizalmaért a maga és elnök-társa nevében kifejezi köszönetét, egyszersmind fölhívja a gyűlést új elnökök választására, s a választás folyamának vezetésére elnökül Majláth György igazgató tagot kéri föl.

2. Majláth György ig. tag az elnöki széket elfoglalván, felhívja a jelenlevő igazgató-, tiszteleti és rendes tagokat titkos szavazatuknak az első elnökre írásban leendő beadására.

A mi megtörténvén, az elnökieleg megszámált szavazatok eredménye a következő lett :

Negyvennégy szavazatból esett :

Gróf Lónyay Menyhértre	40
Csengery Antalra	3
Haynald Lajosra	1

E szerint gr. Lónyay Menyhért az Akadémia elnökének újra három évre megválasztatván, a választás kihirdettetett, és ő cs. és ap. királyi felségének legmagasabb megerősítése alá bocsátatni határoztatott.

3. A jelenlevő igazgató-, tiszteleti és rendes tagok fölhívtnak, hogy titkos szavazatukat a másodelnökre írásban adják be.

A mi megtörténvén a megszámolt szavazatok eredménye a következő lett.

Negyvennégy szavazatból esett:

Csengery Antalra	42
Arany Jánosra	1
Üres lap volt	1

E szerint Csengery Antal az Akadémia másodelnökének újabb három évre megválasztatván, a választás kihirdtetett, és ő cs. és ap. kir. felségének legmagasabb megerősítése alá bocsátatni határoztatott.

4. Gr. Lónyay Menyhért elnöki székét elfoglalván, a maga és elnök társa nevében köszönetét fejezi ki az Akadémia bizalmának ez újabb nyilvánulásáért, s igéri, hogy törekedni fog azt mindvégig megtartani és kiérdemelni.

XL. N a g y g y ű l é s.

Második nap.

1880. május 20-án.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

25. Akadémiai elnök úr fölhívja a jelenlevő tiszteleti és rendes tagokat, hogy az osztályok által ajánlott tagokra titkos szavazatukat adják be.

A mi megtörténvén, a szavazás eredménye következő lett:

M e g v á l a s z t a t t a k a z I. o s z t á l y b a.

Tiszteleti tagnak: Tárkányi Béla,	I. t.	35	szavazattal	9	ellen.
Levelező tagoknak: Heinrich Gusztáv,	»	»	34	»	9
Gr. Zichy Ágost,	»	»	40	»	4
Bogisich Mihály,	»	»	34	»	11
Külső tagnak: Dr. Gubernatis Ang.	»	»	30	»	5

A II. o s z t á l y b a.

Tiszteleti tagnak: Majláth György,	igazg. tag	39	szavazattal	3	ellen.
Rendes tagoknak: Hajnik Imre,	levelező tag	38	»	3	»
Thaly Kálmán,	levelező tag	28	»	12	»
Levelező tagoknak: Károlyi Árpád,	»	»	35	»	7
Kozma Ferencz,	»	»	36	»	3
Majláth Béla,	»	»	26	»	13
Myskovszky Viktor,	»	»	28	»	10
Külső tagoknak: Bertrand Sándor,	»	»	22	»	7
Hildebrand János,	»	»	22	»	7
Lepkovszky József,	»	»	28	»	3

A III. osztályba.

Tiszteleti tagnak :	Gróf Széchenyi Béla,	35 szavazattal 3 ellen.
Rendes tagnak :	Jendrássik Jenő, lev. t.	28 » 10 »
Levelező tagoknak :	Balló Mátyás,	» » 22 » 8 »
	Bedő Albert,	» » 33 » 1 »
	Frölich Izor,	» » 30 » 5 »
	Kánitz Ágost,	» » 27 » 6 »
	König Gyula,	» » 25 » 11 »
	Plósz Pál,	» » 22 » 6 »
	Schuller Alajos,	» » 30 » 6 »
	Thanhoffer Lajos,	» » 32 » — »
Külső tagnak :	Davis Bernát,	» » 24 » 5 »

III. Igazgatósági ülés.

1880. május 21-én.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

28. Akadémiai elnök úr bejelenti a tegnapi napon tartott elegyes ülésben meg-
ejtett elnök- és másodelnökválasztás eredményét.

Tudomásul vétetik.

29. Olvassatik az Akadémia 1879. évi számadásainak megvizsgálására kiküldött
bizottság jelentése, mely szerint a számadásokat helyesen vezettek, azoknak
egyes tételeit az intézet könyveivel és az ott létező iratokkal teljesen egyezőknek, és a
pénztárban elhelyezett értékpapírokat a legnagyobb rendben találták.

Az Igazgató Tanács örömmel veszi tudomásul, hogy a Magyar földhitelintézet
az Akadémia vagyonát és számadásait a múlt évben is a legjobb rendben, lelkiismeretes
buzgósággal és pontossággal kezelte, s midőn ezért az intézetnek legmelegebb köszö-
netét fejezi ki, egyszersmind az 1879. évi számadásokra nézve a fölmentést a jelen
jegyzőkönyv kivonatában kiadatni határozta; az intézeti főkönyvvivő Trebitsch
Ignácznak pedig fáradozásaiért, köszönete kifejezése mellett, százhusz arany tiszte-
let-díjt utalványoz.

Végre a számadások megvizsgálására kinevezett bizottság elnökének és tagjai-
nak is köszönet szavaztatik..

30. Olvassatik Ullmann Imrénék az Akadémiához intézett levele, melyben jelenti
hogy bold. atyja Ullmann Károly elhunyt alkalmából 3000 frt osztrák ezüst járadé-
kot bocsát az Akadémia rendelkezésére, oly célból, hogy ez összegnek három évi idő-
közökben felszaporodó kamatait egy, a megboldogult nevét viselő jutalomdíj alapítá-
sára használja föl.

Az Igazgató Tanács e kegyeletes és hazafias ajánlatot köszönettel fogadja, és
az összes ülést fölhívja, hogy a pályázat szabályainak s föltételeinek megállapítása
járánt intézkedjék.

31. Olvastatik a magyar kereskedelmi csarnok levele, melyben jelenti, hogy gr. Széchenyi István emlékszobra leleplezésének ünnepélye alkalmából, a nagyférfiú emléke iránti kegyeletének kifejezésére, mindaddig a míg fennálland, három évenként ezer magyar frankot aranyban fog az Akadémia pénztárába, három évi részletben befizetni; oly célból, hogy az Akadémia minden három évben »a magyar kereskedelmi csarnok Széchenyi adománya« cím alatt, egy a hazai kereskedelmet közvetlenül érdeklő tudományos kérdésre pályázatot hirdessen.

Az Akadémia e hazafias szellem által sugalmazott alapítványt köszönettel fogadja, és az összes ülést fölhívja, hogy a pályázat szabályainak és föltételeinek, tekintettel az alapító levélben kifejezett óhajtasokra, megállapításáról intézkedjék.

32. Bemutattatik *Petőfi István* végrendelete, a melyben 3300 frtnyi tőkéről úgy rendelkezik, hogy nejeének halála után öt egyenlő részre osztván, egy rész az Akadémiának jusson.

Az Akadémia ügyésze fölhivatik, hogy az Akadémia biztosításáról gondoskodjék.

33. Bemutattatik *Kacsovics Károly* végrendelete, melyben vagyonát családi alapítványul hagyományozza, oly hozzáadással, hogy ha a családtagok bármikor annak fölosztását határoznák el, fele részben a magyar tudományos Akadémiára szálljon.

Az Akadémia ügyésze fölhivatik, hogy az Akadémia érdekeinek biztosításáról intézkedjék.

34. Az Akadémia ügyésze jelenti :

a) hogy néhai gróf Károly György 42,000 frtnyi alapítványát, örökösei az Akadémia pénztárába befizették ;

b) néhai Bónis-Pogány Karolina által az Akadémiára hagyományozott 100 holdnyi birtok 3000 forintban megállapított vételára, Bónis Barnabás által befizettetett ;

c) az Első magyar biztosító társaságtól 1865-ben kölcsönkép fölvett 40,000 frt tőketartozás az Akadémia részéről visszafizettetett ;

d) a néhai Szőnyi Pál hagyatéka tárgyában, az Akadémia érdekei biztosítása céljából tett lépések eredménytelenek maradtak ;

e) néhai Sarficzky János özvegye följogosított, hogy bizonyos ingatlanokat eladhasson és néhai férjének 500 frtnyi, az Akadémia javára tett alapítványát, a vételárból befizesse.

Tudomásul szolgál.

35. Az akadémiai elnök úr elöadja a Kisfaludy-társaság kérelmét, hogy az Akadémia a Toldy Ferencz siremlékének befejezésére szükséges pénzösszeghez 200 forintra járuljon.

Az Igazgató Tanács, tekintettel Toldy Ferencznek az Akadémia körül szerzett nagy érdemeire, a 200 forintot megajánlja.

Huszdik akadémiái ülés.

A III. (Math. és természettud.) osztály ötödik ülése

1880. május 24-én.

Sztoczek József r. t. elnöklése alatt.

100. Dr. *Ossikowszky József* kolozsvári egyetemi tanár részéről Lengyel Béla l. t. bemutatja: a) Adatok a tyrosin és a skatol vegyi szerkezetéhez; b) A skatolról mint a tyrosinnak egyik bomlási terményéről, előleges jelentés; c) »az arsen-kéneg, mint mérég és annak szerepe törvényszéki esetekben; d) A tellurnak előállítása a nagyági tellur arany-érczekből; e) A tellurnak előállításáról a Löwe eljárása szerint nyert nyers tellurból.

101. Dr. *Hanthó Vilmos* részéről ugyanaz bemutatja: »A szovátai Fekete-tó hideg sós viz vegyi elemzése« cz. dolgozatot.

102. Dr. *Dezső Béla* részéről Margó Tivadar r. t. bemutatja: »A magyar tengerpart szivacs-faunája. Első közlemény« cz. dolgozatot.

Mindez értekezések még egy bírálatra adandók.

103. Az osztálytitkár bemutatja Parvi Lajos matematikai értekezését, melyet az Akadémiához küldött.

Kiadatik részletes véleményadás végett.

104. Az osztálytitkár felolvassa a mathem. és természettudományi állandó bizottság ma tartott megalakuló ülésének jegyzőkönyvét, mely szerint

elnök lett: dr. Haynald Lajos ő eminentiája.

alelnök: dr. Szabó József,

előadó: báró Eötvös Loránd.

Tudomásul szolgál és egyszersmind az összes üléshez is betérjesztendő.

Huszzonegyedik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1880. május 31-én.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

106. Fraknói Vilmos r. t. fölolvassa *Ipolyi Arnold* r. tagnak, mint a m. szt. korona megvizsgálására kiküldött akadémiái bizottság elnökének jelentését, a bizottság eljárásáról és tudományos vizsgálatainak eredményéről. A jelentés így szól:

Tekintetes Akadémia!

A magyar tudom. Akadémia, f. é. febr. 26-án tartott összes ülésében, archaeologiai bizottságának elnöke által előadott indítványára a magyar sz. koronának tudományos és nevezetesen műtörténeti szempontból való vizsgálatát méltóztatott elhatározni.

Indokolta ezt a magyar tudom. Akadémiának a tudomány összes ágai fejlesztésére irányzott munkásságában mindenkor kiválón nyilatkozó ama figyelem, melyet rendeltetésénél fogva nevezetesen a nemzet emlékeinek tanulmányára s ismertetésére fordít.

Nemzeti történetünk műemlékei közt pedig kétségtelenül legméltóbb helyet igényelhet az ország sz. koronája, mely a mint állami létünkkel ugyszólván egykorú, úgy annak egyik palladiumát képezi; és valamint régisége és műbecse, úgy közjogi s államhatalmi jelentőségénél fogva országunk legfőbb jelvénye s legkegyeltebb tárgya. És midőn a hazai tudomány immár nemzeti és hazai régiségeink és műemlékeink vizsgálatát a mai világirodalom színvonalára emelte, nem volt mellőzhető többé a magyar sz. korona tudományos művizsgálata és kiadása sem, melyet a nemzeti kegyelet, valamint a tárgynak kiváló műbecse egyaránt követelt.

Történelmi tekintetben a sz. korona ugyan eddig is már századokon át számos munkában foglalkoztatta a hazai történetvizsgálatot. De története nem volt mindaddig teljesen megírható és befejezhető, míg az általa felvetett számos kérdésre a műszaki és műtörténeti vizsgálat meg nem felelt. Utóbbi időben ugyan, a műtörténeti tanulmányok mai teljes kifejlődésénél fogva, ez irányban is foglalkoztatta immár a figyelmet. És ujabbán egy kitűnő műíró dr. Bock Frigyes acheni kanonok már e tekintetben is tárgyalta nagyobbsszerű s királyunk költségével segélyezett, német nyelven közzétett munkáiban; s a mily méltón tüntette fel alapos szakismereténél fogva annak kiváló műbecsét, úgy többrészt mégis nem egy kételyt hagyva fenn, sőt több helyütt felismerhető pontatlanságot tanúsítva, ujabb kimerítőbb vizsgálatot tett kívánatossá, sőt szükségessé. E vizsgálat s megoldás méltán első rendben a magyar tudom. Akadémiát illette meg immár, mely körében több szakférfiaval rendelkezett, kik e feladatnak a tudomány mai álláspontján megfelelni képesek.

A magyar tudom. Akadémia e szerint hivatásához képest vállalkozván e feladatra, fennemlített összes ülésében elhatározta, hogy a sz. korona vizsgálatára szakértőkből álló háromtagú bizottságot nevez, mely alólírott akadémiai igazgató- és rendes valamint archaeologiai bizottsági tagnak elnöklete alatt, dr. Henszlmann Imre r. tag s az Akadémia archaeologiai bizottságának előadójából, úgy dr. Pulszky Károly az Akadémia ugyanazon bizottsága közlönyének az »Archaeologia Értesítőnek« szerkesztőjéből állott; kik mindannyian a műtörténet terén is, nevezetesen hazai ötvös- és zománczmű vizsgálateik tanulmányaival erre magokat képesítették.

Ennek folytán a tekintetes Akadémia kérvényével ez ügyben a király ő felségéhez járult, hogy a sz. korona tudományos művizsgálatát legkegyelmesebben megengedni méltóztassék. A magas kormány utján benyújtott s ajánlott folyamodásra a legfelsőbb engedély megadatott, s ez a kormány által egyszersmind az országgyűlés főrendi és képviselőházának is bejelentetvén, a vizsgálat f. é. május hó 9. és 10-kére tűzetett ki. Mely napon úgy az ő felsége személyét képviselő királyi biztosok, valamint az országgyűlés két háza által választott küldöttségek, s a korona-szekrényt lepecsételt főméltóságok, az ország primása és az országbiró (ezt a kinyitásnál gyengélkedése miatt helyettesítő tárnokmester) és a koronaörök jelenlétében megnyitott korona-szekrényből kivett sz. korona s a többi koronázási jelvények a budai királyi várpalota egyik erre rendelt termében az Akadémia küldöttségének tudományos vizsgálatul, leírásul s képek felvételeül az ez alatt egymással felváltva állandón őrkölő sz. korona-örök egyike s a koronaörökség tisztjei jelenlétében s felügyelete alatt kiadattak.

Az Akadémia bizottsága ezzel feladatához fogott, és két napon át a helyről el sem távozva, a rendelkezésére álló egész időt felhasználta, s a korona művének, díszítéseinek és képeinek úgy egészben, mint részleteiben pontos vizsgálatát, meghatározását és leírását teljesítette.

E mellett kiválón szükséges volt a tárgyak pontos graphikai felvétele s előállítása, hogy az Akadémiának előterjesztett indítvány s az Akadémia által 6 felségéhez intézett kérelem értelmében egyszersmind a koronának hű képe készíttessék, s ez által annak méltó közrebocsátásáról is gondoskodva legyen, valamint a vizsgálat eredményei részleteikben is világosan előállíttathassanak.

E tekintetben a reproductionalis eljárás mai nagy vívmányait alkalmaztuk, és teljes fejlődése eredményeit felhasználva, igyekeztünk e felvételeknél érvényesíteni; s e részt elmondhatjuk, hogy a modern sokszorozó művészetek minden előnyének felhasználásával sikerült a sz. korona képeit elkészíttetnünk. Mi végre Diwald Károly a felvételek enemében legjáratasabb fényképész hazánkfiát, a fényképi felvételekre; valamint Rauscher Lajost a budapesti országos minta-rajztanoda rajztanárát, ki e műnemben rajzai és színkivitelű remekműveiről ismeretes, alkalmaztuk a korona teljes alakja és több oldalképének, valamint annak minden egyes jelentékenyebb részlete s összes zománczképei felvételére úgy fényképben, mint rajzban és színben az eredetiről való méretek és színfokozatok pontos megtartásával és alkalmazásával.

Eljárásunkról szóló ez előleges jelentésnek nem lehet feladata a tudományos vizsgálat és műleírás, valamint a tisztázva még teljesen el nem készült számos és dús felvételek példányait az Akadémia elé terjesztetni, mert mind ennek alapos összeállítása s elkészítése, valamint az ábrák művészi és mértani teljes kivitele terjedelmesebb munkát és tetemesebb időt vesz igénybe.

Jelenleg csupán általában kívánjuk előlegesen, két irányban az eredményt jelezni, s a tekintetes Akadémiának a további teendők iránt, ezek közzétételére nézve bátorodunk rövid előterjesztést tenni.

Egyik irányban ugyanis, a szent koronának eddigi ismeretes, hagyományos és általában elfogadott történetét illetőleg, a művizsgálatnak lehetőleg teljes biztossággal sikerült constatálni, hogy a korona műalakzatai lényegesen megegyeznek az eddigi alaposabb történelmi vizsgálatok adataival és eredményeivel. Nevezetesen a mint ez adatokat legutóbb Koller Ferencz pécsi kanonoknak a koronáról irt kimerítő s alapos művében az előbbi írók nyomán is helyesebben összeállítani sikerült; s a mennyire ez adatokkal s a koronának leírásával kimutatta, hogy annak felső része, az egymáshoz keresztben meghajtvá illesztett aranypántok latin feliratú rekeszes zománczképekkel, melyek a trónoló megváltót és nyolcz apostolt állítják elő, sz. Istvánnak a pápától Rómából küldött, ott készült koronáját képezték; míg a korona alsó része, a főt övedző diadalszerű abroncs, melyhez később a felső illesztetett, Dukas Mihály bizanti császár, fia Konstantinos Porphirogenitos és Gejza király, valamint a Megváltó, Mihály és Gábor arkangyal, sz. György, Demeter, Kosmas és Demjén vértanúk zománczképeivel díszítve, a nevezett Mihály byzanti császártól küldetett Gejzának; s a mely két koronából állítottott össze később a magyar szent korona.

Mindezen találó, vagy más eltérőbb történelmi adatok és feltevések további előadását, a mint azokat a művizsgálat megerősíti vagy kétségbe veheti, s részben újabb érdekes feltevésekkel megvilágíthatja, természetesen csak a részletes leírásban lehet majd kimerítőbben tárgyalni.

Más irányban ellenben a művizsgálat kimutatta, hogy eddig a szent koronának hű képmását nem ismertük, s a valóságnak megfelelő előállítását nem bírtuk. Sőt ezt még a koronának legpontosabb leírásaiból sem lehetett teljesen kivenni. A szent koronának történeti leírásai mellett épen úgy mint azonkívül megjelent összes eddigi ábrái,

nemcsak mindannyian máskép, a valóságtól eltérőleg állíták azt elő, hanem a mint azok egymástól is eltértek, úgy egyik sem közelítette meg annak távolról sem műszépességét.

E hiány önként érthető a régibb leírásoknál, midőn sem a műismeret, sem a műtörténet még nem képezett bevégzett rendszeres tant és tudományt, s felőle a legtudósabb történetirónak sem volt kellő fogalma, annál kevesbbé volt tudomása arról, hogy az a történettudománynak egyik alaptételét és kütfőjét képezi, valahányszor ez a művelődési történet és műalkotások s emlékek leírása terére lép. Hasonlón nem rendelkezett a reprodukáló művészet sem azon kifejlett eszközök felett, melyek a műtárgy finomabb részleteit teljesen, biztos hűséggel képesek lettek volna visszaadni. Ehhez hiányzott a kellő styl-ismeret, mely nélkül a tárgyak teljesen ferde felfogással állítottak elő, s épen úgy hiányzott egyaránt a művészeknél és leíróknál a műtechnika kellő ismerete, mely nélkül híven a tárgyat levenni nem lehetett, s annál kevesbbé volt képes a leírás felőle kellő fogalmat alkotni. A sz. korona ily legnagyobb műbecsi részletei, mint a zománczképek jellege és művészete iránt például, mindannyinak nem volt épen úgy kellő fogalma, valamint azt a későbbi kor e technikája már nem ismerte és nem gyakorolta.

De a sz. korona azon legújabb felvétele is, melyet, mint fenn említettük, az erre szakismereténél fogva teljesen képesített dr. Bock kanonok kiadott, hasonlóan nemcsak több hiányt, de hűtlenséget is mutatott, melyet a fényképi felvétel daczára, annak elégtelensége mellett, a rajzban hibás és a kiadásban átfordított ábrája is okozott.

Felvételünk nemcsak e hibákat elkerülte, s a tárgy eddig vissza nem adott minden oldalára, s annak legkisebb műrészletére is kiterjedt; hanem erre a fényképezés azóta kifejlődött összes előnyeit is felhasználta s alkalmazta a felvételben; valamint más felvételeket mértani és szabadkézi rajzokkal, és különösen a korona zománcz-képe dús színezetének lemásolásával elkészítette s ez úton a fénykép által nem létesíthetőt is teljesen pótolta. E művizsgálat és felvétel eredménye immár, hogy szent koronánk-nak végre nemcsak helyes és hű képét vettük, s ez által birni fogjuk; hanem e nagybecsű nemzeti ereklyénk és műtárgyunk teljes műleírását is képesek vagyunk a legkisebb részletig előadni és feltüntetni.

Mert maga e mű, mondhatjuk már jelenleg, hogy az ötvösségnek, az aranyművészségnek, a zománczműnek egyik az egész világra, s minden időre szóló legremekebb s legbámulandóbb alkotása; melyhez nemcsak egyetlen egy régi ismeretes korona sem járulhat e tekintetben közel; hanem mely általában is, mint ily műemlék ritkítja párját. Csak nemzeti múzeumunk nyitraivánkai lelete koronarészleteinek bámult bizanti zománczművei járulnak hozzá közel; de koronánk egyes művei ezeket is épen úgy túlhaladják műbecsre és szépségre nézve, valamint versenyeznek mindazzal, mit e nemben hasonló műemlékek a zománczos oltártáblák, úgy nevezett pallák, frontalék s antependiumok, valamint könyvtábla ereklyetartók e korból előmutatni képesek ez emlékekben s azok kiadásaiban, például Labartenál és De Linas műveiben az ötvös, arany és zománcz művészet köréből. A ritka s oly nagyrabecsült díszes rekesz zománczmű technika, a mint a legremekebb kivitelben, úgy legváltozatosabb nemeiben s modorban található koronánk külön zománcz-képein. — Míg annak felső sz. Istváni részei finomabb aranylemez-pántjain a X. századi olasz zománczmű alakzatai tűnnek fel, a megváltónak fényes, részben átlátszó rekesz zománczműképe ábráján s az apostolok dús színezetű tömör alakzatain; ezek keretezésében pedig a képeket környező filigrán szemcsés sodronymű díszíti az erős sárga színű arany alapot: addig a korona alsó bizanti része világosabb és tömörebb arany-sárga pántján és csúcsán a legélénkebb

dús színezetű bizanti rekeszzománczban találjuk ismét a Megváltó, az angyalok és szentek képei mellett, Mihály császár, Konstantin és Gejza arczképszerűen és koruk érdekes fejedelmi viseletével előállított mellképeit, mindenütt feliratokkal jelölve. Mindannyi egy-egy érdekes historiai kép, eltekintve a zománcz páratlan szép művétől és tökélyétől. — De ez nem elég! Az alsó korona diademszerű félkörű és csúcsos rovátkáin a zománcznak még egy más, eddig ismeretlen, vagy csak elveszett és jelenleg többé nem ismert új nemével találkozunk. A vizsgálat közben kifejtvén ugyan is a koronába a koronázás alkalmára betétetni szokott béllést, e csúcsos és félkörű rovátkok kék és zöld színű rekeszzománczai nemcsak a közönséges, átlátszó, ugynevezett translucid, de a világosságtól egészen áthatott zománczot mutatták. Azaz: ez a fém alaplemez nélkül, csupán az aranykeretrekeszekbe van befoglalva. A zománcznak e jelenleg mint mondók ismeretlen és hajdan is csak igen ritkán előjött nemét, csupán a műtörténetből ismertük, melynek egyik véletlen adata mellékesen a XVI. század egyik híres mesterének e művészeti technikája titkát említi, hogy Párisban közalméklodásra ekkor ily megfoghatatlan technikájú zománczművet készített. Azóta, hogy ez adat ismeretes és legujabb világkiállítások által Keletnek híres chinai és japani felülmulhatlan tökélyű rekesz-zománczainak nemei is ismeretesek lettek, a művizsgálók a zománcz e nemét a japániaiak egyes hasonló zománczműveiben vélték felismerni. A magyar szent korona tehát a legművészbibb rekesz-zománczozat mellett a mű-technika e nemét, ritka szép példányaiban fentartotta, s vizsgálatunk azt ez által közismeretre hozza ismét.

Mind ennek részletesebb felemlítésével csupán némi fogalmat kívánja küldöttség előlegesen adni a sz. koronának, minden képzetet felülmúlt, s a műismeretet is legmagasabbra emelő elragadó műbecséről, szépségéről és érdekességéről. Nem is szükség itt azért tovább részletezni, hasonlóan egyes példányaiban ritka és nagybecsű, de az előbb kiemelt művekhez képest csak másod rendű, dús drágakő- és gyöngydiszt; mely egyébiránt sem teljesen változatlanul nem maradt fenn, sem az eddigi leírások nevezéseivel mindenben meg nem egyezik. Magától értődik, hogy ezek leírására, felvételére és meghatározására is teljes gondot fordítottunk; s azokat is illetékes szakférfiu által megvizsgáltattuk s felmértük, a mai tudomány által nyújtott biztosság szerint véglegesen meghatározottattuk; valamint ennek eredményeit is a sz. korona leírásában hasonlóan közlendőnek tartjuk.

A vizsgálat további menete- és módozataira nézve még csak azt véltük szükségesnek, itt teljes megnyugtatósul megjegyezni, hogy abban eljárásunk kiinduló pontját az képezte, hogy eleve már átolvasván a szent koronáról szóló eddigi egész irodalmat, az ebben fölvetett, vagy ennek olvasása közt felmerülő összes kétesebb adatok és kérdések kijegyzésével álltunk a mű elé, s annak vizsgálata által igyekeztünk a kérdések, kételyek és nehézségek elosztatására magunknak feleletet és biztosságot szerezni. Mire azután a korona egész habitusának és minőségének, egyes műveinek, képeinek, díszítményeinek és részleteinek leírását, mintegy jegyzőkönyvileg tollba mondvá jegyeztük fel, és pedig az alakok, viselet, formák és színezet legkisebb részletig menő leírásával. Mi által egyedül véltünk a fényképezés, mértani felvétel s helyben a természet utáni színezés mellett teljesen hű és minden irányban biztos munkát végezni s előállítani.

Nincs egyéb hátra, mint hogy a további teendőik és a mű kiadása iránt a tekintetes Akadémiának előterjesztést tegyünk.

A művizsgálat által kiderült azon tapasztalat, hogy eddig koronánk egyetlen egy hű képét sem bírjuk még, s annál kevesebbé bírjuk azt magas és remek műbecséhez és fényéhez méltó előállításban. Ez eléggé indokolja a szent korona leírt, műszakszerű felvételeinek ennél pontosabb és szebb, valamint dús műrészleteire, ábráira is kiterjedő kiadását; a mint ezt már az Akadémia az ő cs. és apost. királyi felségéhez tett fölterjesztésében is kérvénye indokolásával kifejezte, s a sz. korona ez alkalomból történt kivétele és visszahelyezése alkalmával az országos küldöttség jegyzőkönyvébe is felvette.

Nem lehet tehát kételkednünk, hogy az Akadémia megragadja az alkalmat a nemzet megszentelt ereklyéje s egyik legszebb műemléke, — e nagybecsű remekmű méltó kiadására, hogy vele a nemzetet és műtudományt megajándékozza; — valamint hogy eddig már tetemes nagy költséggel a hazai műemlékeket az archaeologiai bizottság által kiadta, s folyton kiadja. Erre nézve a korona képére s érdekesebb részleteire a bizottság fényes színnyomatú kiállítást ajánl. A mint e főlvételei teljesen elkészülnek és az Akadémia elé terjeszthetők lesznek, megrendelhető lesz egyszersmind a kiadásnak költségvetése.

A színnyomatot illetőleg bátorkodunk azonban mindjárt ajánlatba hozni a párisi Didot-féle e nemű intézetet, mely nyomatai szépségével, valamennyi más, hasonló kiadványokat túlhalad, és legújabb hasonló rekesz-zománczmű-képek kiadványai által, minőket nevezetesen japáni művek ily kiadásában tanusított, különönséggal korlottnak inutakozik a rekesz-zománczművek kiadásában.

A jelentés tudomásul vétetik, az Értesítőben közrebocsáttatik, és egyúttal az Akadémia történelmi és archaeologiai állandó bizottságai fölhívatnak, hogy a magyar szent korona történeti és műtörténeti megismertetését tárgyaló, a korona és részleteinek hű rajzait tartalmazó munkának kiadása tárgyában javaslatot dolgozzanak ki, és azt az Akadémia összes ülése elé terjeszszék.

107. Főtítkár bemutatja az irodalomtörténeti, természettudományi és könyvkiadó bizottságok megalakulásáról szóló jelentéseket, a melyek szerint az

Irodalomtörténeti bizottság elnökül *Szász Károly* r. tagot, előadónul *Szilády Áron* r. tagot; — a

Történeti bizottság elnökül *Csengery Antal* r. tagot, alelnökül *Fraknói Vilmos* r. tagot, előadónul *Pesty Frigyes* r. tagot; a

Mathematikai és természettudományi bizottság elnökül *Haynald Lajos* t. tagot, alelnökül *Szabó József* r. tagot, előadónul báró *Ötövs Loránt* lev. tagot; a

Könyvkiadó bizottság, melyben az Ügyrend 37. §-a értelmében, az Akadémia elnökei elnökölnek, előadónul *Beöthy Zsolt* lev. tagot választotta.

Az összes ülés minde választásokat helybenhagyja.

108. Olvastatik a pesti hazai első takarékpénztár-egyesületnek az Akadémiához intézett levele, melyben azon óhaját fejezi ki, hogy a Fáy-alapítványból kihirdetett pályázat meddőnek bizonyulván, ugyanazon pályakérdést másodizben változatlanul tűzze ki az Akadémia; minthogy az, az Akadémia által ajánlott szűkebb körű formulázásban tudományos becsű művet eredményezhetne ugyan, de hazai adó-rendszerünk czélszerű javítására irányadást és anyagot nem szolgáltatathatna.

Az Akadémia, tekintettel arra, hogy a pályakérdés, új formulázásában is, telje-

sen megfelel a takarékpénztár intentióinak, és így a pályázat sikerére biztosabb kilátást nyújt, fölfogja kérni a takarékpénztárt, hogy az Akadémia formulázásában nyugodjék meg.

109. Olvastatik Ullmann Imre úrnak, a maga és testvérei nevében az Akadémiához intézett levele, melyben jelenti, hogy b. atyja Ullmann Károly elhunyt alkalmából, 3000 forint osztrák ezüst járadékot bocsát az Akadémia rendelkezésére oly czélból, hogy az összegnek háromévi időközökben felszaporodó kamatait egy, a megboldogult nevét viselő jutalomdíj alapítására használja föl, és a kitűzendő kérdéseket a közgazdasági tudományok köréből válaszsza :

Az Akadémia a hazafias ajánlatért köszönetét fejezi ki, és a nemzetgazdasági bizottságot fölhívja, hogy a pályázat szabályainak és az első ízben kitűzendő pályakérdésnek megállapítása iránt javaslatot készítsen.

110. Olvastatik a Magyar kereskedelmi csarnok levele, melyben jelenti, hogy gróf Széchenyi István emlékszobra leleplezésének ünnepélye alkalmából, a nagy férfiú emléke iránti kegyeletének kifejezésére, három évenként, ezer magyar frankot ajánl föl az Akadémiának, oly czélból, hogy az minden három évben »A magyar kereskedelmi csarnok Széchenyi adománya« cím alatt, egy a hazai kereskedelmet közvetlenül érdeklő tudományos kérdésre pályázatot hirdessen.

Az Akadémia e hazafias és kegyeletes érület által sugalmazott ajánlatot köszönettel fogadja és a nemzetgazdasági bizottságot fölhívja, hogy a pályázat szabályainak és az első ízben kitűzendő pályakérdésnek megállapítása iránt javaslatot készítsen.

111. Az amsterdami Akadémia beküldi a Hoeuffi-féle pályázatra vonatkozó hirdetését.

Az I. osztállyal közöltetik.

112. Főtitkár jelenti, hogy az Akadémia elnökeiből és titkáraiból álló bizottság, a Széchenyi-ünnep alkalmából közrebocsátott emlék-munkát minden akadémiai tagnak; ugyan azt és az ezüst emlékérem egy példányát minden törvényhatóságnak, mely a leleplezési ünnepélyen küldöttség által képviselve volt, megküldetni ajánlja.

Elfogadtatik.

113. Az Első erdélyi vasút vezérigazgatósága az akadémiai könyvtár számára megküldi a Párisban és Székesfehérvárott kiállítva volt hosszszelvényeket és terveket.

Az Akadémia a nagybecsű ajándékot köszönettel fogadja.

114. Bemutattatik a magyar orvosok és természetvizsgálók XXI. nagygyűlése előkészítő bizottságának az Akadémiához intézett meghívó levele.

Az Akadémia fölkéri Sztoczek József osztályelnököt, Hollán Ernő és Nagy János tiszteleti tagokat, Frivaldszky János és Lenhossék József rendes tagokat, végre Rózsay József lev. tagot, hogy a Szombathelyen tartandó nagy gyűlésen az Akadémiát képviselni szíveskedjenek.

115. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta magánosoktól, testületektől és nyomdaktól érkezett könyveket, ugyszintén az Akadémia kiadásában azóta megjelent munkákat, ily renddel.

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Amsterdam. a) Verhandeligen. Deel XIX. b) Verhandeligen. Afd. Letterkunde. Deel XII. c) Processen-Verbaal. Afd. Naturkunde 1878/9.

d) Verslagen en Mededeelingen. Afd. Letterkunde. Deel VIII. Afd. Naturkunde, Deel XIV. e) Jaarboek voor 1878. f) Elegiae duae.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. Januar. 1880.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Ser. 3. Fasc. 5.

R. Society. Edinburg a) Proceedings. Vol. X. b) Transactions. Vol. XXVIII. P. 3. Vol. XXIX. P. 1.

Gelehrte Estnische Gesellschaft. Dorpat. Sitzungsberichte 1878.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. Sitzungsberichte der Math. Physik. Cl. 1880. 1. H.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. a) Zeitschrift. XV. B. 1. 2. H. b) Verhandlungen. VII. B. 1. 3. H.

Bureau de Statist. de Finlande. Helsingfors. Suomenmaan Tilastol. Vuosikirja. 1880.

Archaeol. Társaság. Moskva. Drevnovszti. Tom. VIII.

Verein für. Gesch. und Alterth. Schlesiens. Breslau. a) Regesten. 3. Lief. b) Acta publica. V. B.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of. Science. No. 113. Vol. XIX.

Naturwiss. Gesellschaft Isis. Drezda. Sitzungsberichte 1879. Juli—December.

Afrikanische Gesellschaft in Deutschland. Berlin. Mittheilungen. I. B. 1. 2. 3. 4—5 H. II. B. 1. H.

Cs. egyetem. Moskva. Piszma k. m. i. Pogodinu etc. V. 1. 2. 3.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1880. N. 7. 8.

Historischer Verein für Steiermark. Gratz. Urkundenbuch. II. B.

Erdélyi múzeum-egylet Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 4—5. sz.

Meteor és földdelej. m. k. központi intézet. Budapest. Évkönyv. VIII. köt.

Temesvidéki mérnök- és építész-egylet. Temesvár. Közöny. I. évfoly. 2. sz.

Olasz kir. kormány Róma. a) Annali di Statistica. Ser. 2. Vol. 12. b) Statistica della morbosita. c) Movimento dello stato civile. 1878.

M. k. közokt. miniszter. Budapest. Henszlmann: Magyarország csúcsives stýlú műemlékei.

II. Magánosoktól.

Ami Boué. Bécs. Société géologique de France 14 janvier 1861.

Dr. N. Winckel. Samarang (Java). Essai sur les principes régissant l'administration de la justice aux Indes Orientales Hollandaises.

V. Alecsandri. Bukurest. Despot-Voda.

Vrabelly György: Pounon. Óda gr. Széchenyi I. szobra leleplezése alkalmából.

Albert Müller R. von Hanenfels. Gratz. Die Dual-Functionen und die Integration der elliptischen und hyperelliptischen Differentiale.

Dr. A. Nehring. Wolfenbittel. Ein Höhlenfund aus der Hohen Tatra.

E. Teza. Piza. Sul Locaniti.

Dr. Thanhoffer Lajos. Budapest. Das Mikroskop und seine Anwendung.

Foith Károly. Töredék a jövő geológiájából.

Borbás Vincze. Budapest. 3 db külön lenyomat.

Télfy Iván. Budapest. Joannis B. Télfy opuscula graeca.

III. Köteles példányok.

Athenaeum nyomdája. Budapest a) A magyar országgyűlések története. VI. köt.; b) Sayous : A magyarok egyetemes története. I. köt.; c) Thaly : Dunántúli hadjárat 1707-ben.; d) Történelmi Tár. 1880. 2. füz.; e) Bartal és Malmosi : Latin alaktan ; f) Ugyanazok : Latin gyakorló könyv; g) Simonyi : Ungarische Gramatik. II. Th.; h) Emlékbeszéd b. Wenckheim László felett; i) Ipolyi : Megnyitó beszéd a képző műv.-társulat 1880. márcz. 14-ki közgyűlésén; k) Fésüs : A magyar közigazgatási jog kézikönyve; l) Herczegh : A magyar magánjog mai érvényében; m) Turgenyev : Boldogtalan; n) Kratka pripedenja stb.; o) Prostrednis Katekhismus; p) Seidel : Képes természetrajz; q) A dinnyész munkaköre; r) Vajda : A váradi regestrum; s) Házi könyvtár XXX.; t) Az illem; u) Az esztergomi primási kép- és metszettár; x) A munkásosztályok közötti pauperismus Franciaországban; y) Nemzeti casino-könyv. 1879.; j) Az 1879. évi országgyűlési törvénycikkek (vége); z) Justus : Magyar közjog; v) A zsidó hit- és erkölcsstan; w) Az orsz. kisedővő egyesület évkönyve 1879-ről; aa) Családi körben; bb) Maszlaghy : Ujabb elbeszélések; cc) Képes családi lapok. 1880. 6—13. füz.; dd) Ugyanaz : 27., 28. sz. ee) Alexander : Az ő legkedvesebb ellensége. I. II. köt.; ff) Szabó A legujabb kor története. I. köt. 2. 3. füz.; gg) Magyar tanügy. VII. évfoly. 9—10 füz. IX. évfoly. 1 füz.; hh) Magyar Statist. Évkönyv. VII. évf. 3. 6. 7. 8. 10. 11. füz.; ii) Ugyanaz német szöveg kíséretében 5. 6. 10. 11. füz.; kk) Tájékoztató. 1880. 1. 2. 3. sz.; ll) Századok. XIV. évfoly. 1. 2. 3. 4. füz.

Református főiskola nyomdája. Kolozsvár. a) Erdélyi múzeum. VII. évfoly. 4—5. sz.; b) Rákossy : Versfüzér; c) A kolozsvári m. k. tud. egyetem évkönyve 1878/9.; d) Die rothe Brieftasche; e) Der Gold-Fuchs; f) A kolozsvári m. k. tud. egyetem tanrendje 1880/1. első felére; g) Orvos-term. Értesítő. I. 1. füz.

Gyulai István nyomdája. Arad. a) Az aradi gazd. egyeslet Évkönyve 1879-ről; b) Az Aradvidéki tanító egyeslet első tíz évi működése.

Réthy Lipót nyomdája. Arad. a) Hires magyar nők; b) Bereczki : Gyümölcsészeti vázlatok. II. köt. 1 füz.

Hügel Ottó nyomdája. Nagyvárad. Richet : Az ördögösök hajdan és napjainkban. Skarnitzel F. nyomdája. Szakolcza. Prakticny návod madarskey reči.

M. k. egyetem nyomdája. Budapest, a) Ányos Pál költeménye; b) Szász Károly ünnepi ódája; c) Az egyetem múltja és jelene, Margó Tivadartól; d) Pauler : A budapesti m. k. tud. egyetem története. I. köt. 1 füz.; e) Joannis B. Telfy opuscula graeca; f) Plato, Socrates védelme és Crito; g) A meteor. és földdelej. m. k. központi intézet Évkönyve. VIII. köt.; h) Dr. Henszlmann : Magyarország csúcsíves stílusú emlékei, II. köt.; i) Gerlóczy : Természetjog tan. 2. füz.; k) Gyógyászat. 1880. 15—21. sz.; l) Néptanítók Lapja 1880. 7. 8. 9. sz.

IV. Saját kiadásheli munkák.

a) Math. Értek. VII. k. 11. 12. sz.	g) Értesítő 1880. 5. sz.
b) Term. Értek. X. k. 6. 7. 8. 9. 10. sz.	h) Nyelvtud. közlem. XV. k. 3. füzet.
c) Társad. Értek. VI. k. 4. 5. sz.	i) Az Akadémia munkálkodása. 1879—80.
d) Régi magyar költők tára II. k.	k) Új jutalomtételek.
e) Szamosközi történeti munkái IV. köt.	l) Jelentés az eldöntött jutalmakról.
f) Gróf Széchenyi István és az Akadémia megalapítása.	m) A XL. közülés előrajza.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Huszonkettedik akadémiái ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály *hatodik* ülése.

1880. június 7-én.

P u l s z k y F e r e n c z t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

117. Az osztályelnök jelenti, hogy *Volf György* I. tag hirtelen megbetegedvén, a »Jordánszky Codex, ujonnan felfedezett töredékéről« bejelentett értekezését nem tarthatja meg.

Tudomásul vétetik.

118. Györy Vilmos I. tag felolvassa *Pecz Vilmosnak* mint vendégnek »Euripides tropusai« című értekezését. Kivonatban így:

Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophocles tropusaival. Míveltségtörténeti és költészeti szempontból tárgyalta *dr. Pecz Vilmos* tanár. Adalék a költészet összehasonlító tropikájához.

Szerző a bevezetésben a tropusok tárgyalásával követett retorikai, grammatikai (alaktani, mondattani) és lexicographiai módszereket bírálja, kiemelve azoknak mellékességét, szemben a mindeddig csak vajadásban levő míveltségtörténeti és költészeti (irodalomtörténeti) szemponttal, melynek feladata kimutatni: minő összefüggésben állanak egymással kor, költő, tropus, és minő fényt vet a tropus korra és költőre. Attérve a tropusokra, kifejti, hogy a synecdoche a szemlélődés, a metonymia a reflexio és a metaphora, allegoria, hasonlat (ezt a három utolsót aránytropusoknak nevezi) a phantasia alkotásai, és hogy ez utóbbi három nemcsak költészeti, de különösen míveltségtörténeti szempontból is sokkal fontosabb, mint a synecdoche és metonymia. A nyelv és a költészet tropikája között levő különbség hangsúlyozása és néhány a kidolgozásra vonatkozó megjegyzés után összeállítja rendszeresen Euripides tropusait (ez képezi munkájának legnagyobb részét), összehasonlítja azokat Aeschylus és Sophocles tropusaival és a következő eredményekre jut:

Már a három költőnek képeiből is kiviláglik, hogy Aeschylus a perzsa háborúknak, Sophocles Pericles korszakának és Euripides a féktelen demagogiának embere. — Aeschylusnál és Euripidesnél egyaránt kimagasodik az individuum, de az első phantasiájának virágaival ékesíti föl a görög harczost, a második, mint skeptikus dramatikus, folyton szagatja synecdochéivel és bonczolja metonymiáival az embert, különösen a nőt. Mig Sophoclesnél háttérbe szorúl, Aeschylusnál és Euripidesnél előtérbe lép a vallás és mythologia, csak hogy az előbbi mint buzgó hívó, a phantasiájának virágaival ékesíti azt; az utóbbi mint tisztább hit után sovárgó ember, a saját maga által alkotott istenét tiszteli, vagy mint megtört hitű gondolkodó, a synecdoche és metonymia fegyvereivel támadja meg a köznapi vallást. Aeschylus jobban érdeklődött a hadi és állami ügyek iránt, mint Sophocles és Euripides. Aeschylusnak az orvostudományból vett számos merész képei alkalmasint szivszaggató harcztéri tapasztalatok benyomásaiból származnak. Az a körülmény, hogy a testgyakorlás, táncz, ének, zene, költészet, építészet, szobrászat, festészet, kovácsmesterség, vadászat, halászat, lótenyésztés és löverseny, baromtenyésztés, kertészet, szőlőművelés és kereskedelem mind a három költőnél meglehetősen egyenletes szerepet játszanak, a nagy attikai korszakot tükrözi vissza. Aeschylusnak és Sophoclesnek a hajózásból és természetből vett számos, szép és hatalmas képei Athenae nagy tengeri hatalmát ragyogtatják felénk, és a két költőnek a természethez való hő szeretetéről tanúskodnak. Euripides, kinek hajózási képei az Aeschyluséinak utánzásai, és kinél a természetből merítettek bizonyos chablonszerűséget árulnak el, nem gondolt már oly büszkén Athenae tengeri hatalmára, és nem is szerette úgy a természetet, mint két előde.

Aeschylus phantasiája sokkal dúsabb, mint a Sophoclesé, de Sophoclesnél nagyobb a reflexió. Euripidesnek phantasiája kisebb nemcsak az Aeschylusénál, de a Sophoclesénél is. Aeschylus a világ legplastikusabb, Euripides a világ legbölcsebb, Sophocles a görögök legnagyobb tragikusa. A synecdoche és metonymia, a dialogusnak e két fegyvere nem oly számos, de élesebb Aeschylusnál mint Sophoclesnél, és a mellett, hogy a legszámosabb, a legélesebb is Euripidesnél. A synecdoche és metonymia kategóriáinak számára nézve inkább Sophocles és Euripides hasonlítanak egymáshoz: ez a korszellem kifolyása; magokra az egyes kategóriákra nézve inkább Aeschylus és Sophocles: ez az egyéni szellem kifolyása. Aeschylus phantasiája nemcsak sokkal dúsabb, de sokkal hatalmasabb is mint a Sophoclesé, kinél a költészet polychromiája is majdnem elvész, a mint hogy általában véve mondhatjuk, hogy a mily mértékben fejlődött a görögöknél a plastikus szellem az építészetben és szobrászatban, oly mértékben enyészett az a költészetben. Euripides, kinek különben phantasiája még a Sophoclesénél is kisebb, Aeschylus képeinek nagyságát és polychromiáját utánozza. Az aránytropusok kategóriáinak számára nézve inkább Sophocles és Euripides hasonlítanak egymáshoz: ez ismét a korszellem kifolyása; magokra az egyes kategóriákra nézve inkább Aeschylus és Sophocles: ez ismét az egyéni szellem kifolyása. A képek számának

ama folytonos dagadása és apadása, mely Euripidesnél nemcsak műveinek sorrendjében, hanem még egyes műveiben is tapasztalható, lohadozó phantasiájáról tesz bizonyosságot.

Kétféle képből álló csoportok úgy keletkeznek, ha a synecdoche és aránytropus, vagy a metonymia és aránytropus vannak oly szorosan összefűzve, hogy egy sajátzerű egésznek képeznek. Ilyen csoport van Aeschylusnál tizenhatsz, Sophoklesnél öt, Euripidesnél harmincz, melyekben Aeschylus synecdochével és metonymiával ad élt aránytropusainak, Euripides aránytropusokkal ékesíti synecdochéit és metonymiáit. A kettős kép valamely szó synecdochikus vagy metonymikus értelmének metaphorikus használatából keletkezik. Ilyen merész kép Aeschylusnál háromszor, Sophoclesnél egyszer, Euripidesnél hatszor fordul elő.

Végül bevallja szerző, hogy nem a czélt ért munkálkodó megalégedettségével, hanem a továbbra is kutatni akaró kíváncsiságával teszi le tollát, s kijelenti, hogy oly kérdések merültek föl lelkében, melyeknek helyes megoldása a költészet összehasonlító tropikájához vezethetne, mihez dolgozata csak adalékot akar szolgáltatni.

Bírálatra adatik.

119. Az osztálytitkár felolvassa a hollandi királyi Akadémia értesítését azon latin költői pályázatról, melyet Hoeuf alapítványából évenként hirdetni szokott. Ez évben a pályadíjt Esseiva Péter nyerte el Freiburgból, az emancipált nők ellen írt satirájával. A jövő évre szintén hirdettetik pályázat. — A pályamunkák a jelen év végeig Boos János urhoz küldendőek be Amsterdamba, a kir. Akadémiához. Csak oly szabadon választott tárgy latin költemények pályázhatnak, melyek máshol nem jelentek meg s nem fordítások, s legalább 50 sorból állanak. A jelíges levélbe bejegyzendő a szerző neve mellett hazája is. Jutalma kétszáz forint értékű arany érem.

Tudomásul vétetik.

Huszonharmadik akadémiái ülés.

A II. (philos. törv. és történettud.) osztály ülése.

1880. június 14-én.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

121. *Balassy Ferencz* l. t. felolvassa »A zámí és óhati apátságok« című értekezését.

Az értekezések során kiadatik.

Huszonnegyedik akadémiái ülés.

A III. (mathem. és természettudományi) osztály *hatodik* ülése.

1880. június 21-én.

Nendtvich Károly r. t. helyettes osztályelnök elnöklése alatt.

123. Szily Kálmán r. t. »A telített gőz nyomásának törvényéről« értekezik. Röviden így :

Pictet, a híres genfi physikus, a párisi akadémiához legközelebb egy nagy figyelmet keltő dolgozatot nyújtott be, melyben a telített gőzök nyomására vonatkozólag egy oly elméleti egyenletet állított fel, mely teljes szigorúsággal megadná a nyomás és hőmérsék közti összefüggést.

Értekező bebizonyítja, hogy *Pictet* formulája elméleti szigorúságra számot nem tarthat, s az empirikus formulák sorában sem jelez haladást, a mennyiben, lényegére nézve, teljesen megegyez a már 50 év óta ismert Roche-féle formulával.

124. Dr. *David* Leo egyetemi tanársegédnek »A gerinczagi dűczok többszerezőségéről« szóló dolgozatát bemutatja Lenhossék József r. t.

125. Dr. *Lengyel Béla* »A fehérmegyei molhai artézi kút Ágnes forrásának chemiai elemzése« cz. dolgozatát olvassa.

Ez értekezések az előírt bírálatra adandók.

Huszonötödik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1880. június 28-án.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

127. A főtitkár bemutatja a magyar kereskedelmi csarnok által alapított jutalomnak a II. osztály által formulázott szabályzatát, mely így hangzik :

»A magyar kereskedelmi csarnok 1880. május 17-én tartott ülésében elhatározá, hogy gróf Széchenyi István emléksobrának leleplezése alkalmából, a nagy férfi emléke iránti kegyeletének kifejezésére, mindaddig, míg a csarnok főnnáll, három évenként ezer magyar frankot ajánl föl oly czélból, hogy az Akadémia minden három évben *A magyar kereskedelmi csarnok Széchenyi adománya* cím alatt, a kereskedelmet közvetlenül érdeklő tudományos kérdésre pályázatot hirdessen. A pályakérdést a nemzetgazdasági bizottság javaslatára és a II. osztály fölterjesztésére az Akadémia tűzi ki.

A pályadíj csak abszolút tudományos becsü munkának ítéltetik oda. Ha ilyen nem érkezik be, a pályakérdés újból kitűzendő. Ha a pályázat másodízben is meddő

maradna, a II. osztály határoz a fölött, vajjon a pályadíj ujra kitűzendő-e, vagy pedig a következő jutalomdíj gyarapítására fordítandó.

A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, a ki azonban köteles azt egy év lefolyása alatt közrebocsátani és egy példányt a kereskedelmi csarnoknak beküldeni. Ha a szerző egy év alatt ki nem adja, a munka az Akadémia tulajdonába megy át.

A pályadíj első ízben az 1882-ik évi nagy gyűlésen, és azután minden három év elteltével ítéltetik oda.

Elfogadtatik és az akadémiai Ügyrendbe iktattatik.

128. Olvastatik az Ullman Károly fiai által alapított jutalomnak, a II. osztály által javaslatba hozott köv. szabályzata :

»Ullman Imre és testvérei, atyjoknak Ullmann Károly budapesti nagykereskedőnek elhúnyta alkalmából, 1880. május 4-én 3000 frt osztrák aranyjáradékot bocsátottak az Akadémia rendelkezésére, oly célból, hogy ez összegnek három évi időközben fölszaporodó kamatait, megboldogult atyjok nevét viselő jutalomdíj alapítására használja föl, és a kitűzendő kérdést a nemzetgazdasági tudományok köréből válaszsza. A kérdést a nemzetgazdasági bizottság javaslatára és a II. osztály fölterjesztésére, az Akadémia tűzi ki. A pályadíj (360 forint aranyban) csak abszolút tudományos becű munkának ítéltetik oda. Ha ilyen nem érkezik be, a II. osztály határoz a fölött, vajjon a pályadíj ujra kitűzendő-e, vagy pedig a következő jutalomdíj gyarapítására fordítandó ?

A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, a ki azonban köteles azt egy év lefolyása előtt közrebocsátani. A mennyiben e kötelezettségnek meg nem felel, a munka az Akadémia tulajdonába megy át.

A pályadíj először az 1882-ik évi nagy gyűlésen és azután minden három év elteltével tűzetik ki.

Elfogadtatik és az akadémiai Ügyrendbe iktattatik.

129. Olvastatik a II. osztály javaslata a magyar kereskedelmi csarnok Széchenyi adományából és az Ullmann Károly-féle alapítványból kitűzendő pályakérdések tárgyában.

A javaslat elfogadtatván, a kereskedelmi csarnok adományából kitűzött díjra a következő pályakérdés hirdtetetik ki :

»Tekintettel a monarchia kereskedelmi viszonyaira, a jelenleg fönnálló forintrendszer megtartása, avagy a frank- vagy márkarendszerre való áttérés mutatkozik-e célszerűbbnek.«

Az Ullmann-alapítványból kitűzött díjra pedig :

»Mily befolyással volt közgazdaságunkra az ágió fönnállása, 1848-tól napjainkig.«

Határnap 1881. december 31.

130. Olvastatik a pesti hazai első takarékpénztár-egyesület június 11-én kelt átirata, a melyben a Fáy-alapítványból újból kitűzendő pályakérdést a következőképen kéri formuláztatni : »Adassék elő az adóügy fejlődése a XVIII. század kezdetétől a jelenkorig, és annak alakulása Európa jelentékenyebb államaiban, utalással nemzetgazdasági és pénzügytani hatására ; vonassék le azon tanulság, mely adórendszer életbeléptetése lenne Magyarország érdekében kívánatos, különös tekintettel hazánk ipar- és mezőgazdasági viszonyaira.«

Mínthogy e formulázás az Akadémia által megállapított szöveggel lényegi-

leg megegyez, a pályakérdés a takarékpénztár által kívánt formulázásban fog kihirdet-
tetni. A pályamunkák beküldésének határnapja 1882. december 31-ike.

131. Olvassatik a Lenhossék József, Jendrassik Jenő és Arányi Lajos tagokból
alakított bizottságnak az Edl-féle ösztöndíj tárgyában beadott jelentése.

A bizottság többségének javaslatára, az ösztöndíj *Szönyeghy János* III. évet vég-
zett orvosnövendéknek adományoztatik.

132. Olvassatik a Nendtvich Károly, Kruspér István és Vész Ármin tagokból
alakított bizottságnak a Holzer-féle ösztöndíj tárgyában beadott jelentése.

A bizottság javaslata alapján, az ösztöndíj *Zwick Adolf* III. évet végzett mű-
egyetemi növendéknek adományoztatik.

133. Fűtitkár jelenti, hogy a nyelvtudományi állandó bizottság június 12-én
tartott alakuló ülésében elnökké *Hunfalvy Pál* r. tagot, előadónak pedig *Budenz József*
r. tagot; továbbá hogy az archaeologiai állandó bizottság elnökké *Pulszky Ferencz*
r. tagot, előadónak *Henszlmann Imre* r. tagot, kultagokká pedig:

Dankó József,
Hampel József,
b. Nyáry Jenő,
Pulszky Károly és
Ráth György urakat; végre hogy

a nemzetgazdasági bizottság: elnökké gróf *Lónyay Menyhért* t. tagot, előadónak
Beöthy Leo l. tagot; kultagokká pedig:

Gróf Dessewffy Aurél,	Kenessey Kálmán,
Dobránszky Péter,	Lukács Antal,
Dobner Rezső,	Lukács Béla,
Galgóczy János,	Mandello Károly,
Gerlóczy Gyula,	Széll Kálmán,
Halász Imre,	Tolnay Lajos és
Hieronimi Károly,	Weisz Béla urakat választotta meg.

Az Akadémia mind e választásokat megerősíti.

134. A II. osztály *Lány Lajos* egyetemi magántanár részére engedélyt kér, hogy
a magyar és osztrák államháztartás tíz évi eredményeiről szóló tanulmányát az osztály
egyik ülésén személyesen fölolvashassa.

Az engedély megadatik.

135. Fűtitkár jelenti, hogy az Akadémia meghagyásából, a Széchenyi-érem egy
czüst példánya és a Széchenyi-emlékmunka egy kötött példánya 43 törvényhatóságnak,
a melyek a leleplezési ünnepélyen képviselve valának, megküldetett; és hogy ekkor
Torontálmegeye közönségétől és Pozsony sz. kir. város tanácsától érkeztek köszönő
iratok.

Tudomásul szolgál.

136. Olvassatik a krakói Akadémia válasza azon üdvözlő iratra, melyet a M.
T. Akadémia, a Długos János nagynevű lengyel történetíró halálának négyszáz éves
évfordulóján rendezett ünnepély alkalmából a krakói Akadémiához intézett.

Tudomásul vétetik.

137. Olvassatik *Smor János* bibornok hercegprimásnak az Akadémiához inté-
zett levele, melyben kijelenti, hogy teljes készséggel adja meg a kért engedélyt az esz-

tergomi székesegyház kincstára nevezetesebb tárgyainak és a Bakocs kápolna részleteinek lerajzolására és a rajzok közrebocsátására.

Az archaeologiai bizottsággal közöltetik.

138. Bemutattatnak *De Gubernatis Angelo*, továbbá *Heinrich Gusztáv, Kanitz Ágost, Kozma Ferencz és Myskovszky Viktor* leveleik, a melyekben az Akadémia tagjái történt megválasztásukért köszönetet mondanak.

Tudomásul vétetik.

139. Főtitkár előterjeszti, hogy az utolsó nagy gyűlésen eldöntött Nádasdy-pályázatra beérkezett egyik pályamunka szerzője jutalmat nem nyert munkájának kéziratát visszaküldetni kéri, és szemben az Akadémia pályázati szabályzatának azon pontjával, mely szerint »a jutalmat nem nyert pályairatok kéziratai az Akadémia kéziratárában maradnak« : igényeinek jogosultságát hosszas indokolással fejtegeti.

Az Akadémia pályázati szabályzatához ez esetben is ragaszkodik; azonban megengedi, hogy a pályairat szerzője munkáját az Akadémia főtitkári irodájában lemásolhassa, vagy más által lemásoltathassa.

140. *Duka Tivadar* I. tag Londonból beküldi Atkinson William elhunyt kultág életirati vázlatát. A vázlat így szól:

William Stephen Atkinson született 1820. évi szeptember havában, Chesterton helységben, Suffolk megyében Angliában; atyja Thomas, helységbeli anglicanus pap volt. Házi körben vette a fiatal Atkinson kezdetleges nevelését, s első szülött lévén, kiképzésére nagy gond fordított. A fiúnak a természeti tudományok iránti szeretete s vonzalma új lendületet nyert, a mint az apa a közel fekvő Rugeley vicariatusba áthelyeztetett, a híres Cannock-chasei kőszénbányák környékére. E vidéken kezdette meg Atkinson azon lepke-gyűjteményt, mely később annyi terjedelmet nyert, magában foglalva a Tineina osztályt, mely neki tanulmányra oly érdekes anyagot nyújtott.

Apai gond és útmutatás alatt töltötte Atkinson serdülő éveit, a mig tizenkilencz éves korában a cambridgei Egyetem Trinity College-be mint akadémikus felvételt; itt stipendiumot nyert és a végvizsgálatok következtében 1843-ban mint *wrangler* (kitűnő osztály) a matematikai triposba érdemesített. Egyetemi pályájának bevégezte után még egy ideig Cambridgeben maradt, *correpetitors* sággal foglalkozván, s aztán Londonba jött, magát a mérnöki pályára kiképezendő. A fővárosban tartózkodása alatt ajánlatot vett Keletindiából, hogy a calcuttai La Martinière College igazgatóságát fogadja el, s ennek következtében 1854. év november havában Calcuttába el is utazott. A következő év július havában az ottani Asiatic Society tagja lett, s néhány hóval később en tudományos társulat titkárává választotta, Grote Arthur lemondása folytán; ez utóbbinak szívessege s útmutatása nyomán lehetővé vált az itt elősorolt adatokat közölhetnem.

Atkinson új hazájában megérkezvén, a tropikus égaljnak dús, gazdag faunája, mely őt Bengáliában környezte, varázsló hatást gyakorolt fogékony lelkületére; — Grote Arthur barátja segélyével s tanácsadásával szorgalmasan észlelte a rovarok több specíesének fokonskint átváltozását s kiképzését, s e tanulmányaiban sok szolgáltatásra s hasznára váltak azon előbbi tapasztalatai, melyeket ezen a téren már Angliában szerezni alkalma volt.

Mr. Stainton volt akkoron Angliában nagy tekintély a természeti tudományok terén, Atkinson tehát bejelentette neki azon érdekes fölfedezéseit, melyeket a Tineinák

osztálya észlelésében tett; nehéz feladat, melyet eddig Keletindióban senki sem tanulmányozott, s úgy látszik, hogy ő volt a legelső, a ki a microlepidopterák első példányait, t. i. a lithocolletis Bauhiniae speciesből valókat Európába küldötte, mely is Mr. Stainton által leírva és közölve lett.¹⁾ Ennek folytán Atkinson az Entomological Society of London tagja lett, nagy szorgalommal folytatván kedvencz tanulmányait, melyek terjedelméről meggyőződhetünk Stainton szavaiból, a midőn huszonöt új speciést ír le s határoz meg az indiai microlepidopterák osztályából, ezek egyike Atkinsonia Chlerodendronella nevet kapott.²⁾

Mr. Stainton egy harmadik munkát mutatott be az Entomological Society-nek,³⁾ meghatározván kilencz új fajt a Gracilaria genusból, melyek közül ötöt Atkinson szerzett meg. Zeller⁴⁾ »Monograph of the Crambidae« közleményében szintén öt speciést nevez meg, melyek Atkinson gyűjteményeiből kerültek, t. i. Scircophaga Auriflua, — gilviberbis; Schoenobius punctellus, — minutellus, és Calamotropha Atkinsoni.

Megjegyzendő, hogy mindezen apró pillék (moths), melyeket Atkinson annyi gonddal Angliába küldött, saját felügyelete alatt növekedtek, azok lárváit ő maga észlelte és írta le, mely eljárásnak nehézségeit eléggé méltányolta Mr. Stainton maga, 1856-ik évi július 11-ki levelében, a midőn mondja, »Az apróbb Tineinákat kezelni felette nehéz, mivel ujjaink, szerszámaink s egyéb tárgyak tapadásakká válnak a nedves hőségben; tudjuk ugyanis, hogy Bengáliában az ember alig képes lélekezni a panka (legyező) használata nélkül; képzelhetni tehát, mily bajjal jár türe tűzni ez apró rovarokat, melyek nem nagyobbak, mint a Nepticulá-k, s nem lesz bámulatos, ha azt mondom, hogy a kicsi Phyllocnistis és más hasonló parányiságu lényeket feltűznöm nekem is egyáltalában lehetetlen volt. A keletindiai Tineinák pedig sokkal kisebbek, mint az európaiak, a mi feltűnő, tekintetbe vévén azt, hogy a növényélet, a melyen ezen pillék (moths) táplálkoznak, sokkal bújább, és a keletindiai nappali lepidopterák nagyságban felülmúlják a mérsékelt égáljakat.«

Rövid őszi szünnapjait Atkinson többnyire Calcutta tájékán töltötte, entomológiai kirándulásokkal. 1860. évben látogatta meg először a keleti Himalayákon, 7000 lábnyi magasságon fekvő, Darjiling állomást, Sikkim és Nepál határainál. Ezen év folytán a bengáli kormány őt a köznevelés főigazgatójául nevezte ki, mely állását élte végeig viselte. Entomológiai gyűjteményeinek legnagyobb részét Atkinson a Himalayákba tett időközi látogatásainak köszönheti, azon egyszerű leleményt használva, hogy holdtalan estéken, égő lámpát tartva egy fehér vászonból készült függöny eleibe: az éjjeli lepke s repdeső rovar-sereg ezen csüb felé vonzódva, új meg új speciésekkel gazdagította gyűjteményeit; ez eljárásában szellemdús neje őt kitűnően elősegíté. A calcuttai növénykert kormányi felügyelője dr. Thomas Anderson társaságában kirándulást tett a sikkimi Rája országának belsejébe, a hol érdekes észleleteket tenni alkalma volt; — ezekről ő barátainak ismételten említést is tett, fájdalom, hogy akkori jegyzetei kézre még nem kerültek, bizonyára oly érdekesek azok legalább is, mint azon jegyzékkönyve, melyet 1874-ki kasméri utazásáról vitt; sikkimi látogatásából eddig

¹⁾ Transactions Entomological Society of London (New Series) vol. III. pag. 301. 1856.

²⁾ Trans. Entomol. Soc. of London (New Series) vol. V. p. 111. 1858.

³⁾ Trans. Entomol. Soc. of London (3-rd. Series) vol. I. P. p. 291. et seq. 1862.

⁴⁾ Chilonidarum et Crambidarum Genera et Species. Zeller. 1863.

csak annyi hasznot bírnak, hogy Atkinson képessé lett a Horsfield és Moore által összeállított catalogust a calcuttai múzeum számára több helyütt jelentékenyen kijavítani.

1864-ben Atkinson lemondott az Asiatic Society titkárságáról, s annak folytán az alelnöki tisztséggel s az »Indiai Múzeum« megbízottja (Trustee) tekintélyes hivatalával ruháztatott fel. A keletindiai kormány-szolgának, tudvalevőleg, vajmi kevés ideje marad hivatalos elfoglaltságaitól, — e körülménynek tulajdonítandó tehát és azon elkülönült helyzetnek, melyben a szaktudósnak ott szükségképen élni kell, távol munkatársai s szakkönyveitől, hogy Atkinson is gátolva lett felhalmozott érdekes gyűjteményeinek meghatározása és közzétételében. Mr. Moore-ral Londonban gyakori levelezésben állott, a ki is 1865-ben¹⁾ három Saturnidát írt le, mit Atkinson szerzett s meghatározás végett haza küldött; még pedig: *Cricula drepanoides*, *Saturnia anna* és *Loepa Sikkimia*.²⁾ Az entomologiai társulat folyóiratában pedig ugyanazon évről egy más új speciessel találkozunk Atkinsontól, t. i. *Loepa Miranda*, Mr. Moore által leírva.

Gyűjteményeinek elajándékozásában a British Museum is részesült s úgy találjuk, hogy 1865. és 1866. években Mr. F. Walker Atkinsontól több új heterocerous Lepidopterát határozott meg és közzé is tett az azon évi pótfüzetekben, még pedig a 31—35-ki számokban.

Hewitson-nak »Exotic butterflies« című munkájában a következő három species Atkinsontól van leírva:

Erycinidae: *Dodona dipoea*. Darjiling. III. Kötet. 1862—66.

Hesperidae: { *Hesperia phoenices*. Darjiling.
 » *Etola*. Darjiling. IV. Kötet 1867—71.

1865-ben egy rövid látogatást tett Atkinson hazájában s ekkor ismerkedett meg először Mr. Hewitson-nal, a ki is, csak halála után napvilágot látott munkájában egy új speciést írt le Atkinsontól, t. i. *Myrina Symira* Darjiling, mely a VIII. részben van foglalva és ábrázolva; míg más két species a *Hesperidák* közül t. i. *H. cephalo* és *H. Cerata*, e műnek következő részeiben lett volna közzéteendő és ábrázolandó. Fájdalom! Hewitson is kimúlt, s mivel páratlan gyűjteménye, melyben Atkinsontól tizenkét *Rophalocera* új species foglaltatik, most a British Museum előljárói kezeibe került, remélhetni tehát, hogy a hátralevő specíesek meghatározását majd onnan kapjuk meg.

Sladen ōrnagnak yunáni küldetéséből visszatérte után Atkinson egy közleményt tett a londoni Zoological Societynek, melyet 1871-ben dr. Anderson be is mutatott, leírván abban a nappali Lepidopterák három új speciését, melyeket Anderson gyűjtött 1868-ban. Ez ábrázolt species a következő: *Omona lena*, *Zophoessa Andersoni*, *Plesioneura liliana*. Utólag 1873-ban még két más közleménnyel járult e tudományos társulathoz; a közlemények egyike leírja és ábrázolja a lepkék egy gyönyörű speciését, melyet dr. Lidderdale küldött meg neki Bhutanból.

A harmadik és utolsó közlemény, melyet tollából bírnak, megjelent a »Zoological Society« folyóiratában; két új pillangó van ott leírva s ábrázolva az Andaman szigetekről, t. i. *Papilio Mayo*, egy kitünően szép species, a *Polymnestor* osztályból, és a másik *Euplaea Andamensis*. Itt csak egyszerű leírásra szorítkozott — bár senki se

¹⁾ Proceedings Zoological Society of London, p. 1865. On lepidopteron Insects of Bengal. Pag. 755.

²⁾ Transactions Entomological Society of London. Series 3. vol. II. p. 424. 1865.

volt nálánál jogosultabb arra, hogy észrevételeit a fajok behatóbb meghatározására a tudományos világgal közölje.

Atkinsonnak hivatalos működéséről mint tanár s aztán mint Bengalia nevelési főigazgatója (Director of Public Instruction of Bengal), mely hivatalnak élete legjobb éveit szentelte — kimerítően itt szólni — e közlemény feladatának határain túl esnék: annyit azonban szabad megemlíteni, hogy tekintetbe véve Bengáliának hatvan milliót jóval meghaladó népességét, mely felett nevelési haladásban felügyeletet viselni s azt irányozni hivatalos feladata volt tizenöt éven át, s ha meggyőződünk a közzétett időközi jelentésekből, hogy a kormány működését helyeselte s gyámolította: a következtetés ebből nem jogosulatlan: hogy Atkinson ugyanis mint administrator, ugyanis mint tudós, nem mindennapi tehetségek közé számítandó. Csak ideje lett volna, s csak ne szakadt volna meg oly véletlenül élte fonala, bizonyára maradandólag, önálló művel gazdagítandotta — roppant gyűjteményei alapján — a tudományt.

1875-ik év elején hosszabb időre terjedő szabadsággal hagyta el Indiát, magával hozván összes gyűjteményeit, azon szándékkal, hogy ha három évig Angliában maradna, feldolgozza azon tömérdek anyagot, melyet annyi éven át s oly kitartó szorgalommal s áldozattal összeszerzett. Azonban gyöngéledő egészséggel érkezett meg Angliában, orvosai s barátjai azt tanácslátk tehát, hogy mielőtt munkájához fogna, a már beköszöntött téli időben egy melegebb éghajlat alatt erejét visszanyerni igyekezék; elhatározá tehát magát arra, hogy a hideg évszakot Olaszországban töltsse. Az ősz folytán Grote Arthur barátját látogatta meg, terveit vele közlendő s őt értesítendő azon rendelkezéseiről, melyeket már megtett számos ládákra terjedő gyűjteményeire nézve. Atkinson vidor kedvvel, szépen tervezgetett a jövő felől, s óhajtvá mondá, mily határtalan öröme lesz majd, ha Keletindióból hozott kincseit a jövő tavasszal felnyithatja!

Fájdalom, lelkének mélyéből eredt e boldogító kívánság soha nem teljesült.

1876. évi január havában Rómában megbetegedett s néhány napi szenvedés után e hó 15-én a tüdőgyulladás véget vetett becses életének, korának 56-ik évében; pályája idő előtt megszakadt, mielőtt tudniillik tevékeny munkásságának érett gyümölcseit az utókor számára önmaga elkészítené. A többször említett gazdag lepke- és rovar-gyűjtemény tömege, mely körülbelül 650 egészen új s eddig ismeretlen speciesből állónak tekintetik, Atkinson halála után Mr. Hewitson birtokába került, s e tudósnek kimul-tával az egész Németországba szállíttatott; az angolországi tudósokra nézve tehát ez a kincs némileg elveszett: de úgy látszik, hogy a bengáliai Asiatic Society egy kimerítő lajstromot fog felőle közzétenni egy kötetben, négy külön füzetben, s ehhez a Society egykori elnöke Grote Arthur írja meg a bevezetést; ennek köszönhetőek első helyen az itt előhozott adatok is.

Atkinson a leggyöngédebb érzelmű ember volt; mint férj, apa és barát kötelességeinek szeretetteljes betöltése, rokonszenves meleg lelkiületének kifolyása volt. Sokszor említette dicsekedve azon kitüntetés, melyet már 1873. a magyar tudományos Akadémia rá ruházott, mit ő Európában megérkezte után, tudományos munkálatai folytán, tetteleg személyesen meghálálni édes feladatának tartott, de mely oly keserűen meghiúsult. Béke poraira!!

141. *Türr István* tábornok beküldi a vízszabályozás ügyében kifejtett tevékenységére vonatkozó nyomtatványok gyűjteményét.

Szerző kérésére, e gyűjtemény felhasználás, esetleg jelentéstétel végett a nemzetgazdasági bizottsághoz tétetik át.

142. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól és nyomdákától érkezett könyveket, ugyszintén az Akadémia kiadásában megjelent munkákat ily rendben:

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Kopenhága. *a)* Den Gronlandske Ordbog. *b)* Oversigt. 1879. No. 3. 1880. No. 1. *c)* Mémoires. Vol. XI. No. 6. Vol. XII. No. 5.

Accademia dei Lincei. Róma. *a)* Memorie. Cl. di sc. fis. mat. e naturali. Vol. III. IV. *b)* Memorie. Cl. di sc. mor. stor. e filol. Vol. III. *c)* Atti. Transunti. Vol. IV. Fasc. 6.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. Februar 1880.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. *a)* Über Calderons Sibylle des Orients. *b)* Abhandlungen. Philos. Philol. Cl. XV. B. 1. Abth. Hist. Cl. XIV. B. 2. Abth. Math. Physik. Cl. XIII. B. 2. Abth.

Académie des Sciences et belles lettres. Dijon. Mémoires. Tom. IV. V.

Connecticut Academy. New Haven. Transactions. Vol. I. P. 1. Vol. V. P. 1.

Histor. Verein. Augsburg. Zeitschrift. VI. Jahrg. 1. 2. 3. H.

Società Ital. di Antropol. Florenz. Archivio. Vol. X. Fasc. 1.

Schweizerische Naturforsch. Gesellschaft. Bern. *a)* Mittheilungen. 1878. 1879.

b) Verhandlungen. 1877/8. 1878/9.

Amer. Geogr. Society. New York. Bulletin. 1879. No. 3. 1880. No. 1.

Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenb. Geschichte. Kiel. Zeitschrift. IX. B.

Histor. Verein von Oberbayern. München. *a)* 39. und 40. Jahresberichte.

b) Oberbayerisches Archiv. XXXVII. B.

Société des sc. phys. et nat. Bordeaux. Mémoires. Tom. III. Cah. 3.

Commission Imp. Archéol. Sz. Pétervár. Compte-rendu pour l'année 1878. avec un atlas.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. III. No. 3.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science. No. 114. Vol. XIX.

Société R. de Numismatique. Brüssel. Revue Belge. 1880. Livr. 3.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1880. Nr. 11. 12. 13. 14. 15. 16.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1880. Nr. 9.

K. K. Central-Anstalt für Meteorol. Bécs. Jahrbücher. Neue Folge. XIV. XV. B.

Società Adriatica. Trieszt. Bolletino. Vol. V. No. 2.

Cseh. math. egyesület. Prága. *a)* Archiv. Tom. I. II. *b)* Casopis. Tom. I. III—VIII.

IX. Čisl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. (A II. elfogyott; az Archiv pedig tovább nem folytatatik.)

Cseh archaeol. Múzeum. Prága. Pamúthy. Dil. XI. Seš. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VII. évf. 6. sz.

Associatiuneii Transilvane. Nagyszeben. Annalile. 1880. Fasc. 1.

Temesvidéki mérnök- és építész-egylet. Temesvár. Közlöny. I. évfoly. 1. sz.

Franciaia kormány. Párizs. Catalogue du ministère de l'instruction publique. Tom. I. II. Fasc. 1. 2.

Angol kormány. London. List of sanscrit Mss. discovered in Oudh during 1879.
 Olasz kormány. Róma. a) Statistica della emigrazione Italiana all'estero nel
 1878. b) Annali di Statistica. Ser. 2. Vol. 14. 15.
 Állami felsőbb leányiskola igazg. Budapest. Isk. Értesítő 1879/80-ról.

II. Magánosoktól.

Dr. H. Scheffler. Braunschweig. Die Naturgeschichte. III. Th. 6. 7. 8. Lief.
 Ch. de Linas k. t. Arras. Bibliographie.
 Ad. Wasseige. Liège. Fibromyome kistique volumineux de l'utérus.
 Dr. Weinek L. Leipzig. Die Photographie in der messenden Astronomie, insbesondere bei Venusvorübergängen.
 Chyzer Kornél l. t. S.-A.-Újhely. Führer nach Ránk-Herlein.
 Jos. Riedel. Bécs. Szegedin und die Theissregulirung.
 L. R. Landau. Religion und Politik.
 Garzó Imre. A közoktatás kérdéséhez.

III. Köteles példányok.

Closius nyomdája. Nagy-Szeben. a) Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. XV. B. 3. H. b) Korrespondenzblatt. III. Jahrg. Nr. 6.
 Nobel Ármin nyomdája. Pápa. Sümeg városi r. kath. elemi tanoda Értesítője 1879/80-ról.
 Imreh N. nyomdája. M.-Vásárhely. Visszaemlékezés az 1848/9-ki szabadságharczra Erdélyben.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a) Nyelvtud. Érték. VIII. köt. 8. sz.
 - b) Thaly: Ocskay László.
 - c) Értesítő. 1880. 4. sz.
 - d) Math. Érték. VII. köt. 8. sz.
-

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Huszonhatodik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1880. október 4-én.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiái elnök úr elnöklése alatt.

144. Gróf Lónyay Menyhért elnök, üdvözölvén az akadémiái szünet után újra egybegyűlt tagokat, meghatott szavakkal jelenti be azon súlyos veszteséget, mely az Akadémiát, nagyérdemű másod-elnökének, Csengery Antal igazgató és rendes tagnak július hó 13-án történt kimúltával érte. Utal azon kiváló érdemekre, melyeket a közélet és irodalom terén, de főleg az Akadémia ügyeinek vezetése körül, buzgó és sikeres tevékenysége által szerzett. Jelenti, hogy, bár e gyászos esemény a szünet alatt fordúlt elő, az Akadémia nem mulasztá el kegyeletét és háláját méltó módon kifejezni. A jul. 14-én tartott rendkívüli ülés határozatai értelmében, a dicsőült másodelnök teteme az akadémiái palota díszített előcsarnokában tétetett gyászravatalra, a melyre az Akadémia koszorút helyezett; a gyászszertartás alkalmával az Akadémia megbízásából Szász Károly rendes tag gyászbeszédet mondott; az Akadémia testületileg részt vett a temetésen, a melynek költségeit az Akadémia vállalta magára; végül az elhunyt családjával, Pauler Tivadar r. tag által vezetett küldöttség tolmácsolta az Akadémia fájalmát és részvétét.

Az Akadémia a jelen ülés jegyzőkönyvében megújítja legmélyebb fájalmának nyilvánítását, és megőrökíti halás érzelmeit, melyekre elhunyt másod-elnökének az Akadémia szellemi munkásságának fejlesztése és irányozása, anyagi viszonyainak rendezése és javítása körül szerzett érdemei elévülhetetlen jogcímet képeznek. A szünet alatt tartott rendkívüli ülés határozatait helyesléssel tudomásul veszi és jóváhagyja. Egyúttal elhatározza, hogy a dicső emlékü másod-elnök fölött az emlékbeszéd a jövő évi akadémiái ünnepélyes közülésen tartassék, és annak megtartására Gyulai Pál r. tagot kéri föl; ugyancsak a jövő évi nagygyűlésen, az Ügyrend 11. §. d) pontja értelmében indítványozni fogja, hogy Csengery Antal arcképe az Akadémia képes-termében elhelyeztessék.

145. Akadémiái elnök úr előadja, hogy a b. emlékü Csengery Antal halála által megüresedett másod-elnöki tisztnak mielőbbi betöltése kívánatos; minélfogva ajánlja,

hogy a másod-elnök megválasztása végett, a november 22-én tartandó összes ülésre rendkívüli elegyes ülés hirdettessék, a melyre az Akadémia igazgató, tiszteleti és rendes tagjai külön levélben hívassanak meg.

Az indítvány elfogadtatik.

146. Főtitkár jelenti Zlinszky Imre lev. tagnak július hó 14-én bekövetkezett halálát.

Az Akadémia fájdalmas részvételt veszi tudomásul a jogtudományi irodalom egyik legtevékenyebb munkásának kora elhunytát, és megbizza a II. osztályt, hogy az emlékbeszéd megtartásáról gondoskodjék.

147. A vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter értesíti az Akadémiát, hogy ő cs. és ap. kir. Felsége f. évi június 26-án kelt legfelsőbb elhatározásával, gróf Lónyay Menyhértnek az Akadémia elnökévé és Csengery Antalnak másod-elnökévé lett megválasztását jóváhagyni méltóztatott.

Tudomásul szolgál.

148. A harmadik nemzetközi geographiai congressus előkészítő bizottsága meg hívja az Akadémiát a Velenczében 1881. szeptember 1-jén megnyitandó congressusra.

A meghívólevél áttétetik a II. osztályhoz.

149. Davis B. és Lepkowsky J. mint az utolsó nagygyűlésen megválasztott külső tagok köszönetet mondanak megválasztatásukért.

Tudomásul vétetik.

150. Gróf Széchenyi Béla nagynevű atyjának, gróf Széchenyi Istvánnak élet-történetére vonatkozó irományok egy újabb szállitmányát küldi az Akadémiához ajándékul; és azon óhaját fejezi ki, hogy az abban foglalt díszoklevelek a nemzeti múzeumnak engedtesse át.

Az Akadémia ezen nagybecsű adományért köszönetét nyilvánítja; a gróf Széchenyi István életére vonatkozó irományok átvizsgálását és felhasználását az e végből kiküldött tagokra bizza, a díszokleveleket pedig a M. N. Múzeumnak engedi át.

151. Gróf Batthyányi Ödön egy, Canadában lőtt óriási jávorfejet ajánl föl az Akadémiának.

A becses ajándék köszönettel fogadtatik, de a M. N. Múzeum állattani osztályának engedtetik át, kiállítás végett.

152. Bemutattnak a szünet alatt testületektől, magánosoktól és nyomdáktól beérkezett könyvek és folyóiratok, úgyszintén az Akadémia kiadásában megjelent munkák így rendben:

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. März. April. Mai. Juni.

Kön. Bayer. Akad. der Wiss. München. Sitzungsberichte. Math. Physik. Cl. 1880-2. 3. II. Philos. Philol. u. Hist. Cl. 1879. 3. H. 1880. 1. H.

Kön. Akademie gemeinnütziger Wiss. Erfurt. Jahrbücher. Neue Folge. 10. II.

R. Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. V. Fasc. 7.

R. Geographical Society. London. Proceedings. Vol. II. No. 7. 9.

Société Hollandaise des Sciences. Harlem. a) Natuurkunde. Verhandelingen. 3. Verz. Deel. IV. St. 1. b) Programma voor 1879. 1880. c) Archives Néerlandaises. Tom. XV. Livr. 1. 2.

Musée Teyler. Harlem. Archives. Vol. V. P. 2.

R. Biblioteca Nazionale. Flórencz. a) Sez. di Filos. e Filol. Vitelli, Pauli, Milani.
b) Accad. Orientale: Losinio, Severini, Nocentini. c) Sez. di Sci. Fis. e Naturali: Eccher,
Tommasi, Cavanna, Meucci.

Gelehrte Estnische Ges. Dorpat. Verhandlungen. X. B. 1. H.

Bureau de Statistique de Finlande. Helsingfors. Suomenmaan Virallinen
Tilasto VI.

Amer. Geograph. Society. New-York. Bulletin. 1879. No. 4.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. a) Zeitschrift. XV. B. 3. H. b) Verhandlungen.
VII. B. Nr. 4. 5. 6. c) Mittheilungen der Afrikanischen Gesellschaft. II. B. 2. H.

Deutsche Morgenländ. Ges. Leipzig. a) Zeitschrift. XXXIV. Band. 1. 2. H.

b) Wissenschaftlicher Jahresbericht. 1. 2. H.

Oberlausitzische Ges. Görlitz. Neues Lausitzisches Magazin. LIV. B. 2. II.
I.V. B. 1. H. LVI. B. 1. H.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. III. No. 4.

Société des Sciences de Finlande. Helsingfors. a) Observations Météorologiques.
An. 1878. b) Bidrag. 32. H. c) Acta. Tom. XI.

Physikalisch-Ökonomische Ges. Königsberg. Schriften. 1877. 2. Abth. 1878. 1. 2.
Abth. 1879. 1. 2. Abth. 1880. 1. Abth.

Society of Antiquaries. London. a) Proceedings. Vol. VIII. No. 3. b) List, on
the 3. June, 1880. c) Archaeologia. Vol. XLV. XLVI.

Missouri Historical Society. St. Louis. Publications. No. 1. 2. 3. 4.

Physikalischer Verein. Frankfurt a. M. Jahresbericht für 1878—1879.

Société Archeol. Namur. Les fiefs du comté de Namur. IV. Livr.

Jowa Water Service. Jowa. a) Press Bulletin. No. 85. b) Report for May—Aug.
1878. c) First biennial report.

Arkhaiologike Hetairia. Athen. Praktika. 1879.

Museum of comparative Zoölogy. Cambridge Mass. Bulletin. Vol. VII. No. 1.

Histor. Verein von Oberpfalz. Stadtmhof. Verhandlungen. XXXIV. B.

Section Histor. de l'Institut. Luxembourg. Publication. Vol. XXXIV.

Società Ital. di Antrop. Florenz. Archivio. Vol. X. Fasc. 2.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. The Amer. Journal of Science. No. 115.
116. 117. Vol. XX.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1880. No. 17. 18. 19.

Geographische Ges. Bécs. Mittheilungen. XXII. B.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. a) Verhandlungen. 1880. Nr. 10. 11. 12.
b) Jahrbuch. III. B. Nr. 2. 3.

K. k. Statist. Central-Commission. Bécs. a) Statist. Jahrbuch für 1877. 3—4. H.
1878. 5. 6. H.

Kön. Böhmische Ges. der Wiss. Prága. Sitzungsberichte. Jahrg. 1879.

Histor. Stat. Section der Mähr. Schles. Ges. Brünn. a) Schriften. 1. 2. 3. 4. 5. 6
7. H. IX. XX. B. b) Beiträge. I. B.

Ferdinandeam. Innsbruck. Zeitschrift. III. Folge. 24. Heft.

Museum Francisco-Carolinum. Linz. 38-ster Bericht.

Horvát archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. II. Br. 3.

Siebenbürg. Verein für Naturwiss. Nagyszeben. Verhandlungen und Mittheilungen.
XXX. Jahrg.

Magyarorsz. Kárpát-egylet. Késmárk. Évkönyv. VII. évfoly.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum, VII. évfoly. 7. sz.

Magyar földtani társulat. Budapest. Földtani közlöny. X. évfoly. 4. 5. sz.

Orsz. m. k. statisztikai hivatal. Budapest. Magyarország vasutai 1877-ben.

Vas megyei rég. egylet. Szombathely. Évi jelentés. VIII. évfoly.

Holland kormány. Hága. Boro-Boudour dans l'île de Java (holland szövegben is) 17 kis és 393 nagy táblával.

Angol kormány. London. a) Annual statement for the year 1879. b) Returns. P. II. c) Journal of the U. S. Institution of India. Vol. IX. No. 43. d) The Antiquities of Orissa. Vol. II. e) Statistical Abstract from 1865. to 1879. f) List of sanskrit Mss. in Southern India.

Olasz kormány. Róma. a) Statistica della emigrazione Italiana all'estero, nel 1879. b) Statistique internationale des banques d'émission. c) Annali di Statistica. Ser. 2. Vol. 13. Vol. 16. d) Statistica elettorale pol. e) Debiti provinciali al 31 dic. 1878.

Városi hatóság. Este. Catalogo dell'archivio della m. comunità di Este.

Cs. kir. közös hadügyminiszt. Bécs. Militair-statistisches Jahrbuch für das Jahr 1876. II. Th.

M. k. földmiv. ipar- és keresk. miniszt. Budapest. a) Az állami és vasúti táviradk statisztikája 1879-ről. b) Magyarország borászati térképe. c) Statisztikai kimutatás a hosszújáratú magyar hajókkal 1879-ben tett utazásokról.

M. k. közokt. miniszt. Budapest. a) Bubics: Magyarországi várak és városok fa- és rézmetszetei. 2 péld. b) Militair-stat. Jahrbuch für das Jahr 1876. II. Th. c) Ergebnisse der Verzehrungssteuer im Jahre 1879. d) Kalender und Statist. Jahrbuch für das Königreich Sachsen auf 1881. e) Zeitschrift des kön. Sächsischen Stat. Bureaus. XXV. Jahrg. 3. 4. H.

M. kir. tengerészeti hatóság. Fiume. Statisztikai kimutatás a hosszújáratú magyar hajókkal 1879-ben tett utazásokról.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. An. III. No. 27.

Püspöki hivatal. Nagyvárad. Schematismus cleri dioecesis Magno-Varadinensis pro 1880.

Ferencziek tartományi főnöksége. Pozsony. Schematismus provinciae Hungariae Ordinis minorum S. P. Francisci ad 1880/81. 4 péld.

Tudom. és műegyetemi olvasókör. Budapest. a) Évkönyv. VIII. évfoly. b) Jutalmazott jelentések. I. II.

Dunamelléki ref. egyházkerület eln. Budapest. 1880. május havában tartott gyűlésének jegyzőkönyve. 3 péld.

Dunántúli ref. egyházkerület eln. Komárom. 1880. április havában tartott gyűlésének jegyzőkönyve. 2 péld.

Jog- és államtud. kar igazg. Nagyvárad. Almanach 1879/80-ról.

M. k. műegyetem igazg. Budapest. a) Programm az 1880/81. tanévre. b) Beszéd az 1880/81. tanév megnyitásakor.

Iskolai Értesítő 1879/80-ról a budapesti keresk. akadémia, a kegyes tanítórend budapesti főgymnasiuma, a nagybecskereki főgymnasium, a nagyszalontai polgári iskola, az ungvári k. kath. főgymnasium, az eperjesi evang. collegium, az aradi állami tanítóképezde, debreczeni ref. főiskola akadémiai tanszaka, kolozsmonostori m. k. gazdasági tanintézet, kolozsvári ref. collegium, szászrégeni ev. algymnasium, privigyei

kath. algymnasium, nagyváradai állami főreáliskola, csiksomlyói kath. főgymnasium, szatmárnémeti h. h. gymnasium, sárospataki ref. főiskola, brassói román főgymnasium, nagykovácsi h. h. főgymnasium, kisujszállási ref. gymnasium, miskolci h. h. lyceum, pápai ref. főiskola, serajevói cs. k. realgymnasium, zilahi állami tanítóképezde, balázsfalvi főgymnasium, csurgói h. h. nagygynasium, trencséni k. kath. főgymnasium, nagyváradai kath. főgymnasium, brassói kath. főgymnasium, budapesti II. ker. állami reáltanoda, pécsi állami főreáltanoda, temesvári kath. főgymnasium, komáromi kath. kis-gymnasium, rozsnói kath. főgymnasium, verseczi polgári fiúiskola, losonezi állami főgymnasium, aradi kir. főgymnasium, aradi polgári iskola, ungvári papárvaléánytanintézet, máramarosszigeti állami tanítóképezde, kőszegi polgári iskola, budapesti IV. ker. községi főreáltanoda, zombori állami főgymnasium, Csöndes soproni tanintézet, Kuska leánynevelő-intézete, és a nagybecskereki népiskola részéről.

II. Magánosoktól.

Alb. Wallis. Upsala. a) Apologia Christiana. b) Apokalypse.

M. Stossich. Fiume. Prospetto della Fauna del mare Adriatico. P. II.

Danielik János t. t. Eger. Néhány szó XIII. Leo pápa ő szentsége 1879. aug. 4. kelt apostoli körlevele méltánylásául.

Ign. Cameletti. Génua. Il binomio di Newton.

Haynald Lajos t. t. Kalocsa. Association internationale Africaine.

Benndorf és Hirschfeld. Bécs. Archaeol. epigraphische Mittheilungen. IV. Jahrgang. 1. H.

Bük László. Tóti. Die zerschmetterten Freymäurer. Frankfurt. 1747.

T. J. Wiedemann k. t. Sz.-Pétervár. Syrjänisch-Deutsches Wörterbuch.

Dr. M. Krishaber. Páris. a) Le Cancer du larynx. b) Crétin, crétinisme et goitre endémique.

Dr. Kunc Adolf. Szombathely. Szombathely rendezett tanácsu város monographiája.

F. W. C. Trafford. Riesbach. Souvenir de l'amphiorama.

Arenstein József I. t. Gloggnitz. a) Festrede aus Anlass des 40-jährigen Bestandes des Niederöstr. Gewerbevereines. b) Festschrift des Niederöstr. Gewerbevereines.

R. Closius k. t. Bonn. Über die Anwend. des electro-dynamischen Potentials etc.

Erdélyi Béla. Budapest. Bakunin, a világfelforgatók apostola.

Dr. P. Calliburies. Athen. Hippocrates. Periodikon Suggramma. Tom. 1. 2.

Manuel I. Gedeon. Eirenes Seb. anekdoton poiema. 2 péld.

Bogisich Mihály. Budapest. Egyházzeneészeti jegyzeteim.

Lenkey Ferencz. Költemények.

Knauz Nándor r. t. Esztergom. Az esztergomi Corvin-Codexek.

Ney Ferencz I. t. Budapest. Széchenyi István szobra előtt.

Dr. Márki József. Budapest. Éneisz. 2. füz.

III. Köteles példányok.

Athenaeum nyomdája. Budapest. a) Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból. b) Magyar statiszt. Évkönyv. 1878. 4. 5. 11. füz. c) Ugyanaz németül. d) Magyar tanügy. 1880. 2—3. 4—5. füz. e) Tört. Tár. 1880. 3. 4. füz. f) Tájékoztó. 1880. 5. 6. 7. 8. sz. g) Századok. 1880. 5. 6. 7. füz. h) Hunfalvy: Földrajz. I. IV. köt. i) 1879. évi XL. törvényczikk. 1880. évi XXVII. és LI. t.-czikk. k) Képes családi lapok. II. évfoly. 29—35. és 37—50. sz. l) Szabó: A legújabb kor története. II. köt. 1—2. füz. m) Az 1879. évi löversenyek. n) A k. József-műegyetem programja 1880/81. tanévre. o) Név: Poetika. p) Ugyanaz: Rhetorika. q) A budapesti k. kath. főgymnasium Értesítője 1879/80-ról. r) A m. k. semmitűszék megállapodásai. s) Kuthy: Két algebrai egyenlet resultansairól. t) Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja. u) Bartal és Malmosi: Latin mondattan. x) Ugyanazok: Latin gyakorlókönyv. y) Kerékgyártó: A magyar hadügy állapota az Anjou királyok alatt. z) A nemzeti múzeum képesarnokának lajstroma. j) Ugyanaz németül. v) 1880. évi országgyűl. t.-cikkek. I—LII. w) Ellinger: Az állatok természetrajza. aa) Pulszky Ágost beszéde választóihoz. bb) Ábrányi: Edmund párba. I. II. köt. cc) Gratianus: Egyházi jog. dd) A nagybecskereki főgymnasium Értesítője 1879/80. ee) A m. k. tanárképzőintézet főgymnasiumának Értesítője. 1872—1880. időszakról. ff) Császár: Geometriai alaktan. gg) Irányítási segédkönyv. hh) Házi könyvtár XXXV. III. R.

Franklin-társulat nyomdája. Budapest. a) Dr. Kunze: Gyakorlati orvostan I. II. b) Kis Livius. 1. 2. füz. c) Protestáns theologiai könyvtár. XI. XII. köt. d) Történelmi könyvtár 63—68. füz. e) Jeles írók iskolai tára. IX. X. XI. XII. f) Nemzeti nőnevelés. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. füz. g) Ifjúsági iratok tára. VII. VIII. IX. X. h) Döntvény-tár. XXII. XXIII. XXIV. foly. i) Egyetemes philol. Közlöny. IV. évfoly. 1. 2. 3. 4. 5. 6. füz. k) Népszerű természettani előadások gyűjteménye. III. köt. 19—24. füz. l) Természetrajzi füzetek. III. köt. 4. füz. IV. köt. 1—2. füz. m) Olcsó könyvtár 89—101. sz. n) Gyulai B. Irodalom-ismertető. o) Grenville: A jelenkori oroszok. p) Börne: Rajzok és elbeszélések. q) Laky: Vallástörténet. r) Bartók: A legszebb. s) Ring: Bevezetés a mennyileges vegyelemzés módszereibe. t) Szeged javára Árvizkönyv. u) Gyógyszerészeti tüzetek könyvvitele. x) A magyar simplicissimus. y) Verne: Tizenöt éves kapitány. z) Cserszilvász: A vadászat mestere. j) Elischer: Latin olvasókönyv. v) A dunameléki ref. egyházkerület május havi gyűlésének jegyzőkönyve. w) Külügyek és belügyek. aa) Hungaricae res. bb) Bosnicae res. cc) Avis au lecteur. dd) Klinkenberg: Magyar nyelv- és irálytan. ee) Verne: A Bégum ötszáz milliója. ff) Pados: Myrtus-lombok. gg) Scholz: Földrajz a gymnasiumok használatára. I. R. hh) Zlinszky: A magyar magánjog mai érvényében. ii) Igazságügyi rendeletek. 1879. kk) Költemények. ll) Csiky: Elbeszélések. mm) Danielis Bersenii poetae eclogae. nn) Szerelem könyve. oo) Duruy: Világtörténelem. pp) Ziffer: Az izraeliták körülméletlése. qq) Zichy Antal: Esmék, adatok, adomák gr. Széchenyi István naplóiból. rr) Roth: Az ásvány-, kőzet- és földtan alapvonalai. ss) Marczali: A magyar történet kútfoi az Árpádok korában. tt) A budapesti áru- és értéktőzsde szokásai. uu) Borsodi: Templomi imák. xx) Holtzmann: Methodischer Unterricht in der ungarischen Sprache. yy) Nyáry: A faiskola-kezelés. zz) Királyi árvaszékek. jj) Maderspach: Magyarország vasércz-fekhelyei. vv) Kézi könyvtár vasútüzleti tisztviselők számára. III. ww) Foith: Türedék

a jövő geológiájából. aaa) Magyarország hőmérséki és csapadék viszonyai. bbb) Dobsa: I. István király. ccc) Hunfalvy Pál: A székelyek. ddd) Jablonszky: Összehasonlító politikai földrajz. eee) Ugyanaz: Politikai földrajz. fff) Jónás: Deutsches Sprach- und Lesebuch.

Városi nyomda. Debreczen. a) A tiszántúli ref. egyházkerület 1880. ápr. gyűlésének jegyzőkönyve. b) Biky: Egyházi beszédek. c) Révész: Köznapi imádságok. d) Ref. presbiterek könyve. e) Debreczen sz. k. város polgármesterének évi jelentése 1879-ről. f) Nagy Károly: Köttemények. g) A tiszántúli ref. középiskolai tanár-egyesület Évkönyve. II. évfoly. h) Thót Dániel versei. I. füz. i) Értesítő a kegyes tanítórindiek debreczeni kis gymnasiumáról 1879/80-ban. k) Biró: Kertészeti kézikönyv I. kötet. l) Futkározó hamis atyafi. m) A tiszántúli ref. egyházkerület statisztikai állapotának kimutatása 1880. n) A vasárnap.

M. k. egyetem nyomdája. Budapest. a) Búbics magyarországi várak és városok fa- és rézmetszetei. b) Néptanítók Lapja 1880. 10—16. sz. c) Gyógyászat. 1880. 22—37. sz. d) A magyarorsz. műcmlékek katalógusa. e) A budapesti m. k. tud. műegyetem Almanachja 1879/80-ra. f) Ugyanannak tanrendje 1880/81. első felére. g) Jelentés a tud. egyetem újjáalakításának 1880. máj. 13-ki ünnepéről. h) Utasítás a m. k. tanfelügyelők számára. i) A budapesti állami közép-ipartanoda szervezete. k) A budapesti II. ker. tanítónő-képzőintézet Értesítője 1879/80-ról. l) Margó: Egy év az egyetem történetéből. m) A közalapítványokra vonatkozó irományok. 1. 2. 3. füz. n) A m. orvosok és természetvizsgálók XX. nagygyűlésének munkálatai. o) Sborník. 1880. Br. 1—31.

Drotleff N. nyomdája. Nagyszeben. a) Verhandlungen der zehnten Landeskirchenversammlung. b) J. Michaelis Erdbeschreibung und Geschichte von Ungarn I. II. Theil. c) Patrubby: Elenyészhetlen emlékek.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. a) Ónodi: Álomképek. b) Szász: Örök harc c) Orvos-természettud. Értesítő. 3 dar. d) Az erdélyi ev. ref. egyházkerület 1880. májusi közgyűlésének jegyzőkönyve. e) A kolozsvári m. k. tud. egyetem Almanachja 1879/80-ról. f) Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 7. sz.

Réthy L. nyomdája. Arad. a) Rác: A zarándi egyházmegye története. b) Az aradi keresk. és iparkamara jelentése 1879-ről. c) Nélai báró Wenckheim Béla emléke. d) Magyar pénzverő izmaeliták és Bessarába. e) Mádai: Állatrendőrök a gazdaságban. Érseki seminarium nyomdája. Balázsfalva. Siematismulu pre 1880.

Reiss J. nyomdája. Lőcse. Weber: Zipser Geschichts- und Zeitbilder.

Fischel F. nyomdája. Nagykanizsa. a) A torokgyikfélékről. b) Szalay Sándor: Köttemények. c) Göthe Hermann és Dorotheája.

Imreh S. nyomdája. M.-Vásárhely. Visszaemlékezés az 1848/9-ki szabadságharcra Erdélyben.

Skarnitzel F. nyomdája. Szakolcza. a) Narodni Kalendar na 1881. b). Szlovenszky Kalendar na 1881. c) Viera.

Ref. főiskola nyomdája. S.-Patak. Katholikus alapelveken nyugvó általános szentirási magyarázattan.

Closius örökösök nyomdája. Nagy-Szeben. Zwanggenossenschaften und freie Gewerbekammern.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Math. Érték. VII. köt. 13. 15. 17. sz. b) Nyelvtud. Érték. VIII. köt. 10. sz. IX. köt. 1. sz. c) Term. Érték. X. köt. 16. sz. d) Tört. Érték. IX. köt. 1. sz. e) Erdélyi országgyűlési Emlékek. VI. köt. f) Adalékok a humanizmus történetéhez Magyarországon. g) Leroy-Beaulieu: Pénzügytan. II. köt. h) Nisard: A francia irodalom története. II. III. IV. köt.

Ugyanakkor

az I. osztály hetedik ülése.

Pulszky Ferencz t. t. és osztályelnök elnöklése alatt.

156. Vámbéri Ármin r. t. A kúnok és avarok nemzetiségéről értekezik. Értekezése bírálatra adatik.

IV. Igazgatósági ülés.

1880. október 10-én.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

37. Akadémiai elnök úr bejelenti, hogy az okt. 4-én tartott összes ülés a második elnök megválasztása céljából, nov. 22-re elegyes ülés összehívását határozta el.

Tudomásul szolgál.

38. Bemutattatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak átíratva, melyben az Akadémiát értesíti, hogy ő felsége június 26-án kelt legf. elhatározásával gr. Lónyay Menyhértnek akadémiai elnökké, és Csengery Antalnak második-elnökké megválasztását legkegyelmesebben jóváhagyni méltóztatott.

Tudomásul vétetik.

39. Olvastatik a báró Eötvös József emlékszobor-bizottság f. é. május 25-én kelt levele, a melyben jelenti, hogy a szobor-alapra begyűlt adományoknak az emlékszobor összes kiadásai fedezete után fenmaradt fölöslegéből húszezer frt összeget 5 1/2%-os magyar földhitelintézeti záloglevelekben a Magyar Tud. Akadémiának ajánl föl, s ez összeget az Akadémia pénztárába befizette, fölkerván az Akadémiát, hogy az említett összeget mint báró Eötvös-alapítványt az akadémiai alapítványok sorába iktassa. Egyúttal a bizottság jegyzőkönyveit és irományait, melyek az adakozók összes névsorát is magokban foglalják, oly kéréssel nyújtja be, hogy ezek az Akadémia irattárában helyeztessenek el.

Az Igazgató Tanács halálal köszönettel fogadja a jelentékeny adományt, a mely által az, a ki életében fényt árasztott Akadémiánkra, és annak, nagy szolgálatokat tett halála után is az Akadémia javára gyümölcsözteté az emlékezete iránt nyilvánuló nemzeti kegyeletet. A 20,000 frtnyi összeg báró Eötvös-alapítvány gyanánt fog az akadémiai alapítványok sorába iktattatni. A bizottság irományai az Akadémia irattárában helyezettnek el. Végre az Igazgató Tanács köszönetet szavaz az Eötvös-szobor-bizottságnak, a mely fáradhatatlan tevékenysége által lehetővé tette, hogy földadatának sikeres megoldása után, oly jelentékenyen gyarapíthassa Akadémiánk alaptőkéjét.

40. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy gróf Sándor Mórícز végrendeleti hagyománya 4000 frt, továbbá Sárliczky János hagyománya 500 frt, végre Lojánék János nagyváradi polgár hagyománya 10 frt, az Akadémia pénztárába befizettetett.

Tudomásul vétetik.

41. Olvassatik a m. k. pénzügyminiszter leirata, a melyben az Akadémiát értesíti, hogy a Rohonczy Ödön és társai törökbecsei lakosok által »valamely hazai célra« följánlott 101 forintnyi összeget az Akadémiának ajánlja föl.

A miniszter úrnak köszönet szavaztatik.

42. Olvassatik a vallás- és közoktatásügyi minisztérium leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy az Akadémiát illető Vitéz-féle jutalmi alapítvány mibenléte kiderítésére elrendelt nyomozásból kitűnt, hogy ez alapítvány évi 42 frt járadéka jelenleg a M. N. Múzeum javadalmát terheli, s miután ez évi járadék 1867. nov. 1-től 1879. okt. végeig terjedő időszakra fel nem vétetett, a m. k. központi pénztárt úgy a fel nem vett 12 évi részlet (504 frt) kifizetésére, mint az évi 42 frt járadéknak jövőre évenként utólagosan, minden év nov. 1-jén eszkölzendő kiszolgáltatására utasította.

Az Igazgatótanács a minisztérium ez intézkedéseért köszönetet szavaz, de egyúttal elhatározza, hogy a minisztériumot a Vitéz-féle alapító-levél másolatának közlésére fogja fölkérni.

43. Bemutatattik özvegy Nagy Antalné esztergomi lakos végrendelete, a melyben intézkedik, hogy azon esetre, ha örököse, mielőtt a nagykorúságot eléri, meghal, vagyonából 800 forint az Akadémiának jusson.

Az akadémiai ügyészszel közöltetik.

44. Az akadémiai ügyész jelenti, hogy néhai gróf Károlyi György örökösei által a 42,000 frtnyi alapítványi tőke befizettetvén, az Akadémia elnöke a törlési engedélyt kiállította, azonban a budapesti kir. törvényszék telekkönyvi hatósága az örökösök képviselőjének a zálogjog kitörlésére vonatkozó kérelmét elutasította, oly okadatolással, hogy a törlési engedély kiállítására való jogosultság nem igazoltatott; minélfogva az örökösök képviselője az Igazgató Tanácstól az alapítvány törlésére alkalmas nyilatkozat kiállítását kéri.

Az Igazgató Tanács, utalva az Akadémia alapszabályainak 40. §-ára, mely szerint »az elnök az összes Akadémia élén áll; képviseli hatóságok és magánosok irányában, ügyeit közvetlenül vezérli, szabályai pontos megtartása és határozatai végrehajtása fölött őrködik« kinyilatkoztatja, hogy mindazon esetekben, a mikor az Igazgató Tanács az alapítványi tőkéknek az alapítók vagy örököseik által feljánlott befizetését helybenhagyja, a törlési engedély kiállítására hivatva van; és a főforgó esetben, a gróf Károlyi György örökösei által befizetett alapítványra vonatkozólag, a törlési engedély kiállítására jogosítva volt.

45. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy az akadémiai palota és bérház pinczéi a beömlő vizek által ismételve el lévén árasztva, az ekkép okozott pusztítás és ezen bajok

ismétlődésének meggátlása költséges munkálatokat (feltöltést, új padló elhelyezését sat.) tesz szükségessé.

Elnök úr fölkéri, hogy a pinczéket egy szakértő bizottság élén megvizsgálni és a szükséges munkálatok tárgyában javaslatot készíttetni sziveskedjék.

46. Akadémiai elnök úr bejelenti Mészáros János nyugdíjazott akad. szolgának elhunytát, és ajánlja, hogy az elhunyt folyó évi illetményei kiskorú árvái részére kifizetessenek.

Az indítvány elfogadtatik.

Huszonhetedik akadémiai ülés.

A II. osztály hetedik ülése.

1880. október 11-én.

Tóth Lőrincz r. tag helyettes elnök elnöklése alatt.

156. *Láng Lajos* országgyűlési képviselő mint vendég olvassa: »A magyar és osztrák államlháztartás tíz évi eredménye« című tanulmányát.

Tudomásul vétetik.

157. *Szilágyi Sándor* r. tag olvassa jelentését a gyulafehérvári káptalani levéltárban tett kutatásairól. Kivonata ez:

E kutatás eredményeiben minden várakozást fölülmúl. A levéltárt két rendben ért pusztulás daczára megmérhetetlen azon kincs, mely annak eddig ismeretlen osztályából világosságra került. Tizenkét-napi munka után tisztán állt Szilágyi előtt a levéltár adathalmazának iszonyú mennyisége.

A XIII. századtól kezdve, a mohácsi vészig terjedő időköz hártya-okmányait mellőzve, igen becses politikai iratok vonták magokra a Szilágyi Sándor figyelmét, mint pl. Korlátkövy Oswald instructiójának eredeti fogalmazványa 1509-ből, és a János Zsigmond által Békesnek adott instructió eredeti példánya 1570-ből stb.

Szamosközy »Hebdomásai« munkája elveszett részletének száz ív töredéke, valamint egy füzet epigramma ugyanazon szerzőtől, nagyban fokozták a bűvárnak kutatási kedvét, míg I. Rákóczy György diplomatiájának majdnem egészben való fölfedezése a kutatások történetében fontos pont gyanánt foglal helyet.

Föltalálta Szilágyi Sándor Forgách Ferencznek — mint Toldy nevezi — »kora Tacitusának« élete utolsó napjaiban Páduából, Báthory Istvánhoz irt sajátkezű magyar levelét, valamint Bethlennek, az országa anyagi jóléte mellett szellemi emelkedését is igazán szíven viselő nagy diplomata fejedelemnek Alvinczyvel, a híres kassai pappal folytatott levelezését, mely levelek bepillantani engednek azon kor irodalmi, vallásos és tanügyi viszonyaiba s írójoknak fenkölt szelleméről tanúskodnak azon rágalmakkal szemben, melyekkel ellenségei e csaknem feddhetetlen jellemet bemocskolni igyekeztek.

Az Ügyrend szerinti elintézésre adatik.

Huszonnyolczadik akadémiái ülés.

A III. osztály hetedik ülése.

1880. október 18.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

159. *Frühlich Izor* mint megválasztott I. tag székét foglal »Az állandó electro-mos áramlás elméletéhez« cz. értekezéssel. Röviden így :

Az elektromos tűnemények magyarázatában a közvetlen távolba hatás törvényei legnagyobb szerepet játszanak. Ezek kifejezik azon felvett szabályt, melynek értelmében mozgó elektromosságok egymásra hatnak. E felfogással egyezően, eddigi felfogásunk szerint, galvánáramot vivő vezetőben elektromosságok mozognak, midőn pedig a vezetőrész (pl. távirdasodrony) a folyamat szolgáltató galván elemtől messze fekszik, a benne végbemenő áramlás, tisztán csak mozgó elektromosságok egymásra hatásának befolyása alatt történhetik.

Ily mozgások számára érvényes folytonossági egyenletek képezteknek a vezető belseje s annak felülete számára, minden hányados nélkül. Erre a távolba hatás azon elektrodynamikai törvényei alkalmaztatnak, melyek Clausius-, Riemann- és Weber-től erednek. Azon állandó áramlások, melyek e törvények szerint lehetségesek, sokkal általánosabb jellegűek, mint a galván folyamok; ha azt akarjuk, hogy csak ilyenek létezzenek, külön-külön be kell vezetni az ezeknek megfelelő feltételeket, melyek e mozgások általánosságát megszorítják. E feltételek physikai jelentőséggel bírnak, mert a távolba hatás e törvényei csak akkor maradhatnak érvényben, midőn az állandó galván folyamok igen nagymennyiségű elektromosságban észrevehetlen csekély sebességgel mozognak.

560. *Klein Gyula* műegyetemi tanár, mint vendég »A pinguicula és utricularia kristalloidjairól« értekezik. Kivonata ez :

Előadó már a *Pinguicula alpina*-ról szóló értekezésében (lásd: Akad. Értekez. a term. tud. köréből IX. köt. X. szám.) kimutatta, hogy az említett növény sejtmagjaiban kristalloidok előfordúlnak, de ezek bővebb tárgyalásába nem bocsátkozott. Múlt nyáron Tátra-Füreden újból alkalma volt nemcsak a *P. alpiná*t, hanem a *P. vulgaris*t is tanulmányozni, és azonkívül sikerült neki a Budapest közelében található *Utriculariá*ban is krystalloidokat feltalálni, mi által eddigi adatai igen becses kiegészítést nyertek, a mennyiben a *Pinguiculák* és az *Utricularia* ugyanazon családba tartoznak. — Mind a három növénynél a sejtmagvakban található a krystalloidok, és így ez irányú ismereteink érdekes bővítést nyernek, a mennyiben eddig a krystalloidok előjövele a sejtmagvakban csak egy esetben, t. i. a *Lathraea squamariá*nál volt ismeretes. — Alakra nézve a *Pinguicula* és *Utricularia* krystalloidjai apró, négyszöges táblácskák,

melyek rendszeren többes számban fordulnak elő egy magban, a mellett vagy elkülönítve, vagy szabálytalan tömegekbe egyesülve lépnek fel. Különben igen könnyen változnak és vízben, szerves jóoldatban, valamint savakban nagyjobb részt feloldást szenvednek; czukoroldat és kénsav behatására a krystalloidok anyaga rózsaszínű lesz, a miből kitűnik, hogy az itt tárgyalt krystalloidok, úgy mint az eddig ismeretes krystalloidok, szintén protein-anyagokból állanak.

A *Pinguicula* és *Utricularia* krystalloidjai tehát lényegében véve megegyeznek a *Lathraea* krystalloidjaival, a mi mindenesetre figyelemre méltó, ha tekintetbe vesszük, hogy mind a három növény sajátos életmódja által tűnik ki. Hozzájárul még, hogy újabban a *Pinguicula* és *Utricularia* rendszertani állásukra nézve a *Lathraea* közelségébe állíttatnak, a mi az itt közölt adatok által is némi megerősítést nyer. A górcsővel tehát oly tényekhez is jutunk, melyek által a növények rendszertani állása és rokonsága közelebbről meghatározható, holott a floristikai irány, melyet nálunk sokan tévesen a rendszertannal azonosítanak, alig mutathat fel oly adatokat, melyek valamely növény rendszertani állásának közelebbi meghatározásához vezettek volna.

561. Dr. *Pertik Ottó* »Myelin és idegvelő« szövettani tanulmányát bemutatja Balogh Kálmán r. t. A kivonat így szól :

E dolgozat az idegvelővel, a velőhüvely átalánosabb alaktani tulajdonságaival s a rajta észlelhető azon jelenségekkel foglalkozik, melyek eddigelé helyes magyarázatot nem nyertek.

Az I. fejezet az ú. n. bomlási képeket, áramlási tüneteményeket, a velőalvadás kérdését és postmortalis jelenségeket tárgyalja, s azokat szerző egységes alapon törekszik megfejtetni.

A velős idegek vizsgálata magában az egyes kérdések lényegének felderítésére is elégtelennek bizonyodott; sz. azért kriteriumul a *Virchow*-féle myelint használja, melyre nézve azon eredményre jut, hogy a myelinalakzatok jelenléte arra nem jellegző, hanem, hogy a *Virchow*-féle kivonatok (az ő myelinje) oly anyagoknál nem egyebek, melyek bizonyos behatásokra (hő, nedvesség stb.) myelinalakzatokba mennek át. Ez átalakulás a legkülönbözőbb alakzatokat létesítő, egyenlőtlen duzzadás, a fénytörés módosulása s mindinkább tovalhaladó felhasadozás által finom köpenyszerű rétegekké [láttni hosszmetsetben: concentricus fibrillák] van jellegezve. — Sz. az ily anyagokat *myelinogén*-eknek nevezi, a létrejött alakzatokra pedig a myelin alak, myelin alakzat [myelin formen, M. formationen] nevét megtartja. Víz és más enyhébben ható vegyszerek [pl. hígabb sóoldatok, festőanyagok: carmin vagy pikrocarmin] tartósabb behatása myelinogén anyagokra azt mutatta, hogy a myelin alakzatok oly physikalis jelenségnek tekintendők, melyek képében az előbbieik elfolyósodása (oldódása) végbemegy; az eleinte szabályos dombor vonalakat leíró köpenyrétegekre ilyenkor jellegző, hogy rendetlenül elhajlottak — finoman hullámzatosakká lesznek és sajátos kemény fénytörést vesznek fel.

Azután párhuzamos kísérletek egy sorában, egyrészt az vizsgálattik, hogy a savak, luganyok és sók különböző töménység mellett mily mérték-

ben alakítják át a myelinogén anyagokat myelin alakzatokká — mire nézve egyenlő nagyságú myelinogén kivonatköröngök területén azonos időben kifejlődő myelinyűrű szélessége volt irányadó — s másrészt, hogy ugyanezen behatásokra mily jelenségek mutatkoznak az idegvelőn. A részleteket illetőleg a szövegre utalva, itt az emelendő ki, hogy utóbbin e behatásokra majd úgy nevezett bomlási képek, majd velőáramlások lépnek fel.

A párhuzamos kísérleteknél [l. vízhatás] részletesebben vázoltatnak a *velőáramlás alaktani tünetnényei* is. Itt hangsúlyoztatik, hogy e jelenségek azon physikai törvényeknek felelnek meg, melyek szerint a hajszálcsőbeli áramlásnál is a falzati súrlódás (tapadás okozta ellenállás) úgy érvényesül, mint folyadékok mozgásánál tágasabb csövekben. Ez állítás azon tényre alapítatik, hogy főleg az áramlás előrehaladottabb szakkaiban s pedig legelőbb az átmetszett *Ranvier*-féle tagon az áram gyorsabb tengelybeli s lassúbb falzatra különződik el, melyek közül az elsőnek harántmetszete vagy tömör, henger vagy gyűrű, a szerint, mint a tengelyszálag az illető helyen az áramló velővel együtt kiúszott vagy nem. Utóbbi esetben két lassúbb [a Schwann-hüvely alatti vagy subvaginalis és a tengely-szalag körüli vagy periaxilis], s közöttük egy gyorsabb-centralis-áram észlelhető.

A párhuzamos kísérletekből levont eredmények elseje, hogy az *idegvelő a legegyneműbb myelinogén anyag*, mentes azon szemcséktől is, melyek a legtisztább myelinogén kivonatban (tojás-sárga) sem hiányzanak.

A myelin s idegvelőnek a szövettanban általánosan elfogadott azonosítása azért ép úgy teljesen jogosulatlan, mint a myelinogén kivonatoké a myelinnel (ill. a myelin alakzatokkal.)

Az idegvelő magas mértékben képes különböző hevedséggel vagy inkább egyenletesen fokozódó intensitással myelin-alakzatokká alakulni; de mert zárt csőben tölcseárszerű bemetszések által feltagozott ürhengert képez, azért a fejlődő alakzatoknak a myelinogén anyag ez alaktani elrendeződéséhez kell alkalmazkodniok. Nyilvánul ez abban, hogy a fénytörés módosulásával s duzzadással együttjáró felhasadozás a Lanterman-féle tagok csúcsos végeinek különböző alakú felrostozódásával kezdődik, innen a velőtagokat teljes hosszúságukban szalagok — vagy fibrillákra — [a különbözően vastag concentricus rétegek láttani hosszmetzete] — bontja, és szabad myelinalakzatok fejlődése mellett a metszölapon, az utóbbiak részleges lefűződésétől kísértetik. Ezekben áll az ú. n. *velőbomlási képek lényege*, melyeket *Boll* érthetlenségnek állított. Hol az összes velő oly gyorsan s erélyesen megy át myelin-alakzatokba, hogy ezek a Schwann hüvelyben egyáltalán el nem férhetnek, ott *velőáram* támad. Sz. ennek egy szabálytalanabb, rövid tartamú és inkább egyenletes, tartósabb alakját különbözteti meg. Az előbbi a heves és rövid tartamú myelinfejlődésnek felel meg (ásványsavak, töménylugauyok, jégeczetsav), az utóbbi az áramlási gyorsaság legkülönbözőbb fokozatait mutatja. Ha azért myelinogén kivonatokkal befecskendezett finom edények fenékét különböző vegyszerek által alakítjuk át myelin-alakzatokká, áramok támadnak, melyeknek

gyorsasága az alkalmazott vegyszerek myelin-fejlesztő tulajdonságának felel meg.

Fényt derítenek e vizsgálatok *Hesse* és *Vierordt* meg nem fejtett észleleteire is, kik közül az első szerint 40—60 C' hő velőáramot kelt, a második pedig ilyen szabadon fekvő (szárazon kezelt) idegeken is látott. [»Ueber künstliche Bewegungserscheinungen in der Nervenfasern« Arch. d. Heilkunde Bd. 18. S. 179]. Szerző u. i. kimutatja, hogy közép fokú hő s egyenletes mechanikai nyomás is, mely *Vierordt* vizsgálataiban a beszáradó Schwannhüvely által volt adva, képes myelinogén anyagokat nagy mértékben myelinalakzatokká változtatni.

A *postmortalis velőbeli elváltozásokról* kimutattatik, hogy a halál s a velő szemcsés szétesése közé ékelt alakbeli elváltozások velőbeli myelinalakzatoknál nem egyebek, a melyekre jellegzőnek tekinthető két tulajdonság t. i. igen lassú fejlődésök s alakbeli nagy szabálytalanságuk azáltal van föltételezve, hogy a nyirk a hullában aránylag kis mennyiségben egész idegtörzsekre s nem izolált rostokra hat. — Aránylag legállandóbbak a velőhüvely belső szegélyén szalagszerű ívecskék alakjában fejlődő alakzatok, melyek alapjuk megkeskenyedése által gombaszerű kocsányozott képletekké lesznek, s lefűződés útján szabad testek gyanánt lépnek a rost tengelyébe.

A *velő alvadást* illetőleg, mely még *Schwalbe* legujabb kiadásu idegtanában is behozott tannak tekintetik, szerző élő hékák fodorbéli idegein kettős szegélyt constatól, mely tehát a körzeti alvadásnak nem eredménye, hanem a velő hüvely optikai hosszsmetszetének tekintendő. A mi pedig az alvadás továbbhaladását a rost tengelye felé illeti, az a belső szegélyen fejlődő myelinalakzatokkal esik egybe. — A velő-alvadás tana azért minden alapot nélkülöz; mint a myelinogén kivonatok myelin-alakzatainak jelentőségökben s egész lefolyásukban az alvadáshoz semmi közük, ép oly kevésbé a myelinogén idegvelő valamennyi képeinek s a rajta észlelhető összes jelenségeknek. [Schwalbe t. i. felveszi, hogy a velőáram is az alvadás rész-jelensége] Sz. vizsgálatai *Rindfleisch*-nek (path. Histol. pag. 11.) állítására az idegvelő postmortalis jelenségeiről — [»Die Gerinnung des Markes dürfte ähnlich der Todtenstarre bei den Muskelfasern jeder weiteren Veränderung vorausgehen; in Folge davon tritt dann das st. mark zu... Tröpfchen zusammen. Was dabei vorgeht, ob die myelintropfen (Virchow) als eine Ausscheidung aus den nervenmarke oder nur als eine Umgruppierung anzusehen seien, wissen wir heute noch nicht, obwohl das Phänomen schon seit *Leeuwenhoek* bekannt ist«] azon feleletet adják, hogy az e szerzőtől *Virchow*-féle értelemben idézett myelincseppek nem alvadás okozta vegyi válmányok, hanem mint a velő lefűződött myelinalakjai, az elfolyósodás átmenőleges formái, azaz a velő valódi átcsoportosulásai.

A II. fejezet a *velős idegek osmiumképeit* tárgyalja, mint melyeknek magyarázata *Lanternman*, *Boll*, *Ranvier*, *Rumpf* idevágó vizsgálatai daczára még hiányzik, s ezért azok *Lanternman*-tól *Golgi* s részben *Rezzonico* legújabb munkáig, a velőhüvely szerkezete felől téves nézetekre vezettek.

Sz. e magyarázatot párhuzamkísérletek által adja meg, melyekben az osmiumsav hatását myelinogén kivonatokra tanulmányozza. — Azt találja, hogy annak oldatai az utóbbiakat eléggé egyenletesen alakítják myelinalakzatokká, azaz a sav vegyi egyesülése ez anyagokkal myelin-alakzatok képében foly le; hogy elégséges savmennyiségnél a vegyi termény — az elpusztult myelin-alakzatok maradványa alakatlan fekete szemcsés tömeg, ha pedig a jelenlevő savmennyiség az anyag teljes megkötéséhez elégtelen, az alakzatok zsugorodás útján el nem pusztulnak, de a vízhatás ilyenkor azok részlegesen elfolyósításában nyilvánulhat.

Az osmiumképek értelmezése az idegvelő myelinogén természetére s az osmiumoldatok mondott tulajdonságára alapíttatik. Sz. itt az osmiumhatás két végletét [az idegvelő teljes megkötését s az osmiumoldatokra beálló velőáramlást] és a középhatást különbözteti meg, melynél a velőhüvely élettani alakja megtartatik. — Leírja ez utóbbi s a két véglet közötti átmeneteket, s ezek magyarázatát a myelinogén kivonatok megfelelő osmiumképein adja meg. Részletesebben az idegvelőnek osmiumhatásbeli legkifejezettebb myelinalakzatainak csoportját vázolja, mely a középhatás s az áramlási tünetmények közé esik. Itt a velőhüvely néhány új képe íratik le s ezek mint a velőnek *Lantermann*-tól osmiumhatás alapján felvett pálczikaszerű szerkezete, a velőhüvely hálószerű rajzai, nemkülönb a *Golgi* s *Rezzonico*-tól felvett szerkezetek azzal magyaráztatnak, hogy mindezen esetekben a myelinogén velő a savhatás által részben változatos myelinalakzatok képében lett rögzítve, részben ez érvényesülő vízhatás által elfolyósítva. E magyarázat azon kívül, hogy több tévedést helyreigazít, ilyeneknek a jövőben is elejét veszi.

A III. fejezetben ez *Ewald-Kühne-féle szaruhüvelyek kérdése* kísérleti úton tanulmányoztatik. Nagyszámu részletvizsgálat által, melyekre nézve a szövegre utalunk, végérvényesen kimutattatik, hogy ilyen reczétet a velős idegek praeformált szerkezetét nem képezi, hanem mint az alcohol-aetherkezelés fajlagos hatása az idegvelőre kizárólag e vegyszerek által állítható elő, de ekkor sem két egymásba dugott — hanem a velőhüvely ürhengerének megfelelő egyetlenegy cső alakjában, mely egész kiterjedésében az erősen fénytörő csomós gerendázat szálaitól van felépítve. Felhozzatik több észlelet, mely utóbbiaknak szarunemű vegyszerkezete ellen s kicsapódott fehérnyenemű testek mellett szól.

Az *Ewald* és *Kühne*-tól szarureczéik gerendácskáival azonosított *Stilling*-féle elemi csövecskéket illetőleg, melyek alatt hogy *Stilling* mit értett, eddig ismeretlen volt, Sz. kimutatja, hogy elfolyósodásban levő vagy chromsav s ennek sói által megkeményített velőbeli myelin-alakzatoknál nem egyéb. Ebben a lényeges különbség közöttük s az alcohol-aether-extractio előállította képek között. Borszesz t. i. az idegvelőt myelinalakzatokká nem változtatja, azt közvetlenül zsugorítja, részben oldja, az oldatlan részeket pedig mindenestre elég szabályos reczeszerű alakban kicsapja. Sz. végre *Fr. Schultze* és *Rumpf*, *Mauthner*, *Ranvier* és *Unger* a velő-

hüvelyre vonatkozó többnemű észleletét rectificálja, melyek a velő megkeményített myelin-alakzatainak vagy a borszesz idegvelőre való fajlagos hatásának hiányzó ismeretén alapúlnak.

562. *Hunyady Jenő* a) »A másodfokú görbék és felületek meghatározásáról.« b) Tételek azon determinansokról, melyek elemei adjungált rendszerek elemeiből vannak componálva. c) Tételek a componált determinansoknak egy különös neméről. d) A pontokból vagy érintőkből és a conjugált három szögből meghatározott kúpszelet nemének eldöntésére szolgáló kriteriumok« cz. dolgozatait olvassa föl. A kivonatok így hangzanak :

a) Ismeretes, hogy a másodfokú görbe, azaz a kúpszelet öt mértani feltételből, a másodfokú felület pedig kilencz mértani feltételből meghatározható; az itten előforduló különféle feladatoknak csak a legkevesebb esetben felel meg egyetlen egy megoldás, vagy másképen az adott adatok csak a legritkább esetekben határozzák meg a kúpszeletet, vagy másodfokú felületet egyértelműleg, és így a szóban forgó feladatoknak, a legtöbb esetben, több megoldásuk lesz.

Az e nemű feladatok közül a kúpszeleteknél a legegyszerűbb esetek, azaz azok, a melyekben követeltetik, hogy a kúpszelet adott pontokon menjen át és adott egyeneseket érintsen — melyek összesen hat esetet adnak — már gyakrabban minden tekintetben és irányban kielégítően vannak megvizsgálva. A komplikáltabb esetekben, a melyekben a kúpszelettől kívántatik, hogy az öt adott, általában különböző rendű algebrai görbét érintsen, Chasles ¹⁾ módszereinek segítségével, melyeket »*méthodes des caractéristiques*« név alatt vezetett be a tudományba, képesek vagyunk a kérdésben forgó feladatok megoldásának számát meghatározni, így p. 3264 kúpszelet van, mely öt adott kúpszeletet érint. A másodfokú felületeknél mindaz, mit az említett nemű feladatokról még a legegyszerűbb esetekben is tudunk, azaz azokban, a melyekben követeltetik, hogy a másodfokú felület adott pontokon menjen át és adott síkokat és egyeneseket érintsen — melyek összesen negyvenöt esetet adnak — pusztán csak a Chasles-féle karakterisztikák meghatározására szorítkozik, ²⁾ a mi valóban nem meglepő, ha meggondoljuk, hogy a másodfokú felületeknél az ide tartozó két legegyszerűbb feladat, — e felület meghatározása pusztán adott pontokból, vagy csak érintő-síkokból — eddig kielégítő megoldásnak még korántsem örvend.

E sorok célja szintén kúpszelet- és másodfokú felület-meghatározások, ámde másnemű adatokból, mint az előbb említettek. Előre kijelentjük, hogy az itten tárgyalt feladatok, kivétel nélkül olyanok, hogy a feladat adataiból a kúpszelet, vagy másodfokú felület csak egyértelműleg van meghatározva.

¹⁾ Lásd különböző értekezéseit a párisi Académie des sciences 1864. és 1867. comptes rendus-iben.

²⁾ Zeuthen : »Nouvelles annales de mathématiques. II. sér. 7-dik kötet 355. l. és Schubert értekezését Borchardt Journaljának 71. kötet, 366. l.

Az ezen sorokban tárgyalt kúpszelet-meghatározások mind oly esetekre vonatkoznak, a melyekben a kúpszelet conjugált idomokból és pontokból, vagy conjugált idomokból és érintőkből, a másodfokú felület pedig conjugált idomokból és pontokból, vagy conjugált idomokból és érintősi-kokból meghatározandó.

A szóban forgó feladatok megoldásánál az analitikai módszert használva, e megoldásokat egyenletek alakjában nyerjük, melyeknek transformatiója által azokat a legrövidebb alakban kapjuk meg, mely transformatiók egyszersmind a másodfokú görbék és felületek conjugált idomokra vonatkoztatott egyenleteinek legdirektebb lehozatalát vezetik elénkbe.

Ezen utóbb fölemlített körülményre különösen nagy súlyt fektetünk, mely tekintetben ezen értekezésnek a kúpszeletre vonatkozó részében különösen azon transformatiókra utalunk, melyek az 1. és 2. §-ban a (3) alatti egyenleteket az (5) alatti alakokra, a 10. §-ban pedig a (2) alatti egyenletet a (4) alatti alakra vezették. A másodfokú felületekre vonatkozó részt illetőleg pedig azon átalakításokat említjük fel, melyek segítségével a 4. és 5. §-ban a (3) alatti egyenleteket az (5) alatti egyenletek alakjára hoztuk. Véleményünk szerint, a kúpszelet egyenletének transformatióját a conjugált háromszögre, négyszögre és ötszögre, valamint a másodfokú felület transformatióját a conjugált tetraéderre és pentaéderre inkább geometriai szellemben oldottuk meg, mintsem ez eddig azon tisztán algebrai felfogású transformatiók segítségével történt, melyekre bennünket leginkább Jacobi, Hesse és Paul Serret tanítottak.

Szabadjon azon állást, melyet ezen értekezés fejtegetése az előbb említett matematikusok buvárlataival szemben elfoglal, párhuzamba állítani egy másik általánosabban ismert transformatió-problémával.

A másodfokú görbék és felületek transformatiójánál a főtengelyekre vagy azon utat követhetjük, hogy a főtengelyek s az általok meghatározott főátmérősíkok geometriai tulajdonságait előre bocsátva, a transformatió-problémát geometriailag szabatosan jelezzük; vagy pedig, megfordítva, a szóban forgó mértani alakzatok egyenleteit hozzuk az úgynevezett kanonikus alakokra, és épen ezen transformatiók által vezetjük be a kúpszeletek és másodfokú felületek elméletébe a főtengelyeket. Az ezen értekezésben tárgyalt vizsgálatokat a most jelzett problémával párhuzamba állítva, kijelentjük, hogy azok az első utat követik, mire nagy súlyt fektetünk, miután tekintettel arra, hogy az analitikai geometria főleg geometriai disciplina, abban, igénytelen véleményünk szerint mindenütt oda kell törekednünk, hogy az eszközt a czéllal össze nem tévesztve, ne az algebrai és analysisnek engedjük át a primszerep viselését, hanem főleg a tulajdonképeni czélt, a geometriát léptessük előtérbe. E nézetünknek további támaszát még azon megfontolás is képezi, hogy az analitikai geometria letárgyalásánál az evvel ellenkező úton, könnyen eshetnénk azon szélsőségre, hogy a geometria analitikai tanítását pusztán csak az algebra és analysis példatárává degradálnók, mi mindenesetre a tudomány szellemével a legnagyobb ellentétben állana. Tagadhatlan azonban, hogy a másik irányban haladva, számos alkalomból indíttatunk a geometriai problémák

abstractiójára, mely elvont feladatok megoldásából viszont új szempontokat nyerünk azon geometriai problémákról, melyek tulajdonképen bennünket ezen általánosító vizsgálatokra indítottak.

b) Angol matematikusok componált, vagy összetett determinánsnak (compound determinant) általában az olyant nevezik, melynek egyes elemei szintén determinánsok.

Ezen értekezés vizsgálatai a componált determinánsoknak egyik különös, eddig még meg nem vizsgált nemét karolják fel, mely determinánsok elemei két adjungált rendszer elemeiből vannak componálva. Indítványozom, hogy ezen determinánsokat kevert adjungált determinánsoknak nevezzük.

Az értekezés első része azon kevert adjungált determinánsokra vonatkozik, melyek elemei valamely n -edfokú determinánsnak $n-p$ sorából és a neki adjungált determináns p sorából vannak összetéve. Ezen determináns, valamint minorainak értékét határozza meg és az ilyenmű determinánsok között egyéb relációkat állapítja meg. Hogy az értekezés második részéről szólhassunk, a következőket bocsátjuk előre:

Ha az

$$= A \begin{vmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \vdots & & \vdots \\ a_{n1} & \dots & a_{nn} \end{vmatrix}$$

determinánsnak $\binom{n}{p} = \mu$ m -ed fokú minorait

$$c_{11} \dots c_{1\mu}$$

.

.

.

$$c_{\mu 1} \dots c_{\mu \mu}$$

és a cxy együtthatóját az A determinánsban γxy -nal jelöljük, akkor

$$\gamma_{11} \dots \gamma_{1\mu}$$

.

.

.

$$\gamma_{\mu 1} \dots \gamma_{\mu \mu}$$

rendszer a c rendszer adjungált rendszerének nevezzük.

Az értekezés második része azon μ -dik fokú kevert adjungált determinánsokra vonatkozik, mely a c rendszernek $\mu-p$ és a γ rendszernek p sorát tartalmazza. Első sorban ismét ezen kevert adjungált determinánsnak az értéke határoztatik meg, azután ez utóbbi minorainak az értéke. Végre még fölemlítendő, hogy ezek között ismét több nevezetes reláció állapíttatik meg.

c) Ezen sorok vizsgálatai a következő komponált determinánsokra vonatkoznak. Legyenek a következő n -ed fokú determinánsok:

$$\begin{vmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \vdots & & \vdots \\ a_{n1} & \dots & a_{nn} \end{vmatrix} = A \qquad \begin{vmatrix} b_{11} & \dots & b_{1n} \\ \vdots & & \vdots \\ b_{n1} & \dots & b_{nn} \end{vmatrix} = B$$

Föltéve, hogy az A determinánsnak minden sorát fölcseréljük B determinánsnak minden sorával, akkor ha p . A -nak x -edik sorát fölcseréljük B -nek y -adik sorával, úgy legyen ez Axy . Az Axy elemekből egy n^2 elemből álló rendszert nyerünk, melyeket mint egy új determinánsnak az elemeit felfogva, ez utóbbi determinánsnak, valamint szintén minorainak értékét határozzuk meg.

Föltéve továbbá, hogy az A determináns n sorainak p -kénti kombinációit AB determináns n sorának p -kénti kombinációival cseréljük föl, akkor így módon egy

$$\binom{p}{n}^2 = \mu^2$$

elemből álló rendszert nyerünk, melyeket mint egy új μ -dik fokú determináns elemeit foghatjuk fel. Ezen μ -dik fokú determináns, valamint szintén minorainak meghatározása, képezi az értekezés második részét.

d) A szerző következő című értekezésében »A másodfokú görbék és felületek meghatározásáról« ki lett mutatva, hogy a kúpszelet egyféle-képen van meghatározva egy conjugált háromszögből és két pontból, valamint szintén egy conjugált háromszögből és két érintőből.

Ha a kúpszelet parabola, akkor, miután a parabola négy föltételből van meghatározva, a parabola meghatározására szükséges és elégséges adatok a következők lesznek:

a) Egy conjugált háromszög és egy pont;

b) egy conjugált háromszög és egy érintő.

Ezen értekezés négy §-ra oszlik, és az ezekben elért eredmények a következők:

1. §. *A conjugált háromszögből és egy pontból meghatározott parabola.*

»Egy pontból és egy conjugált háromszögből két vagy egy parabola van meghatározva, a miként az adott pont és a conjugált háromszög oldalainak középpontjai

a) vagy oly helyzetűek, hogy bármely háromból meghatározott háromszög a negyedik pontot kizárja;

b) vagy az adott pont az oldalak középpontjait összekötő egyenesek egyikén fekszik.

c) Az említett pontok bármely más helyzetének egyetlenegy parabola sem felel meg.

2. §. *A conjugált háromszögből és két pontból meghatározott kúpszelet neme.*

Annak eldöntése, hogy az előbbi adatokból meghatározott kúpszelet vajjon hyperbola-e, vagy ellipsis, a következőképen történik:

Határozzuk meg először a conjugált háromszögből és a pontok egyikeből meghatározott parabolákat, akkor az előbbi §. értelmében

a) vagy egy parabolát sem nyerünk;

b) vagy egyet;

c) vagy végre kettőt.

Az a) és b) alatti esetekben a két pontból és a conjugált háromszögből meghatározott kúpszelet csak hyperbola lehet.

A c) alatti esetben a kúpszelet hyperbola, ha a második pont mind a két parabolán kívül, vagy mind a kettőn belül fekszik; és ellipsis, ha a második pont az egyik parabolán belül és a másikán kívül fekszik.

3. §. *A conjugált háromoldalból és az érintőből meghatározott parabola.*

»A conjugált háromoldalból és egy érintőből mindenkor egy parabola van meghatározva.«

4. §. *A conjugált háromoldalból és két érintőből meghatározott kúpszelet.*

A fentebbi adatokból a háromoldalt és az egyik pontot választjuk ki, akkor az előbbi §-nál fogva ezen adatokból egy parabola van meghatározva. Az itt tekintetbe jövő érintő a háromoldal oldalait három pontban metszi, és ha a háromoldal mindegyik oldalán a két csúcsához és az előbbi metszés-ponthoz conjugált harmonikus pontot határozzuk meg, akkor ismét három pontot nyerünk, melyek az előbbi három metszés-ponttal együtt hat pontot adnak.

Ha a második érintő a parabolát nem metszi, akkor a kúpszelet ellipsis vagy hyperbola, a miként a második érintő az előbb leírt hat pontot páratlan, vagy páros számban választja el.

Ha pedig ezzel ellenben a második érintő a parabolát metszi, akkor a kúpszelet ellipsis, vagy hyperbola, a miként a második érintő a kérdésben forgó hat pontot páros, vagy páratlan számban választja el.

Ha végre a második érintő is a kérdésben forgó parabolát érintené, akkor ez maga felel meg a feladat követelményeinek.

563. *Dischka Győző* pécsi reáliskolai tanár részéről két értekezést: a) »A zenészeti sípok hangtüneményei.« b) »A galván fény-ív lényege«, beteterjeszti Szily Kálmán r. t.

Mindez értekezések az előírt bírálatra adandók.

V. Igazgatósági ülés.

1880. október 23-án.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

47. Olvastatik az Igazgató Tanács október 10-én tartott ülésének jegyzőkönyve. Ezen ülés nem lévén határozatképes, határozatai utólag jóváhagyatnak.

48. Akadémiai elnök úr bejelenti azon súlyos veszteséget, melyet az Akadémia nagyérdemű másodelnökének, Csengery Antalnak f. é. július 13-án bekövetkezett halála által szenvedett.

Az Igazgató Tanács a maga jegyzőkönyvében is tolmácsolni óhajta a nagy veszteség fölött érzett fájdalmat, és egyúttal kegyeletét azon kiváló férfiú emléke iránt, a ki az Igazgató Tanács feladatainak megoldásában éveken át tevékeny részt vett, és a mint az Akadémia tudományos munkásságára irányadó befolyást gyakorolt, úgy ezen intézet vagyonának gyarapítása és kezelése körül jelentékeny érdemeket szerzett.

49. Elnök úr bejelenti, hogy az Akadémia július 14-én tartott rendkívüli összes ülésében elhatározá, hogy Csengery Antal másodelnök temetésének költségeit az Akadémia viselje, fölkérvén az elnököt, hogy a költségeket utalványozza, és az Igazgató Tanács jóváhagyását, melyet a rendkívüli körülmények között előlegesen kikérni nem lehetett, utólag eszközölje ki.

Az Igazgató Tanács az 1263 forintra rugó temetési költségeknek az Akadémia pénztárából történt kifizetését jóváhagyja: mindazáltal utalva az Alapszabályokban körülírt hatáskörére, kötelességének tartja kinyilatkoztatni, hogy jövőre minden oly esetben, a mikor az általa megállapított költségvetés keretén kívül, előre nem látott rendkívüli kiadások szükségessége merül föl, az Igazgató Tanács határozatát előlegesen kell kikérni.

50. Elnök úr előterjeszti, hogy az Akadémia 1841. szeptember 3-án tartott igazgatósági ülésében bejelentetett Péczely József rendes tag 1841. ápril 13-án kelt alapító levele, melyben 5000 pengő forintot ajánl föl, oly föltételek mellett, »hogy ezen summa az évenkénti kamatokból mindaddig növekedni engedtessek, míg évi kamataiból (a társaság alaptőkéje nevelésére fordítandó hatodnak levonása után) száz aranyos jutalom formáltathatik, mely évenként egyik esztendőben a magyar (legszelesebb értelemben vett) történettudományból fölteendő kérdés legjobb megfejtőjének, másikon egy, tárgyát ugyancsak a magyar történetekből vett, drámairónak adassék; kéréstven az Akadémia, hogy mindkettőben a bíráskodást, az elsőben a kérdés-feladást is, vállalja magára, s mindent a jutalmak körül általa gyakorolni szokott módon végezzen; kikötvén még különösen: a) hogy a történettudományi kérdés kidolgozására mindenkor két esztendő engedtessek; b) hogy a drámai jutalomért necsak az azon esztendőben, melyen épen a jutalmazás sora van, hanem az előbbiben megjelent minden (főlebb meghatározott tárgyú) drámák is vihatnak; c) számba csupán magyar nyelven írt munkák jöhetnek; d) mindegyik jutalom csak úgy adathatik ki, ha lesz mű, melyet arra az illető akadémiai bizottság érdemesnek ítél; ellenkező esetben, a történettudományi jutalom fordíttassék mindenkor az Akadémia, a drámai pedig a

pesti nemzeti színház pénzalapjának szaporítására; e) ha pénzváltozás, vagy akármely véletlen eset által valamikor a tőkepénznek lía esnék, függesztessenek fel a jutalmazások mindannyiszor és mindaddig, míg a tőke magamagát kiegészíti; f) ha eljő az idő, melyben a magyar játékszín teljes kifejtésével, a nemzeti színiköltő elégséges ösztönt és jutalmat találанд a nemzet, a mivelt nagy közönség részvételében, meghatározni ezen időpontot, s azontúl a drámai jutalmat más, a kor szükségeinek inkább megfelelő, szellemileg rokon célra fordítani az Akadémiától függjön; g) ha az Akadémia megszűnnék, valamint egyedüli, úgy teljes joga legyen az Akadémia akkori Igazgatóságának ezen alapítványról, szabad tetszése szerint, de csak valamely hazai tudományos intézet javára rendelkezni.

Az Igazgatóság ezen alapítványt elfogadta, és az 5000 pftrnyi összeg 1841. decz. 31-én az Akadémia pénztárába befizettetett, hol az Akadémia alaptőkéjével együtt kezeltetett. B. e. Toldy Ferencz titoknak, 1861. febr. 12-én, az akadémiái alapítványokról készített kimutatásában, felsorolta a Péczely-alapítványt is, és megjegyze, hogy egy-két év múlva a Péczely-jutalomnak meg kellene indulni. Tóth Lőrincz pénztárnok 1862-ben kijelenté, hogy az alapítvány már annyira gyűlt, hogy kamatjövedelméből a jutalmak kiadhatók lennének. De intézkedés nem történt, és az alapítvány folyvást az Akadémia többi vagyonával együtt kezeltetett. Mikor az Akadémia összes értékei a magyar földhitelintézetnek adattak át, a Péczely-alapítvány külön ki nem mutatott; az alapító okmány a többi alapítványi okiratok között át nem adatott. — Most azonban az elnökség az akadémiái évkönyvekből ezen alapítvány felől tudomást nyervén, a szükséges intézkedés megtétele végett az ügyet az Igazgatóság elé terjeszti; minthogy azon kegyelet, melyet az Akadémia az alapítók szándékai iránt tanúsítani tartozik, elutasíthatatlan kötelességévé teszi, hogy a mulasztást most, mikor annak nyomára jött, jóvátenni siessen.

Az 5000 frtnyi összeg az 1880-ik év végeig 35,199 frt 40 kr-ra szaporodik, ebből az Akadémia alaptőkéjét illető egy hatodrészt levonása után marad 29,332 frt 92 kr., a melynek kamataiból az alapító rendelkezése szerint öt hatodrészt jutalmazásokra — és egy hatodrészt az Akadémia alaptőkéjének gyarapítására fordítandó.

Javaslatok ezek után oda terjed, hogy (21,806 frton) vásároltassék 20,000 forint névleges értékű 5%-os arany-járadék, és annak 1000 arany forint évi kamatja levonás nélkül fordíttassék, az alapító szándékával összhangzóan, jutalmazásokra; fölválva az egyik esztendőben magyar történettudományi pályadíj kitűzésére, a másik esztendőben magyar történeti dráma jutalmazására, vagy esetleg más rokonszemmelű célokra.

Az Igazgató-Tanács ezen indítványt készséggel elfogadva elhatározta, hogy a megvásárlandó 20,000 frtnyi arany-járadék mint Péczely-alapítvány külön kezeléssék, és annak évenként 1000 arany forint kamatja a Péczely-alapítvány céljaira a költségvetésbe fölvétessék. Az Igazgató Tanács egyúttal fölhívja az Akadémiát a Péczely-alapítvány föltételeinek szabályozására, és az alapító-oklevél értelmében a szükséges intézkedések megtételére.

51. Elnök úr bejelenti, hogy 1860. april havában kötelezé magát egy »névtelen mérnök«, hogy tíz éven át évenként ötven forintot fog az Akadémiának beküldeni, fölkérvén az Akadémiát, hogy ezen összegekből annak idejében pályadíj tűzessék ki »magyar mérnöki munkára.« A névtelen adakozónak és másoknak ugyanezen célra tett adományai tőkésítettvén, az alap az 1879-ik év végéig 687 forint 57 kr-ra szaporodott föl.

Az Igazgató Tanács fölhívja az Akadémiát, nyilatkozzék az iránt, vajjon a begyűlt összeget már most pályadíj kifizésére fölhasználni, vagy pedig azt még továbbra is tőkésíttetni kívánja.

Összes ülés.

1880. október 25-én.

Gróf Lónya y Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

165. Lenhossék József r. t. bejelenti Broca Pálnak az Akadémia 1876-ik évi nagygyűlésén megválasztott kültagjának f. évi augusztus 12-én bekövetkezett elhunytát, és meleg szavakkal emeli ki az anthropologiai tudomány terén szerzett kiváló érdemeit s hazánk iránt ismételve tanusított őszinte rokonszenvét.

Az Akadémia ezen jelentést fájdalmas tudomásul veszi, és a III. osztályt fölhívja, hogy az emlékbeszéd megtartásáról gondoskodjék.

166. Olvastatik az Igazgató Tanács folyó évi október 23-án tartott ülésében hozott azon határozata, mely szerint a Péczely József akad. tag által 1841-ben tett alapítvány a kamatok tőkésítése által immár annyira felszaporodván, hogy az Akadémia alaptőkéjét illető hatodréssz levonása után is évenként ezer forint aranyban fordítható az alapító-oklevélben kijelölt célokra, úgymint fölváltva az egyik esztendőben magyar történettudományi pályadíj kifizésére, a másik esztendőben magyar történeti drámai jutalomra, vagy esetleg más rokonszellemű célra: a jövő évtől kezdve, évenként ezer forintot aranyban fog a Péczely-alapítvány céljaira a költségvetésbe fölvenni; az Akadémia föladata lévén, ezen összeg mikénti fölhasználása iránt, az alapító oklevél szellemében, intézkedni és szabályzatot szerkeszteni.

Az alapító-levél az I-ső és II-dik osztálylyal közöltetni fog, oly czélból, hogy ezen osztályok a Péczely-alapítvány tárgyában részletes szabályzatot dolgozzanak ki, és az összes ülés elé terjesszék.

167. Olvastatik az Igazgató Tanács azon határozata, mely szerint a magyar mérnöki munkára kitűzendő pályadíjra »egy névtelen mérnök« által tíz éven át évenként beküldött 50 forintnyi összeg és más kisebb adományok tőkésítése által keletkezett alap az 1879-ik év végeig 687 frt és 57 kr-ra szaporodván, fölhívja az Akadémiát, nyilatkozzék az iránt, vajjon a pályadíjt már most kitűzni vagy pedig az alapot még továbbra is tőkésíttetni kívánja.

A III. osztály fölhivatik, hogy az iránt véleményét és javaslatát a legközelebbi összes ülés elé terjessze.

168. Főtitkár előterjeszti javaslatát, mely szerint az Ügyrendnek (az első magyar általános biztosító-társaság jutalmáról szóló) 121. §-ába a következő pont beiktatása mutatkozik szükségesnek.

»A társaság be nem várva, míg a 200 frtnyi évi járulék tőkésítése által a 10,000 forintnyi alapítvány létrejő, 1879. márczius hó 15-én tartott közgyűlésében elhatározta, hogy a 6100 forintra emelkedett tőkét 10,000 forintra kiegészíti, és ezt 5%-os földhitelintézeti záloglevelekben az Akadémiának kifizeti. Ezen határozat foganatosítván, a 10,000 forintnyi alapítvány befizettetett.

»Az alapítvány évi 500 forintnyi kamatjának az alapítvány szellemében való felhasználásáról a nemzetgazdasági bizottság javaslatára az Akadémia minden esztendőben a nagygyűlésen határoz.«

Ezen pont az Ügyrend 121. §-ába beiktattatik.

169. Olvassatik a m. k. belügyminisztérium leirata, melyben az Akadémiát fölkéri, hogy a Pancsova város részére tervezett új czímert történeti és czímertani szempontból bírálja meg.

Áttétetik az Archaeologiai Bizottsághoz.

170. Olvassatik a magyar szent korona történeti és műtörténeti ismertetését tárgyaló munka kiadása tárgyában javaslat kidolgozása végett kiküldött bizottság jelentése, a melyben javaslatait a következőkben foglalja össze :

a) A közrebocsátandó munka szövegének megírására Ipolyi Arnold r. t. kéresek föl.

b) A munka nyomdai kiállítása és a mű-mellékek technikai kivitele úgy a tárgy nemzeti és műtörténeti jelentőségéhez méltó, mint a külföldön megjelenő hasonló kiadványoknak megfelelő legyen.

c) Minthogy a vizsgálat folyamában kiderült, hogy eddig koronánknak lú képet nem bírjuk, annál kevésbbé magas műbecsével és ritka fényével összehangzó előállítását : a mű-mellékek elseje a koronát, előlről nézve, természetes nagyságban és részletes kivittel, fényes színnyomatban tüntesse elő.

d) Hasonlag színnyomatban, természetes nagyságban állítandók elő a koronán szemlélhető zománcz-képek (összesen 19), melyek mind egy lapon foglalhatuak helyet.

e) A korona homlokzatának mértani képe és annak távlati rajza, a hátsó oldalról, egyharmad lapon rézkarcban állíttatnék elő.

f) A mennyiben a szöveg igényli, a korona némely részletei zinkográphiái vagy fametszetű előállításban a szöveg közé helyeztetnének.

g) Ugy a színes képek, mint a rézkarcok és egyéb rajzok elkészítésére Rauscher Lajos, a budapesti országos minta-rajztanoda tanára, ki a szent korona vizsgálatára alkalmával előtanulmányait és előkészületeit megtette, kéresek föl. Tiszteletlívját a bizottság 1200 forintban irányozza elő.

h) A két színnyomatú lap a párisi Didot-féle műintézetben készíttessék el. Az előállítás költségei csak akkor határozhatók meg pontosan, mikor a színes aquarellek elkészülnek és a műintézetektől beküldetnek. A bizottság mindazáltal előre mondhatja, hogy a két lap előállításának és nyomtatásának költségei 2000 forintot nem fognak meghaladni.

i) A rézkarcok és fametszetek nyomtatásának költségei alig 100 forintot vesznek igénybe.

k) A szöveg nyomdai kiállítása mintegy 5—600 forintba kerül.

l) Divald Károly fényképész számlája a korona és a koronázási kincsek fényképi fölvételeiről 239 forintot tesz ki.

m) E szerint az egész munka kiállithatásának költségei mintegy 4000 forintban volnának előirányozandók.

A bizottság ezen jelentése a II. osztályhoz tétetik át oly czélból, hogy a javaslat egyes pontjait bírálja meg, és a munka kiállítása és kiadása költségeinek fedezése iránt maga idején a kellő intézkedéseket tegye meg.

171. Olvassatik Tárkányi Béla tisz. tag levele, melyben tiszteleti taggá megválasztatása alkalmából, annak előmozdítása végett, hogy Dante Divina Commediájá-

nak magyar fordítása létrejöjjön és az Akadémia által közrebocsáttassék, a tiszteletdíjhoz egyelőre 100 aranyat ajánl föl, föntartván magának, hogy a mű elkészültekor azt újabb ajánlatával honorálhassa; továbbá az osztálynak nyelvtudományi munkálataira 200 forintot bocsát rendelkezésére.

Az Akadémia ezen nemes ajánlatokért köszönetet szavaz, és az I. osztályt fölhívja, hogy Dante Divina Commediája tárgyában az intézkedéseket, melyeket szükségseknek lát, tegye meg, és a 200 forint hováfordításáról rendelkezék.

172. A II. osztály jelenti, hogy az 1881. szeptember 1-én Velenczében tartandó nemzetközi geographiai congressuson az Akadémia képviselésére Hunfalvy János r. tagot kéri föl.

Tudomásul vették.

173. A II. osztály Kaposy Lucián győri főgymnasiumi tanár kérvényét, hogy »Hume Dávid psychológiája« című értekezését az osztály egyik ülésén felolvashassa, pártolólág terjeszti az összes ülés elé.

A kért engedély megadatik.

174. Az I. osztály jelenti, hogy Klein Gyula kültag fölött az emlékbeszéd megtartására Heinrich Gusztáv l. tagot kérte föl.

Tudomásul szolgál.

175. A II. osztály jelenti, hogy Zlinszky Imre és Haberern Jonathan l. tagok fölött az emlékbeszédek megtartására Tóth Lőrincz és Hunfalvy Pál r. tagok kérétek föl.

Tudomásul vették.

176. A vallás- és közoktatásügyi m. k. minisztérium az akadémiai szünet alatt Pokorny Jenő Ármin francia-magyar szótárát megbirálás végett átküldötte az Akadémiának. Az elnökség bírálól Ballagi Mór r. tagot kérte föl, a kinek birálati jelentése bemutatattik.

Az I. osztályhoz tétetik át.

177. A Kisfaludy-Társaság elnöksége meghívja az Akadémiát Toldy Ferencz siremlékének a kerepesi-úti temetőben 1880. október 31-én délelőtt 11 órakor tartandó felavató ünnepélyére.

Az Akadémia gróf Lónyay Menyhért elnököt, Pulszky Ferencz osztályelnököt és a főtítkárt kéri föl, hogy ez ünnepélyen az Akadémiát képviseljék; fölhatalmazván az elnökséget, hogy a küldöttséghez való csatlakozásra több akadémiai tagot is kérhesen föl.

178. A győri főgymnasium az akadémiai kiadványok megküldéseért folyamodik.

A könyvtári bizottság javaslatára elhatároztatik, hogy az Értekezések és a Nyelvtudományi Közlemények fognak az intézet részére küldetni.

179. Olvassatik a budapesti VIII. kerületi főreáltanoda kérvénye, melyben az intézeti könyvtár részére az akadémiai kiadványok megküldéseért folyamodik.

Az Értekezések, továbbá a nyelvtudományi és természettudományi bizottságok kiadványainak megküldése határoztatik.

180. Olvassatik a nyitrai főgymnasium igazgatóságának kérvénye, a melyben az eddig megküldött Értekezéseken kívül az Akadémia többi kiadványainak adományozásáért folyamodik.

A bizottsági kiadványok, a mennyiben azokból számosabb példányok állanak rendelkezésére, meg fognak küldetni.

181. Olvastatik a dévai főreáltanoda kérvénye, a melyben az eddig megküldött Értekezéseken kívül az Akadémia egyéb kiadványainak megküldéseért folyamodik.

A történelmi és természettudományi bizottságok kiadványai, a mennyiben számossabb példányok vannak készletben, meg fognak küldetni.

182. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól és nyomdaktól beérkezett nyomtatványokat, valamint az Akadémiának azóta megjelent kiadványait ily rendben :

I. Testületektől.

Kön. Bayer. Akademie der Wiss. München. Sitzungsberichte d. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1880. 2. H.

Academie of Sciences. New York. Annals. Vol. I. No. 5—6. 7—8.

Académie Impér. des Sciences. Sz.-Pétervár. Bulletin. Tom. XXVI. n. 2. 2 péld.

R. Geographical Society. London. Proceedings. Vol. II. No. 10.

Société R. de Numism. Brüssel. Revue Belge. 1880. 4. livr.

Amer. Philos. Society. Philadelphia. Proceedings. Vol. XVIII. No. 103.

Amer. Geograph. Society. New York. Journal. Vol. IX.

Verein für Kunst und Alterthum. Ulm. Münster-Blätter. 2. H.

Société des Antiquaires du Nord. Kopenhága. a) Aarboger 1878. 2. 3. 4. H. 1879. 1. 2. 3. 4. H. 1880. 1. H. b) Tillaeg. 1877. 1878. c) Nyala. II. B. 1. H.

Office of the Amer. Journal. New-Haven. The Amer. Journ. of Science. No. 118. Vol. XX.

K. k. Geol. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1880. No. 13.

Statistische Central-Commission. Bécs. a) Statist. Jahrbuch für 1879. I. H. XI. H. b) Ausweise über den auswärtigen Handel d. österr.-ung. Monarchie. XXX. Jahrg. V. Abth.

Horvát archeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. II. B. 4.

Erdélyi Muzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VII. évf. 8. sz.

Északamerikai kormány. Washington. a) Material for a bibliography etc. b) Catalogue of the photographs. c) On the arable and pasture lands. d) Catalogue of the publications. e) Sketch of the origin etc. f) Preliminary report of the Field work 1877—1878. g) Supplement to the fifth annual report. h) The mineralwelth. i) Annual report of the secretary etc. k) Anthors edition 1875. 1 dar. 1876. 3 dar. 1877. 5 dar. 1878. 16 dar. 1879. 6 dar.

Olasz kormány. Róma. Movimento dello stato civile anni 1862—78.

Cs. k. közös külügyminiszterium. Bécs. Le typhon du 31. juillet 1879.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. 1880. No. 20.

K. Magvető szerkesztősége. Kolozsvár. a) Channing Ellery válogatott művei. II. — V. köt. b) Keresztény Magvető. VIII—XIV. köt.

A tiszai ágost. hitvall. egyházkerület 1880. aug. 11-ki Dobsinán tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

A tiszai ág. h. egyházkerület népiskolai tanterve.

Magyar földtani társulat. Budapest. Földtani Értesítő. 1. évf. 6. sz.

Iskolai Értesítő. a) Marosvásárhelyi ref. Collegium Értesítője 1879/80. b) Nagyenyedi ref. »Bethlen-főtanoda« Értesítője 1879/80. Budapesti Rabbiképzőintézet 1879/80-ról, magyar és német példány.

II. Magánosoktól.

- Todaro Ágoston k. t. Palermo. Hortus botanicus Panormitanus. T. I. Fasc. 9.
 J. G. Pangborn. Chicago. The new rocky mountain tourist.
 Oulitsek Anna. Beschreibung der kön. hungarischen Krönung.
 Charles Morningstar Esqu. New-York. Nahod Károly és Tomsics István. Buda-
 pest. Centennial map of the United States. 1879.
 Leitner G. W. k. t. Lahore. Proceedings of the Anjuman-i-Panjab.
 Bunyitay Vinceze. Nagy-Várad. Az egyedi apátság története.
 Alföldi Dénes. Temesvár. A bor vegyelemzése.
 Tomaschek W. Grätz. Die vorskavische Topographie d. Bosna, Herzegovina etc.
 Dr. Robinski. Berlin. De l'influence des eaux malsaines sur le développement
 du Typhus etc.
 Thanhoffer Lajos l. t. Budapest. A mikroskop és alkalmazása.

III. Köteles példányok.

M. k. egyetem nyomdája. a) Codice penale Ungarico sui crimini e delitti. b) Detto. Sulle contrevenzioni. c) Ordinanza sull' introduzione dei cod. pen. Ungar. d) Ordinanza sulla procedura da osservarsi nei casi di delitti e contrevenzioni. e) A budapesti egyetem könyvtárának czimjegyzéke. IV. f) Néptanítók lapja. 1880. 17. 18. 19. sz. g) Gyógyászat. 1880. 38. 39. 40. 41. 42. sz. h) Jelentés az egyetem 1880. május 13-án tartott ünnepéről. i) A m. k. t. egyetem története. I. k. 1. f. k) Almanach 1879/80-ról. l) Acta anni 1879—80. Fasc. I. m) Tanrend az 1879/80. tanév első felére. n) Ugyanannak második felére. o) Tanrend az 1880/81. tanév első felére. p) Egy bronzérem a százados ünnep emlékére.

Schodisch nyomdája. Felsőőr. a) Oberwarther Sonntagszeitung. 1880. Nr. 1—40. b) Ungar. Volksschule. I. Jahrg. No. 7—28. II. Jahrg. No. 2—40. c) Bezirkskalender für 1879. d) Volkskalender für 1880.

Filtch S. nyomdája. Nagy-Szeben. Amicul Poporului pe 1881.

Bittermann Nándor nyomdája. Zombor. a) Domatye Zsivotinye. b) O mehanizmu.

Pleitz Pál F. nyomdája. Nagy-Becskekerek. a) Gr.-Becskekerek Handkalender auf das Jahr 1881. b) Szrbszki Kalendar. 1881.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

Mathem. Érték. VII. köt. 14. 16. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Harminczadik akadémiái ülés.

Az I. osztály nyolczadik ülése.

1880. november 2-án.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

184. Gróf Zichy Ágost l. t. »Boro Boudour Jáva szigetén« czimű székfoglaló értekezését olvasta föl. Kivonata ez :

A felolvasó a távol keletre vezet bennünket, Java szigetére Magelang városába, a hollandiai helytartó székhelyére. A városnak és környékének szépségeit élénk színekkel ecseteli. A helytartó lakháza egy fősíkon fekszik, melyen túl a Sumbing vulkán és magas hegylánczczal bekerített kultivált völgy terül el. A helytartó lakását körítő virágágyakban kőfaragványok vannak, melyek közül embernagyságu Budha szobor válik ki.

1876. február 3-án indult el Zichy gróf, a jávai benszülött regens s a hollandiai helytartó kíséretében a nagyszerű budhista romok megismerésére, hová az út, nálunk virágházi növények szabadon tenyésző csoportjai közt vezet el. Utközben több helységen áthaladva, a Mendutban létező nevezetes budhista templom romjaihoz jutottak fel, mely történeti kapcsolatban van Boro Boudourral. A gúla alakú, jó karban tartott templom oldalai tele vannak domborművekkel, a melyeknek értelme még nincs megfejtve. Középen Budha óriási szobra ül, körülvéve kisebb szobrokkal. Zichy itt egy mondatát beszél el: Keszoma herczeg egyik tisztjét megsérti; ez bosszút forral ellene s lánykáját elrabolja. Idők multával a herczeg e leányt nőül veszi, s ekkor a tiszt feltárja titkát. A herczeg felesége és gyermekével kész magát négy fal közé záratni; papjai ugyan hiszik, hogy az isteneket kiengesztelheti, ha tíz nap alatt Boro Boudourt építtet, hozzá is fog; a kikötött idő alatt elkészül, egy faragvány hiányzik, miért is az isten kérlelhetlen; a büntetés, hogy mindhárman kőszobrokká változnak, s mint ilyenek maradnak fenn a Mendut templomában. Innen tovább menve, több kisebb rom között a Tjandi Paven (konyha templom)

romjai tűnnek fel, mely Leemans nézete szerint a zarándokok nyughelyét képezte, a kik a Budha szent hegyére zarándokoltak. Mások szerint e templomban tartózkodtak a Boro Boudour papjai. Nem sokára a Progo és Ello folyók összefolyásánál fekvő Boro Boudour, a régi hindu építészet egyik legnevezetesebb művének romja tűnik fel. Ezen szentélyhez négy feljárás vezet; 9 emelethől áll, melyek közül az 5 első emelet tömör egészet képez, s körülötte relieffekkel rakott galériák vezetnek. Az utolsó négy emelet óriás nagyságu lotus virágokból áll, melyek közül a legfelső alatt a »legnagyobb« Budha szobor ül; ez képezi az épület végső csúcsát, ebben központosul az egész szentély magasztossága és a budhaista vallás szellemi tökélyének kifejezése.

E nagyszerű mű építését Leemans és mások a 8. századba teszik, midőn a budhaismus Jáván virágzásának tetőpontját elérte. De még a Boro Boudour elnevezést sem egyformán magyarázzák; némelyek a Budhák igen nagy számát, mások meg a Nagy Budhát értik alatta.

Ez emlék fentartására a kormány nagy gondot fordít, de mindannak daczára is a tropikus növényzet romboló hatása csak nehezen gátolható meg.

A Boro Boudour a Dipe Negara fejedelem ellen viselt harcokban 1825—1830-ig erődtímenyül szolgált, ép úgy, mint hajdan Rómában az Angyalvár.

Az egész épület egyenetlen nagyságú négyszögű szürke trachyt-kövekből áll, s a faragványok csak később készültek. Ez abból is kitűnik, hogy a kövek közt levő domborműveken is keresztülvonulnak. Az emeletekre felosztott szentély oldalai, kezdve az első emelettől, domborművekkel vannak díszítve, fülkében levő Budha szobrokkal tarkázva. A második emelet képein a conceptió bizonyos egyszerűsége állapítható meg, a képek nem túlterheltek, az alakok realistikus modorban vannak leábrázolva, mely körülmény a Nagy Sándor-féle hadjáratokkal kezdődött görög classicus művészet befolyását engedi gyaníttatni. E képek Budha epopeáját mutatják 1636 műben. Ugyanily díszítmények láthatók a többi emeletek falain is, csakhogy a harmadik, negyedik és ötödik emelet díszítései már nem oly szépek. Az egész építmény nem egyéb, mint egy bálvány, mely magában megtestesíti Budha vallását, őt magasztalja s követésre hívja fel a gyarló emberiséget.

Az ötödik emelet tetején a lotus-virág alakú rész következik, hol egyik emeletről a másikra hét—hét lépcső vezet. Az emeletek körül 72 lotus-virághoz hasonló épületke van, melyek a budhaista építészetben igen gyakoriak. A kilenczedik emeletet egyetlen zárt kupola koronázza, mely mindnyájok közt a legnagyobb s kétségtől a szentély főpontját képezi. E kúp belsejében van Budha ülő szobra, mely 1842-ben földöntetett fel a kupola egy részének leomlásakor.

A budhaisták három világot különböztetnek meg tanaikban. »Első a vágyak s élvezetek világa, ezt lakják a föld lakói; második a fény és tarka színek világa, mely látható, de nem teremtetett lakosokkal bír, harmadik a színtelen és alak nélküli világ, mely láthatatlan lények tartózkodási

helyétül szolgál. Ugyanoly szerű felosztás létezik a Nirvanára nézve is.« E tant varázsolják szemünk elé a Boro Boudour egyes emeletei, midőn emeletről emeletre emelkedve feltűnnek a Budhák lotus trónusaikon, »s átszellemülve háborítlan nyugalomban várják azon időt, melyben a Nirvana utolsó és legmagasabb fokát fogják elérni.«

Mindazon szentek közül, kiknek arczképei az egyes emeleteken láthatók, csak egy érte el a magasztos czélt. Ennek szobra foglalja el a központi kupolát; de e szobor is bevégtetlen maradt, a tudósok egyhangú véleménye szerint, szándékosan. »Az arcz és a szobor fővonalai készek, de a fülek, kezek és lábak csak vázolva vannak.«

E műemlék tetejéről még egyszer végig nézve az építkezés nagyszerűségét, azon meggyőződés ébred az emberben, hogy a templom a műemlékek ama csoportjához tartozik, mely egy örök jelképben egyesíti egy egész népfajnak, egy egész korszaknak szellemét és óhajait.

Ezután röviden ecseteli azon nagyszerűen elragadó látványt, mely a Boro Boudour tetejéről kínálkozik az utazónak, s előadását, visszapillantván Java nagyszerű multjára, Scipiónak Carthagó füstölgő romjai fölött mondott jósszávaival végzi: »Eljön majdan a nap, melyen szent Ilion elvész!«

Bírálatra adatik s egyszersmind l. tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

185. *Barna Ferdinánd* l. t. »Ösvallásunk áldozati szertartásairól« értekezik. A kivonat így szól:

E szertartások egészen olyanok voltak, mint a mokcsa (mordva) népnél, mely azokat így tartá: Az áldozó helyek erdők, ligetek, berkek tisztásain elkerített négyszögű helyek (keremet) voltak, de mindig folyóvíz avagy tó partján. A legfőbb papi tisztet a fejedelem, a nemzetség feje vitte, de az áldozatokban, nagy áldomásokban ő maga nem ténykedett; e tiszt az előimádkozó táltost illette; ez már az áldozatot megelőzőleg egy az áldozat helyén levő szent fa lombjai közé rejtőzött el. E szent fa mellett állott a faemelvény, melyet a *Chronicon Budense* *orchistrum de lignis*-nak nevez, s az áldozaton ténykedők, u. m. a táltos és 12 ténykedő társa u. m. 3 gyűjtögető, kik az áldozat kellékeit szerezték be, azután az ételkészítők következtek, szintén 3, ismét 3 étel- és italosztó, végre 3 rendre ügyelő, helyezkedének el. Az áldomáson régenten legelőször a fejedelem, ma az ezt helyettesítő népfőnök jelent meg, s a szent fa mellett foglalt helyet. Utána jött a nép és pedig jobbra a férfiak, balra az asszonyok, mögöttük pedig a leányok helyezkedének el. Most az áldozati marhát ünnepelesen végig vezették, azután levágták, — s a sajátképeni áldomás megkezdődött; az áldozati marha húsa üstökbe rakatott, s míg ez megfőtt, addig az imádságok folytak. A táltos a szent fa lombjai közül csendességet parancsolt: »vesztegjetek,« aztán a nép minden szükségeit egyenkint fölemlítve, könyörgött az istenekhez, — a nép pedig rámondta, hogy »ugy legyen.« Ezután leszállott a táltos a szent fáról, az emelvényen helyet foglalt, s a népfőnök kezéből átvette az áldozó merőkanalat, kenyeret és sót tett bele, az üstből valamelyes húst tesz bele, ezenkívül multhatatlanul az áldozati állat nyelvét, ezeket a kanálba teszi, ég felé emeli s az istene-

ket meghíjja sorba az áldomásra, mire aztán a tűzbe veti. Következett az áldomás legünnepesebb része, midőn egy kapuszárnyra a készen levő tele hordó szeszes italt (kétféle sört) reá téve s mellé néhány dudást állítva, a kapu szárnyát zenészesztül, hordóstül fölemelék, s az isteneknek bemutaták. Ismét imádság következett s folyt egész addig, míg az áldozati hús megfőtt. Azután szétosztották magok közt a kaulakat, azután a húst is, melyből az első legizletesb falat a főnöknek adatott. Szintazonkép a süteményeket is, a felesleget haza vitték a gyerekeknek. E szertartási részletekkel egyezettette a felolvasó a Vata-féle lázadásnak a Chronicon Budenseben fennmaradt áldozati részleteit. Itt a fejedelmet Vata képviselte, mint a mordvákknál a népfőnök; a »táltos« és segédei nincsenek megnevezve, hanem a »praepositi« nevezetben foglaltatnak benne. Az áldozó helyen faállványon (orchistrum de lignis) szónokolnak, egészen úgy, mint ez a mordvákknál történik. A Vata-féle áldozati leírást igen jól egészíti ki azon leírás, mely Pertznél a pogány magyaroknak a szent-gáli kolostorba beütését tárgyalja; s a koronázáskor az ökörsütésnél szokásos szertartás, mely szerint az ökörből az első legizletesb falat a királyt illeti.

Birálatra adatik.

186. *Budenz József* r. t. »Egy kis szó Vámbéry Ármin r. taghoz« czim alatt némi polémiát olvas föl Vámbéry Ármin r. tagnak az október 4-én tartott ülésben tett azon megjegyzése ellen, mely szerint Budenz nyelvtudományi kutatásainak mintegy harmadrésze el nem fogadható.

Budenz József r. tag e polémiai felszólalása így szól:

A mult havi (okt. 4.) nyelvtud. osztályülésen Vámbéry Á. r. tag előadása befejeztével megemlékezett az én *ugor nyelvészeti kutatásaimról* is, egyszersmind az akadémiai közönségnek tudtára adván, hogy ő e kutatásoknak csak mintegy *harmadrészt* fogadhatja el (lehet azonban, hogy úgy mondta, hogy egy harmadrészt alá nem írhatja, tehát két harmadrészt elfogadj). Nem tudom, mi indította őt ez ítélet-nyilvánításra, a melynek az ő előadása tárgyához semmi köze nem volt; de maga az ítélet-mondás ellen tiltakoznom kell, mint a mely csak úgy általánosságban az én nyelvészeti működésemmek subjectiv becslését foglalja magában, még azt sem jelölve ki, hogy *mit talál benne kivetni való*, nem, hogy bizonyítólág ki is fejtette volna, hogy *miért kivetni való*. Ítéletének alapja, megelőző tárgyalás és bizonyítás nélkül, így csak a bírónak, ú. m. Vámbéry r. tagnak személyes *tekintélye* volna, — a milyennel többé-kevesbbé mindenki rendelkezik, a ki valamely tudományszakot sikeresen művel, — úgy, hogy vele élhet is a maga helyén, t. i. a hol az ő tudományának, mint kész eredménynek valamely más célra hasznát akarják venni, vagy a hol egyszerűen rajta épülni akarnak; de nincs helye a subjectiv tekintély szavának magában a tudományban, a mely az ismeretekből csak az okoskodás útján épül föl s így nem kérdezheti, hogy *ki mit vél*, hanem *miért véli*. Be nem fogadhatja tehát a tekintély szavát tudományművelő intézet sem, a milyen a m. tud. akadémia, de még a tudományművelés előcsarnoka sem, a tud. egyetem, a mely arra van hivatva, hogy az egyes szaktudományokban az

eddiggi tudás alapjait ismertesse és újabb tudás megszerzéséhez útát, módot mutasson.

Nem azért szólalok föl Vámbéry r. tagnak ugor nyelvészeti kutatásaimra mondott ítélete ellen, hogy talán az ő harmadrész- (vagy kétharmadrész-) becslését csekélyleném. Igen jól tudom, hogy nem mind az, a mit most állítok, a tudomány haladásával — új bővebb ismeretek mellett és újabb alapos okoskodások fölkerültével, jövőben is megállhatónak fog mutatkozni. Meggyőződtem már eddig is, hogy sokszor tévedtem s készséggel dobtam el a többé nem tartható nézetet: *mutavi sententiam in meliorem*. Ezentúl is így fogok tenni, mert a tudományos becsület megkívánja, hogy ne konokúl ragaszkodjunk valamely nézethez, csak azért, hogy a magunk nézete volt, mikor már megsemmisült az alapja. Kutatásaim eredményének meg fog maradni talán harmadrésze, talán ennél nagyobb vagy kisebb része, talán csak tizedrésze vagy éppen századrésze: mind ez keveset aggaszt; — még ha semmi sem maradna meg belőle, mégis azzal vigasztalhatnám magamat, hogy tévedéseim a jövőbeli tudománynak az útját egyengették. Szívesen veszem Vámbéry társunktól is, ha valamely tévedesemről meggyőző, természetesen okok fejtegetésével — mert pusztá tekintélye szavát el nem ismerem, valamint én sem kívánom, hogy valaki szaktudomány dolgában csak az én tekintélyemre hajtson.

187. Olvastatik az I. osztály f. é. október 9-én tartott értekezleti ülése jegyzőkönyvének 44-ik pontja. A m. kir. vallás és közoktatási miniszter, Borsodi Szilágyi Dezső »A nyolcz két jegyű mássalhangzó egyszerűsítésének rendszere a magyar helyesírásban« című kézirati munkáját az Akadémiához küldötte bírálat végett. A munka Joannovics György lev. tagnak adatván ki bírálatra, a bíráló először is azt a kérdést veti föl: meg akarunk-e szabadulni a két jegyű mássalhangzóktól, ha igen, akkor az értekezésben sok becses és méltánylandó van, bár a szerző nem egyszer túlcsapong az egyszerűsítés kérdésének határán, s nem éppen illő modorban igyekszik cáfolgatni a vele ellenkező nézetűeket. Az egyszerűsítés alapelve, a szerző szerint, a következő: A két jegyű mássalhangzó mindkét jegyének lényeges része lehetőleg épségben marad, jelesül az első vagy is módosítandó jegy elül áll, csaknem teljesen, míg a második, vagyis a módosító erősen átalakítva, de mégis csak úgy, hogy reá lehessen ismerni, oda ragad az elsőhöz. Nyolcz ily jegyű mássalhangzó van. Az első osztályhoz az y-nal képzetek tartoznak, t. i. *gy, ly, ny, ty*. Ezek *beolvasztás* útján egyszerűsítendők. A második osztályba a *cs, sz, zs* tartoznak. Ezek *áthasonítás* útján lesznek egyszerűekké. A harmadik osztályba a *cz* esik. Ennek egyszerűsítése az *elhagyásban*, t. i. a *z*-nek elhagyásában áll. A bíráló az alapelvet helyesli, s gyakorlati alkalmazását is sikerültnek tartja, s általában egy pár kifogás alá eső pont ellenére is Borsodi Szilágyi Dezső javaslatát a kétjegyű mássalhangzók egyszerűsítése ügyében, szemben az eddig felmerültekkel, legsikerültebbnek és komoly megfontolásra méltónak itéli. Azonban az osztályértekezlet úgy vélekedik, hogy a két jegyű mássalhangzók egyszerűsítésének kérdése mellőzendő. Az Akadémia alapítása óta többször volt ez már tanácskozás tárgya, s mindannyiszor mellőztetett. Az egyszerűsítés több bajt és zavart okoz, mint a mennyi hasznot nyújt. Ha ezelőtt egy-két századdal döntetett volna el e kérdés, helyén lett volna, de most, irodalmunk kifejlése napjaiban, nem ajánlható, mert az egész század irodalma két jegyű mássalhangzókat használván, az új betűk mellett a régiek ismerete

is mellőzhetlen, s ez épen úgy megnehezíti a magyar *a-b-c-t* a gyermekeknek, mint a nem magyar ajkúaknak nyelvünk megtanulását; más felől az egyszerűsített jegyek általános elfogadását bajosan is remélhetni, a régi szokáshoz ragaszkodás miatt. Más nemzetek is híjába kíséreltek meg ilyesmit, s viszonyainknál fogva ez nekünk még kevesebb tanácsos. Mindezeknél fogva az értekezés visszautasítandó, azonban az osztályértekezlet véleménye osztályülés elébe terjesztendő.

Az értekezlet véleménye elfogadtatik.

Harminczegyedik akadémiai ülés.

A II. osztály nyolczadik ülése.

1880. november 8-án.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

189. *Kautz Gyula* r. tag felolvassa ily című értekezését: »A Fémvaluta kérdése a tudomány mai állása szerint.« Röviden így:

Értekező az utóbbi évek folyamában többrendbeli értekezéseket tévéen közzé, a melyek mind az e tárgygyal összefüggő feladványokra vonatkoznak: jelen alkalommal a valutakérdés azon részét vette közelebbi vizsgálat alá, a mely az ép napjainkban oly nagy lévvvel s világszerte vitatott kérdést tartalmazza: »az egyszerű avagy a kettős valuta felel-e meg jobban a közgazdaság s különösen a forgalom és a helyes pénzforgási rend követelményeinek.«

Ez alapokon bevezetőleg kifejti értekező a valuta általános fogalmát és jelentőségét; bebizonyítani igyekszik azt, hogy tudományos épen úgy, mint praktikus szempontból másnemű valuta (vagy országos pénzbecs) mint *egyszerű*, az az a hol csak *egy* nemes fémből veretnek és hozatnak forgásba a valutajellelleggel bíró érmek, nem indokolható. Attér azután a *kettős-valuta* híveinek érvelésére; utal ez iskolának nevesb képviselői, s különösen Wolovszky, Cernuschi, Laveleye és Arendt nézeteire, a melyek a körül forognak, hogy a bimetallismus a *fémpénz-érték* sokkal nagyobb *állandóságát* biztosítja, a forgalom minden csatornáit bőségesebben láttathatnak el e rendszer mellett nemes-érez-pénzzel; a fémpénz szertelen megrágulása kikerülhető, s e mellett az ezüstnek, a mely az utóbbi időkben oly szertelen árcsökkenést szenvedett, *demonetisatiója* (azaz pénz-szerepétől való megfosztása) is megállíttathatik, s a megrendült arány a két nemesfém között ismét helyet fog foglalhatni; föltévé, hogy a főbb európai és amerikai államok egy nagy nemzetközi szerződés által a kettős valuta *általános* behozatala iránt megegyeznek, s azt magokra nézve törvényileg mérvadóképen meghatározzák.

Ezekkel szemben értekező átmegy előadásának *kritikai* részére; sorra veszi a bimetallisták állításait, s kimutatja, hogy azok egy része egyáltalában tarthatatlan s téves alaphól kiinduló; egy másik része olyan, hogy a kellő föltételek a várt eredmény előidézésére nézve hiányzanak; s

végül olyanok is, a melyek ha teljeseedsbe mennének, korántsem állana elő az az állapot, a melyet a kettős valutai iskola remél, és kilátásba helyez.

Végezetül kifejti értekező a két ellentétes irányú felfogásból folyó következtetéseket; megérinti, mikép lehetne az általa helyesebbnek és megfelelőbbnek tartott *monometallikus* rendszer egynémely hiányain segíteni, s több rendbeli javaslatokat sorol fel, a melyek ez irányban legújabbán első rangú szakemberek által tétettek; s azzal fejezi be értekezését, hogy a széles terjedelmű kérdésnek egy másik részét, s különösen annak *gyakorlati folyamányait*, a jelen értekezésben megvetett alapokon, egy későbbi felolvasásban szándékozik kifejteni.

Az Ügyrend értelmében sajtó alá adatik.

190. *Kapossy Luczian* győri gymnasiumi tanár mint vendég olvas: »Hume Dávid psychológiájáról.« Kivonata ez:

Baco empirismusa alapján az angol bölcselelőknél kifejlődött a tapasztalati lélektan, de ez a lélektan nálok nem volt pusztá tapasztalati tudomány. Ez a tapasztalati tudományok között kivételes állást foglalt el, a mennyiben feladatául tűzték a philosophia megalapítását, letevését azon alapnak, melyen a valódi philosophia épülhet. E tapasztalásnak a többi tapasztalatok fölött azon elsőbsége van, hogy vizsgálódásainak eredménye a valódi philosophia alapját képezi. Ily felfogással a lélektan igen elterjedt az angol s a franczi bölcselelők közt. Ez iránynak volt híve Locke is. Szerinte a lélek egész tartalma a külső tapasztalásból származik, de az értelem képes e tartalmat alakítani, a mennyiben az érzésekből a többi képzeteket összerakja. Az ész a sensualismus szerint csak intellectus patiens s nem intellectus agens. A sensualismus Lockenál csak alaprajzában van meg; következetesebben fejtekte ki *Hume Dávid*.

Minden tudománynak végső alapja az ember s az ember ismerő erejének alapos ismerete. Minden többi ismeretünk bizonyossága azon mértékben növekszik, a mely mértékben megismertük saját természetünket, tehetségeinket s felfogó képességünket. Miképen ismerjük meg a tárgyakat, mennyire hat ismerő erőnk, oly kérdések, melyekre kielégítő választ kell adnunk, mielőtt tovább mernénk vizsgálódni. Az ismerő tehetség körének határozott kijelölése, az ész működéseinek megkülönböztetése, a homályosság s rendetlenség legyőzése képezik minden metaphysikai s philosophiai vizsgálódásnak kezdő pontjait. Hume a lelket, az ést nem ismeri el ismeretforrásnak, de minthogy ő is az angol empiristák elvét fogadta el s a tapasztalati lélektant úgy tekinté, mint a valódi philosophia alapvető tudományát, azért mindenekelőtt a lelket, az ismerő erőket, szóval az ember belső életét tette vizsgálódásainak tárgyává.

A lélek, Hume szerint, nem egyéb, mint különböző észleleteknek halmaza vagy gyűjteménye, melyet bizonyos viszonyok összekapcsolnak, s a melyről, bár tévesen, fölteszik, hogy teljes egyszerűséggel van felruházva. E lelket sajátos s önálló létezőnek, az észrevevések, érzések s eszmék közös alapjának tekinteni s neki substantialitást tulajdonítani önkényes s

semmiféle tapasztalás által nem igazolható feltevés; ellenkezőleg sokkal alaposabb ama vélemény, hogy testünkben, tehát anyagban levő folyamatok s mozgások képezik lényeges okait észrehevéseinknek s érzéseinknek. Belsőnkben, szellemünkben folyamatok s tények fordulnak elő, mindezeket közös névvel észrehevéseknek (perceptions) nevezi, melyek alatt tetszés szerint érthetünk érzéki benyomásokat, gondolatokat s szívgerjedelmeket. Az emberi szellemenben csak észrehevések vannak, melyek az öntudat összes tartalmát alkotják. De ez észrehevések között jellemző különbségek vannak, melyek az észrehevések élénkségének s erősségének különböző fokain alapszanak: Hume az észrehevéseknek két nemét különbözteti meg: az erősebbeket, élénkebbeket s közvetleneket impressióknak, a gyengébbeket s halványabbakat ideáknak nevezi. A benyomások rögtön támadnak s eredetiek, az eszmék pedig csak az érzések, észrehevések másolatai. A szellemi élet passiv élet, mely az érzésekből származik. Az érzések alkotják a lélek életét s nem az ész, mely önnönmagában akarát s ösztön nélküli tétlen principium. Az érzések hozzák létre a képzeteket s ismereteket, a kedv s kedvetlenség érzelmeit, mozgatják az akaratot, választanak jó s rossz között.

Az emberi szellem két különböző tehetséggel bír, melyek az észrehevéseket képzetekké alakítják s ezek: az emlékező tehetség s a phantasia. Mindkettő csak akkor működik, ha van megelőző észrehevés, önnönmagoktól egyetlen képzetet sem képesek létrehozni. Az emlékező tehetség működése abban áll, hogy az észrehevéseket lehetőleg híven reprodukálja s ez észrehevést eredeti formájában s alakjában megtartani törekszik. A phantasia működése pedig abban nyilvánul, hogy a visszaidézett észrehevéseket átalakítja, részekre bontja s ezekből új, önkényesen összetett képzeteket alkot, melyek semmiféle meghatározott észrehevéseknek sem felelnek meg, s jöllehet egyes alkotó részek észrehevés útján származtak, új egészletöknek semmi sem felel meg a valóságban. Az emlékező s phantasia közösen működnek. Sok, lelkünkben levő képzet csak a phantasiában van meg s nem egyszersmind az emlékezetben. A phantasia részint az emlékezetből, részint a közvetlen szemléletből (present impressions) meríti azon egyszerű képzeteket, melyeket principiumok szerint összekapcsol s ez által összetett képzeteket teremt, melyeket az emlékezet megőriz. A képzetek tehát nem egyebek, mint a nekik megfelelő észrehevéseknek puszta képei; az emberi lélek látszólag korlátlan hatalma pedig nem egyéb, mint az, hogy képzeteket összeköti, összefüggeszti s legfőlebb átalakítja. Minden szellemi működésünk alapja tehát a tapasztalás s nem az ész, a lélek, mely tulajdonképen nem egyéb, mint gyorsan egymásra következő benyomásaink gyűjteménye. Hol nincs benyomás, nincs lélek sem. A lélek nem állomány. Az állomány fogalmát Hume teljesen 'elveti s azt puszta fictionnak mondja, mely a következő módon keletkezett:

A testekről való képzeink nem egyebek, mint összefoglalásai az egyes tulajdonságoknak, melyeket az állandó összeköttetésben levő tárgyakon észreveszünk. Jöllehet e tulajdonságokat szétválaszthatnók, mégis a belőlök összetettet úgy tekintjük, mint egyest, minthogy az egyes részek közti állandó összeköttetés a képzetet igen könnyen egyikről a másra

vezérli s így bennünk azon hitet, érzetet kelti, hogy teljesen egyszerű tény van előttünk. Minthogy azonban az egyes tulajdonságok különbözőségét s szétválaszthatóságát is észreveszszük, mely észrehevés szétrombolja az egység képzetét, azért a phantasia, hogy ez ellenmondást kikerülje, megteremti egy ismeretlen valaminek, az állománynak képét, mely az egyes részek s tulajdonságok összeköttetésének s összefüggésének principiuma s bennünket arra indít, hogy az összetett tárgyat mint egyest tekintsük. Az állomány képze, mely a tárgyakon észrevehető egyes tulajdonságok alapja s e tulajdonságok egyesítő kapcsa volna, semmiféle észrehevésben sincs adva s így nem vagyunk feljogosítva, hogy phantasiánk ezen fictióját valónak tartsuk. Ugyanez áll a lélekről is. S minthogy a lélek nem állomány s nem bír az egyszerűség s anyagtalanság tulajdonságaival, mint ezt a lélek halhatatlanságát tárgyazó metaphysikai argumentum bebizonyítani törekszik: azért is a lélek fenmaradásáról szó sem lehet; a benyomások megszűntével megszűnik a lélek is, mely ugy sem egyéb, mint a benyomások halmaza, gyűjteménye.

Hume D. »A dissertation, sect. VI. §. 1.« s »Treatise. B. II. part III. sect. 4.« kifejti azon tényezőket, melyek erősítik a gerjedelmeket. E tényezők közé tartoznak: két gerjedelem kölcsönös találkozása, szokás s a fantázia. Az első tényező: két gerjedelem kölcsönös találkozása: Ha t. i. két különböző ok által keltett gerjedelem találkozik a lélekben, akkor az erősebb gerjedelem magába veszi a gyengébbet, természetének megfelelőleg átalakítja s ez által erősödik; ugyanez eset áll be akkor is, midőn egy s ugyanazon tárgy különböző, sőt ellentétes gerjedelmet kelt a lélekben; ekkor is a gyengébb az erősebb természetének megfelelőleg átalakul s ennek hatásosságát oly magas fokra emeli, melyet nélküle ez sohasem ért volna el; hasonló módon hatnak a bizonytalanság, a tárgy részleges nemismerése; a bizonyosság s kétség ellenben gyengítik a gerjedelmet.

Második tényező a szokás. A szokatlan a meglepetés s bámulás kellemes gerjedelmeit kelti, mi által a meglevő kellemes gerjedelmet fokozza; de fokozza a kellemetlent is, a körülmények szerint. Ha a többszöri ismétlés által valamely tárgy képzetének visszaidezésében vagy valamely tett végrehajtásában bizonyos gyorsaságra tettünk szert, ez által a megelégedés kellemes érzelme támad bennünk, mely kezdetben, míg nehézségekkel kellett küzdenünk, teljesen hiányzott, sőt ama nehézségek kellemetlenséget okoztak. Igen gyakori ismétlésnél azonban eltompul a szív s az előbb kellemes érzelem a megszokottság miatt kellemetlenné válik.

Harmadik tényező a fantázia. Minél élénkebb s tüzesebb a fantázia, annál nagyobb befolyást gyakorol a szívre. Minden oly gyönyör, melyet csak kevéssel előbb élveztünk s még élénk emlékezetünkben van, sokkal hatásosabb az akaratra, mint az, melynek emléke lelkünkben már elhomályosult. Kinek igen élénk s tüzes fantáziája van, annak igen élénk s hatásos gerjedelmei is vannak. Ezen alapszik a szónoklat sikere, ha a szónoknak élénk fantáziája van s igen élénk képet tud a hallgatóság elé rajzolni, akkor a hallgatókban fölkelti a szándékolt érzelmet s szónoki beszéde sikeres, mert ez esetben a hallgatók vele együtt éreznek s akarnak.

Sok esetben a gerjedelmek élénksége függ az egyén jellemétől, a tárgy természetétől s azon viszonytól, mely a tárgy s az egyén között van. Azon tárgyak, melyek közel s személyünkkel összefüggésben vannak, sokkal élénkebb gerjedelmet keltenek bennünk, mint azok, melyek távol vannak, vagy melyek reánk nézve közömbösek. Azon tárgyak, melyek térre nézve vannak tőlünk távol, nem hatnak ránk oly nagy mértékben, mint azok, melyek időre nézve vannak távol; a múlt nem kelt oly élénk gerjedelmeket, mint a jövő, s ennek oka a fantázia működésében rejlik, mely a jövőt, a bizonytalant szebb színben kiszínezve állítja a lélek elé.

A tapasztalati lélektan a pusztá tapasztalásból akarja megismerni a lélek életét; ha csak a tapasztalásra támaszkodik, akkor csak egyes individualis léleknek életét s leírását adhatja. Ez esetben a psychologia nem egyéb életrajz-gyűjteménynél s összeesik a történeti vizsgálattal. A tapasztalati lélektan védői azt hiszik, hogy megfigyelés által mindent meg lehet ismerni. Megfeledeztek e védők arról, hogy physika s metaphysika nélkül nincs psychologia; igaz, hogy ők a viszonyt megfordították, a mennyiben a lélektant tekintették az összes philosophia alapjának. De helytelenül. A lélektan ugyanis nem alapja, hanem csak alkalmazása a philosophiának az öntudat tényeinek magyarázatára.

Valamint általában az empiristikai lélektan védői, épen úgy Hume sem képes psychológiájában kifejtett elvei alapján feladatát megoldani. Az a lélek, melynek egyedüli s kizárólagos tulajdonsága csak az érzés, nem képes sem gondolkodni, sem fogalmakat alkotni, sem megismerni. Ha képzeink csak benyomások volnának, úgy csakugyan nem volna szükségünk lélekre; de a képzetek a benyomások képmásai, melyekről az öntudatnak is tudása van. A képzeteknek ezen tudatossá tevését a lélek eszközli s a léleknek e tevékenysége a képzetek összehasonlításában nyilvánul. A képzetre nem elégséges a csak előttünk jelentkező tárgy, hanem bizonyos tevékenység is megkívánatik. Bizonyos testen belül levő képzetek ugyanazon testen levő képzelő lényt is feltesznek. Nem a benyomások halmaza alkotja a lelket, hanem az, mi a benyomások felfogására képes s azokat tudatosakká teszi. Minthogy azonban a képzetek minden változata közt az öntudat mindenkor változatlan marad, azért helyesen következtetünk a változatlanságnak változatlan alapjára, mely nem egyéb, mint a lélek.

Hume szerint minden tudománynak végső alapja az ember s az ember ismerő erejének alapos ismerete, vagyis mindenekelőtt kutatnunk kell a szellem tevékenységének forrását, eredetét, első kezdetét, minden ismeret s tudománynak valódi alapját, melyet csak akkor fogunk megismerhetni, ha minden szellemi tevékenységet eredetére tudunk visszavezetni. Hume ez állítása teljesen helytelen. Valamely képzet igazságát nem eredetéből ítélem meg, mert az eredet vizsgálata csak arról világosít fel, hogy minő uton szereztem ama képzetet, hanem abból, hogy megegyezik-e képzetem azon tárggyal, melyről szereztem. Különösen helytelen Hume eljárása, midőn az érzékek segítségével az érzéki benyomásokból s a fantázia s emlékezőtehetség közbenjárásával az érzések s képzettársulások kopiáiból következtet a fogalmakra, a létező intellectualis ismeretére s a dolgok

okbéli összefüggésére. Fantázia s emlékezőtehetség sem fogalmat, sem ismeretet nem teremthet. A pusztá érző lélekből sem a gondolkodást és megismerést, sem a vágyat s akarást nem lehet megmagyarázni. Minden fogalom, az általánosnak minden gondolata tehát csalódás, mert csak képzetcsoporthoz vannak, melyek az egyesek pusztá halmazai, többet a fantázia s emlékezőtehetség, az érzéki képzetek visszaidézői s társítói nem hozhatnak létre. E szerint Hume azt állítja, hogy nincs általános érvényű igazság; következésképpen a sensualismus sem általános érvényű igazság, hanem egyes bölcselek önkényes alkotása.

Hume a lélek magyarázásánál felvilágosító principiumul felvette a szokást is, vagyis hogy a lélekből minden ismeret, cselekedet az érzésekből, az érzések kopiáiból, a képzetek társulásából származik a lélek tényleges közreműködése nélkül, minthogy a lélek mintegy megszokja egyik képzetből a másikba való áttérést s így fogalmakat, ismereteket alkot stb. stb. A szokás által erősödik ugyan a lélek tevékenysége s bizonyos határozott alakot ölt, de azon lélekből, mely csak *tabula rasa* (mint Hume állítja) s melyben minden önnönmagától, a lélek tényleges közreműködése nélkül, az érzésekre történő behatás következtében származik, a szokás által sem lehet semmi; a lélek, mely nem energia, hanem csak *dynamis*, mely csak a külső ingerlések iránt fogékony, s melynek csak a fantázia s emlékezet a tehetségei, a szokások által sem érhet el semmit. A szokásokból származhatnak ugyan fogalmak s ismeretek *simulacrum*ai, de valódi fogalmak, ismeretek soha sem. Az érzéki képzetek csoportjai korántsem fogalmak. A tárgyak létezését s tevékenységét nem vagyunk képesek megismerni a lélek azon tehetsége nélkül, melylyel az az érzékek útján ismereteket szerezhet. A szokások semmit sem magyarázhatnak meg. Továbbá a szokások igen különbözők; vannak jó, rossz, erős, gyenge stb. efféle szokások: kérdés már most, minő szokásokat tekintünk principiumoknak, melyekre támaszkodjunk ítéletünk kimondásakor? Tehát e körülmény is arra utal, hogy kell lennie a lélekből oly tehetségnek vagyis észnek, melynek principiumai szerint kell eljárniunk ítéleteinkben.

Mindezekből kitűnik, hogy helytelen Hume állítása a lélekről, következésképpen helytelen mindaz, mit az érzelmekről s az akaratról mond; az akaratról szóló tanítmányát érvényesíteni éppen nem lehet, minthogy annak érvényesítése mind az erkölcsi, mind a társadalmi életben szomorú következményeket vonna maga után. Hume törekvése: tapasztalati lélektanra alapítani az összes philosophiát, nemcsak hogy nem sikerült, sőt éppen ellenkezőt eredményezett, a mennyiben kitűnt, hogy az angolok felfogása szerinti tapasztalati lélektan nincs alapja; e hiányzó alapot csak a metaphysikai lélektan adhatja meg a tapasztalati lélektan, s így ez utóbbi éppen nem lehet alapja a philosophiának. Az empirismus rövid fejlődéséből pedig kitűnik, hogy a Baco-féle empirismus Lockenál egyoldalú sensualismussá. Humenál tökéletes sensualismussá vált, míg Condillacnál az empirismus következetesen materialismussá fajult.

Tudomásul vétetik.

191. *Pesty Frigyes* bemutatja az Akadémiának legközelebb sajtó alól kikerült két kötetes munkáját »Az eltűnt régi vármegyék,« azt ismerteti, és a történelmi bizottságnak köszönetet szavaz a munka csönkítatlan kiadásáért. Azt ismertetés így szól:

Tekintetes Akadémia!

Már 1871. év november 6-án és újra 1872. év október 14-én szerencsém volt e helyről rövid értekezésekben nézeteimet az eltűnt régi vármegyékről előadni, különösen azon szándékból, hogy a szakférfiak figyelmét azon hézagokra felhívjam, melyek történeti földrajzunk kezdetleges állapota miatt általános nemzeti történetírásunk szintannyi veszélyes szirtjeit képezik.

Az említett idő óta sem magam nem foglalkoztam e tárgygyal többé, sem mások, noha örömet elismerem, hogy néhány jeleseink, mint Botka Tivadar és Balássy Ferencz maradandó becsű adalékokat hoztak egyes részletek felderítésére.

Nemzeti életünk általános történeteiben megtaláljuk az események összefüggő és pragmatikus előadását; a politikai és egyházi mozgalmak, a kulturai tényezők építései, a háborúk és anarchia rombolásai, az illető író készültsége és szellemi hivatása szerint több-kevesebb hűséggel vannak ismertetve; méltányolva vannak a nagy férfiak érdemei, megrovás alá esnek az alacsony szenvedélyből cselekvők tettei. Az állami és társadalmi élet egyes jelenségei (nevelésügy, iskoláztatás, kereskedés és ipar stb.) speciális történetíróknak örvendhetnek, csak egy kérdésre mindeddig az általános történet következetesen megtagadott minden felvilágosítást, t. i., milyen volt hazánk földrajzi állapota különféle korszakokban?

Férfiak, kiknek irodalmunkban halhatatlan érdemeik vannak, e tér elhanyagolásáért a legtévesebb nézeteket vallották. Földrajzi neveink annyira feledékenységre mentek, hogy ha valamely oklevélben az ilyen névre bukkantak, azt sem tudták, a Kárpátok alatt, vagy az Adria mellett nyomozzák-e a megfelelő megyét. De vajjon tudták-e, mi a megye? azt sem; mert számtalan kerület comitatus név alatt tűnik fel, holott e név legalább is négyféle fogalmat fejez ki. A vármegye, a magyar várispánság, a szláv zsupánság, az érseki és püspöki jószágkerület rendesen comitatusnak neveztetett; az utóbbiakban comites és vicecomites, sőt más tisztviselők is léteztek, melyek hivatalneve a vármegyék szervezetét utánozta. Főpapjaink valóban regis ad exemplum rendezték közigazgatásukat terjedelmes jószágaikon, az esztergomi érsek már épen saját nádorral is bírt, de azért az ilyen egyházi comitatus és a vármegye közt roppant nagy volt a különbség.

Támadtak azonban más, a közjogi érdekekkel legszorosabb összefüggésben álló kérdések is, melyeket tovább is kerülni a tudomány és a nemzeti élet elleni véték volna. Ez lévén felfogásom, visszafordultam az általam évek előtt megpendített tárggyhoz, az eltűnt régi vármegyékhez, — on revient toujours à ses premiers amours, — azon reménységgel, hogy az általam bővebben megírandó munka legalább alapúl fog szolgálni, hogy nálamnál több készültséggel bíró szakférfiak, annak hiányait mellőzve, annak idején irodalmunkat ennél jobb munkával megajándékozassák. Ha ezt elérem, nem hiába lesz e célra fordított fáradságom.

Ime tehát, tekintetes Akademia, bemutatom épen most sajtó alól kikerült munkámat.

Az első kötet a legszigorúbb értelemben vett Magyarországgal foglalkozik. Itt fejtegetem a comitatus szónak különféle értelmét, nyomozom a vármegyék első keletkezését, ismertetem a régiebb és újabb írók nézeteit Magyarország koronkinti felosztásáról, kimutatom az eseteket, a midőn bizonyos vármegyék két részre osztattak, mások meg egyesültek, avagy épen beolvadtak, a nélkül, hogy nevöket a közélet fentartotta volna. Ezek előrebocsátása után külön ismertetem a vármegyéket és a comitatus néven előforduló területeket. Nem az azokhoz kapcsolható történeti események elbeszélését tettem feladatommá, hanem azt, hogy milyen közjogi állása volt a comitatusnak elnevezett területnek; mily vidéken feküdt; mily helységek tartoztak hozzá, kik voltak főispánjai, dinastái, mikor és mi okból oszlott fel vagy egyesült más területtel. A külön ismertetésben előfordulnak Pilis, Solt, Csepel, Szolnok, Kemej, Nyir, Erdőd, Szilágy, Patak, Szerencs, Ujvár, Pata, Borsva, Bakony, Segösd, Bodrog, Valkó, Keve, Horom és Somlyó. Némelyek ezek közül oly kimerítően tárgyaltnak, hogy ha valaki ezekről monographiát is akarna írni, a források elégtelensége miatt, na legalább, többet nem írhatna, mint a mennyi e kötetben foglaltatik. Sokszor akadt itt alkalom, történeti problémák megoldására a kritikai erőt megkísérteni. Így például, vajjon Szolnok vármegye eredetileg egy vagy több vármegyét képezett-e, és milyen viszonyban állt az erdélyi vajda, ki századokon át egyúttal szolnoki főispánnak neveztetik, ez említett Szolnok vármegyéhez. Hasonlókép tisztába igyekeztem jönni ama területek minőségére nézve, melyek Ujvár megye néven foglaltatnak, és melyekről egy nagyérdemű veterán tudósunk azt a tant állította fel, hogy itt Abauj, Sáros és Heves vármegyék összes területe értendő, mit én azonban nem találtam igazolva. A Valkó és Bodrog vármegyére vonatkozó előadásban érdekelní fogják az olvasót a régi nemzetiségi viszonyok, valamint a tájékoztatlanság azon nagy foka, mely már a XV-ik század elején a törvényhozás tényezőinél oly meglepően nyilatkozott, és most azt okozta, hogy az egyes vármegyék területi állandéka fölötti viták oly szenvedélylyel folytak, mely az illető részeket a polgárháború küszöbére hozta.

A második kötetben ismertetve vannak a Királyhágón-túli, a Dráván-túli és a Száván-túli részek. Az egykori Erdély a leggazdagabb változatú fejleményekkel kínálkozott, melyek magyar és szász írók figyelmét már gyakran vonták magokra. Használtam az elődolgozatokat, a mennyire ezek e kritikát kiállták, de még igen sok maradt a teendő. Az ország neve Erdély, Siebenbürgen, septem Castra nem egyedül a nyelvészkedés játékaul szolgál, hanem jóval inkább kulcsúl a legrégebb történeti állapotok megfejtésére. Az erdélyi vármegyék közül Fehér vármegye az, mely roppant terjedelme, sajátos alakja, szívóssága és beolvasztó erejénél fogva figyelmünket legnagyobb mértékben kiérdemli, nyomban aztán támad a kérdés, vajjon Erdélynek más részeiben miért keletkeztek vármegyék helyett szász és székely székek. Ez alkalmat nyújt a szászok bevándorlását ismertetni és a székelyeknek Erdélybe származását kutatni. A szász és székely székek

egyenkinti ismertetésénél azok legelső történeti feltünedezése és utóbb más területekkel való egyesülése és így új földrajzi alakulások képezik előadásom vezéreszméjét. Következnek Fogaras, Kővár és Naszód vidéke, melyeknek a megyéktől és a székektől eltérő története megkívánta, hogy sajátáguk pár szóval érintessék.

A XVII-ik század története tizenhárom vármegyéről szól, melyek, közügyeik együttes tárgyalásánál fogva, az ország többi álladékaiban mintegy külön központot képeztek. E megyék ugyan szorosán vett magyarországi vármegyék voltak, de helyzetük Erdély történetéből fejlődött, a miért is azokról a Királyhágón túli részek ismertetésénél szoltam; másik oka annak az, hogy munkám terve dolgozás közben bővülvén, a tárgy rendezését a körülményekhez alkalmaznom kellett.

Magától értődik, hogy Erdély mint tartomány kiváló figyelemben részesült, hogy annak a nemzeti fejedelmek alatti határait ismertettem, a hódoltság, a nagyváradi, bécsi, nikolsburgi, vasvári stb. békekötés hatását annak terjedelmére kimutattam, és mióta az úgynevezett részek visszacapcsolása az anyaországhoz legelőször országgyűlésileg megpendítettett, a visszacapcsolás történetét is rajzoltam.

Külön ismertetésben bőven részesült Szeben, Brassó és Besztercze.

A Dráván túli részek állapota több nagyföntosságú közjogi kérdések fejtegetésére kényszerített. Nem keresve az alkalmat, tettem azt nem politikai célokból, hanem azon logikai következetesség hatása alatt, mely az igazság elismerésére kényszerít. A Dráván túli részek története tele van fikciókkal, és a magyar nemzet tapasztalhatta, hogy a fikcióknak is oly következményeik vannak, melyek valóságos csapások alakjában mutatkoznak.

A mai közélet felfogása szerint, a Dráva és Száva közti vidék Horvátország és Szlavonia álladékat képezi. Ez a legnagyobb történeti valótlanságok egyike, melynek jókori fölismerése nagyobb körökben nem jövén tiszta öntudatra, fontos tartományokat veszítettünk miatta — csata nélkül.

Ilyen jelenség az egész világtörténetben nincs. Már szent István idejében nem a Dráva, hanem a Száva volt Magyarország határa. A két folyó közti vidék a byzantinusok és frankok uralma alatt külön főnökök alatt állt ugyan, de nem birt saját tartományi névvel; szintoly kevéssé birt ilyennel a magyarok hódítása után, mert arra szükség sem volt, e hódítvány, mint Magyarország többi része, vármegyékre osztatván fel. Csak a XIII-ik század közepén jött lassankint szokásba Zágráb, Kőrös, Varasd és Zagoria vármegyét Szlavoniának elnevezni, a nélkül, hogy a diplomatika felhagyott volna a »Dráván túli részekről« szólni, midőn azoknak ügyei forogtak fenn. Ez a Szlavonia nem közjogi vagy politikai, hanem csak ethnografikus elnevezés volt. A Dráva-Száva közén soha sem létezett egy Regnum Slavoniae és a királyi címek közé még csak II. Ulászló vette fel Szlavoniát, nem más okból, mint hogy Corvin János herczeg irányában az ő tekintélyét a déli részekben fentarthassa.

Ez a négy vármegye — illetőleg három, mert Varasd és Zagoria már Mátyás király alatt egyesült, — majdnem az újabb korig viselte a Szlavonia

nevet, mely idő alatt a két folyó közének keleti felét (Verőcze, Valkó, Posega és Szerém) kétségtelen magyar földnek tekintette a közjog és a diplomatika. A XVIII-ik század közepén újabb fogalomzavarok álltak be, és különösen az 1790. évi országgyűlés szolgál mérőföldmutatóul ezen zavarok megörökítésére. Akkor történt, hogy a mit a XIII-ik század közepe óta — habár szintén hibásan — Szlavoniának neveztek, most Horvátországnak kezdtek elnevezni. Az újabbkori Horvátországnak szülemzése tehát ezen korba esik, és e szerint múltja még egy századra sem ér fel.

Ugyanazon időben, a midőn e fikció gyökeret vert, a Szlavonia név újra kelet felé vándorolt és azon vidékre ragadt, mely Posega, Verőcze, Valkó és Szerém megyékből állt.

Az okokat nyomozván, melyek e különös eredményt előidézték, mindenek előtt az Arpád családbeli királyok azon következetes, de felette hibás politikáját kell vádolnom, mely a királyi hercegeknek az ország harmad-részt engedte át kormányzásra. E harmadrész olykor ugyan Erdélyből és a Tiszavidékből, de rendszeren a Dráván túli részekből állt. A magyarok a Dráva-Száva közén Horvátországot vagy Szlavóniát sem elő nem találták, sem ilyen vagy bármilyen tartományt itt alkotni nem akartak. A királyi hercegek, mint Dalmatia, Croatia és Slavonia kormányzói, hatóságukat a két folyó közére is kiterjeszték ugyan, de nem azért, mintha e részek Szlavóniához vagy Horvátországhoz tartoztak volna, hanem mint a királyi kegyességből a királyi hercegek személyének engedett kedvezményt, a mi abból is kiténik, hogy a királyi hercegek úgynevezett harmadrésze területileg nagyon változékony volt, úgy, hogy néha Zala, Somogy vagy Baranya is oda tartozott, míg máskor a két folyó közének csak egy része állt e fiók-kormány hatósága alatt.

Nem léteztek ugyan mindig királyi hercegek, kik az érintett politika képviselői lehettek, de léteztek mindig bánok, kik e politika örökösei és folytatói voltak, és az anyaország gyanútlanul hozzászólt ez állapotokhoz, melyeket aztán a későbbi századok háborús bonyodalmai és nemzetünk tájékozatlansága saját közjogában, de részben vétkes connivencia is korunk egyik legsajnosabb bajává érelték.

A régi Horvátország, azon oklevelek tanúsága szerint, melyeket magok a horvátok tettek közzé, a Száván és Kulpán túl feküdt, és ott volt az az ország, mely fölött a horvát hercegek és királyok uralkodtak. Ezeknek levelei és intézkedései soha sem vonatkoznak a Száván inneni részekre, és midőn czímeikben magokat Dalmatia és Croatia királyainak nevezték, nem azt a földet értették, mely vármegyékre volt felosztva és a Kulpán innen feküdt.

Nemcsak e két folyó képezte Magyarország határát Horvátország felé, hanem képezték azt az intézmények is. Horvátország a zsupánságok hazája volt; ilyeneket nem találunk Magyarországon. A várispánságok Magyarországon fejlődtek, itt voltak ezek a védrendszer hatalmas alapja, míg a XIV-ik század közepén minden nyomuk elvész; a régi Horvátországban viszont a várispánsági intézményt hiába keressük.

Még csak azt akarom megjegyezni, hogy *Szlavonia* a horvát királyok

idejében sem volt ország, hanem csak földrajzi fogalom. Mintegy synonimája volt ez Dalmatiának és a régi Horvátországnak, úgy, hogy a velenzeiek még a XV-ik században a szlavoniai partok alatt, Dalmatiának adriai partjait értették. Ez így lévén, valóban bámulnunk, de egyszersmind szomorkodnunk is kell, mikép csúszhatott e név századok folytán eredeti léghajlatából a Dráva és Száva torkolatáig.

A most említett fejezetben több comitatus részletes ismertetése talált helyet. Ilyenek: Csázma, Dombró, Garics, Gerzencze, Gora, Goricza, Gordova, Hraschina, Ivanics, Kemlek, Marócza, Podgoria, Rovische, Sziszek, Ugra, Vaska és Zagoria. Ezek közt vannak püspöki jószágkerületek, vannak várispánságok, dinastikus területek, ritkábban vármegyék, — zsupánság egyetlen egy sem található.

A Száván túli részekről szóló fejezetben tárgyalom Bosznia és Ráma történetét a földrajz szempontjából, szólok az ország sokszor változó nevééről, fekvéséről, czímeréről, — és, habár csak nagyobb vonásokban, Herczegovina, Zentha, Dioclea és más tartományok történetéről is, melyeknek sorsa Bosnia és Dalmatia sorsával szorosan összefüggött. Itt a Száva jobb partján két valószínű magyar vármegye: Zana és Orbász vonja magára figyelmünket, — ezek és a Drina folyó közt két bánág: a sói és ozorai bánág terült el, nagy fontosságú tanúságul azon közvetlen politikai hatásnak, melyet Magyarország évszázadokon át a mai Boszniára gyakorolt. Fiuméről részletesen szólni annál kevésbbé kívántam elmulasztani, minél sajnósbban hatott eddig reánk e város történetének homálya. Nem találtam igazolva Szalay László véleményét, mintha Fiume már régi időben önálló politikai test lett volna. Midőn a XVI-dik század elején az osztrákok, mint a lesújtott magyar nemzet védői, az országba benyomultak, különösen a Quarnero mellékét szállták meg; Fiume pedig az akkori események révén a krajnai tartomány része lett. Magyarország befolyása több mint két századon át nullifikálva volt e vidéken, míg Mária Terézia 1779. évi diplomája Fiumét újra közvetlenül alá nem rendelé a magyar koronának. Ekkor fordúl elő először azon kitétel, mely szerint Fiume Magyarország különálló területének tekintendő.

A zsupánságok hazájában ily módon a magyar történet legszélsőbb déli kiágazásáig: Dulcigno, Antivari, Durazzóig érven, magát a zsupánsági intézményt fejtegetem. Constantin, a biborban született görög császár 11 zsupánságot számlál elő, mely szám azonban távol sem kimerítő, — háromszor annyi lévén az, a mit a bemutatott könyvben földrajzi tekintetből ismertetni igyekeztem.

Ha valaki azt a kérdést vetné fel, vajjon Szerbiát és az egyesült oláh fejedelemségeket miért nem vontam szintén nyomozásom és búvárlatom körébe, azt kellene válaszolnom, hogy könyvem címe szerint az eltűnt vármegyéket kerestem és azok emlékeit akartam fölleveníteni, hogy múltunk ismerete egy pár erős oszloppal szaporodjék. Ilyen vármegyék azonban Szerbiában és az oláh fejedelemségekben nem léteztek.

Igaz, hogy a címhez más tekintetben sem simúlt híven az előadás. A roppant területen, melyet bevándoroltam, számtalan problema állta el

utamat, számtalan érdekes kérdés csábítgatott és az abstinentia erénye nincs bennem annyira kifejlődve, hogy e kérdések elől kitérhettem, e problémákkal ne foglalkoztam volna. Így történt, hogy midőn az eltűnt vármegyéket ismertetni akartam, egyúttal kipillantást nyitottam Magyarország majdnem egész történeti földrajzára. Szerencsésebb utódok feladata lesz e földrajzi képleteket közelebbi látkörbe hozni.

Mielőtt e helyet elhagynám, engedje meg a tekintetes Akadémia, hogy legbensőbb hálámat fejezzem ki a történelmi bizottságnak azon loyális eljárásáért, melylyel e munka csonkítatlan megjelenését lehetővé tette. Midőn az adatok nagy halmaza és a megfejtendő kérdések sokasága miatt e munka terjedelme jóval túllépte azt a határt, melyet annak eredetileg kitűzhetni véltem, a bizottság újra és ismételve engedélyezte azon facilitásokat, melyekre szükségem volt, hogy munkámban feltűnő hézagok ne maradjanak.

A bizottság ez eljárása tanusítja, hogy a tudomány érdekét kívánja szolgálni.

Vajha azt mondhatnám, hogy a bizottság e nemes szándoka teljesült. Helyeslő tudomásul vétetik.

Harminczkettedik akadémiai ülés.

A. III. osztály nyolczadik ülése.

1880. november 15.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

193. B. *Eötvös Loránd* »Az elektromos sűrítő egy új módjáról a sűrítő gyűrű«-ről értekezik. Kivonatban így:

Az elektromos sűrítők lánczolatára vonatkozó vizsgálataim folyamában, melyekről a t. Akadémia színe előtt értekezhetni f. év január havában szerencsés valék, azon elektrosztatikai kérdés állott elém: milyen lesz az elektromosság eloszlása az elszigetelt vezetőknek zárt sorában, melyben minden tag két szomszédjának influentiája alatt áll. A vezetőknek ilyen zárt sorát a következőkben *sűrítő gyűrűnek* fogom nevezni.

A kérdés vizsgálata kecsgetető volt különösen azért, mivel megoldása által az elektromos sűrítésnek oly módszerét reméltem megállapíthatni, melynek segítségével a töltő elektromos forrás potenciáljánál nagyobb és pedig állandó arányban nagyobb elektromos potenciált lehessen előállítani. Az ilyen módszer különösen elektrosztatikai mérésekre alkalmazva válhatik fontossá.

Ide vágó vizsgálataim elméleti részét a következőkben foglalhatom össze:

Alakítsunk n egyenlő vezetéből egy sűrítő gyűrűt, és pedig úgy, hogy e vezetők mindegyike szomszédjaihoz ugyanazon módon legyen elhelyezve. Ha e vezetők elektromosságait egyenkint E_1, E_2, \dots, E_n , bennök

az elektromos potenciál értékeit pedig V_1, V_2, \dots, V_n betűkkel jelöljük, akkor az elektromos egyensúly feltételét

$$E_1 = a(V_1 - V_2) + a(V_1 - V_n) + \alpha V_1$$

egyenlet s a többi $(n-1)$ vezetőre vonatkozólag még $(n-1)$ egyenlet fejezi ki. Oly vezető sorozat esetében, melynél az egyes tagoknak egymás felé fordított oldalai nagyok s közel állók, az α -val szorzott tagok elhanyagolhatók lévén, az elektrosztatikai egyensúly viszonyainak meghatározására következő egyszerűsített egyenletek szolgálhatnak:

$$\left. \begin{aligned} e_1 &= 2 V_1 - V_2 - V_n \\ e_2 &= 2 V_2 - V_3 - V_1 \\ &\dots \dots \dots \\ e_n &= 2 V_n - V_1 - V_{n-1} \end{aligned} \right\} \dots \dots \dots 1)$$

Itt rövidítés kedvéért tettük $\frac{E_1}{a} = e_1$ s. i. t.

A gyűrű vezető szakaszainak valamelyikét a földdel, annak szomszédját pedig egy állandó potentialforrással, például galvánelem sarkával kötve össze, e két vezető ellentett elektromosságokat vesz fel, melyeknek értékeit a fentebbi egyenletekből nyerjük, ha azokban teszszük

$$V_1 = 0, V_2 = b$$

b a vezetővel közölt potenciált jelölvén.

Ez esetben:

$$\left. \begin{aligned} e_1 &= -b - V_n \\ e_2 &= 2b - V_3 \\ e_3 &= 2V_3 - V_4 - b \\ e_4 &= 2V_4 - V_5 - V_3 \\ &\dots \dots \dots \\ e_n &= 2V_n - V_{n-1} \end{aligned} \right\} \dots \dots \dots 2)$$

Ez egyenlet-csoportból levezethetjük a következőkre nézve fontos egyenletet:

$$(n-1)e_2 + (n-2)e_3 + (n-3)e_4 + \dots + 2e_{n-1} + e_n = nb \dots 3)$$

Ezekből következik, hogy ha a gyűrű eredetileg üres volt, akkor egyik szakaszát a földdel, szomszédját pedig az állandó potential forrásával kötve össze, a többi szakaszok potenciáljai ennél mind kisebbek lesznek. Nem úgy van ez a gyűrű szakaszainak folytatólagos megtöltésénél. E kifejezés alatt: »folyatólagos megtöltés« azt értem, hogy az egyes vezető szakaszok sorrendben egymásután hozatnak érintkezésbe az állandó potential forrásával, ez alatt egyik szomszédjuk a földdel vezetőleg összeköttetvén, s ez mindig úgy történik, hogy azon vezető, mely előbb a földbe volt vezetve, azután jusson az állandó potential forrásával érintkezésbe.

Az ilyen folytatólagos töltésre vonatkozólag kimutathatom, hogy az állandó potential forrásával érintkező vezető annyi elektromossággal telik meg, a mennyi a töltés megelőző szakaszában a $2, 3, \dots, n$ sorszámu részek elektromosságainak középértéke. Ez elektromosság mennyisége elő-

állítható e szerint, mint egy végtelen sornak tagja, melyben minden tag az előtte álló $(n-1)$ tagnak középértéke. Az ilyen sornak tagjai növekedő sorszámmal egy állandó érték felé végtelenül közelednek. E határértéket a 3) egyenlet szolgáltatja, mert abban téve $e_2 = e_3 = \dots = e_n = e$, lesz:

$$e = \frac{2}{n-1} b$$

A gyűrűről, melynek egyes részei töltésök ezen határértékét felveték, azt mondom, hogy az *teljesen megtöltött*. A potenciál értékei a teljesen megtöltött gyűrű egyes részeiben a 2) egyenletcsoporthól meghatározhatók. Így azt találjuk, hogy a μ sorszámú vezető potenciálja:

$$V^\mu = (\mu-1) \left(1 - \frac{\mu-2}{n-1} \right) b \quad \dots \dots 4)$$

továbbá, hogy:

$$V^\mu = V^{n-\mu+2}$$

más szóval: a potenciál egyenlő azon vezető részekben, melyek a földbe levezetettől ugyanazon számú részek által választatnak el. A potenciálnak azon vezető részben van legnagyobb értéke, melynek sorszáma $\frac{n}{2} + 1$, ha n páros, $\frac{n+1}{2}$ és $\frac{n+1}{2} + 1$ pedig akkor, ha n páratlan.

Maga e legnagyobb érték, ha n páros:

$$V_{\max} = \frac{1}{4} \frac{n^2}{n-1} b$$

ha n páratlan, akkor:

$$V_{\max} = \frac{1}{4} (n+1) b$$

A földbe vezetett résztől, hol értéke null, a potenciál két irányban növekszik azon vezető részig, melyben legnagyobb értékét eléri. Ha például $n = 20$, akkor:

$$\begin{aligned} V_1 &= 0 \\ V_2 &= V_{20} = b \\ V_3 &= V_{19} = 2.1\frac{8}{9} b \\ V_4 &= V_{18} = 3.1\frac{7}{9} b \\ V_5 &= V_{17} = 4.1\frac{6}{9} b \\ V_6 &= V_{16} = 5.1\frac{5}{9} b \\ V_7 &= V_{15} = 6.1\frac{4}{9} b \\ V_8 &= V_{14} = 7.1\frac{3}{9} b \\ V_9 &= V_{13} = 8.1\frac{2}{9} b \\ V_{10} &= V_{12} = 9.1\frac{1}{9} b \\ V_{11} &= 10.1\frac{0}{9} b \end{aligned}$$

Ha a vezető részek valamelyikét, például azt, melyben teljes megtöltésnél a legnagyobb potenciál áll elő, egy a gyűrűn kívül álló vezetővel kötjük

össze, akkor ez attól elektromosságot fog kapni mindaddig, míg potenciáljai nem egyenlők. Ha továbbá arról gondoskodunk, hogy a gyűrű folytatólagos megtöltése közben, annak a levezetettől számítva mindig ugyanazon sorszámú tagja érintkezzen a külső vezetővel, akkor ez teljesen megtöltetvén, potenciálja eme tagóval egyenlő lesz.

Látjuk ebből, hogy a sűrítő gyűrűt megtöltvén egy oly elektromos forrással, melynek állandó potenciálja b , e gyűrűvel folytatólagos töltések útján képesek leszünk valamely vezetőt b -nél állandó arányban nagyobb elektromos potenciálra emelni.

Ezen, elmélet útján megállapított következtetéseket különösen e célra szerkesztett készülékekkel kísérletileg is tanulmányoztam. A kísérletek teljesen igazolták az elméletet.

Nem mulaszthatom el, hogy e helyen azon mindenesetre feltűnő analógiára figyelmeztessék, mely a sűrítő gyűrű és a dörzsölő elektromos gép potenciál-viszonyai között fennáll.

Az egy földbe levezetett, párnával dörzsölt üvegkorongon ugyanis azt találjuk, hogy a potenciál a dörzsölés helyétől kezdve két ellentett irányban növekszik addig, míg, közel a párnával szemben, legnagyobb értékét eléri. Az elektromos gép üvegkorongját e szerint sűrítő gyűrűnek tekinthetnők, mely egymásra influentiát gyakorló, nem vezető közök által elválasztott vezető részekből van összetéve.

E nézetet szigetelőkben észlelhető egyéb potenciál viszonyok is támogatni látszanak; de azért még sem szabad e látszat által csábítatva, az említett analógiát elmélet gyanánt elfogadni, s midőn arról e helyen szölok, szándékom inkább: a kérdést felállítani, mint arra feleletet adni.

194. *König Gyula* »A rationalis függvények általános elmélete és az algebrai alaktan alaptétele« cz. dolgozatát olvassa. Rövid tartalma ez:

Az előadó jelentést tesz néhány vizsgálatáról, melyekben nemcsak figyelmet érdemlő új eredményekhez jutott, hanem egyszersmind a matematika oly fejezetei közt állapított meg kapcsolatot, melyek eddig majdnem teljesen különválva fejlődtek. Ezek a függvénytan, az algebrai egyenletek elmélete és az invariáns-elmélet. A használt módszerek jellemzése után áttér a nyert eredmények jelzésére, melyeknek bővebb kifejtését az előterjesztett értekezés tartalmazza.

Rövid összefoglalásban a főeredmények a következők:

Az összes rationális függvényeket véges számú osztályba lehet sorozni. Ha egy oly alaprendszert veszünk föl, melyben ugyanannyi független függvény foglaltatik, mint a hány változó van adva, akkor az ugyanegy osztályba tartozó függvények az alaprendszer segítségével bármelyikök által rationális módon előállíthatók. Az egy tetszőleges egyenletre vonatkozó algebrai függvények osztályozása fajokra, melyet Kronecker adott, emez osztályozásnak egy speciális esete, midőn t. i. az alaprendszer függvényeinek a legegyszerűbb szimmetrikus függvényeket vesszük.

E tételek még akkor is érvényesek maradnak, ha csak ama függvények összességét tekintjük, melyek egy bármikép megszabott föltételnek

eleget tesznek; csakhogy ekkor maga az alaprendszer is kevesebb függvényből áll.

Mint hogy a kifejtett törvények tehát ennél a megszorításnál is helyesek maradnak, adott algebrai alakok invariánsaira és covariánsaira is alkalmazhatók. Evvel pedig egyszersmind adva van ama sokat keresett tétel általános bebizonyítása, melyet az invariáns elmélet alaptételének szokás nevezni és a mely — röviden — racionális véges alakrendszer létezését állítja.

195. *Borbás Vincze* mint vendég »Békésmegye Flórájának képéről« értekezik. Röviden így:

A magyar kócsagok hazáját, Békés vármegyét, legnagyobb részt szántják, vetik, tehát vegetációja, hegyek és sziklák stb. alkotta termő helyek hiányában is, korlátozott, mindazáltal van neki három, kiváló érdekességű természetes termőhelye: *a vizes talaj, a szikes mező és róna-erdők*, melyek a megye növényzetét jobban kiemelik, mint eddig az Alföld monoton növényzetéről hinni lehetett.

Mind e három termő helyen különös gazdag, változatos tarka növényzet nem uralkodik, sőt akármelyik természetes termőhelyen nem csak a növényzet kevésféle, de az egyszínűség is igen szembetűnő, s a szíken főleg a *lila*, a vizek partján a *sárga* szín válik ki.

Ez az egyszerűsége a vegetációnak fontos növény-geographiai szempontból, feltüntetvén, hogy itt a növények keveredése nagyfoku nem lehetett, vagy hogy a talaj és az Alföld éghajlata itt az összekeveredés elé gátlólag lépett, tehát a Sebes-Körös Sárretjén és Békés-megye szikes mezőin a növényzet meglehetősen eredetiségben látható. Az egyes termő helyek növényzetének keveredetlensége különben nemcsak a kevésféleség és egyszínűségben nyilatkozik, hanem az egy helyen növő fűvek tenyésző részei mintegy egyenlő terv szerint vannak alkotva. E helyek tehát a természetes flórák eredetisége és keletkezése tanulmányozására nézve is fontosak.

Ezek után leírja egyenkint a három termőhely vegetációi viszonyait és formációit, tekintettel lévén a talaj-nemekre is, melyhez anyagot *dr. Szabó József* egyetemi tanár »Békés és Csongrád geológiai viszonyai« című munkájából merített. Leírja a mocsaras helyek, a rétség (nádrétek), a hígkotús (stüppedő sáros) helyek növényzetét, a zsombék-formációt, szikes helyek szegény és kurta fűvű és vékonyszálú vegetációját, a róna-erdőket stb. A Körösök közeiben az éghajlat és a nyári forróság a fatenyésztés ellen nem lép fel gátlólag és helyenként igen szép, s az anyatermészet plántálta mocsártölgy-erdők díszlenek.

A tölgyerdők növényzete csaknem elfeledteti velünk, hogy az Alföldön vagyunk. Legnevezetesebb a dobozi és fási erdő.

A kaszálók, valamint a szántóföldek növényzete kétféle, és nem állandó, az áradás azt gyakran módosítja.

196. *Silberstein Salamon*nak »Vonalgeometriai tanulmányok« cz. dolgozatát bemutatja Hunyady Jenő l. t. A kivonat így hangzik:

A vonalgeometria a mai elemző geometriának legfiatalabb ága;

alapját Plücker vetette meg 1868-ban megjelent művével: »Neue Geometrie des Raumes gegründet auf die Betrachtung der geraden Linie als Raumelement.« Ezen címében már kifejezve van a munkának alapterve; ez nem más, mint a térbeli alakzatok vizsgálata, midőn az egyenes vonal vétetik alkotó elemnek. Pont és sík után az egyenes vonalat tekinteni alkotó elemnek, elég közelfekvő gondolat és az elvet magát Plücker mintegy odavetve már 1846-ban fejezte ki; kiviteléhez azonban csak vén korában fogott, midőn a physikától elfordulva, ismét a geometria vette igénybe gazdagon produkáló szellemét. A tudomány fejlődésmenete — mint mindenkor, úgy most is — már magában rejtette az új eszmék csíráit. Tiszta geometriai spekuláció révén Möbius, Chasles és Sylvester jutottak alakzatokhoz, melyek Plücker complexének megfelelnek. Cayley a vonalnak ugyanazon 6 coordinátáját vezette be, melyet később Plücker használt és a harmadrendű térgörbékét mint vonalképződményeket vette analitikai tárgyalás alá. Mechanikai és optikai érdekek is a vonalgeometria felé utaltak; ez utóbbiak által indítatva, Hamilton ∞^2 sok egyenesből álló rendszereket vizsgált meg. Az ő eredményeit elemző geometriai alapon fejtette ki Kummer, ki később 1866-ban a berlini akadémia értekezéseiben egy nagyterjedelmű és gazdag tartalmú dolgozatot tett közzé az első- és másodrendű sugárrendszerek elméletéről. Itten főleg a negyedrendű felületek egy osztályával foglalkozik, melyeket másodrendű sugárrendszerek segítségével állít elő, s melyek ő szerinte is lettek elnevezve. Kummernél ∞^3 sok egyenesből álló rendszerek még nem fordulnak elő, és ép ezek képezik »complex« név alatt Plücker vizsgálatainak leglényegesebb részét. Az öntudatos törckvés egy vonalgeometria megalkotása felé szükségképen rávezetett ezen nagyfontosságú alakzatokra, melyek a tért akkép hálózák be, hogy annak minden egyes pontján végtelen sok, egy kúpot alkotó egyenesek mennek keresztül. Más felfogásban ugyanazon complex egyenesei a térnek mindegyik síkjában egy görbe vonalat burkolnak be, és a complex rendjét ama kúpok rendje vagy ezen görbék osztálya határozza meg. Két complex közös egyeneseit Plücker congruentiának nevezi, úgy hogy ez ugyanazon alakzat, melyet Kummer sugárrendszer név alatt vizsgál meg; három complex közös egyenesei egy bizonyos sugárfelületnek alkotói.

Az elsőrendű complexek vizsgálata után, mely a másodrendű felületek vonalgeometriai tárgyalásának alapját képezi, Plücker áttér a másodrendű complexek elméletére, hol őt főleg a negyedrendű és negyedosztályú felületek egy csoportja foglalkoztatja, melyeket complexfelületeknek nevez; ezeket úgy származtatja, hogy egy síkot egy egyenes vonal körül forgat, a sík mindegyik helyzetében egy másodosztályú görbét — kúpszeletet — tartalmaz, mely a benne fekvő complexbeli egyenesek által burkoltatik be. Ezen kúpszeletek összesége adja a complexfelületet.

Plücker után Clebsch, Klein, Lie és Voss foglalkoztak kiválóan a complexek elméletével. Clebsch egy symbolikus jelölést törekedett érvényesíteni az analitikai tárgyalásban, Klein és Voss a vonalgeometria analysisét elegánssá és következetessé tették, a mennyiben a pontot, síkot, térgörbét, felületet consequensen mint vonalképződményt fogták fel. Lie

görbe vonalak complexeit tette vizsgálatának tárgyává, és úgy hiszem nem tévedünk, ha fölveszszük, hogy ezen vizsgálatok vezették őt fontos fölfedezéseire a differenciálegyenletek elméletében.

• Nem csodálkozhatunk, hogy oly fiatal geometriai ágúál bizonyos clemi feladatok még nem voltak kidolgozva, melyek egy rendszerezett vonalgeometria első fejezetét képezendik. Dolgozatom ép ezen hiányt akarja némileg kitölteni. Az egyenes vonalat magát mint transversál egyeneseknek összeségét foghatjuk fel geometriailag és állíthatjuk elő analtikailag egy egyenlet által. Ezen egyenletnek különböző alakjai, midőn az egyenes különböző geometriai feltételek által van meghatározva, még nem állítottak fel. Dolgozatomban felállítom azon két egyenes egyenletének szorzatát, melyek három egyenest metszenek és egy negyedekre merőlegesen állanak, továbbá két egyenes közös normálisának egyenletét és azon egyenesét, melyet egy pontból merőlegesen bocsáthatunk egy egyenes vonalra stb. Közben kiadódik az egyágú hyperboloid egyenlete pont- és síkkoordinátákban, midőn ezen felület három, egy rendszerbe tartozó alkotója adva van, továbbá azon tétel, hogy azon pontok mértani helye, melyekből 4 egyenesre bocsátott normálisok talppontjai egy síkban fekszenek, egy harmadrendű felületet képeznek, melyen ama 4 egyenes rajtfekszik; és ezen kívül egy komplikáltabb geometriai tétel, mely azon egyenesek mértani helyére vonatkozik, melyek három adott egyeneshez oly helyzetben vannak, hogy csak egy oly egyenes létezik, mely ezen egyenesekre merőleges és az adott három egyenest metszi.

Ha egy egyenes egyenletébe egy másíknak koordinátáit helyettesítjük, akkor egy kifejezést nyerünk, mely a két egyenes vonal momentumának nevezetetik, és mely nem más, mint a két egyenes minimális távolságának és hajlásszögük sinusának szorzata. Hét egyenes vonalnak páronként összefoglalva 21 momentumáról beszélhetünk. Ezen 21 momentum között létező relációt determináns alakban felállítom és belőle levezetem azon föltételt, mely alatt 5 egyenesnek egy közös transversálisa van, hasonlóan 4 egyenes vonal két közös transversál egyeneseihez tartozó egyenletek szorzatát, végre az egyágú hyperboloid egyenletét vonalkoordinátákban. Ugyanezen reláció alapján egyszerű vonalgeometriai bizonyítását adom Hesse azon tételeinek, melyek egy, a hyperboloidra felírt hatszöget jellemeznek. Ezen tételek szerint a hatszög három átlója egymást egy pontban metszi, és átellenes csúcsaiban találkozó egyenesek által meghatározott síkok metszési vonalai egy síkban fekszenek.

Végül felállítom azon kifejezést, mely két vonalpár közös normálisainak momentumát adja, a mi mellett kitűnik, hogy azon egyenesek, melyeknek három közös normálisa három adott egyenessel metszik más két egyenes közös normálisát, egy 250-ed fokú sugárfelületnek alkotóit képezik.

Az értekezések az előírt módon bírálatra adandók.

Harminczharmadik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1880. november 22-én.

Gróf Ló n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

198. *Szász Károly* r. tag felolvassa emlékbeszédét *Leves György* 1878. decz. 5-én elhunyt kultag fölött.

Az I. osztály értekezéseinek során közrebocsáttatik.

199. Olvassatik az I. osztály jelentése, Borsodi Szilágyi Dezsőnek »A nyolcz kétjegyű mássalhangzó egyszerűsítésének rendszere a magyar helyesírásban« című kézirati munkájáról.

Az Akadémia az osztály azon véleményét, mely szerint a két jegyű mássalhangzók egyszerűsítésének kérdése teljesen mellőzendő, a felhozott indokoknál fogva, magáévá teszi, és a vallás és a közoktatásügyi m. k. miniszter urnak fölterjesztendi.

200. Olvassatik a III. osztály előterjesztése a magyar mérnöki munkára kitűzendő pályázat tárgyában. Az osztály azon nézetben van, hogy a névtelen mérnök és mások adományaiból a pályázatot már most ki kellene hirdetni; a pályakérdés megállapításánál figyelemmel kellene lenni azon mérnöki pályakérdésekre, melyeket a magyar mérnök- és építész-egylet szándékozik kitűzni; a pályadíj 700 frtból és ezen összegnek felszaporodó kamataiból állana.

Az összes ülés az osztály javaslatait elfogadja, és fölhívja, hogy a kitűzendő pályakérdés tárgyában javaslatait terjeszsze elő.

201. A III. osztály dr. Dezső Béla ur részére engedélyt kér, hogy a szivacsokról szóló értekezését az osztály egyik ülésén személyesen felolvashassa.

Az engedély megadatik.

202. Az irodalom-történeti bizottság jelenti, hogy Lugossy József r. tagot a bizottság tagjainak sorába fölvette.

Az összes ülés ezen választást helybenhagyja.

203. A történelmi bizottság jelenti, hogy b. e. Csengery Antal helyébe, *Ipolyi Arnold* r. tagot választotta meg a bizottság elnökévé.

Az Akadémia eme választást helybenhagyja.

204. Olvassatik az archaeologiai bizottság jelentése, a Pancsova városa részére megállapítandó czimer tervezetei tárgyában. A bizottság a benyújtott tervezeteket, heraldikai és történelmi szempontból kifogás alá esőknek tekinti, és a következő czimer elfogadását ajánlja: vörös mezőben, zöld gyepen, két bástyájú, nyílt kapujú ezüst vár; a kapuban két őrtálló, pánczélos, lándzsás vitéz; a zöld gyepen hullámos két ezüst pólya; a pajzs kikanyarított renaissance-alakú, fölötté ezüst falkorona.

A bizottság jelentése a m. kir. belügyminiszter úrhoz fölterjesztendő.

205. Bemutattatik a könyvkiadó bizottságnak, a könyvkiadó vállalat 1881—83. évi cyclására szóló programja, a mely szerint a következő munkák fognak közrebe- csáttatni:

Az I. (történelmi) sorozatban:

Ranke L. »Die röm. Päpste, ihre Kirche und der Staat, im XVI. und XVII. Jahrhundert« 3 kötet.

Thierry A. »Tableau de l'Empire Romain.« 1. kötet.

Simons : »Renaissance in Italy« 3 kötet.

Goldzieher J. »A sivatag vallása és az Izlam« 1 kötet.

A II. (irodalmi) sorozatban :

Taine H. »L'histoire de la littérature anglaise« 5 kötet.

Gyulai Pál »Petőfi élete« 1 k.

Szász K. »A világirodalom nagy époszai« 1 kötet.

Alexander B. »Kant élete, fejlődése és philosophiája« 2 kötet.

Beöthy Zsolt »A magyar szép próza elbeszélés a múlt század végéig. 1 kötet.

A III. (jog- és államtudományi) sorozatban :

Bagchot, Giffen, Stanley, Jevons munkáiból »Közgazdasági és pénzügyi értekezések« 1 kötet.

Mayr G. »Die Gesetzmässigkeit im Gesellschaftleben« 1 kötet.

Laveley : »Les formes du gouvernement« 1 kötet.

A nevezetesebb művelt államok alkotmányának ismertetése, tekintettel történeti fejlődésükre.

Tudomásul vétetik.

206. Bemutattatik a bonyhádi algymnasium kérvénye, melyben az Akadémia kiadványainak adományozásáért folyamodik.

A könyvtári bizottság javaslatára határoztatik, hogy az Akadémia régebbi kiadványai, melyekből nagy számú példányok állanak rendelkezésre, jövőre pedig az Akadémia Értekezései és az I. osztály kiadványai meg fognak küldetni.

207. Bemutattatik a nagy-rőcsei polgári iskola kérvénye, melyben az akadémiai kiadványok adományozásáért folyamodik.

Az Akadémia, könyvtári bizottságának indítványára, elhatározza, hogy az intézet céljainak megfelelő azon régebbi kiadványok, melyekből tetemes készlet van, küldessenek meg.

208. A »Royal Dublin Society« csereviszony életbeléptetését ajánlja az Akadémiának és kiadványait tényleg beküldi.

A könyvtári bizottság javaslatára az ajánlat elfogadtatik ; és a III. osztály, valamint a természettudományi bizottság kiadványainak megküldése határoztatik.

209. Olvasztatik a m. kir. belügyminiszter leirata, melyben az Akadémiát felhívja, hogy az újonnan alakított Torda-Aranyos megye czímer szervezetét bírálja meg.

Az archaeologiai bizottság fölkértek, hogy a czímer tervezetét bírálja meg, és jelentését terjeszszze a jövő összes ülés elé.

210. Bemutattatik Teza Emil pisai egyetemi tanár, akadémiai kültag kézirati értekezése Bernardino Baldi XVI. századbeli olasz író magyar-olasz szótáráról.

Felhasználás végett áttétetik az I. osztályhoz.

211. Olvasztatik Szily Kálmán, Szilády Áron, Hunfalvy Pál, Greguss Ágost, Szilágyi Sándor, Salamon Ferencz, Szász Károly, Balogh Kálmán, Sztoczek József, Fraknói Vilmos, Szabó József, Gyulai Pál, Than Károly, Frivaldszky János, Hunfalvy János, Kautz Gyula és Budenz József rendes tagok által benyújtott következő indítvány :

»Az Akadémia alapszabályainak 41. §-a szerint »az elnököt az elegyes ülés . . . három évre választja. A három év elteltével újra megválasztható.« S a 43. §. szerint »a

másod-elnök választása úgy történik, mint az elnöké; — tehát szintén három évre, s a három év leteltével az előbbi másodelnök szintén megválasztható.

»Ez alapszabályok nem gátolják ugyan az Akadémiát, hogy egyik vagy másik elnökét, vagy mind a kettőt is, három évenként megváltoztassa. De mióta az Akadémia fennáll, ötven év óta nem volt rá eset, a halál esetén kívül, hogy az Akadémia évenkénti új választásnál meg ne választotta volna előbbi elnökeit. S valahányszor az elnöki szék halál által megürült, arra mindannyiszor a másodelnök választatott meg.

»Így az Akadémiában az elnökségnél az állandóság elvét szentesítette a gyakorlat; s miután ez így van, alig lehetne egy új választásnál az elnökök bármelyikét változtatni a nélkül, hogy a bizalom megvonásának színében ne tűnjék föl, — a mire pedig soha nem volt, s nem is lehet ok oly férfakkal szemben, a minők az elfolyt ötven év alatt, az Akadémia elnöki székeit elfoglalták, s valószínűleg jövőre is, az Akadémia böles választása folytán, elfoglalandják.

»Már pedig meggyőződésünk szerint, az Akadémiának érdekében volna, az elnökségben az állandóság elvét a változóság elvével egyesíteni.

»Nem is említve azt, hogy az Akadémiának, legszerényebben szólva is, nem egy és két oly tagja van, ki érdemeinél fogva méltó, képességeinél fogva pedig alkalmas volna arra, hogy az elnöki és másodelnöki tisztet viselhesse, és annak díszével felruházassék: azon kívül is czélszerűnek és az Akadémia érdekében állónak látjuk, hogy míg az elnök az Akadémiát a külvilág, az ország, a hatóságok, s legfőbb pártfogónk: a király irányában is képviseli, s így állása, a mellett hogy tiszt, egyszersmind méltóság is, s épen azért czélszerű, hogy míg az Akadémia bizalma benne központosúl, állásán állandó legyen; — addig az elnökség másik tagjában, a másod-elnökben a változóság elvét kívánjuk valósitva látni:

»hogy legyen módja az Akadémiának számos jeles és érdemes tagjai közül időnként s felváltva, többeket tisztelni meg bizodalmaival.

»hogy mint a tudomány összes terét, annyi tudományszakban, s három főosztályban felölélő és mindeniknek érdekét előmozdítani kívánó testület, ügyei vezetésének élére, felváltva a különböző tudományzakokból állíthasson férfiakat, kik leginkább hivatva és képesítve legyenek tudományzakaik s az Akadémia osztályainak szükségait s érdekeit képviselni és előmozdítani.

»hogy végre az Akadémia vezérletébe, anyagi ügy, mint szellemi ügyeibe, a másodelnökség időleges viselése által, sorban többeket beavatva, az Akadémia érdekeit ezek annál sikeresebben mozgathassák elő.

»Mindezeknél fogva, míg az elnökre, mint az Akadémiának a külvilággal szemben képviselőjére nézve az állandóság és maradátság gyakorlatát továbbra is fentartandónak véljük: — az elnökség másik tagját, a másodelnököt, három évről három évre változónak óhajtjuk.

»S mivel ezt, a mostani alapszabály s annak alapján kifejtett gyakorlat mellett, a bizalom megvonása s általában esetről esetre a bizalmi kérdés nem óhajtandó felvetése nélkül kihivetőnek nem tartjuk, — indítványozzuk:

»Mondja ki az Akadémia, hogy jövőre a másodelnöki tisztet, három évről három évre változónak kívánja tekinteni; ennél fogva az alapszabályok 41. §-ában az elnökre nézve kimondott újra választhatóság fentartásával, a 43. §-ban a másodelnökre nézve tegyen oly rendelkezést, mely szerint a másodelnök, a három év leteltével, a legközelebbi három évi cycusra meg nem választható.»

Az indítvány tárgyalása tizenkét tagból álló vegyes bizottságra bízatik; fölkérten az Igazgató Tanács, hogy a maga kebeléből hat tagot, és az osztályok, hogy mindegyik két tagot válasszanak a bizottságba.

213. Bemutattnak az utolsó összes ülés óta magánosok, testületek és nyomdák által beküldött nyomtatványok; úgyszintén az Akadémia saját kiadásában megjelent munkák ily rendben:

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin a) Abhandlungen. 1879. b) Monatsbericht. Juli, Aug. 1880.

Accademia della Crusca. Florenz. Vocabolario. Vol. V. Fasc. 2.

Royal Society London. a) Proceedings. Nro. 197—205. b) The R. Society 1-st Dec. 1879. c) Philosophical Transactions. Vol. 170. Part. I. II. Vol. 171. P. I.

R. Dublin Society. Dublin. a) Scientific Transactions. Vol. I. Nro IV—XI. Vol. II. Observations of Nebulae. 2. füz. Vol. I. Memoir. Nro 1. 2. 3. 6.. Scientific Proceedings. Vol. I. P. I. II. III. Vol. II. P. I. II. III. IV. V. VI.

Physik. Central-Observatorium. Sz. Pétervár. Annalen. Jahrg. 1878. I. II. Th.

R. Microscop. Society. London. Journal. Vol. III. Nro 5.

Société Archéol. Namur. Annales. Tom. XIV. Livr. 4.

Deutsche Morgenländ. Gesellsch. Leipzig. Zeitschrift. XXXIX. B. 3. H.

Gelehrte Estnische Gesellsch. Dorpat. Verhandlungen. IX. B.

Histor. Verein für das Grossherz. Hessen. Darmstadt. Archiv. XII. B. 1. 3. H.

Finn tudós társaság. Helsingfors. a) Suometar wuonna. 1847. 1848. b) Mehiläinien. 1836—37. 1839—40. c) Historian arwo ja olento. d) Elementa grammatices Syriacae. e) Lukemisia. f) Suomija Ruotsal. Sanakirja. 13. Wihko. g) Suom. Kirjallis. Seura. 13. 23. 24. 44. 57—62. Osa.

Verein für Meklenburg. Geschichte. Schwerin. Jahrbücher und Jahresberichte. 24. Jahrg.

Societas pro Fauna et Flora Fennica. Helsingfors. a) Acta. Vol. I. b) Meddelanden. 1. 2. 3. 4. H. c) Notiser 11. H.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. Nr. 30.

Gesellsch. für Gesch. u. Alterthumskunde der Ostsee-Provinzen. Riga. Mittheilungen. XII. B. 3. H.

Smithsonian Institution. Washington. A collection of gesture, signs and signals of the North American Indians.

Histor. Verein für Oberbayern. München. a) 41-ster Jahresbericht. b) Oberbayerisches Archiv. XXXVIII. 73.

Verein für Thüring. Gesch. u. Alterthumskunde. Jena. a) Annales Reinhardbrunnenses. b) Thüringische Geschichtsquellen. II. III. B. c) Zeitschrift 2. H. VII. B. 1. 2. 3. 4. H. VIII. B. 1. 2—4. H. Neue Folge I. B. 1—2. 3—4. H. II. B. 1. 2. H.

Office of the Amer. Journal. NewHaven. The Amer. Journal of Science. Nr. 119. Vol. XX.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1880. Nr. 20. 21. 22.

Tudom. Akadémia. Krakó. a) Acta Hist. Tom. III. IV. b) Monumenta medii aevi. Tom. V. c) Lud. Ser. XII. d) Rozprawy. Hist. Filoz. Tom. XI. Matem. Pryzr. Tom.

VII. e) Sprawozdanie Kom. Fizyj. Tom. trzin. f) Bibliographia. Tom. V. Zesz. I. II. g) Prusy Krol. Zesz. I. h) Kosciol. Koleg.

Hist. Verein für Steiermark. Gratz. a) Beiträge. 17. Jahrg. b) Festschrift. c) Mittheilungen. XXVIII.

K. k. Statist. Central-Commission Bécs. a) Statist. Jahrbuch für 1877. 7. H. 1878. 2. H. b) Ausweise über den auswärtigen Handel im J. 1879.

Lesc- und Redelhalle. Bécs. Jahresbericht. VIII.

Déli szláv Akadémia. Zággráb. a) Rad. Knj. XLIX. L. b) Starine. Knj. XI. c) Monumenta. Vol. X.

Erdélyi Muzcum egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 9. sz.

Magyarországi Kárpát egylet. Kézsmárk. a) Bibliotheca Carpatica. b) Évkönyv. VII. évfoly.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közöny. 1880. 2—3. 6. 7. sz.

Angol kormány. London. a) Astronomical and magnet. and meteor Observations. Greenwich 1877. b) Results of Astron. Observations of the cape of good hope, 1876.

Olasz kormány. Róma. I partiti politici alle elezioni generali.

Holland kormány. Batávia. Magnetical and Meteorological Observations. Vol. IV.

Állami számvevőszék. Budapest. A magyar korona országaiuk 1879. évi zárszámadása. dar.

Zalamegyei gazd. egyesület Nagy-Kanizsa. Okszerű és hasznos bortermelés kézikönyve.

Polgári iskola igazg. Galgócz. Isk. Értesítő 1879/80-ra.

II. Magánosoktól.

Simor János hercezegprimás. Esztergom. Történelmi, műirodalmi és okmán tári részletek az esztergomi főegyház kincstárából. 55 képtáblával.

Guiseppo Barone. Nápoly. Epimenide di Creta.

Ökröss Bálint l. t. Budapest. A törvénykezés reformja.

A. Flegler k. t. Nürnberg. Geschichte der Democratie des Altertums.

F. von Hauer k. t. Bécs. Grundlinien der Geologie von Bosnien-Hercegovina.

Sullai István. Ajnácskő. A kulturharc és a római pápa tévmentessége.

Chyzer Cornél l. t. S.-A.-Ujhely. Zárjelentés a phylloxera kutatásról.

Kalchbrenner Károly r. t. Szepes-Olaszi. South African fungi.

Dr. Vlassics Gyula. Nagy-Kanizsa. A hatásköri összeütközés ügye.

Babics Zsigmond. Nagyvárad. Esztergom várának egy régi térképe.

Gr. Zichy Jenő Budapest. a) Indítvány s tervjavaslat a népnevelési egyletek tárgyában. b) Emlékirat a m. ipar fejlesztése érdekében.

III. Köteles példányok.

Weissmann testvérek nyomdája. Budapest. a) Név : Stiliztika. II. R. b) Bélai : Kortáblák. c) Edelsbacher : Dentek és Magyarok. d) Freimaurer-Geschichte. e) A gynomorbetegek életrendje. f) Jelentés a talajjavításokról. g) A népszerű egészségtan kézi-

könyve. h) Ferenczi B. kölcsön-könyvtárának főjegyzéke. i) A szoktatás módszere. k) A magyar mérnök és építészegylet évi jelentése. 1877. l) Herczeghy : Kelet és népe. m) Magyar Gea. I. köt. 2. füz. n) Bakai : A kender termesztése. o) Puska töltények megvizsgálására vonatkozó utasítás. p) Rövid vezérfonal az énekkoltatásra. q) M. Tullius Cicerónak két beszéde. r) Szilády : Egyházi beszédek 2. füz. s) Magyarország pénzügyi és közgazdasági állapotának vázlata. t) A német hadak szereplése Magyarországon 1520—1570. u) Hollós : A modern festőművészetről. x) Káplány : Törvényjavaslat. y) A m. néptanítók harmadik egyetemes gyűlésének naplója. z) Szepesi : Latin alaktan. I. R. j) Der Ungarische Strafprocess. v) Vízjogi tanulmányok. w) Kvassay : Megtörték egymást. aa) Aradi : Mariska emléke. bb) Acsády : Aranyországban. cc) Magyar könyvészet. 1879. dd) A magyar nemzet történelme 1—112 lap. ee) Gróf Teleki Sándor : Emlékeim I. II. kötet. ff) Szalay : A magyar nemzet története 18—29. füzet. gg) Budapesti rejtelmek. 14—28 füz. hh) Az írók és művészek társaságának Évkönyve. 1878. ii) Szépirodalmi könyvtár. 1. 2. kk) A nemzeti színház könyvtára. 66—80. füz. ll) Magyar közlekedésügy. I. köt. 6. füz. II. köt. 1. 5. 6. füz. mm) Kratky : Kossuth Lajos 12. 14. 15. 21. 22. nn) A vas álarczos. 10. 13. 14. 19. 20. füz. oo) Balázs : Tarka képek. I. II. köt. pp) Otthonn. 1875. január, márczius, aug. okt. 1876. szept. qq) Magyar könyvesház. VI. évfoly. 6—8. sz. VIII. évfoly. 5—8. sz. IX. évfoly. 1. 2—4. sz.

Görög kel. érseki nyomda. Nagy-Szeben : a) Principii din pedagogia. b) Datéle ref. la regularea de posesiune in Transilvania. c) Genese evanghelii Cor. d) Calendariu pe 1881. e) Catechism. f) Abcedar Maghiar.Roman.

Fischel S. nyomdája. Nagykanizsa. a) Árvay : Okszerű és hasznos bortermelés kézikönyve. b) A zsidó kérdéshez.

Lyceum nyomdája. Eger. Kiss : Magyar közjog.

Réthy L. nyomdája. Arad. Anonymus az erdélyi oláhokról.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. Directorium in usum Benedictinorum pro 1881.

Drotleff J. nyomdája. Nagyszeben. Calindarul pe 1881.

Bittermann N. nyomdája. Zombor. a) Bácskai naptár 1881-re. b) Pouke o Vaszpítavanyu.

Schodisch L. nyomdája. Felső-Lövő. Volkskalender für 1881.

Filtsch S. nyomdája. Nagyszeben. Theater-Bibliothek. 1. H.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Magyarország bányászatának kritikai története.

b) Term. Értekezések. X. köt. 12. 13. 14. sz.

c) Codex Cumanicus.

d) Aristophanes vígjátékai. II. köt.

e) Az eltűnt régi vármegyék. I. II. köt.

f) Mathem. és term. Közlemények. XVI. köt. 3. sz.

*Harmincznegyedik akadémiai ülés.**Elegyes ülés.**1880. november 22-én.*

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

215. Akadémiai elnök úr előadja, hogy az elegyes ülésnek egyetlen tárgya: a Csengery Antal halála által megüresedett másodelnöki tiszt betöltése; minélfogva felhívja a jelenlevő igazgató-, tiszteleti- és rendes tagokat, titkos szavazataiknak írásban leendő beadására.

A mi megtörténvén, az elnökileg megszámlált szavazatok eredménye a következő lett:

Negyvenöt szavazatból esett Pauler Tivadarra . . .	34
Ipolyi Arnoldra	4
Gyulai Pálra	2
Pulszky Ferenczre	1
Trefort Ágostonra	1
Sztoczek Józsefre	1
Szász Károlyra	1
Üres lap volt	1

E szerint Pauler Tivadar ig. és rendes tag az Akadémia másodelnökének három évre, (az 1883-ik évi nagygyűlésig) megválasztatván, a választás kihirdettetett, és ő cs. és ap. királyi felségének legmagasabb megerősítése alá bocsáttatni határoztatott.

216. Pauler Tivadar másodelnök úr köszönetét fejezi ki az Akadémia bizalmának ezen nyilvánulásáért, s igéri, hogy törekedni fog azt megtartani.

Helyesléssel tudomásul vétetik.

*VI. Igazgatósági ülés.**1880. november 29-én.*

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

53. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy az Akadémia f. évi november 22-én tartott elegyes ülésében Pauler Tivadar igazgató és rendes tag az Akadémia másodelnökévé megválasztatott.

Tudomásul vétetik.

54. Bemutattatnak Ybl Miklós építésznek az akadémiai palota és bérház csatornarendszere átalakítására vonatkozó tervei és az általa felhívott négy vállalkozó ajánlatai.

Az Igazgató Tanács, mielőtt ezen jelentékeny költséget igénylő munkálatok

keresztülvitelét elrendelné, gróf Erdődy Sándor ig. tag elnöklete alatt, Sztoczek József, Kruspér István és Zsigmondy Vilmos akadémiai tagokból álló bizottságot kéri föl, hogy a terveket és ajánlatokat megvizsgálván, azok iránt véleményét előterjeszteni sziveskedjék. Együttal, tekintettel arra, hogy a főváros által régóta tervezett új csatornázás keresztülvitelére az Akadémiát a magas vízállás következményeitől megóvná, határozattal: kéressék föl a m. kir. belügyminiszter úr, utasítsa a fővárosi tanácsot oly intézkedésekre, melyek az akadémiai palotát, mint a nemzet tulajdonát és a főváros egyik díszét, a magas vízállás esetén bekövetkező károktól megóvják.

55. Olvastatik Meisels János munkácsi ügyvéd ajánlata, mely szerint a néhai Román Ferencz által az Akadémiának hagyományozott munkácsi házát — melynek hasznélvezete Szenkovszky Máriát élethossziglan illeti — már most 5000 o. é. frton megvásárlani hajlandó, és a vételárból 2000 forintot azonnal kifizetni késznek nyilatkozik.

Gulácsi Dezső beregszászi ügyvéd föl fog kéretni, hogy ezen ajánlat tárgyában véleményét és javaslatot terjesztszen elé.

56. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy közelebb, az Akadémia tulajdonát képező 80,500 forint értékű földhitelintézeti záloglevelek soroltattak ki, és kerültek bevéltás alá.

Az Igazgató Tanács elhatározta, hogy a befolyt összegből 5%-os földhitelintézeti záloglevelek vásároltassanak.

57. Olvastatik a f. évi november 22-én tartott összes ülés azon végzése, mely szerint az akadémiai alapszabályok 43. §-ának megváltoztatása iránt benyújtott indítvány tárgyalására tizenkét tagu bizottság küldetik ki, és az Igazgató Tanács fölkéretik, hogy azon bizottságba hat tagot válaszsson.

Titkos szavazattal, a bizottság tagjaivá megválasztatnak:

Majláth György,
Gróf Cziráky János,
Gróf Erdődy Sándor,
Báró Sennyey Pál,
Lukács Móricz,
Pulszky Ferencz ig. tagok.

58. Olvastatik Tasner Géza folyamodványa, melyben előadván, hogy a gróf Széchenyi István iratai tárgyában, az Akadémia és Tasner Antal örökösei között létrejött szerződés 9-ik pontja értelmében, a Széchenyi-féle hagyaték közrebecsátásából nyerendő tiszta jövedelem 20%-a Tasner Antal örököseit illeti, azon kérelemmel fordul az Akadémiához, »hogy az évenként leszámolandó tiszta jövedelemnek kikötött 20%-a helyett, a 25250 forintban fölvett tiszta jövedelemnek csak 10%-át fizesse le.

Az Igazgató Tanács, tekintettel arra, hogy a Széchenyi-féle irodalmi hagyaték közrebecsátása iránt még nem történt rendelkezés; továbbá, hogy a jelen viszonyok között azon hagyaték közrebecsátásából tiszta jövedelem alig volna várható: a folyamodó kérelmét nem teljesítheti.

Harminczötödik akadémiai ülés.

Az I. osztály *kilenczedik* ülése.

1880. november 29-én.

Pulszky Ferencz tiszt. tag, osztályelnök elnöklése alatt.

217. *Simonyi Zsigmond* lev. tag felolvassa »A szavak jelentéséről« című székfoglaló értekezését. Kivonatban így:

Felolvasó a jelentéstannak, mint a nyelvtudományi rendszer egyik főrésznének fontosságát fejtegeti és rendszerezését kísérti meg. Bevezetésül így állapítja meg a jelentés tan helyét a nyelvtani rendszerben:

- I. *Szótan*: 1. az önálló szónak alaktana (összetétel és szóképzés);
 2. » » » *jelentéstana*.
 II. *Mondattan*: 1. a mondatbeli szónak alaktana (szóragozás);
 2. » » viszonyok elmélete (szor.ért.mdtan.)

Segéd tudomány a két alaktanhoz: *Hangtan*.

Aztán bírálva ismerteti a jelentés tan terén történt eddigi kísérleteket, s így jut a jelentés tan első főosztásához:

I. *alaki jelentésfejlődés*, mely a jelentésnek anyagát, a fogalomnak tartalmát érintetlen hagyja, csak más-más alakban, más-más vonatkozásban tünteti föl, és rendszerint kifejezést is nyer más-más nyelv alakokban, melyeket aztán az önálló szóknak alaktana, vagyis a szóképzés tan tárgyal (p. *köt és kötés, kötél, kötő*):

- A) *igék*, melyek a fogalmat mint változót, mint történőt fejezik ki;
 B) *névszók*, melyek a fogalmat mint állandót, mint tárgyat nevezik meg;

II. *anyagi jelentésfejlődés*, mely a fogalomnak anyagát illeti, s melynek alaktani kifejezése nincs; itt mindenekelőtt az a kérdés, megnevezi-e a szó a fogalmat anyaga, jegyei szerint vagy nem:

- A) mutató szók vagyis névmások, s ezek nevei;
 B) nevező szók; ezeknél a jelentés változása kétféle lehet:
 1. részbeli változás, melyben a fogalomnak tartalma és köre ford. viszonyban bővülnek v. szűkülnek (synekdoché).
 a) megszorítás, melyben a fogalom érvénye szűkebb körre szorúl, de tartalma, jegyei szaporodnak;
 b) általánosítás, melynek érvénye nagyobb körre terjed, de jegyeiből elvész valamelyik;
 2. teljes változás, melyben a fogalomnak nevét eszmetársulatnál fogva egészen más fogalomkörbe visszük át; e társulásnak s átvitelnek kétféle oka lehet:

- a) hasonlítás (metaphora);
 b) együttlét (metonymia).

Attér ezután az *alaki jelentésfejlődés* tárgyalására, s mindenekelőtt az ige és névszó közti különbség valószínű kifejlődését fejtegeti, s aztán e két kategória fajait veszi sorra. Az új igefogalmak szerinte — ép úgy mint az igezők — kétféleképp alakulnak: szerkesztés (összetétel) és képzés által.

Az *igefogalomnak szerkesztése* vagy két igefogalom egyesítésében áll (jár-kele, ken-fen), vagy egy tárgyfogalom és egy igefogalom egyesítésében (mennydörög, egyetért, észrevesz, fölvesz).

Az *igefogalomnak képzése* vagy egyszerűen a cselekvés módosulásában áll (igéből való igeképzés) vagy a cselekvésnek valamely tárgyhoz való fűzésében (névszóból való névképzés). — Az első a) mennyiség tekintetében tartós cselekvést, beállás mozzanatát és befejezés mozzanatát jelölhet; továbbá a folyó, beálló és befejezett cselekvést; végre jelen, jövő és múlt időt; b) mód tekintetében valóságot, lehetőséget és szükségszerűséget; továbbá jelentő módot, lehetőség-módot és kívánó-módot, mindeniket föltétlenül vagy föltételelesen; c) az alanyhoz való viszony szerint cselekvést és szenvedést; mindeniket vagy egy cselekvővel (cselekvő, visszaható) vagy kettővel (miveltető, igazi szenvedő). — A tárgyhoz kötött cselekvés vagy a) olyan, hogy a tárggyal működést, vagy b) olyan, hogy a tárggyá válást vagy változtatást fejezzük ki.

A *tárgyfogalomnak szerkesztése*, szintén mint az igéé, vagy mellérendelés által történik (p. adásvevés), vagy alárendelés által. Az utóbbihoz tartoznak egyrészt mind a jelzős kifejezések és mondattani összetételek (szép írás és szépírás, ember fia és vásárfia), másrészt a kihagyásos összetételek (úrnap, háztető).

A *tárgyfogalomnak képzésében* ismét vagy egyszerűen módosítjuk a tárgyfogalmat (névszóból névszóképzés), vagy pedig a tárgyat cselekvéshez kötöttnek tüntetjük föl (igéből névszóképzés). — Az elsőhöz tartoznak: a) számra nézve a többes szám s a gyűjtő fogalmak; b) mértékre nézve a kicsinyítés, a fokozás, és az összemérő nevek (ökölnyi); c) összetartozást jelentők: vízé és vizi; vizes; vizem stb. (birtokos szók és birtokszók); d) az elvonás (-ség). — A másodikhoz tartoznak: a) a konkrét, cselekvő alanyt jelentők, melyekből átvitel útján lesznek az eszköznevek, s ezekből b) az elvont fogalmak (írás).

Az *anyagi jelentésfejlődés* részletes tárgyalását máskorra halasztja az értekező, s ezúttal csak egyes kiváló érdekességű példáit idézi, illetőleg fejtegeti.

Bírálatra adatik s egyszersmind lev. tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

218. *Budenz József* r. tag bemutatja a »Nyelvtudományi Közlemények« XVI. köt. első füzetét, egyszersmind ismerteti tartalmát.

Tudomásul vétetik.

219. Olvastatik az osztályértekezlet f. é. október 9-én tartott ülése jegyzőkönyvének 45. pontja, mely szerint az Ügyrend 30. §-ának, mely a tagválasztásról szól, c) pontja módosítandó, vagyis a régi visszaállítandó. Az Ügyrend e pontja most is így hangzik: »Az írásbeli ajánlatot márczius 31-ig bezárólag az Akadémia főtítkárához

kell beadni. E határidőn túl azon évre ajánlatok el nem fogadtatnak. A beérkezett ajánlatokat a főtítkár átteszi az illető osztályhoz. Az osztályok külön értekezleten előleges tájékozás végett tudomásul veszik az ajánlottak minőségeit.« A régi Ügyrendben e pontot még következő egészítette ki: »Egy héttel a nagygyűlés előtt az ajánlatok a főtítkár által hasonló tudomás végett a többi osztályokkal kölcsönösen közöltetnek.« A régiebb gyakorlat visszaállítását különösen támogatja azon körülmény, hogy most az osztályok csak a magok ajánlottjai iránt vannak tájékozva, a más osztályok ajánlottjainak még csak nevét sem ismerik, s a szavazáskor nem nyerhetnek magoknak kellő tájékozást.

Az osztályértekezlet javaslata elfogadtatván, az összes ülés elé terjesztetik.

220. Olvassatik az osztályértekezlet f. é. október 9-én tartott ülése jegyzőkönyvének 46. pontja, mely szerint az Ügyrend 64. §-ának eltörlése javasoltatik. E pont így hangzik: »Nem akadémiai tagoktól bármely munka csak úgy fogadtatik el vizsgálat végett, ha valamely akadémiai tag, illetőleg az osztályértekezlet e végre különösen ajánlja.« E szerint minden értekezést vagy nagyobb munkát, melyeket nem akadémiai tag írt, csak úgy vesz tárgyalás, illetőleg bírálat alá az osztályértekezlet, ha azt valamely akadémiai tag erre ajánlja. Ez nagyon nehezítő eljárás a külföldön vagy a vidéken élő írókra nézve, de más szempontból sem helyeslendő, mert éppen azon önértékes és tehetséges írókat riasztja vissza, a kik örömet adják be munkájukat hivatalos személyeknek, de azt átalják, hogy magoknak ajánlót szerezzenek, s kitegyék magokat a tagok szeszélyeinek. A hivatalos eljárás felelősséggel jár, míg a nemhivatalos az illető jó szeszélyére van bízva. E korlátozó szabály nem használ a tudománynak, de kedvez a servilismusnak, legkevesebb illik az Akadémiához, melyet közadakozás alapított. Úgy látszik, azért hozatott, hogy az Akadémia ne halmozottasság el rossz munkákkal, holott egyre megy, akár az Akadémia, akár az akadémiai tagok halmoztatnak el, mert ígyis úgyis bele kell tekinteni valakinek a munkába, s jobb, ha ezt hivatalosan teszi; ez inkább megnyugtatta az írókat s a bírálaton aluli munkákkal így sokkal könnyebb elbánni. De különben e pont következetesen végre nem hajtható. A kormány nem egyszer tesz át az Akadémiához hozzá beadott tudományos értekezést vagy nagyobb munkát, s az tárgyalás alá vétetik, ha nem járul is hozzá valamelyik akadémiai tag ajánlása. Mindezeknél fogva a 64. §. helyébe a következő volna iktatandó: »Nem akadémiai tagoktól bármely munka csak az osztályértekezlet útján terjeszthető az Akadémia elé. Minden ily munka a főtítkárhoz küldendő be, ez azt az osztálytitkárokhoz teszi át, a kik vizsgálat végett az osztályértekezlet elé terjesztik. Azonban renden kívül az akadémiai tagok bármely nem akadémiai tag munkáját ajánlhatják az osztályértekezletnek bírálatra.«

Az osztályértekezlet javaslata elfogadtatván, az összes ülés elé terjesztetik.

Harminczhatodik akadémiai ülés.

A II. osztály kilenczedik ülése.

1880. decz. 6.

Tóth Lőrincz r. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

222. *Thaly Kálmán* mint rendes tag székfoglalóját tartja. Értekezésének tárgya:

•II. Rákóczy Ferencz gyermekkora és ifjúsága.◀

Tudomásul vétetik.

223. *Torma Károly* lev. tag Jelentést tesz Aquincum amphitheatruma éjszaki felének kiásatásáról; bemutatóván egyszersmind az idevonatkozó rajzokat és köfelírásokat.

Az Ügyrend értelmében sajtó útján közzéteendő.

Harminczhetedik akadémiai ülés.

A III. osztály kilenczedik ülése.

1880. december 13.

Sztoczek József r. t. elnöklése alatt.

225. *König Gyula* mint megválasztott tag »A differential egyenletek általános elméletéről◀ cz. értekezéssel széket foglal.

226. *Lengyel Béla* l. t. »Egy újabb szerkezetű higanyszivattyúról◀ értekezik Röviden így:

E higanylégszivattyú abban különbözik az eddig használtaktól, hogy a szivattyú vizlégszivattyúval van összekötve.

A higanyszivattyú két egymás fölé helyezett edényből áll, melyeknek feneke egy szélesebb üvegcső által van összekötve. Ez edények közül az első a higanytartó, a felső pedig a Toricelli-féle ür előállítására szolgál. Ezzel van cső által összekötve a kiszivattyúzandó edény. Ez előbb említett, két egymás fölé helyezett edény a vizlégszivattyúval van összekapcsolva úgy, hogy majd az egyikből, majd a másikkól szíhatjuk ki a levegőt, mi által a higanyt felemelhetjük a felső, vagy lesülyeszthetjük az alsó edénybe. A higanynak mindannyiszori lesülyesztése után a felső edényben előáll a Toricelli-féle ür, melyből a kiszivattyúzandó edényből beletódult levegő a higanylevegő felemelésekor a vizlégszivattyú által kiszivatik.

E szivattyúnak előnyei között első sorban az említendő fel, hogy a zárás mindenütt higany által történik és így a zárás nemcsak tökéletes, de a higany sem érintkezvén zsírral bekent csapokkal, mindig tiszta marad. —

A szivattyúhoz kevés higany kell és a szivattyúzás ennek daczára sem megy lassabban, mint a közönséges higanylég-szivattyúkkal, mert a levegőnek nagyját a vizlég-szivattyúval elég gyorsan lehet eltávolítani. — Minthogy a szivattyú készítése az üvegfüvő munkák között a legegyszerűbb feladatok egyike, aránylag más szivattyúkhöz képest igen olcsó.

227. *Dezső Béla* mint vendég »A magyar tengerpart szivacs faunája« cz. értekezését folytatja. Kivonata ez :

Előadó értekezésének első részében systematikai tekintetben egészíti ki szivacsfaunánkról közlött eddigi adatait. Bemutatja a *Chondrilla Ancorina* és *Clathria* nemeket, melyeket I. közleménye közlése után kapott meg, s így valamennyi *Schmidt*-féle szivacs-nemet tengerünkben már bemutatott. Bemutatja továbbá a *Calcispongiák*-nak Quarnerónkból egy új családját, az *Ascon*-féléket. Ezután leírja és bemutatja tengerünkben a *Myxospongiák* rendét, mely mint a *Calcispongiák*, faunánkban új rendet képvisel.

E rendszertani kiegészítő közlés után tárgyalja a szivacsok tengerbeli és szintájakkénti előfordulását. A szivacsok mindig a tenger mérsékelt áramlási irányaiiban fordulnak elő, mely áramlások a szivacsoknak táplálékot visznek, másfelől rajzáskor a szivacsoknak a kellő szintájukbeli leülepedését és megtapadását eszközlik. A szivacsok a tengerben egyes telepeken, igazán szólva, szivacs kertekben fordulnak elő, melyeket fölkeresni a bűvár kötelessége. Ilyen szivacs kert tengerünkben 30—40 fordul elő, melyek közül az *Abazzia* előtti a tenger paradicsomkertjének nevezhetjük, oly elragadó szép. A szivacsok tengerünkben 5 szintájban fordulnak elő; általában legfőlü a *Myxospongiák* és *Calcispongiák*, középmélységeken a *Fibrospongiák* és a mélységeken a *Halichondriac*-félék vannak.

Ezek leírása után előadó rátér a szivacsok boncz-, szövet-és fejlődéstani részleteinek közlésére, s ez alkalommal beszélt a *petesejtek* keletkezéséről a *Calcispongiák* körében. Előadó, a mint rajzokban és készítményekben bemutatta, a *Calcispongiák* petesejtjei az endodermben kiváló és megnagyobbodó sejtekből keletkeznek. Minthogy a szivacsoknak sem petefészkek, sem petevezetékük nincsen, a peték ideiglenes járatokon jutnak a mesodermbé, hol endothel burookban fejlődnek ki, hogy mint csillogó szőrös ébrények, a csatornán át a tengerbe kirajozzanak. A szivacsok termékenyítéséről felemlíti, hogy a szivacsok himpéldányai ondószálcáikat kibocsátván, ez ondószálcá-rajok a mérsékelt tengeri áram által az ivartalannak látszó nőstény szivacsokba vitetnek és ezek csatornáiban ilyenkor kóborló ondószálcákat és egyszersmind megnagyobbodó és petesejteknek kiváló félben levő endoderm sejteket lehet találni. Ez észleletekből következik, hogy a szivacsoknál az arra szánt endoderm sejteknek az ondószálcákkal való egyesülése, tehát megtermékenyítése okozza az endoderm sejteknek megnagyobbodását, kiválását és petévé fejlődését, annyiival inkább, mert az endothel tokokba zárt peték már épen e physikai okból sem termékenyíthetők meg.

228. *Hunyady Jenő* I. t. »A Steiner-féle kritériumról a kúpszeletek elméletében« cz. dolgozatát olvassa.

Az előadott értekezések, beadatásuk után, szokott módon bírálatra bocsátandók.

Harmincznyolczadik akadémiai ülés.

Összesülés.

1880. december 20.

Gr. Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

230. *Galgóczy Károly* l. t. felolvassa emlékbeszédét *Kenessey Albert*, 1879. júl. 14-én elhunyt levelező tag fölött. A kivonat így szól :

Kenessey Albert azon kevés honfiak egyike volt, a kik a hajózás tudományával mind elméletileg, mind gyakorlatilag eredményesen foglalkoztak. A Veszprém-, Székes-Fehér- és Tolna-megyékben szélesen kiterjedt nemes *Kenessey* család ivadéka. 1828 febr. 4-én született Tolnamegyében, Gerjen községben, a hol atyja: *Kenessey Benjamin* jegyző volt. Atyjának sok gyermeke lévén, az ő neveltetését nagynénje, *Kenessey Zsófia* és annak férje: *Bencsik István*, csajági ref. lelkész vállalták magokra, kik gyermektelenek lévén, később őt egészen is örökbe fogadták. Iskoláit a győnki ref. gymnasiumban kezdvén, 1839-től 1843-ig Pápán folytatta, majd 1844-től 1846-ig Debreczenben egy bölcsészeti és két jogi tanévvel végezte, a midőn a kor szokása szerint, a rectoriára menetel állott előtte.

Azonban ez időtájon folytak a politikai és társadalmi mozgalmak hazánk anyagi jóllétének különböző irányú emelése körül. A Dunát már szép számú hajóraj szelte. Az ipar és kereskedelem előmozdítása körül különféle társadalmi és törvényhozói mozgalmak indultak meg. Felhangzott a nemzethez a jelszó: »tengerre magyar!«

Kenessey ifju lelkét ez ragadta meg. Rögtön elhatározta, hogy a tengerészeti pályára lép s Fiuméba megy a tengerészeti iskolába. Nevelő atyja is buzgón segítette e szándékában. 1846 szept. elején indult Fiuméba. Igen elősegítette célját egy kormányi rendelet, mely szerint a főlvetetéshez a 14-ik életév betöltése kívántatván, a nagyobbkorú és már magasabb tudományos műveltségű ifjakkal megengedtetett, hogy a tengerészeti iskolai tantárgyakat magán úton s ekkép a rendes tanfolyamnál sokkal rövidebb idő alatt is végezhessek. *Kenessey* ekkor már 19 éves bölcsészeti és jogi előkészítéssel bíró egyén volt. És, hogy mily nagy kedvvel s szorgalommal lépett választott pályájára, bizonyítja az, hogy 5 hónap mulva már letette a hajóirnoki vizsgát s 1847. tavaszán már, mint kadet, hajóra ment gyakorlatra. Ilykép 1848. őszéig foglalkozott. Ez alatt a Földközi és Fekete tengervídekeit beutazta. Volt Angolországban. Foglalkozott az osztrák Lloyd gőzhajóin, a hová gr. Széchenyi István pártfogása mellett jutott.

Két évi távollét után, 1848. őszén került ismét vissza hazájába. Itt akkor már a szabadságháború első küzdelmei folytak. Honfíúi érzete nem engedte habozni. Honvédnek állott be. Csakhamar jelentékenyen is tudta a kormány hasznát venni. Akkor kivált igen kevés magyar egyén volt még, a ki szakképzettséggel bírt a hajózásban, s *Kenessey* nov 1-én már, mint hadnagy szolgált a »Mészáros« nevű első magyar hadigőzösön. 1849. januárban főhadnagygyá lett, februárban pedig századosi ranggal a Nagy-Váradon felállítatni szándéklott tüzériskola matematikai tanárává jelöl-

tetett ki. Ez intézet azonban létre nem jöhetett. A közben a »Mészáros«-t Windischgrätz elfoglalta. Kenessey a tüzérséghez osztatott be s ott szolgált a fegyverletételig. E közben mégis májusban a Tiszán két hadi gőzöst szerelt fel, a »Honvéd« és »Perczel« nevűt, s ezek egyikével, a Honvéddel résztvett a csurogi csatán.

A fegyverletételkor Kenessey is osztrák fogságba került; de onnan csakhamar kiszabadult. Debreczenbe ment. Ott 1850 elején a takarékpénztár könyvvezetője lett. Csekély fizetését franczia és olasz nyelv s rajztanítással pótolta.

1852. tavaszán lépett ismét vissza a hajózási pályára, a mikor a Balatonon a »Kisfaludy« gőzös vezetését vette át. 1853-ban az Első cs. kir. szabadalmazott Dunagőzhajó társaság szolgálatába lépett, az akkori felvételi szabályok szerint előbb csak mint kormányos. Ott egy év múlva másod-, ismét egy év múlva első kapitány lett, s mint ilyen volt 1867-ig.

1868 elején a m. kir. közmunka és közlekedési minisztérium által hajózási és vasuti felügyelővé neveztetett ki. Mint ilyen, 1868 decz. 10-én nyitotta meg a minisztérium által felállított hajózási téli iskolát, mely öt évig állott fenn. 1873-ban hajózási főfelügyelővé léptettetett elő, a mely állásban volt egész haláláig. Halála is hivatalos foglalkozása közben, hirtelen történt. 1879. júl. 14-én. Fris egészséghen utazott le Slavoniába, Bródban a szávai vasuti híd megvizsgálására. Júl. 14-én estve 11 órakor irta alá végzeményéről a hivatalos jegyzőkönyvet, — éjféli 12 órára pedig már kiadta lelkét a Boreás gőzös fedélzetén, a melyen másnap hazautazandó volt. Szívszélhűdés vetett véget életének. Hült tetemei felhozatván Budapestre, a kerepesi úti sírkertben nyugszanak.

Kenessey kora ifjúságától kezdve, előszeretettel foglalkozott az irodalommal, számos folyóiratban jelentek meg különféle dolgozatai. Önálló munkái: Német-magyar és magyar-német hajózási műszótár. — Halaink és haltenyésztésünk. — Hajózási törvények és rendszabályok. — Hajózási árúkezelés. Ez mind 1865—1869 közt jelent meg. Az akadémia 1871-ben választotta levelező tagjává. Azóta ennek gyűlésein is több értekezést tartott, a melyek az akadémiai kiadványok közt vannak közzé téve.

A III. osztály Értekezési során közrebocsáttatik.

231. Olvastatik az I. osztály előterjesztése, mely szerint az Ügyrendben következő változtatásokat ajánl:

a) A 30. §. c) pontjába visszahelyezendő a régi Ügyrend ezen pontja: »Egy héttel a nagygyűlés előtt az ajánlatok, a főtitkár által hasonló tudomás végett, a többi osztályokkal kölcsönösen közöltetnek,«

b) A 64. §. (»Nem akadémiai tagoktól bármely munka csak úgy fogadtatik el vizsgálat végett, ha valamely akadémiai tag, illetőleg az osztályértekezlet e végre különösen ajánlja«) eltöröltetvén, helyébe a következő §. fogadtassék el: »Nem akadémiai tagoktól bármely munka csak az osztályértekezlet útján terjeszthető az Akadémia elé. Minden ily munka a főtitkárhoz küldendő be, ez azt az osztály-titkárokhoz teszi át, a kik vizsgálat végett az osztályértekezlet elé terjesztik. Azonban renden kívül az akadémiai tagok bármely nem akadémiai tag munkáját ajánlhatják az osztályértekezletnek bírálatra.«

Az I. osztály ez indítványai, előleges tárgyalás végett, a másik két osztállyal közöltetnek.

232. A II. osztály jelenti, hogy Pauler Tivadar r. t. másodelnökké történt megválasztása következtében, az osztályelnöki tisztről leköszönt, minél fogva a december 4-én tartott értekezleten *Ipolyi Arnold* r. t. ideiglenes osztályelnökké választott, a legközelebbi nagygyűlésig, a mely hivatva van az osztályelnöki tisztnak végleges betöltéséről intézkedni.

Tudomásul vétetik.

233. Olvastatik a II. osztálynak a Péczely-alapítvány tárgyában benyújtott javaslata. E szerint »A pályakérdés a legszélesebb értelemben vett magyar történettudomány köréből veendő, minélfogva a hazai történelem segédtudományai: az archaeologia, a diplomatika, heraldika stb. nincsenek kizárva. E történelmi pályakérdések minden második esztendőben a decemberi összesülésből (1880. 82. 84. stb.) hirdettetnek ki. A pályamunkák elkészítésére két esztendő engedtetik. A benyújtás határideje 1882. 84. 86. stb. december 31-ike. A jutalom a következő nagygyűlésen ítéltetik oda. A jutalom csak absolut tudományos becsű munkának adatik ki. A ki nem adott jutalom nem tűzhető ki újra; az összeg az Akadémia alaptőkéjéhez csatoltatik. A jutalmazandó munka a szerző tulajdona marad, a ki köteles egy év alatt kiadni művét, ha ezt nem teszi, az Akadémia fel van jogosítva a munkát, külön tiszteletdíj nélkül, kiadni.«

Az osztály a jelen összes ülésből az első jutalomra a következő kérdést javasolja kitűzteni:

Adassék elő Bosznia története, a magyar fenhatóság alatt, a XII. század közepétől Jajcza elesteig.

Az osztály által ajánlott pályakérdés kitűzése elhatároztatik. A Péczely-jutalom szabályzatának megállapítása akkorra halasztatik, a mikor az I. osztály is benyújtja javaslatát.

234. A II. osztály engedélyt kér *Wertheimer Ede* és *Beliczay Jónás* jogakadémiai tanárok részére, hogy az előbbi ily czimű értekezését: »Franciaország magatartása, szemben II. József császár és II. Frigyes porosz király találkozásával«; az utóbbi pedig »Marsigli életéről és munkáiról« szóló dolgozatát az osztály egyik ülésén felolvashassa.

Az engedély megadatik.

235. Olvastatik az Archaeologiai Bizottság véleménye Tordamegye és Aranyos-zék egyesült hatóságok czimertervezete tárgyában. Azt helytelennek és szabálytalannak tartja; minthogy két összefűzött czimer-pajzsot tüntet föl, a mely pedig két önálló egyént vagy hatóságot jelképez.

A vélemény a m. k. belügyminisztériummal közöltetik.

236. Főtítkárr jelenti, hogy az Alapszabályok 43. §-nak megváltoztatása iránt benyújtott indítvány megvitatására kiküldött bizottságba, az Igazgató Tanács részéről

Mailáth György,
Gróf Cziráky János,
Gróf Erdődy Sándor,
Báró Sennyey Pál,
Lukács Móricz,
Pulszky Ferencz ig. tt.

Az I-ső osztály részéről :

Szabó Károly,
Gyulai Pál r. tt.

A II-ik osztály részéről :

Tóth Lőrincz r. t. és
Tanárky Gedeon I. tag.

A III-ik osztály részéről :

Sztoczek József és
Szily Kálmán r. tagok választattak meg.

Tudomásul szolgál.

237. Bemutattatik a szászvárosi ref. Kún-tanoda igazgatóságának az Akadémia összes kiadványainak megküldését kérő folyamodása.

A könyvtári bizottság ajánlatára, ezentúl az Akadémia összes kiadványai meg fognak a szászvárosi ref. tanoda könyvtárának küldetni.

238. A helsingforsi »Societas pro Fauna et Flora Fennica« az Akadémiával csereviszonyba óhajt lépni.

A finn társaságnak az Akadémia részéről a természettudományi kiadványok (az eddigiekből Koch és Kalchbrenner munkái) meg fognak küldetni.

239. Olvastatik Pázmány Dénes és Saissy Amadé, mint a »Gazette de Hongrie« szerkesztőinek levele, melyben előadják, hogy szándékuk »Revue Hongroise« czím alatt havi folyóiratot indítani meg, oly czélból, hogy abban a magyarországi tudományos munkásság eredményeit és a magyar irodalom termékeit ismertessék. A folyóirat létesítéséhez az Akadémia anyagi támogatását kéri ki, és viszont készek a folyóirat szerkesztésére az Akadémiának irányadó befolyást biztosítani.

Az Akadémia Pauler Tivadar másod-elnök elnöklete alatt, Hunfalvy Pál, Gyulai Pál, Greguss Ágost és Fraknói Vilmos r. tagokból álló bizottságot küld ki, oly czélból, hogy az ajánlat tárgyában véleményét a január 3-án tartandó összes ülésen mutassa be.

240. Bemutattatnak az osztályok- és bizottságok 1881-ik évi költségvetései. Úgy mint :

A) Az I. osztályé :

I. A régi m. költők tára III. kötetének befejezésére és a IV. kötetre	1000	frt	—
II. Az értekezések nyomtatására és díjazására	1400	»	—
III. A nyelvtörténeti szótár szerkesztésére	1800	»	—
IV. Arany János Aristophanese III. kötet nyomtatására	799	»	24
V. Kun Géza gróf Codex Cumanicus tiszteletdíja	500	»	—
VI. A magyar-ugor szótárra	932	»	—
VII. A magyar nyelvemléktárra	1223	»	50
VIII. Simonyi Zsigmond pályauyertes munkájának (A kötőszókról) kinyomatására	350	»	—
IX. A nyelvtudományi bizottság részére :			
a) Nyelvtudományi közlemények	1855.10		
b) Magyar Nyelvőr segélyezésére	1500.	—	
c) Philologiai Közöny	500.	—	

d) Előadói és szerkesztői tiszt. díj	350.—	
e) Alkalmi apró kiadások	50.—	4255 » 10
X. Az Irodalomtörténeti Bizottság részére :		
a) Az Adattár anyagának gyűjtésére	800.—	
b) Irodalomtörténeti monographiákra	800 —	
c) Előadói tiszteletdíjra	400.—	2000 » —
		<hr/> 14,259 frt 84

B) A II. osztályé:

I. Az értekezések nyomtatására és díjazására	4000 frt —	
II. A philosophiai írók tára segélyezésére	1000 » —	
III. A magyar korona leírásának kiadására	1500 » —	
IV. A jogi műszótár előkészítésére	400 » —	
V. A történelmi bizottság részére :		
a) Pesty Fr. A várispánságok története	1680.—	
b) Thallóczy : A XVI. század közgazdasági viszonyai	1100.—	
c) Anjoukori Okmánytár. III. köt.	1020.—	
d) Erdélyi országgyűlési Emlékek VII.	1510.—	
e) Magyar országgyűlési Emlékek VIII.	760.—	
f) Marczali II. József kora. I.	1280.—	
g) Molnár A. A XVIII. sz. tanügye I.	676.—	
h) Károlyi : Velencei követjelentések	300 —	
i) B. Nyáry A. Czimerészlet	1800.—	
j) Szinnyei Repertorium II.	500.—	
k) Előadói díj, könyvkötő stb.	800.—	13,000 » —
VI. Az Archaeologiai Bizottság részére :		
a) Monumenták V.	2600.—	
b) Értesítő	2800.—	
c) Előadói és szerkesztői tiszteletdíj	600.—	6000 » —
VII. A Nemzetgazdasági Bizottság részére		2000 » —
		<hr/> 27,900 frt —

C) A III. osztályé:

I. Az értekezések nyomtatására és díjazására	5000 frt —	
II. Petzwall : Fordítási gőzmozdító	1300 » —	
III. Horváth Ignác »Vízsebességmérések«	2000 » —	
IV. A mathem. és természett. Bizottság részére :		
a) Tudom. buvárlatok támogatására	3000.—	
b) Kiadványokra	1500.—	
c) Előadói tiszteletdíj	400.—	
d) Apró kiadások	100.—	5000 » —
		<hr/> 13,000 frt —

A költségvetések az Igazgató Tanácshoz terjesztetnek föl.

241. Bemutattatik az Akadémia 1881-ik évi ülésora.

Tudomásul vétetik.

242. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles-példányok, úgy szintén az Akadémia saját kiadásában megjelent munkák, ily rendben :

I. Testületektől.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. *a*) Sitzungsberichte. Math. Phys. Cl. 1880. 4. Th. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1880. 3. Th.; *b*) Abhandlungen. Math. Physik. Cl. XIII. B. 3. Abth. Philos. Philol. Cl. XV. B. 2. Abth.

Académie Impér. des Sciences. Sz. Pétervár. *a*) Mémoires. Tom. XXVII. No. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.; *b*) Bulletin. Tom. XXVI. No. 3. (Két péld.)

Academy of Sciences. New-York. Annals. Vol. XI. No. 9—10. 11—12. Vol. I. No. 1—2. 3—4.

Connecticut Academy. New Hawen. Transactions. Vol. III. P. 2. Vol. IV. P. 1. Smithsonian Institution. Washington. Annual report for 1877.

Amer. Geogr. Society. New York. Journal. Vol. VII. VIII. X.

Finn tudós társaság. Helsingfors. Suom. ja Ruotsal. Sanakirja. 14. Wihko.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. *a*) Verhandlungen. VII. B. N. 7. 8. és Extra.

b) Mittheilungen der Afrikanischen Gesellsch. II. B. 3. H. *c*) Zeitschrift. XV. B. 4—5. H.

R. Microscopical Society. London. Proceedings. Vol. II. No. 12.

R. Geographical Society. London. Journal. Vol. III. No. 6. No. 6a.

Amer. Philosophical Society. Philadelphia. *a*) Proceedings. No. 101, 102. *b*) Catalogue. P. III.

Revista szerkesztősége. Pamplona. Revista Euskara. Anno 3. No. 31.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1880. Nr. 23. 24. 25.

Tudom. Akadémia. Krakó. *a*) Sprawozdania Kom. do Badania. Tom. II. Zesz. 1.

b) Pamietnik. Widz. Matem. Przyn. Tom. V. Widz. Filol. Histor. Filoz. Tom. IV. *c*)

Rozprawy. Tom. VII. *d*) Lud. Ser. XIII. *e*) Teofila o Sztukach Rozmaitich. *f*) Rocznik

1879. *g*) Legenda obrazowa. *h*) Katalog. Zesz. 5.

Hist. Statist. Section. Brünn. Schriften. XXIV. B.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1880. No. 14.

K. K. Statist. Central-Commission. Bécs. Ausweis über den auswärtigen Handel im J. 1879.

Déli szláv Akadémia. Zágráb. Rad. Knj. LI. LII. LIII.

Meteor. cs. k. központi intézet Bécs. Jahrbücher. XV. B. I. Th. XVI. B. I. Th.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Értesítő. 1880. 8. sz.

Angol kormány. London. Great trigonometrical Survey of India. Vol. I. II. III.

IV. V. *b*) Annual Statement for 1877. *c*) Returns of the rates etc. *d*) Agricultural returns for 1877. *e*) Statistical Abstract. 5 db.

Észak-amerikai kormány. Washington. U. S. Geological and Geographical Survey. 1877. *b*) Commissioners report. 1877. *c*) First annual report of the U. S. Entomol. Commission for 1877. *d*) Report of the Commission of agriculture for 1877. *e*) Annual report of the comptroller of Currency for 1878. *f*) Miscellaneous Publications. No 10.

Olasz kormány. Róma. *a*) Movimento della navigazione 1879. P. 1. ed. appendice. *b*) Critica e riforma del metodo in Antropologia. *c*) Gli istituti e le scuole dei sordomuti in Italia.

M. k. közokt. min. Budapest. A közoktatás állapotáról szóló kilenczedik jelentés.

II. Magánosoktól.

Em. Levasseur. Párizs. Esquisse d'une ethnographie de la France.

Dr. Gerlóczy Gyula. Budapest. Természetjogtan. I. II. füz.

Dr. Bászeli Aurél. Budapest. Theokritos idylljei.

Paulay J. Zsigmond. Bályu. Postaügyi rendtartás.

Kanitz Ágost l. t. Kolozsvár. Magyar növénytani Lapok. III. évfoly.

Kőrösi József l. t. Budapest. Bulletin annuel des finances des grandes villes 1878.

III. Köteles példányok.

Wigand F. K. nyomdája. Pozsony. *a)* Siebenlist: Schopenhauer's Philosophie der Tragödie. *b)* A pozsonyi term. és orvosi egyet. közleményei. Új foly. 3. füz. *c)* A pozsonyi közkórház hiányai. *d)* Kerékgyártó: A műveltség fejlődése 889—1849. *e)* Schulz kisebb latin nyelvtana. *f)* Liebleitner: Ungarische Sprachlehre. 3. Auflage. *g)* Karola költeményei. *h)* Claudius: Hundert Gebote. 3. 4. Abtheilung. *i)* Kolmár: Arany versek. *k)* A pozsonyi főreáliskola Értesítője 1879/80-ról. *l)* Dávid: Görög elemi olvasókönyv. *m)* Törs: Déryné naplója. II. köt. *n)* Statistikai tabellák. *o)* Ambros: Aus Italien. I. B. *p)* A m. kir. minisztérium rendeleteinek gyűjteménye. 1879. 4. füz. 1880. 1. 2. 3. füz. *q)* Magyar Mentor. *r)* 1879. évi országgyűlési törvényczikkek. 3. füz. *s)* A m. k. igazságügyi minisztérium rendeleteinek gyűjteménye. 1879. *t)* Popp: Anfangsgründe der Ungar. Sprache für die 2. Klasse. *u)* Ugyanaz für die 3. Klasse. *x)* Pulszky: Életem és korom. *y)* Ugyanaz németül. I. II. B. *z)* A gabonatúltermelés. *j)* Ugyanaz németül. *v)* A magyar ifjúság könyves háza. 7. 8. 9. füz. *w)* Landesgesetze des Jahres 1879. 3. H. des Jahres 1880. 1. 2. H. *aa)* L. Kossuth: Meine Schriften aus der Emigration. 1—14. Lief. *bb)* Magyar guzdaszonyok lapja. 11—23. sz.

Skarnitzel F. nyomdája. Szokolca. Magyarország vágatva rohamos elszegényedése. *b)* Spiwnik Koscielny.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a)* Acta r. sc. universitatis Claudiopolitanae. Anni 1879/80. Fasc. II. *b)* Erdélyi képesnapár 1881-re. *c)* Nagyenyedi napár 1881-re. *d)* Erdélyi Múzeum. VII. évfoly. 6. 9. sz. *e)* A kolozsvári ref. collegium Értesítője 1879/80-ra.

Egyházmegyei nyomda. Arad. Calendarium pe 1881.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. Jó pásztor. I. évfoly. 2. füz.

M. k. egyetem nyomdája. Budapest. *a)* A kilenczes bizottság előterjesztése az alaptványok és alaptványi alapok tárgyában. *b)* Gyógyászat. 1880. 43—50. sz. *c)* Néptanítók Lapja. 1880. 20. 21. 22. sz. *d)* Acta r. sc. Universitatis Budapestinensis anni 1880/1. Fasc. I. *e)* A közoktatás állapotáról szóló kilenczedik jelentés.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Társadalmi Érték. VI. köt. 6. 7. sz. *b)* Tört. Érték. IX. köt. 3. sz. *c)* Term. Érték. X. köt. 17. sz. *d)* Math. Érték. VII. köt. 18. 19. sz. *e)* Nyelvtud. Közlem. XVI. köt. 1. füz. *f)* Almanach 1881-re. *g)* Értesítő 1880. 7. sz.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

a M. T. Akadémia Értesítőjének XIV. évfolyamához.

	<i>Lap.</i>
Ábel Jenő »Magyarországi humanisták és Celsus Konrád tudóstársaságai«	3
Akadémiai palota és bérház pinczéinek az árvíz pusztítása ellen megvédtése ügyében javaslat készítése határoztatik	122
» Ybl Miklós terveit bemutatja s azok megvizsgálására bizottság küldetik ki	173, 174
Alapszabályok 43. §. megváltoztatása tárgyában kiküldendő bizottságba az Igazgató Tanács tagokat választ	174
» a kiküldött bizottság összes tagjai	182
Alexander Bernát »A XVIII. század szellemi mozgalmairól«	83
Amizóni Károly végrendeleti intézkedéséről értesítés s a hagyatéki tárgyalásnál az Akadémia képviseltetése	14
» » hagyománya	15
» » az akad. elnökség javaslata	53
Amsterdami Akadémia pályázati hirdetése	98
Aradi főgymnázium a nyelvt. s term. tud. kiadványokat kéri	77
Arany János »Aristophanes vigjátékai« I. kötetét bemutatja az osztálytitkárnak	59
» » Toldi szerelme cz. munkájának a nagy jutalom kiadatik	86
Archaeologiai bizottság beltagjai	85
» » kültagjai	106
Atkinson William életirati vázlata	107
Bakos Gábor »A magyar jogi műnyelvről«	59
Balássy Ferencz »A zámi és óhádi apátságok«	103
Ballagi Mór bírálati jelentése Pokorny J. A. francia-magyar szótáráról	137
Balló Mátyás a III. oszt. lev. tagnak választatik	90
Barna Ferdinánd »Magyar mythologiai tanulmányok«	33
» » »Ösvallásunk áldozati szertartásairól«	143
Batthyányi Ödön gr. jávorfejet ajándékoz	114
Bedő Albert a III. oszt. lev. tagnak választatik	90
Belga kormány pályázati hirdetése	6
Beliczay Jónás részére felolvasási engedély adatik	182
Beöthy Leo a nemzetgazd. bizottság előadójává választatik	106
Beöthy Zsolt »Mikes Kelemen és novellái.« Székf.	59

	<i>Lap.</i>
Beöthy Zsolt a könyvkiadó bizottság előadójává választatik	97
Bertrand Sándor a II. oszt. külső tagnak választatik	89
Bizottságok újra alakítása	84
» (állandó) választásai	106
Biztosító Társaság (Első M. Ált.) kölcsöne visszafizettetett	91
Blasovich Antal hagyománya	15
Bogisich Mihály az I. oszt. lev. tagnak választatik	89
Bónis Barnabás, a Pogány Karolina-féle hagyomány megváltására végső határnapot kap	53
Bónis-Pogány Karolina hagyománya befizettetett	91
Bonyhádi algyimnázium kéri az Akadémia kiadványait	168
Borbás Vincze »Békésmegye flórájának képéről«	164
Böckh János »Adatok a Mecsekhegység és dombvidéke jura-korszaki lerakódásainak ismeretéhez.« Székf.	67
Broca Pál haláláról gyászjelentés	135
Budapesti kir. tudomány-egyetem jubileuma díszlakomájára meghívás	77
» » » jubileumára a díszterem átengedtetik	78
» főreáltanoda (VIII. ker.) részére akad. kiadványok küldetnek	137
Budenz József Ilminskij számára az akadémiai kiadványok megküldését indítványozza	30
» » gyűjtése a Reguly-alap javára	56
» » »Emlékbeszéd Schiefner Antal fölött«	75
» » a nyelvtud. bizottság előadójává választatik	106
» » »Egy kis szó Vámbéry Ármin r. taghoz«	144
» » bemutatja a »Nyelvt. Közlemények« első füzetét	176
Csengery Antal másodelnökké választatik	88
» » a történeti bizottság elnökévé választatott	97
» » elhunytáról, temetési gyászünnepléről s az elhunyt iránti kegyelet kifejezésére történt további intézkedésekről elnöki jelentés	113
» » az Igazgató Tanács jegyzőkönyvileg is tolmácsolja fájdalmát s kegyeletét	133
» » temetési költségeinek az Akadémia pénztárából kifizetése jóváhagyatik	133
Csiky Gergely »Jelentés a Teleki-féle drámai pályázatról«	43
Czirák János gr. a zárszámadások megvizsgálására kiküldetik	10
Davidá Leo »A gerinczagi dűczok többszerűségéről«	104
Davis Bernát a III. oszt. külső tagnak választatik	90
Deák Farkas »Emlékbeszéd Wass Sámuel gr. fölött«	6
Dezso Béla »A magyar tengerpart szivacsfaunája.« I.	92
» » felolvasási engedélyt nyer	167
» » »A magyar tengerpart szivacsfaunája.« II.	179
Délmagyarországi tört. és régészeti társulatnak akadémiai kiadványok küldetnek	6

D é v a i főreáltanoda kéri az Akadémia egyéb kiadványait is	138
D i s c h k a Győző »A zenészetű sípok hangtűneményei« s »A galvánfűnyív lűnyege.«	132
D r á g a s á g i pótlékot kérnek az akad. szolgák	54
D u b l i n (Royal) Society-vel csereviszony	168
D u k a Tivadar Atkinson William életirati vázlatát bekűldi	107
D u n a g ű z h a j ó z á s i (elsű cs. k.) társaság állandű szabadjegyet küld	6
E d l Kálmán-fűle őszűndűjra pályázat nyittatik	77
» » » tárgyában bizottsági jelentűs	106
E l n ű k választásra hataridű kitűzűse	84
E l n ű k v á l a s z t á s	173
E l n ű k i választások legfűlsűbb helyen jűvűhagynak	114, 120
E l n ű k - (másod) választásra elegyűs űlűs hirdettetik	114, 120
E l n ű k v á l a s z t á s r a vonatkozű 43. §-nak az akad. alapszabályokban meg- vűltoztatása irűnt tűbb r. tag indítvűnyt nyujt be	168
» » Az indítvűny tárgyalása 12 tagbűl állű vegyűs bizottságra bizatik	170
» » az Igazgatű Tanács biz. tagokat vűlaszt	174
» » a bizottság őssűs tagjai	182
E ű t v ű s Jűzsef b. emlékszobor bizottságának alapítvűnya s irományai	120
E ű t v ű s Lőrűnd b. »Adatok az electro-statisztika elműletűhez.« Szűkf. ért. . . .	4
» » a math. és term. tud. bizottság elűadűjává választatott	92, 97
» » »Az elektromos sűritű egy űj műdjáról«	160
E r d ű l y i vasűt (Elsű) vezűrigazgatűsága hosszszelvűnyeket és terveket küld be . .	98
E r d ű d y Sándor gr. a zűrszűmadások megvizsgűlására kikűldetik	10
F á y-jutalomra beűrkezett pályamű	2
» pályázatrűl jelentűs	86
» alapítvűnybűl kitűzendű pályakűrdűs formulázása irűnt a p. h. elűs takarű- rűkpűntzár átírata	105
» a pályakűrdűs űjbűl kitűzetik	106
F o r g á c h Kálmán gr. alapítvűnyát, őrűkűsei befűzetni őhajtják	53
F ű l d h i t e l i n t ő z e t megkűldi zűrszűmadásait	9
» a felmentvűny megadatik	90
» zűloglevelűinek megtűrtűnt kisorsolása s bevűltása	174
F r a k n ő i Vilmos a tűrtűneti bizottság alelnűkűvé választatott	97
F r ő l i c h Izor a III. oszt. lev. tagnak választatik	90
» » »Az állandű electromos áramlás elműletűhez.« Szűkf.	123
G a l g ő c z y Károly emlékbűszűdet mond Kenessey Albert fűlűtt	180
G a z d a s á g i egyesűt (orsz. magyar) jubileumára az Akadűmiát kűpvűselű bizottság	84
G e o g r a p h i a i nemzetkűzi III. congressusra, Velenczűbe meghívű levűl	114
» az Akadűmia kűpvűselűsűre Hunfalvy János kűretik fűl	137
G o l d z i h e r Ignác »Az izlam építűszeti emlékei«	17
G u b e r n a t i s Angelo dr. az I. oszt. kűlsű tagjának választatik	89

G y ö r g y Endre »A cash-credit-rendszer a skót bankoknál.« Székf.	35
G y ő r i főgymnázium részére az »Értekezések« s »Nyelvt. Közl.« megküldetnek	137
G y u l a y Samu gr. alapítványa	15
G y u l a i Pál, Csengery Antal fölött, az ünnepélyes közülsen elmondandó emlékezésed megtartására fölkéretik	113
H a b e r e r n Jonáthán elhunytáról gyászjelentés.	75
» » fölött emlékezésed tartására Hunfalvy Pál kéretik föl	137
H a j n i k Imre a II. oszt. rendes tagnak választatik	89
H a l á s z Ignác »Ritkább és homályosabb képzők« cz. értekezése a Sámuel-díjat nyeri	86
H a n k ó Vilmos »A szovátai Fekete-tó vegyi elemzése«	92
H a y n a l d Lajos, az orsz. m. gazdasági egyesület jubileumán az Akadémiát képviselő bizottság elnökeül fölkéretik	84
» » a math. és term. bizottság elnökévé választatik	92, 97
H e i n r i c h Gusztáv az I. oszt. lev. tagnak választatik	89
» » Klein Gyula fölött emlékezésed tartására kéretik föl	137
H e l s i n g f o r s i »Societas pro Fauna et Flora Fennica« az Akadémiával cse-reviszonyba lép	183
H e n s z l m a n n Imre a korona tud. megvizsgálására kiküldött bizottság tag-jául kineveztetik	30
» » ismerteti az Arch. Közleményeket, Monumentákat s Arch. Értesítőt	83
» » az archaeol. bizottság előadójává választatik.	106
H i l d e b r a n d János, a II. oszt. külső tagnak választatik	89
H o l l a n d i K. Akadémia pályázatairól értesítés	103
H o l z e r-féle ösztöndíj tárgyában biz. jelentés	106
H o r v á t h Ignác »A víz sebességének változásáról a Duna Thonet-udvari keresztelvényében«	22
» » »A víz sebességének változásáról stb.« czímű értekezését folytatólag olvassa	39
H ő g y e s Endre »Az associált akaratlan szemmozgások idegmechanismusá-ról stb.«	72
H u n f a l v y János a velencei geogr. congressusra képviselőül kéretik föl	137
H u n f a l v y Pál, a nyelvtud. bizottság elnökévé választatik	106
» » Haberern Jonáthán fölött emlékezésed tartására kéretik föl	137
H u n y a d y Jenő »A másodfokú görbék és felületek meghatározásáról« stb.	128
» » »A Steiner-féle kritériumról a kúpszeletek elméletében«	179
I g a z g a t ó tanácsban üresedésben levő helynek betöltéséről	84
I l m i n s k i j, a kazáni képezde igazgatója philologiai munkákat küld ajándékol	30
I m r e Sándor »Beniczky Péter és a közmondások«	33
» » »Beregszászi Nagy Pál élete és munkái.« Székf.	81
I p o l y i Arnold a korona tud. megvizsgálására kiküldött bizottság tagjánl kineveztetik	30
» » jelentése a m. szt. korona tud. megvizsgálásáról	92

Ipolyi Arnold a történelmi bizottság elnökévé választatik	167
» » a II. osztály ideigl. elnökévé választatik	182
Irodalomtörténeti bizottság javaslata, az irod. történeti kéziratok mi- kép fölhasználása tárgyában	55
» » tagjai	85
Jakab Elek »Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról«	4
Jankovics Gyula javai zárgondnokának fölhívása alapítványkövetelési ügyben	54
Jendrássik Jenő a III. oszt. rendes tagnak választatik	90
Joannovics György bir. jelentése Borsodi Szilágyi Dezső munkájá- ról	145
Kacs Kovics Károly végrendelete	91
Kaiser Sándor hagyománya befizettetett	54
Kapossy Luciánnak felolvasási engedély adatik	137
» » »Hume Dávid pszichológiájáról«	147
Karácsonyi Guidó gr. alapítványát más jelzalog által kívánja biztosítani	53
Kautz Gyula »A fémvaluta kérdése stb.«	146
Kánitz Ágost a III. oszt. lev. tagnak választatik	90
Károlyi Árpád »A német birodalom nagy hadi vállalata Magyarországon 1542.«	59
» » a II. oszt. lev. tagnak választatik	89
Károlyi György gr. alapítványát, örökösei kifizetni öhajtják	52
» » alapítványa befizettetett	91
» » befizetett alapítványi tőkéje törlési engedélyének ügye	121
Kenessey Albert fölött emlékbeszédet mond Galgóczy Károly	180
Kereskedelmi (magyar) Csarnok alapítványa	91, 98
» által alapított jutalomnak formulázott szabályzata	104
» adományából kitűzött díjra pályakérdés	105
Kilényi Hugó a Lévy-féle nemzetgazdasági pályázatnál jutalmat nyer	87
Kisfaludy-Társaság átírata a Kisfaludy-szobor ügyében	56
Klein Gyula »Adatok az akácza ismeretéhez«	69
» » »A pinguicula és utricularia kristalloidjairól«	123
» » k. t. fölött emlékbeszéd tartására Heinrich Gusztáv kéretik föl	137
Konkoly Miklós »Jupiter felületének megfigyelése 1879.« »A magyar korona területén megfigyelt meteorok radiatio pontjai stb.« — »Hulló csillagok megfigyelése 1879. V. rész«	5
» » »Napfoltok megfigyelése«	26
Kont Ignác »Lessing mint philologus«	18
Korona és a kir. jogar tud. megvizsgálására bizottság neveztetik ki, s az engedély végett ő felségéhez kérvény terjesztetik	30
» az engedély ő felségétől megérkezett	55
» kiküldött bizottság munkásságának megkezdési határideje	75
» jelentése Ipolyi Arnoldnak	92
» ismertetését tárgyaló munka kiadása tárgyában bizottsági javaslat	136

K o z m a Ferencz a II. oszt. lev. tagnak választatik	89
K ö l t s é g v e t é s 1880-ik évre	10
» megállapítása	29
» 1881-re. (Osztályok és bizottságoké)	183
K ö n i g Gyula a III. oszt. lev. tagnak választatik	90
» » »A racionális függvények általános elmélete stb.«	163
» » »A differentialegyenletek általános elméletéről.« Székf.	178
K ö n y v k i a d ó bizottság tagjai	85
» 1881—83-ik évi cyclusra vonatkozó programja	167
K ö n y v t á r i bizottság határozata a kéziratok s újabbbkori levelezések fölhasználása tárgyában	6
» szabályok kiegészítése, az irodalomtörténeti bizottság javaslata alapján.	55
K ö r ö s i József »A nemzetközi statisztika és congressusok.« Székf. ért.	4
» » »Az éghajlat befolyása a himlő föllépésére	43
K ö z ü l é s tervrajza	83
K r a k ó i Akadémia válasza a M. T. Akadémia üdvözlő iratára	106
L á n g Lajosnak fölolvadási engedély adatik	106
» » »A magyar és osztrák államháztartás tíz évi eredménye.«	122
L e n g y e l Béla »A fehérmegyei mohai ártézi kút Ágnes forrásának kémiai elemzése«	104
» » »Egy újabb szerkezetű higanyszivattyúról«	178
L e p k o v s z k y József a II. oszt. külső tagnak választatik	89
L e w e s György fölött emlékbeszédet mond Szász Károly.	167
L é v a y-jutalomra beérkezett pályaművek	3
» alapítvány történeti tárgyú pályázatáról jelentés	86
» nemzetgazdasági tárgyú pályázatáról jelentés	87
» alapítványból nyílt pályázat hirdetése ajánlatik, mezőgazdasági feladatra	87
L o j á n e k János hagyománya befizettetett	121
L ó n y a y Menyhért gr. elnökké választatik	88
» » » a nemzetgazd. bizottság elnökévé választatik	106
L u g o s s y József az irodalom-történeti bizottság tagjául választatik	167
M a i l á t h Béla a II. oszt. lev. tagnak választatik	89
M a i l á t h György a II. oszt. tiszteleti tagjának választatik	89
M a r c z i b á n y i-jutalomra beérkezett pályaművek	2
» alapítvány zálogjogi bekebelezésének illetéke töröltetik	14
» nyelvtudományi pályázatról jelentés	86
» alapítványból pályakérdés kitűzése	87
» mellékjutalom Toldy Ferencz »A magyar költészet kézikönyve« cz. munkájának adatik ki	86
M a t h e m a t i k a i s term. tud. bizottság dotatiójának föl nem használt része a jövő évre föntartatik	15
» s term. tud. b. tagjai	85

Meisels János ajánlata a Román Ferencz-féle munkácsi ház megvétele iránt	174
Mérnöki (névtelen s más adakozók) alapítvány	134
» a III. osztály a további tőkésítés vagy a pályadíjnak már most kitűzése iránt véleményadásra fölkértek	135
» a III. osztály véleménye	167
Mészáros János nyugdíjaztatik	15
» » lakbéréért s ruhailletményeért folyamodik	54
» » f. évi illetménye árvái részére kifizettetik	122
Műemlékek id. bizottsága meghívója a műemlékek rajzaiból rendezett kiállításra.	84
Myskovszky Viktor a II. oszt. lev. tagnak választatik	89
Nagy Antalné özv. végrendelete	121
Nagygyűlés határideje kitűzetik	29
Nagyjuttalom Arany János Toldi szerelme cz. munkájának adatik ki . .	86
Nagyócezi polgári iskola számára az akad. régibb kiadványok megküldetnek	168
Nagyszobeni k. jogakadémia könyvtárának a stat. és nemzetgazdasági bizottság kiadványai megküldetnek	6
Nádasdy-juttalomra beérkezett pályaművek	2
» pályázatról jelentés	86
» pályamunka szerzője kéziratát visszakéri; ez iránt határozat . .	107
Nemzetgazdasági bizottság beltagjai	85
» » kültagjai	106
Németh Mihály hagyománya	15
Nyelvtudományi bizottság tagjai	84
Nyitrai főgymnázium kéri az Akadémia többi kiadványait	137
Orvosok s természetvizsgálók (magyar) XXI. nagygyűlésére meghívás . .	98
» » a képviselő bizottság tagjai	98
Ossikovszky József: a) Adatok a tyrosin és a skatol vegyi szerkezetéhez. b) A skatolról stb. c) Az arsen kéneg stb. d) A tellur előállítása stb. e) A tellur előállításáról a Löwe eljárása szerint nyert nyers tellurból .	92
Osztályelnökök választása	84
Palacky Ferencz fölött emlékbeszédet mond Zsilinszky Mihály	26
Pauler Tivadar a II. oszt. elnökeül megválasztatik	84
» » az Akadémia másodelnökének megválasztatik.	173
Pancsova város új czimere bírálás végett az arch. bizottsághoz áttétetik .	136
» » az arch. bizottság jelentése	167
Párvi Lajos matematikai értekezést küld be	92
Pázmándy Dénes és Saissy Amadé levele a »Revue Hongroise« tárgyában .	183
Pecz Vilmos »Euripides trópusai«	101
Pertik Ottó »Myelin és idegvelő«	124
Pesty Frigyes a történeti bizottság előadójává választatott	97
» » »Az eltűnt régi vármegyék« cz. munkáját ismerteti	155

Petőfi István végrendelete	91
Péczeley alapítvány ügye	133
» » részletes szabályzat kidolgozására az I. és II. osztályok fölkérétnék	135
» » tárgyában a II. osztály javaslata	182
» » az első jutalomra kitűzendő pályakérdés	182
Philharmóniai társulat előadásai részére az Akadémia díszterme átenged- tetik	15
Plósz Pál a III. oszt. lev. tagnak választatik	90
Pogány Karolina hagyománya megváltására újabb határidő tűzetik ki Bónis Barnabásnak	53
Pokorny Jenő-Armin francia-magyar szótáráról Ballagi Mór bir. jelen- tése bemutatatik	137
Pongrácz János-féle tartozás törültetik	54
Pulszky Ferenc az I. osztály elnökeül megválasztatik	84
» » az archaeol. bizottság elnökévé választatik	106
Pulszky Károly a korona tud. megvizsgálására kiküldött bizottság tagjául kineveztetik	30
Pyrker László alapítványának utolsó részlete lefizettetett	54
Réthy Mór »A fénytörés és visszaverés Neumann módszerének általánosítá- sával és bővítésével.« Székf.	36
» » »Következtetés a rezgés és sarkítás lapjának kölcsönös helyze- tére stb.«	36
Rohonczy Ödön és társai adománya »	121
Ruzsicska Kálmán »Schopenhauer aesthetikája«	59
Sámuel-díjról jelentés	86
Sándor Móricz gr. hagyománya befizettetett	121
Sárficzky János hagyománya befizetésének ügyében intézkedés	91
» » hagyománya befizettetett	121
Schiefner Antal fölött emlékbeszédet mond Budenz József	75
Schuller Alajos a III. oszt. lev. tagnak választatik	90
Silberstein Salamon »Vonageometriai tanulmányok«	164
Simonyi Zsigmond, a Marczibányi nyelvt. pályázatnál jutalmat nyer	86
» » »A szavak jelentéséről.« Székf.	175
Simor János bibornok hgprimás engedélylevele az esztergomi székesegyház nevezetesebb tárgyainak stb. lerajzolására s e rajzok kibocsátására	106
Szabó József a math. és term. tud. bizottság alelnökévé választatott	92, 97
Szász Károly az irodalomtörténeti bizottság elnökévé választatott	97
» » Lewes György fölött emlékbeszédet mond	167
Szászvárosi ref. Kúntanoda könyvtárának az Akadémia összes kiadványai megküldetnek	183
Széchenyi Béla gr. levele Batangból	75
» » a III. oszt. tiszteleti tagnak választatik	90
» » atyjára vonatkozó újabb irományokat s diszokleveleket ajándékol küld be	114

Széchenyi-emlékmunka és emlékérem kiosztásáról	98
» » » 43 törvényhatóságnak megküldetik	106
» szobor leleplezésénél, király ő felsége képviselétével, József főhg ő fensége bízott meg	83
» ünnep alkalmából elnöki intézkedések	84
Szilády Áron az irodalomtört. bizottság előadójává választatik	97
Szilágyi Sándor »Emlékrészéd Urházy György fölött«	55
» » indítványai a felolvasások czímeinek a napilapokban közzété- tele s az elhunyt tagok temetésére való meghívásoknak kellő időben megtétele iránt	66
» » indítványára határozat	77
» » »Daróczy és Lassota követsége Bethlen Gáborhoz 1614.«	83
» » jelentése a gy.-fehérvári káptalani levéltárban tett kutatásairól	122
Szilágyi Dezső (borsodi) beküldött munkájáról bir. jelentés	145, 167
Szily Kálmán »A telített gőz nyomásának törvényéről«	104
Szodora Elek, alapítványának lefizetésére fölkéretik	54
Szőnyeghi János orvosnövendéknek az Edl-féle ösztöndíj adományoztatik	106
Szőnyi Pál hagyatékának ügye	91
Sztoczek József a zárszámadások megvizsgálására kiküldetik	10
» » a III. oszt. elnökeül megválasztatik	84
Sztrókay-jutalomra beérkezett pályaművek	2
» alapítványból pályakérdés kitzése	87
Tagajánlatok	87
Tagválasztások	89
Takarékpenztár (első hazai) egyesület levele a Fáy-alapítvány pályakér- dése új formulázása iránt	97
Tasner Géza folyamodványa a Széchenyi-féle irodalmi hagyaték közrebocsá- tásából öt illető tiszta jövedelem lefizetése iránt	174
Tárkányi Béla az I. oszt. tisz. tagnak választatik	89
» » 100 aranyat ajánl föl a Dante »Divina Commediá«-ja magyar fordítására s 200 frtot nyelvtudományi munkálatokra	136
Telek-i-jutalomra beérkezett pályaművek	1
» » drámai pályázatról jelentés	43
Tezsa Emil értekezése Bernardino Baldi magyar-olasz szótáráról	168
Thaly Kálmán, Ocskay László élettrajzából egy részletet olvas föl	33
» » a II. oszt. rendes tagnak választatik	89
» » »II. Rákóczy Ferencz gyermekkora és ifjúsága.« Székf.	178
Than Károly »Közlemények az egyetemi chemiai intézetből	26
» » »A városligeti ártézi kút hévforrásának chemiai elemzése«	68
Thanhoffer Lajos a III. oszt. lev. tagnak választatik	90
Toldy Ferencz siremlékére az Akadémia 200 frtot ajánl meg	91
» » »A magyar költészet kézikönyve« cz. munkájának a Marczibá- nyi mellékjuttalom kiadatik	86
» » siremlékének leleplezésére meghívó	137

Toldy Ferencz siremléke leleplezési ünnepélyére gróf Lónyay Menyhért,	
Pulszky Ferencz s a főttkárból álló küldöttség küldetik ki	137
Torda-Aranyos megye címere, megbirálás végett beküldetik	168
» Aranyosszék czímertervezete tárgyában az arch. bizottság véleménye	182
Torma Károly »A limes dacicus és római felirat stb.«	19
» » jelentése Aquincum amphitheatruma kiásatásáról	178
Tóth Lőrincz, Zlinszky Imre fölött emlékbeszéd tartására kéretik föl	137
Töltényi Kálmán atyjának T. Szaniszlónak hátrahagyott műveit küldi be	30
Történelmi bizottság tagjai	85
Trebitsch Ignácznak 120 arany tiszteletdíj utalványoztatik	90
Türr István a vízszabályozás ügyében kifejtett tevékenységére vonatkozó nyomtatványokat küld be	110
Ullmann Károly-alapítványból kitüzendő pályázat ügyében intézkedés	90, 98
» » jutalomnak szabályzata	105
» » alapítványból kitüzött díjra pályakérdés	105
Urházy György fölött emlékbeszédet mond Szilágyi Sándor	55
Ügyész jelentése	14
Ügyrend 121. §-ba (az első m. általános biztosító társaság jutalmáról szóló) egy új pont beiktatása elhatároztatik	135
» 30. §-nak módosítását illető javaslata az I. osztályértekezletnek	176, 181
» 64. §-nak eltörlése tárgyában az I. osztályértekezlet javaslata	177, 181
Üléssor 1881-re	184
Vámbery Ármin bemutatja Solymos Bertalan »Desert Life stb.« cz. művét	55
» » »A kúnok és avarok nemzetisége«	120
Váradi Antal, a Teleki-féle drámai pályázatnál jutalmat nyer	52
Vitéz-alapítványi pályázatról jelentés	3
» » elmaradt kamatai lefizetése iránt felhívás a központi állampénztárhoz	54
» » pályakérdés tüzetik ki	87
» » ügyében miniszteri leirat	121
» » alapítólevél másolatának közlésére a v. és k. minisztérium fölkéretik	121
Volf György jelentést tesz a »Nyelvemléktár« újabb köteteiről	4
Vöröskereszt m. orsz. segélyző nőegylet közgyűlésére a díszterem átengedtetik	77
Wass Sámuel gr. fölött emlékbeszédet mond Deák Farkas	6
Weiss Béla »A nemzetgazdaságtan és módszere stb.«	21
Wertheimer Edének fölolvására engedély adatik	6
» » »A négyes szövetség Ausztria-, Spanyol-, Francia- és Oroszország közt 1787—90.«	22
Ybl Miklós az akad. palota s bérház csatornarendszere átalakítására vonatkozó terveit bemutatja	173

Y b l Miklós tervei megvizsgálására bizottság küldetik ki	174
Z i c h y Antal, gr. Széchenyi Istvánról mint szónokról értekezik	83
Z i c h y Ágost gr. adománya	15
» » » az I. oszt. lev. tagnak választatik	89
» » » »Boro Boudour Jáva szigetén«	141
Z l i n s z k y Imre haláláról gyászjelentés	114
» » emlékbeszéd tartására Tóth Lőrincz kéretik föl	137
Z w i c k Adolf műegyetemi növendéknek Holzer-féle ösztöndíj adományoztatik	106
Z s a d á n y i Géza calorikus gépe leírását küldi be	30
Z s i l i n s z k y Mihály »Emlékbeszéd Palacky Ferencz fölött«	26

